

Akbar Eydi
PREDAVANJA MLADIM

Akbar Eydi

PREDAVANJA MLADIM

Preveo sa perzijskog
Ertan BASARIK

Fondacija “MULLA SADRA” u Bosni i Hercegovini
Sarajevo, 2009.

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

28-4 (042.2)

EYDI, Akbar

Predavanje mladim / Akbar Eydi ; preveo s perzijskog Ertan Basarik. –
Sarajevo : Fondacija “Mulla Sadra” u Bosni i Hercegovini, 2009. – 279 str. ;
21 cm

ISBN 978-9958-657-09-2

COBIS.BH-ID 17319942

U ime Allaha, Svemilosnog, Milostivog!

*Hvala pripada Allahu, Gospodaru svjetova,
a salavat Allahov našem časnom poslaniku Muhammedu,
njegovoj čistoj porodici i odabranim ashabima.*

UVODNA RIJEČ

Knjiga koju imate u rukama zbir je predavanja profesora Akbara Eydiya skupini mladih ljudi, uglavnom studenata, održanih u periodu od 15. 9. 2006. do 7. 7. 2007. u Fondaciji "Mulla Sadra". Na tim predavanjima bilo je govora o raznolikim islamskim temama vezanim prije svega za intelektualne i duhovne potrebe muslimanske omladine, posebno u vremenu u kojem živimo.

U nizu tema koje su obrađene posebno se ističu dvije-tri. One ujedno predstavljaju i glavni razlog zašto ova knjiga, uprkos ovakvom naslovu, ili publici koja je prisustvovala predavanjima, nije ograničena isključivo na omladinu. Naime, svi smo svjedoci da su muslimani i muslimanski svijet nazadovali te da na naučnom, ekonomskom, političkom i svakom drugom planu kasne za nemuslimanima. To svakako može biti izvor frustracija za one muslimane koji se nastoje pridržavati islama. Ponuđena su tri moguća uzroka ovakvog stanja u kojem se muslimani nalaze – da u samom islamu postoje određeni nedostaci, da su se muslimani udaljili od islama i da su neprijatelji islama tako moćni da muslimanima onemogućuju napredak. Svaka od ovih mogućnosti je temeljito istražena i u zavisnosti od jačine argumenata prihvaćena ili odbačena. Drugo veoma značajno pitanje ovdje tretirano jeste pitanje razlika između muškaraca i žena. Nepoznavanje ovih razlika i smisla njihova postojanja doводи do mnogih poteškoća u svakodnevnom životu. Još jedna posebno važna tema o kojoj se govori jeste uticaj ljudskih djela na svijet koji nas okružuje. Svakako da ove, ali i ostale teme zavređuju punu pažnju bez obzira na našu starosnu dob.

Jedno je sigurno: kada bi se značajan dio ovdje ponuđenih vjerskih preporuka provodio u praksi, muslimanima bi se na svim životnim poljima otvorile neslućene mogućnosti i život bi im bio mnogo jednostavniji, puniji i sadržajniiji. A ako se one ispravno pojme i prihvate još u mladosti, uz tom dobu svojstvenu snagu i polet, te uz korištenje iskustava starijih, može se smjelo koračati naprijed te ličnim primjerom dokazivati da islam jeste prirodna, racionalna, univerzalna, jednom riječju – ispravna vjera...

RAZLOZI NAŠEG OKUPLJANJA

15. 9. 2006.

Prvo o čemu ćemo razgovarati jeste s ciljem da uvidimo razlog i filozofiju naših okupljanja. Kao prvi razlog mogli bismo navesti da je to radi međusobnog upoznavanja. Uredu je da se upoznamo, ali možemo se upitati: Čemu to? Za ovu temu zanimljiv je primjer Nasrudin-hodže, kada mu je neki čovjek došao i rekao da se sutra ženi taj i taj, a hodža mu odvratio: “Šta je to mene briga?!” – “Ali, efendija”, povika čovjek, “i ti si pozvan!” – “A šta je to tebe briga”, odsiječe mu Hodža. Svakako, nas je itekako briga – zato se i pitamo zašto da se upoznamo, šta će se to našim poznanstvom dogoditi, šta gubimo, šta dobivamo.

Za početak ću iznijeti nekoliko činjenica, da bih obrazložio razlog našeg upoznavanja, a na kraju ćemo donijeti neke zaključke, pa ćemo vidjeti, konsultirat ćemo se sa vama, da vidimo da li vam se ti razlozi sviđaju ili ne.

Jedan od razloga ili činjenica koje opravdavaju susrete ovakve vrste jeste dolazak do pitanja, s jedne, te davanje odgovora na egzistencijalna pitanja koja se tiču naše primordijalne naravi (*fitret*), s druge strane, pitanja koja uvijek izvire iz te prirode, odašiljući nam impuls potrebe da se na njih odgovori.

Svi znamo i možemo reći da nije čovjek onaj *homo sapiens* koji u svojoj biti ne voli samoga sebe. S obzirom na činjenicu da svaki čovjek voli samoga sebe, prirodno je da se voli predstaviti drugima tako da im da do znanja ko je on zapravo. Na taj način iznosi drugoj strani svoje vrline, obrazovanost, sve vrijedno što ima.

S obzirom da je riječ o veoma važnoj temi, a perzijska književnost je bogata izvanrednim primjerima u vezi sa njom, čujte jedan lijep uradak iz te bogate riznice: “Izašla si na balkon deku istresti, ali to je bio samo izgovor: htjela si se pokazati!”

Da ne bismo dužili: pokazivati samoga sebe drugima, spada u red unutrašnjih, fitretskih čovjekovih potreba. Ona se ispoljava do te mjere da arifi tvrde da je čak i stvaranje Uzvišenog Gospodara utemeljeno na ovom načelu, pa se prenosi jedna sveta predaja, tj. *hadis kudsî*, u kojem je smisao i poruka Božija, a riječi su Božijeg Poslanika: “Bijah skrivena riznica, poželjeh da budem upoznat pa stvorih stvorenja.”

Postoji i drugi razlog ili filozofija međusobnih susreta, koja je uzrokovana željom da se i drugi upoznaju, ali ipak, ne zaboravimo da je to upoznavanje utemeljeno upravo na samoljublju.

Evo jednog praktičnog primjera: Pošli smo negdje, pozvani smo naprimjer na neki važan skup, lijepo smo se dotjerali i nailazimo na izlog sa tamnim staklom u kojem se odslikava naša figura, a kada to primijetimo – htjeli mi ili ne – instinktivno zastanemo da se pogledamo u to improvizirano ogledalo.

Nije loše ukazati i na sami trenutak posmatranja tamnog stakla, koje trenutno ima ulogu našeg ogledala. Ako se malo zamislimo, shvatamo da mi ustvari gledamo ogledalo, gledamo staklo. Zašto to činimo? Da bismo se nagledali toga predmeta ili da bismo sebe gledali? Da bismo provjerili je li sve uredi, da li nešto nedostaje, da bismo uživali u svojoj ljepoti. Zato, kada se sastajemo sa drugim ljudima, sastajemo se da bismo sami sebe gledali odslikane u njihovim očima, tj. u ogledalu drugih ljudi.

Pripovijeda se da kada je Jusuf, a.s., postavljen na tron moći, u tom trenutku sastavile su se dvije stvari koje svi

ljudi vole imati. U to vrijeme Jusuf je stekao moć, a već je otprije imao ljepotu. S obzirom na okolnost da ljudi vole obje te stvari, dolazili su ga vidjeti, obići ga. Naravno, svaki posjetilac donosio je poklon primjeren svome položaju i ugledu: neko sat, neko sablju, neko platno, neko kristalni pehar. Između tih posjetilaca jedan stari Jusufov prijatelj, također se zaputio posjetiti svoga dobrog prijatelja, ali on nije nosio ništa drugo, osim ogledala. Zanimljivo je objašnjenje razloga zašto je donio ogledalo. U objašnjenju kaže: Koliko god sam razmišljao šta da ti donesem, a da bude tebe vrijedno, nisam našao ništa vrjednije od tebe lično; naime, ti ćeš ogledalom uvijek gledati sebe, a to je najvrjednija stvar.

Ispostavlja se da je jedna korist od ovakvih druženja upravo posmatranje samoga sebe, ali u ogledalu drugih. Tako da kako god ono odslikavanje svoga lika u površini ogledala smatramo samim sobom, nečim svojim, tako i osobine i sve ono što nalazimo i zapažamo u finim ljudima smatramo svojim. Drugim riječima – a ovo nema nikakve veze ni sa vjerom, ni sa ideološkim opredjeljenjem – čovjekova bit je takva da on voli samoga sebe, voli se pokazati i voli drugog upoznati: voli voljeti i biti voljen.

Psiholozi ustanovljavaju da je ljepota jedan od temeljnih razloga zbog kojih čovjek ima potrebu za obožavanjem. S obzirom na činjenicu da je Božanstvo lijepo, upravo ta ljepota i lična potreba za lijepim pokreće čovjeka na obožavanje.

Sljedeći razlog okupljanja može biti označen kao ugodan doživljaj, jer kada se čovjek sastaje sa drugim ljudima, kada se izmjenjuju međusobna mišljenja i iskustva, onda mu je lijepo, prima pozitivne signale, što na kraju krajeva predstavlja lijep ugođaj, olakšanje i duhovno opuštanje. Upravo čovjekova naklonost ka zdravim filmovima posljedica je čovjekove potrebe za pozitivnim i konstruktivnim odmorom.

U vrijeme naših deda i nana, kada nije bilo televizije i filmova, postojali su ljudi koji su bili dobri naratori, koji su pripovijedali priče i ljudi su se, tj. naše nane i dede, na taj način odmarali. Upravo takva vrsta okupljanja, na kojima nema nikakvih sukoba, svađa, stresova, pozitivno djeluje na čovjekovu psihu, koja tako dolazi do prijeko potrebnog mira.

Sljedeći razlog okupljanja sadržan je u psihološkom napretku, što prvenstveno znači upotpunjavanje ličnosti i podizanje kvaliteta života, jer je čovjek biće koje ima upotpunjujući put i upravo zato i ima potrebu da u ovakvim prilikama dolazi do dragocjenih dopuna, koje doprinose usavršavanju.

Zahvaljujući ovoj činjenici, nemoguće je naći čovjeka, bez obzira sa kojeg stanovišta da ga posmatramo – da li je tad riječ o njegovoj misli, ideji, pokretu, činjenju, o bilo čemu – a da to nije zasnovano na dvjema temeljnim pretpostavkama: postizanju neke koristi ili izbjegavanju neke štete ili prijetnje.

Ukoliko se, eventualno, ne slažemo sasvim sa ovom postavkom, ako želimo možemo to dokazivati ili opovrgavati tako što ćemo je propitivati na području naše svakodnevnice. U tom poduhvatu ne moramo biti ograničeni ni na jednu kategoriju ljudi, jer ovo je načelo općenito, sveprožimajuće, počevši od vjernika ili nevjernika, moćnog ili nemoćnog, bogatog ili siromašnog, načitanog, pismenog ili nepismenog, dakle, bez obzira o kojem čovjeku da je riječ i bilo kojoj kategoriji društva da pripada – sve što pomisli, sve što nakani, sve što uradi, temelji se na dvjema karakteristikama: uradio je to da bi došao do neke koristi ili da bi se sačuvao moguće prijetnje ili štete.

Upravo zbog toga čovjekove ideje i svaka misao koja mu pulsira umom trebale bi se roditi i nastati upravo na temelju ovog univerzalnog zakona, tj. da im uobličenje bude vođeno

namjerom dolaska do koristi i izbjegavanja štete. Što se tiče koristi, ona može biti i misaona, moralna ili psihološka. Prihvatanje i tumačenje koristi i šteta, sreće i nesreće vrlo je široko područje, koje ide iz krajnosti u krajnost, koje je rastegljive prirode, pa će tako neko pojavu koja je objektivno gledano sretna smatrati nesrećom, dok će neko drugi ono što je univerzalno gledano štetno smatrati dobrim. Zahvaljujući navedenom, svjedoci smo da iste događaje prepričavamo i tumačimo na različit način. Tako učenik, mladić, čovjek, koji sebi žele dokazati kako ne mogu, a da ne piju alkohol tumačenju reakcija i posljedica koje on izaziva prilaze sasvim drugačije negoli naprimjer neki profesor koji želi dokazati svojim učenicima kako je alkohol štetan za ono što čovjeka čini čovjekom. Vođen tom namjerom on pokazuje opit, koji se ogleda u tome da uzme jednu čašu sa običnom vodom, te jednu čašu sa alkoholom. U obje je čaše ubacio po jednog crva. Crv u alkoholu nije dugo izdržao, ali crv u vodi je i dalje bio živ i čilo je izvodio svakojaka gibanja. Nakon prikazanog, profesor je zatražio mišljenje prisutnih. Jedan učenik reče, gledajući onog crva koji je u rakiji: “Pa vidite, čovjeku koji ima tegoba povezanih sa crijevnom florom, tj. koji ima štetne mikrobe, rakija će biti od velike koristi.”

Međusobna okupljanja su korisna za usmjerenje vlastitog mišljenja, mišljenja koje ne mora unaprijed biti ispravno, nego se upravo na ovakve skupove dolazi da bi ljudi slušali jedni druge, razmišljali o onome što su čuli, upoređivali to sa vlastitim znanjem, odmjeravali prema svojim iskustvima, da bi konačno došli do korisnih zaključaka.

Dakle, možemo reći da je najmanja korist koja se može očekivati i sa kojom se može otići sa ovakvih skupova ta da čovjek otkriva u sebi slabe tačke, te slušajući izlaganja

drugih otklanja upravo te negativne tačke, kojih nije bio u dovoljnoj mjeri svjestan kada je dolazio na neko takvo okupljanje.

Sada ćemo se usredsrijediti na duševni i moralni aspekt na kojem čovjek želi poraditi.

David Hume (1711-1776) bio je filozof egzaktnog usmjerenja. Njegove misli i stavovi imali su velik uticaj na evropske znanstvenike. Između ostalog, on primjećuje da ukoliko budemo posmatrali čovjekove moralne vrline ili obilježja, možemo ih i označiti određenim imenima. Jedna bi bila istinoljubivost, druga milostivost, zatim zalaganje za promicanje istine, potom pomaganje nemoćnim, zauzimanje za društvenu toleranciju, požrtvovanost, odmjereno ponašanje kada čovjek uspije ostvariti kretanje srednjim putem. Ukoliko bismo nabrojano i nenabrojano, što je znatno veće i opsežnije, htjeli podijeliti u kategorije, mogli bismo ih svesti na svega dvije. Jedna bi bila dobronamjernost, a druga potreba za pravednošću. Što se tiče prve, tj. dobronamjernosti, to je nešto što je prirođeno čovjekovoj suštini. Upravo taj dio, koji se zove dobronamjernost, a koja nam je svima svojstvena, pokreće nas da u društvu činimo dobra djela, dobre stvari. Tako Hume dolazi do zaključka da je razlog svih naših lijepih ponašanja i postupaka usmjerenih prema drugim ljudima upravo dobronamjernost, koja se kao osobina nalazi kod svih ljudi. Međutim, nastavlja on, nije da činjenje dobra drugim ljudima donosi dobro samo drugim ljudima, u svemu tome krije se još nešto. Šta bi moglo biti to što se krije u činjenju dobra? Hume to otkriva sljedećim riječima: Čineći dobro drugim ljudima osjećamo užitak. Gledajući sve ove činjenice, svako dobro djelo ima dva vida: jedan se vraća samom činitelju, a jedan strani na čiji je račun učinjeno. Upravo su ovi atributi, nastavlja Hume, oni čovjekovi kvaliteti koje

potencijalno može imati i koje želi ostvariti, a jedini teren na kojem se to može dogoditi jeste društvo.

Ovo su bile riječi svih Božijih poslanika koji su dolazili kroz povijest čovječanstva, bilo da je riječ o Nuhu, Musau, Ibrahimu, Isau ili pak hazreti Muhammedu, s.a.v.a.

Razgovarajmo sada malo o nama, nama koji smo došli razgovarati o jednoj izuzetno lijepoj temi, o temi koja će nam pomoći da shvatimo da li je vjera skup ustanovljenih, konvencionalnih zakona do kojih se došlo na osnovu mišljenja istaknutih umova, a koji će po svom ustanovljenju biti nametnuti ljudima. Drugim riječima, saznat ćemo da li su vjerski zakoni, zakoni policijskog tipa, ili je pak posrijedi skup zakona koji su poput medicinskih zakona, koje kada doktor uzme u obzir i na temelju njih posmatra svoga pacijenta, dođe do srži stvari, suštine tegoba, da bi na taj način uspješno izliječio čovjeka.

Iz ovog objašnjenja može se zaključiti da je riječ o veoma opsežnoj temi, o kojoj se može dugo raspravljati, ali na nama je izbor: mi možemo preskočiti duge rasprave i doći do zaključka da je din (vjera) skup zakona koji proizlaze iz samog čovjekovog bića, iz čovjekove duše, iz fitreta. Ovdje možemo dodati činjenicu da Božiji poslanici nisu Božija policija, već su dobri, brižni ljekari. Ljekari koji su došli lično od Gospodara, sa velikim ogledalom koje u sebi ima posebnu moć otkrivanja čovjekovih unutrašnjih ružnoća, odnosno stranih tijela i zaraza. Prihvatajući ovo moćno ogledalo, i tajni kod, kojim se otkriva sve ono što odgovara ili ne odgovara prirodi čovjeka, mi dobivamo priliku da se popravimo i da slika koja se odslikava u ogledalu, a koja se naziva čovjek, bude u skladu sa onim i onakvim čovjekom kojeg i kakvog Bog želi, čovjekom kojeg On naziva Svojim halifom.

Tako, ukoliko želimo ispraviti svoj način razmišljanja, svoju misao, nemamo drugog načina, osim da budemo u društvu, da razgovaramo sa ljudima, da izmjenjujemo misli i ideje. Ukoliko želimo popraviti svoju psihu, duhovnu ploču, opet nam nema druge već ući u društvo da se u njemu ploča dovede do punog sjaja.

Što se tiče našega ponašanja, rekli smo da se ono temelji na trima osnovnim činiocima. Ti činioci su sljedeći: misao, razmišljanje ili pogled na svijet, zatim moral i kao krajnji učinak – ponašanje. Psiholozi ukazuju da je čovjekovo ponašanje učitelj društva, zbog toga što ponašanje ima svoj jezik, ponašanje odašilje poruku, ponašanje je mimika koja ima svoju krivulju. Uzmemo li u obzir milost ili samilost, mi je učimo u društvu, na neki način je uvježbavamo u društvu, a vježbajući je mi se učimo biti samilosni.

Kada su upitali mudroga Lukmana, otkud nauči svu tu ljepotu ponašanja, sav taj lijepi edeb, on brže-bolje odgovori: “Naučio sam ga od neodgojenih ljudi.” Čovjek koji je postavio pitanje bio je malo začuđen – kako je moguće da su ga neodgojeni naučili odgoju? Lukman mu reče: “Posmatrao sam njihovo ponašanje, uočavao sam posljedice tog ponašanja u društvu, vidio sam da su takvi ljudi u očima društvene javnosti veoma pokuđeni, omraženi, i zato sam poželio da ne budem kao oni, a to je bilo lahko postići: samo sam se klonio njihovih djela.”

Tako je i u društvu; kada se ljudi okupe, upravo taj skup je učitelj okupljenih, oni se međusobno uče ponašanju, naravno ukoliko su pametni. Pametan čovjek kaže: Od Boga tražim pomoć da budem odgojen, da se lijepo ponašam, da se ponašam u skladu sa zakonima koji vladaju Objektivnim svijetom, jer neodgojen čovjek, čovjek koji ne postupa u skladu sa moralnim uzusima, lišen je takve stvari, lišen je i

retroaktivnoga učenja i poučavanja. I što je najgore, neodgojen čovjek ne čini samo sebe lošim, on poput Nerona prži sve oko sebe.

Kada sam sagledao sve ove pojave i sve iznesene činjenice, ispostavilo se da je za upoznavanje nas samih, potrebno upoznati druge. Tako sam odlučio pokrenuti ova okupljanja, na kojima bismo mogli slobodno razgovarati, iznositi svoja mišljenja, svoje stavove i njima se na pravilan način koristiti. Svakako, tome je doprinio i prijedlog nekolicine naših prijatelja koji su istrajavali na provođenju zamisli da se sastajemo određenog dana u sedmici, u zakazano vrijeme, te da imamo otvorene i podsticajne razgovore.

VJERA, DIO ČOVJEKOVE PRIRODE

22. 9. 2006

Ako nastojimo steći uvid u poruku vjere i shvatiti razloge propisa, u tom slučaju obavezno moramo u obzir uzeti dvije činjenice. Sasvim je očito da vjera nije došla čovjeku nato-variti na leđa teret, već je došla rasteretiti ga i olakšati mu život. Prva stvar koja nam je potrebna ogleda se u neophodnosti da vjeru prihvatimo sa naklonošću, tj. da vidimo kojem nas to ona cilju vodi. Ako ovo temeljno savršenstvo uspijemo shvatiti, to će nam pomoći da shvatimo vjeru uopće. Ako je budemo shvatili na takav način, u nama će se probuditi naklonost i ljubav prema vjeri, kojoj ćemo se svakako prikloniti, zato što je čovjek u svojoj biti takav da dok ne osjeti potrebu prema nekome ili nečemu, u njemu se neće probuditi naklonost i ljubav, tj. bliskost prema tome. Imajući u vidu ovu okolnost, moramo ispitati temelje na kojima izrasta naša potreba za vjerom i ako se ispostavi da zaista imamo potrebu za vjerom, onda se nje moramo istinski i prihvatiti. Međutim, ako se ispostavi da potrebe za vjerom nema, u tom slučaju rastanak je najrazumniji izbor.

Druga činjenica koju bismo također trebali usvojiti jeste da sagledamo filozofiju pojedinačnih propisa. Jednostavno rečeno, pokušajmo saznati i shvatiti zašto moramo postiti, zašto davati zekat, zašto klanjati, obavljati Hadž. Da li nam ovi propisi donose koristi isključivo nematerijalne prirode, tj. samo za Onaj svijet, ili pak nije tako. Možda zahvaljujući provođenju tih propisa još i na Ovom svijetu priskrbujemo sebi određene koristi, jer je zapravo riječ o karikama koje vežu Ovaj i Onaj svijet.

Što se tiče prve činjenice, te uzimanja u obzir temeljnih pravaca kojima nas vodi vjera, tu se moramo orijentirati kroz tri segmenta.

Prvi je sadržan u postavci da je vjera fitretska, tj. izrasta iz čovjekove prirode, dakle, ne sukobljava se sa čovjekom. Kada kažemo čovjekom, mislimo na vrstu *čovjek*, i to ćemo kasnije objasniti.

Drugi se ogleda u neophodnosti prisustva koristi u propisima, jer nemoguće je da Uzvišeni Gospodar, Zakonodavac, propiše zakon, a da u tom zakonu ne bude nikakve koristi.

Treći segment podrazumijeva usredsređivanje na vezu koja postoji između naših djela i onoga što se događa u svijetu u kojem živimo. Nije moguće da učinimo neko djelo – bilo ono iz vjerskog ili svjetovnog područja – a da na to djelo nema reakcije u svijetu u kojem živimo. Objasniti ćemo šta se podrazumijeva kada kažemo *fitretska vjera*.

Fitret zapravo odražava u sebi vrstu, način i kategoriju u kojima je čovjek stvoren, drugim riječima na kakve se sve zakone naslanja naše postojanje, šta zapravo zahtijeva od Kreacije i šta joj sve daje. Rekli smo da vjera ustvari nema nikakve druge zbilje, osim objašnjavanja zakona koji nama upravljaju, odnosno da između nas i djela koja činimo i posljedice koja za tim djelom slijedi postoji stvarna, stvaralačka veza. U skladu sa ovim zakonom, na čokotu ne može ništa roditi, osim grožđa. To je sveprisutni stvaralački zakon koji vlada, i riječ je o istinskoj vezi. Taj zakon nije konvencionalne, tj. ugovorene prirode, kakvi su društveni zakoni, već je riječ o zakonu u skladu sa kojim ako budeš obavljao namaz ovdje, plod namaza koji si njegovao u svome biću, na Onom svijetu će biti Džennet.

Sljedeća činjenica na koju smo maločas ovlaš skrenuli pažnju jeste da se u svemu što je Uzvišeni Gospodar propisao

neizostavno nalazi neka korist, tako da nije moguće da nam Uzvišeni Gospodar kaže: Morate vjerovati u to, morate razmišljati na ispravan, čovjeka dostojan način, a da od toga ne bude koristi, bez obzira kojeg se aspekta ta korist ticala – bilo misaonog, bilo moralnog. Drugim riječima, ukoliko ne budemo radili prema tim zapovijedima i ukoliko se ne budemo pridržavali onoga što oblikuje i upotpunjuje naš svjetonazor, moral i naša djela, u toj smo mjeri sebe lišili učestvovanja u njihovom provođenju, i u istoj toj mjeri sebe lišavamo koristi koje slijede iz njihovog provođenja. Na taj način sebe lišavamo veće koristi, koju bismo sigurno i neizostavno imali da smo se držali ustanovljenog pravca, ili ćemo odabrati taj pravac, pa ćemo jednoga dana vidjeti da smo stigli do sreće i bit ćemo svjesni čega je to posljedica. Moramo naglasiti da ne govorimo samo o naredbama, jer se s druge strane nalaze i zabrane i sasvim je sigurno da se i u njima nalazi korist za nas i da nas one sigurno štite od neke nesreće, na koju bismo kad-tad naišli da zabrane nismo uzeli u obzir.

Treća i veoma značajna odlika sadržana je u povezanosti naših djela sa događajima u Objektivnom svijetu. Sigurno je da svako naše djelo i pregnuće povlači za sobom neki događaj i neku reakciju. Kroz jedan kratak prikaz ukazat ćemo na povezanost između akcije i reakcije. Toplota Sunčeve svjetlosti zagrijava vodene površine na Zemlji, voda se pod uticajem toplote isparava, a para se diže na visine, gdje se oblikuju oblaci, koji ispuštaju svoj teret, koji je iz parnog – promjenom temperature – ponovo prešao u tečno agregatno stanje. Kiša se spušta na vode žedno tlo, voda pomaže životu flore, gladna životinja se hrani biljkama i tako se održava i nastavlja lanac života. S obzirom na činjenicu da je čovjek dio ili činilac prirode i da dio slijedi zakon cjeline, to znači da i čovjek, kao dio cjeline, tj. prirode, pada pod njen uticaj,

isto kao što na svoj način i utiče na nju. Dakle, mi smo dio svijeta kojim smo okruženi i utičemo na njega svojim djelima, a naša djela potpadaju pod spomenuti zakon, koji nam daje do znanja da dio manjega dijela pripada većem dijelu (nokat prsta pripada šaci). Ovom zbiljom bavi se i Mevlana u svojim stihovima.

Kada misao uđe u čovjekovo biće ili kada u čovjeku zaživi, moguće je da uništi stotinu svjetova. Uzmite u obzir – kazuje Mevlana – moćnog cara čiji je položaj takav da gdje god se bude kretao, stotine hiljada za njim se pokreću. Misao je moćna poput jake bujice, koja može progutati svijet. Upravo kao što misao može uništiti svjetove, misao ih, također, može i stvoriti. Međutim, ljudi, s obzirom na okolnost da su se otuđili od samih sebe, ne poznaju vrijednost misli, oni – suočeni sa već obezvrijeđenom mišlju – smatraju da je ona nešto bezvrijedno. Međutim, istina je sasvim suprotna: misao je tako vrijedna, misao je poput bujice koja može svijet progutati i poput blagodarnog pljuska, koji oživljava zamrlu prirodu. Tehnološki izumi, naprimjer, proizvod su ljudskih misli. Uzmemo li u obzir računar, i on je proizvod misli, koji je – kako vidimo – izmijenio tokove zbivanja u svijetu i pokrenuo sasvim nove dimenzije života.

Kao što riba – nastavlja Mevlana – ostaje živa zahvaljujući vodi u kojoj se nalazi, tako i sve ono što nas okružuje, sve ove stvari koje se nalaze u svijetu u kojem živimo, počevši od Sunca, čiju smo svjetlost spomenuli, pa zvijezda, Zemlje i svega onoga što je na njoj, zapravo su proizvodi jedne misli. Ljudi kao ljudi, pravi nemarnici, svoje su tijelo, tj. oblik, učinili Sulejmanom, a svoje misli, tj. suštinu, malim mravom. Zašto je to tako? Čovjek se iz dva razloga ponaša prema sebi i svojoj misli kao prava neznalica. Prvi razlog sažet je u činjenici da je zauzet samim sobom, tj. pukim fi-

zičkim aspektom, poput jedenja, pijenja, spavanja, itd. Drugi razlog sadržan je u neobaviještenosti i neznanju u vezi sa općim kretanjem koje se dešava u Kreaciji, kao i sa onim što će biti u budućnosti. Naprimjer, gdje god da učen čovjek dođe, ljudi ga poštuju i uvažavaju. A vratimo li se malo unatrag, pa tog čovjeka dovedemo na stepen kada je bio hudo sjeme, te se iskupi nas stotinu, dvije i počnemo veličati to sjeme, svi bi nas začuđeno gledali i smatrali u najmanju ruku čudacima. Zašto bi nas nazvali čudacima? Zato što ne znaju šta će se u budućnosti desiti. Drugim riječima, dimenzija vremena nas je otuđila od nas samih.

Shakespeare, također, ima jednu lijepu misao i poređenje koje se uklapa u našu temu – povezanost čovjeka i njegovih pregnuća sa onim što se zbiva u svijetu: “O čovječe koji stalno kukaš i jadikuješ zbog tuđeg zla i nasilja, da li si ikada razmišljao o tome da će nevidljiva ruka vremena one fine zlatne žice lijepoga kafeza, u kojem si zarobio divnu ptičicu, pretvoriti u hladne zatvorske željezne šipke, gdje će i tebe zatvoriti. Kada se nađeš okružen željeznim šipkama, počet ćeš kukati, reći ćeš: Ovi ljudi su prema meni zli, nesvjestan činjenice da je tvoja današnja jadikovka zapravo posljedica tvoga jučerašnjeg izrugivanja jadnoj ptičici, koju si zbog ličnog zadovoljstva zatočio u kafez. Šta se uistinu dogodilo: Ti si jednu malu nevinu ptičicu, koju je Uzvišeni stvorio da slobodno leti prirodom, stavio u kafez. Jeste da si ti napravio lijep kafez – naravno, radi dopadljivosti – ali zakon i vrijeme posljedičnosti su takvi da će te šipčice narasti, a umjesto ptice unutar njih bit ćeš ti. Znaj da iz perspektive Stvoritelja nema nikakve razlike u primjerima stvaranja ptice i čovjeka.” Drugim riječima, kako god je stvorio Poslanika, kao najvrjednijeg čovjeka, tako je stvorio i ptičicu.

I Mevlana svojim nadahnutim stilom usmjerava svjetlost ka razjašnjavanju ove zbilje: “Da li ti se ikada desilo da dok sjediš sa prijateljem izgovoriš neku neslanu šalu kojom mu slamaš srce? Jednog dana ti njemu slomiš srce, a drugog njegovu srce dođe i ščepa te za nogu. Tačno je da je onoga dana kada si ga uvrijedio bila riječ o apstrakciji, tj. nečem neopipljivom. Ipak, jednoga dana ta apstrakcija će se materijalizirati. Tvoja neslana šala uvrijedila je prijatelja. Međutim, ta će se uvreda jednoga dana vratiti i pokucati na vrata tvoje kuće. Ti ćeš, naprimjer, sjediti u kući, i dok je sve naoko uredu i sasvim normalno – bit ćeš tužan. Upravo će se zbog toga, znaj, onoga dana kada odeš sa Ovoga svijeta sve uvrede i slične stvari uvezati poput karika i postati lanci koji će te sputavati.”

Vratimo se pojedincu koji sjedi u kući i pita se: Odakle mi se sva tuga svijeta natovarila na glavu? Ne moraš puno razmišljati. Odgovor je jasan. To je plod onih suza koje su potekle jer si, naprimjer, dok si bio student cimeru rekao nešto što ga je jako uvrijedilo, a on je, krijući, pustio bolnu suzu – e upravo ta suza razlog je tvoga neraspoloženja. Jer, neizbježno je da će se uvreda jednoga dana pretvoriti u neprijateljstvo i upravo će taj neprijatelj podići jarbol tuge nad tvojom kućom. Tuga, kojoj si ti uzrok, nalik je mladici koju si zasadio u tuđe dvorište i koja je rasla, rasla i raširila svoju gustu krošnju, čija se sjena nadvila nad tvojom glavom.

Možemo zaključiti da jedina zbilja koja postoji u našoj biti jeste vjera, koja je neodvojiv dio naše egzistencije. Nju su sa sobom donosili i nama predali poslanici, koji su u kontinuitetu dolazili kroz ljudsku povijest. Ako shvatimo tu činjenicu, da vjera nije ništa drugo do zakoni koji postoje u nama, svakako će neizbježan proizvod takvog razmišljanja biti to da ćemo zavoljeti propise koji su sastavni dijelovi vjere.

Rekli smo da ćemo nešto reći i o poruci mjeseca Ramazana. S tim u vezi znajte da ima jedna dova koju je preporučeno učiti nakon svakog namaza, tj. pet puta dnevno tokom cijelog Ramazana. Zbog činjenice da je riječ o veoma poučnoj i korisnoj dovi, pogledat ćemo nekoliko njenih dionica.

Prva molba u spomenutoj dovi glasi: *O Bože, unesi među stanovnike mezarja radost!* Razmislimo li malo o ovom traženju, shvatit ćemo da ovo nije samo puka dova, već da je riječ o odgojnoj poruci, zbog činjenice da su svi odnosi koje u životu ostvarujemo utemeljeni na ličnom interesu. Naprimjer, pozovemo nekog na iftar zbog toga da bi i on nas pozvao; kažemo: Selam! – da bismo čuli: Alejkum selam! Drugim riječima, u svemu što uradimo prvo gledamo da li i koliki interes imamo. Međutim, šta je sa stanovnicima mezarja? Otišli mi do njih ili ne, oni s tim nemaju veze: niti će se žaliti na nas, niti formalno od njih možemo imati bilo kakve koristi. A vjera nam upravo kroz dovu kaže: O ti, koji sebe toliko voliš, idi na greblje da bi slomio svoje ja! Idi kod onih od kojih nemaš nikakve koristi! Ovaj postulat donekle se slaže sa stavom njemačkog filozofa Kanta, koji, tražeći mjerilo moralnosti, kaže: “Mjerilo naše moralnosti jeste korist koju svojim djelima donosimo drugim ljudima, a da u tome ne gledamo vlastitu korist.” Navedena dionica dove uči nas da se izgradimo i odgojimo, da ne mislimo samo na sebe i svoju korist, dajući nam znak da budemo i drugima od koristi.

Dova se dalje nastavlja: *Bože, učini neovisnim sve one koji su u neimaštini!* Šta mislite, da li vjera od nas traži da ovu dovu samo riječima učimo, ili bismo u skladu sa njenim sadržajem trebali nešto i činiti? Prvi zaključak do kojeg, nakon što čujemo ovaj odlomak, dolazimo jeste da među muslimanima ima mnogo siromašnih. Zašto je to tako? Pa zato što se ne trudimo, ne stičemo znanje, ne radimo na tom pitanju.

S druge strane, dova nam kaže: “Idi radi, ako želiš biti koristan sebi i drugima!” Osim toga, kada spomenemo pojam siromaštva, odnosi li se to samo na materijalno siromaštvo ili možda imamo i kulturno i duhovno siromaštvo? Naravno, itekako imamo kulturnog siromaštva: mlađi ne poštuju starije, a stariji nisu samilosni prema mladim – zar to nije kulturno siromaštvo? Obratimo li pažnju na odnos muža prema ženi, oca prema sinu, brata prema bratu – uvidjet ćemo da se oni međusobno ne poštuju, tuđa prava i lične obaveze prema drugima su zanemareni, a to je očito kulturno siromaštvo.

Pogledajmo primjer kulturnog, duhovnog, civiliziranog, umnog, moralnog ponašanja. Razbolio se jedan veliki učenjak. Bolest je bila takva da ga je prikovala za postelju. Jednoga dana, kada je bilo vrijeme ručku, žena mu donese hranu, ostavi je pored kreveta i iziđe. Nakon nekog vremena dođe da pokupi ostatke, kad ugleda da hrana stoji na svom mjestu i da se ohladila. Upita muža zašto nije ručao. On odgovori da mu je hrana bila daleko i da je nije mogao dohvatiti, a nije imao snage da se pomjeri. Žena ga upita: “Zašto nisi zvao mene ili djecu da ti dodamo?” On odgovori: “Koliko god sam razmišljao da nađem šerijatsko opravdanje da bih te pozvao da mi dodaš, nisam ga uspijevao naći. Zato sam riješio da se strpim dok sama ne dođeš.”

Pogledamo li stvarne razloge zbog kojih su muslimanke u brojnim primjerima okrenute Zapadu, doći ćemo do zaključka da se to dešava zbog činjenice da im se nanosi veliko zlo od strane muževa. Žena kojoj muž čini zlo misli da joj to muž čini zato što je musliman, iz čega izvlači zaključak da je za njeno stanje jedini krivac islam, a da je jedini spas – Zapad. Naprimjer, oboje umorni s posla dolaze kući, muž legne da se odmara, a od žene zahtijeva: “Daj kahvu!, Daj

čaj!, Ima li šta da se pojede?“, itd. Upravo smo mi moralni siromasi.

U dovi nastavljamo moliti: *Bože, nahrani sve gladne!* I ovdje se prepoznaje odgojni aspekt. *Bože, otkloni svaku smutnju iz islamskih stvari!* Moleći Boga da spasi islamsko društvo od svih zastranjenja, smutnji, neispravnosti, zapitaj se: Bože, da li sam ja od onih koji zastranjuju u društvu ili ispravljam društvo? Da li sam ja razlog da se u društvu dešava ono što se ne bi smjelo dešavati? Da li ja predstavljam islam na način da to druge plaši? Ova nam dova kaže da trebamo sebe odgajati i razmišljati gdje se nalazimo u svijetu stvorenoga.

ZAVIST I LJUBOMORA

7. 10. 2006.

Na početku ćemo odgovoriti na pitanja sa našeg prethodnog druženja. Jedno pitanje je glasilo: Kako savladati ljubomoru, tj. zavist koja se zna osjetiti prema dragoj osobi zbog nekih ovosvjetskih stvari, naprimjer, boljih ocjena, povoljnijeg novčanog stanja, veće kuće, ljepše odjeće i sl? Čak ako i ne znamo da smo zaista ljubomorni, da li nam se to piše u grijeh? Ukoliko ne nastaje našom krivicom, da li ćemo zbog toga odgovarati? Ukoliko nastane, kako da je otklonimo? Posrijedi je moralno i društveno, dakle sveobuhvatno pitanje.

Odgovor:

Kada govorimo o zavisti, možemo se u načelu usredotočiti na četiri glavna činioca neposredno uključena u to stanje, od kojih neki mogu biti djelujućeg, a neki tek pokretačkog karaktera:

1. čovjek koji zavidi,
2. čovjek kome se zavidi,
3. razlog zbog kojeg se zavidi,
4. zavist.

Činjenica je da zavist, kao moralno nepoželjna osobina, nastaje u čovjeku, i da kao takva ima svoje vanjske uticaje i učinke. Kada se kaže da ima vanjski učinak, to je lahko dokaziva stvar, jer najbolji dokaz jeste upravo njeno očito postojanje među ljudima, kao i razne posljedice koje iz nje proizlaze. Što se pak tiče razloga zbog kojih je čovjek ljubomorani, oni su različiti i nije ih moguće sve ni pobrojati.

Kada je riječ o zavisti, moguće joj je prići iz različitih uglova, tj. iz ugla čovjeka koji zavidi i sa stanovišta onoga kome se zavidi.

أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَىٰ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ فَقَدْ آتَيْنَا آلَ إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ
وَالْحِكْمَةَ وَآتَيْنَاهُم مَّلَكًا عَظِيمًا

U 54. ajetu sure Nisa, Kur'an Časni govori o zavisti: *Da li oni zavide ljudima na onome što im je Allah iz Svoga obilja dao? A Mi smo porodici Ibrahimovoj dali i Knjigu i mudrost, i dali smo im ogromnu vlast.* Misli se na duhovnu vlast, poslanstvo, knjigu, mudrost, a nije riječ o samo materijalnoj vlasti.

Usredsrijedimo se na zavidnog čovjeka, na razlog zbog kojeg on mora zavidjeti. Psiholozi imaju svoje postavke u vezi sa razlozima zbog kojih se u čovjeku rađa zavist. Međutim, upitamo li Kur'an, on će nam reći da su dva razloga osnovni krivci za nastajanje zavisti:

- ne poznajemo Boga,
- ne poznajemo sami sebe.

Časni Kur'an kaže:

وَأَتَاكُمْ مِّن كُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ

I daje vam od svega što tražite od Njega. (Ibrahim, 34)
Kada je riječ o traženju, tj. iskanju od Boga, možemo tražiti na tri načina. Prvo, jezikom, kao naprimjer: Bože, daj mi znanje, položaj, bogatstvo, ljepotu, omiljenost! Odgovor koji nam Kreacija pruža može biti ili potvrđan, ili odričan. Isto kao kada vidimo prijatelja pa mu iz navike kažemo: Hajde-

mo na kahvu! On može reći da hoće ili da neće. Ukoliko prihvati, u takvoj situaciji faktički nema dobra ni za jednog, ni za drugog. Onom koji je pozvao to je izletjelo, iz navike, nije bio iskren, pa u najmanju ruku dovodi u pitanje svoju društvenu iskrenost. Prijatelj koji se odazvao na neki način se ponizio zbog jedne kahve, tako da ni on ne vidi nekog velikog dobra od nje.

Vratimo se verbalnom načinu traženja od Boga. Koliko puta olahko tražimo nešto od Stvoritelja, a na to zapravo nismo spremni, poput brojnih političara, koji u predizbornim kampanjama obećavaju kule i gradove, samo da bi dobili što veći broj glasova. Ljudi glasaju za njih i oni budu izabrani. Kada stupe na tron moći, pokvare se, zaborave obećanja, jer ona su bila sredstvo stizanja do cilja. Na taj će način nauditi i ustanovi kojoj su odgovorni, ali i samom narodu. Ostvario je položaj, ali je izgubio povjerenje naroda. Dosegao je položaj, ali je ugrozio ugled dužnosti koju obavlja ili čak ugled države, ukoliko je riječ o dužnosniku visokog ranga. Dakle, čovjek prije negoli šta zatraži od Gospodara, treba sam sebe ispitati da li je dorastao traženom. Vidimo, mogućnost verbalnog traženja takve je naravi da može čovjeku donijeti nešto za šta nije spreman, nešto što može nanijeti više štete nego kada ne bi dobio traženo.

Drugi način pozivanja nekoga na kahvu jeste da u tome budemo iskreni ali nespremni. Čim pozvani uoči da je poziv iskren, spreman je prihvatiti ga mirne savjesti, a onaj koji je pozvao, ukoliko krene u kafanu, suočava se sa mukom: Kako platiti?, a ukoliko pozvanog vodi kući, znajući da tamo nema kahve, jer plaća kasni – svjesno dovodi i sebe, i ženu u neugodan položaj.

Treća vrsta traženja važi za onoga koji je u potpunosti spreman za ono što želi. Isto se može primijeniti na političara

koji obećava i prihvata odgovornost, ali svjesno i savjesno, jer je spreman na izazov i teret koji predstoje. On će takav biti koristan i sebi, i ustanovi koju zastupa, i narodu.

Vratimo se ajetu: *I daje vam od svega što tražite od Njega.* Svakako, daje ukoliko se pripremite i zatražite to od Njega. Kakvu nam to poruku Gospodar šalje? Zar nam On ne kaže: O ti koji zavidiš, ako sam Ja dao tom čovjeku koji je bio pripravan za traženo, pa budi i ti pripravan. Naprimjer, zavidiš mu jer je pametan, jer ima znanje; možeš ga i ti imati, ali to ne dolazi samo od sebe, treba se pripremiti. Ima velike novce; možeš ih i ti imati. On je lijep, ali ljepota nije samo u ljepoti lica, zato ti možeš biti uljudan, ljudima ugodan, tako da svojim lijepim ponašanjem postigneš više naklonosti nego on svojim lijepim licem. Svojim ponašanjem možeš postići puno veću razinu nego on. Koliko ima slavni umjetnika, književnika, naučnika? Da li su svi oni bili ljepotani?

Otkud znamo da sa sigurnošću možemo kazati da čovjek može dostići sve što želi? To znamo iz ajeta u kojem Uzvišeni kaže: *I pouči Adema imenima svim...* Dakle, čovjeku je dato da može postići sve što želi. Komentatori Kur'ana kažu da se pod *imenima* misli na zakone koji vladaju Kreacijom.

Ako smo nekome zavidni na nečemu, a vidimo da i mi možemo postići to isto, pa čak i više ostvariti, onda nam je jasno da ne poznamo ni sebe, ni zakone Kreacije. Kada je riječ o čovjekovom moralu, naučnici, počevši od filozofa, psihologa, arifa, etičara – posmatrajući čovjeka sa različitih stanovišta, na ograničen način prilaze tome pitanju. Međutim, Kur'an daje jedinstven prijedlog, koji je razumljiv i prihvatljiv za svakog čovjeka. Kur'an kaže da čovjek sve što radi, to čini ili da bi stigao do koristi ili da bi otklonio moguću štetu. Na niz mjesta u svojim ajetima kazuje nam da je sva moć, sve veličanstvo, sva korist kod Uzvišenog Gospodara.

Na nama je da prosudimo. Ukoliko uđemo pod okrilje Uzvišenog Gospodara, imamo mogućnost ostvariti svaku korist i sačuvati se od svake štete.

Možemo s lakoćom ustanoviti da je osnovni uzročnik zavisti neznanje o sebi i o drugima. Što se tiče onih stvari zbog kojih smo zavidni, sve su to stvari koje mi možemo postići. Međutim, usljed toga što osjećamo prazninu i zato što ne znamo i ne poznajemo stvari, nastupamo s pitanjem: “Zašto ja to nemam?” Zavist jeste pokazatelj nemanja, ali u ovom slučaju nemanja znanja. Svjedoci smo da ukoliko šetajući obalom vidimo da svi ljudi koji se nalaze na njoj poželji plivaju u morskoj vodi, mi im uopće ne zavidimo, već samo skočimo u vodu i zaplivamo. Isti slučaj je kada zimi gledamo kroz prozor: ukoliko ugledamo da je ugrijalo Sunce i da su komšije izišli vani na čist, okrepljujući vazduh, mi im nećemo zavidjeti, već ćemo se obući i izaći vani. Znači, zavidimo stoga što nekoj stvari pridajemo veliku važnost, a gledamo na nju kao da je ne možemo ostvariti.

Dijagnoza je jasna, međutim, šta je lijek? Lijek je upoznati samoga sebe, a zatim poznati Uzvišenog Gospodara. U tom slučaju postat će nam jasno da uvijek možemo stići do svake stvari, a u takvim odnosima nema mjesta zavisti.

Zavidan čovjek – priznao to ili ne – ne poznaje samoga sebe niti poznaje Božije zakone, koji vladaju Objektivnim svijetom. Uzvišeni Allah kao da nas na neki način, kroz ajete sure *Nisa* pita i kritizira: Zavidite li vi to ljudima na onome što sam im Ja dao? Sve što poželite – tu je. Krenite – i stići ćete. Međutim, ima još jedan kur’anski zakon:

نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ
لِيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سُخْرِيًّا

Mi smo među njima sve što je potrebno za ljudski život podijelili i jedne nad drugim uzdigli po nekoliko stepeni da bi jedni druge služili. (Ez-Zuhruf, 32) Ako svoj udio daš svijetu na način kako to treba učiniti, tek tada ćeš shvatiti da je zavist besmislena. Kada je čovjek fizički lijep, to ne znači da mu njegova ljepota donosi i lijepo ponašanje, i lijep karakter. Jedan od razloga zbog kojeg je nekom dato ovo, a nekom ono je radi toga da bi svi bili međusobno povezani i da bi jedni drugima koristili. Upravo ova podijeljenost i različitost darova u životu još je jedno od Božijih pravila i zakona koji vladaju Kreacijom.

Kakva je obaveza čovjeka kojem zavide?

Kur'an Časni kaže da svaki čovjek na Ovom svijetu ima svoj udio i ukoliko ga stavi na raspolaganje svijetu u kojem se nalazi na način kako to treba, taj udio će mu biti trajan. Također, na drugom mjestu Uzvišeni nam daje do znanja da ako bismo željeli izbrojati Božije blagodati, ne bismo to mogli učiniti. S druge strane, Kur'an nam ponovno govori da kazujemo ljudima o Božijim blagodatima. Šta to znači? To sigurno ne znači da treba vaziti ili napraviti spisak onoga što posjedujem, pa da budem transparentan, već da, ukoliko mi je Bog dao da budem učen – to znanje da prenosim, ako sam bogat – da dijelim, ako sam moćan – da budem svjestan da je zekat na moć opraštanje ljudima. Kada političar postupa u skladu sa ovim zakonom, tj. kada je iskren, pošten, dobronamjieran, on može biti izglasan za bezbroj mandata. Ljudi će ga uvijek voljeti. Uzmimo u obzir profesore, učitelje, koji su uvijek tačni, vedri, nasmijani, spremni, koji su razumni i tolerantni – oni su uvijek dobrodošli, uvijek su najbolji i najvoljeniji. Šta će raditi lijep čovjek da bi pričao o Božijim blagodatima? Reći će onome kod koga vidi da ga muči što mu nije data ljepota lica: “Kako imaš lijep karakter!

Kako se ti znaš ponašati u svakoj situaciji!, Hajde mi pomoz da i ja budem takav!” To je govor o Božijim blagodatima. Ukoliko profesora zapadne lijen učenik, hoće li ga kritizirati i na taj način podržati u lijenosti, ili će mu govoriti o Božijim blagodatima? Svakako da će primijetiti i reći mu da je jako nadaren, da i on ipak ima nešto što drugi nemaju. Tako se govori o Božijim blagodatima.

Šta činiti ako smo mi izvor zavisti, tj. ako imamo nešto što koristimo na način da to pričinjava bol drugim ljudima? Trebamo biti svjesni činjenice da Onaj Koji nam je to dao, može to i oduzeti.

Kur'an nam to predstavlja na psihološki, etički i naučan način. U suri *Kasas*, u ajetima od 76. do 83, nudi nam se poučno kazivanje u kojem možemo naći moralne i psihološke poruke i koristi pomoću kojih možemo razumjeti zakon koji vlada u Kreaciji. Karun, glavni sudionik poučnog događaja, bijaše čovjek iz Musaovog naroda, koji je sebi dozvolio da se zbog određenih razloga uzobijesti. Kur'an govoreći o njemu kaže: *Toliko smo mu blaga dali da mu je ključeve od njega teško mogla nositi skupina jakih ljudi*. Ljudi su mu govorili: *Nemoj se radovati* (misli se na uznosito radovanje, tj. ushićenost sobom, a ne na normalnu radost koja nam pomaže da ostanemo živi), *jer Allah ne voli uznosite!* (Nemoj se praviti važan, niti se oholiti!) *I nastoji time što ti je Allah dao steći Ahiret, a ne zaboravi ni udio svoj na Ovom svijetu, i čini dobro kao što je Allah učinio tebi, a ne širi smutnju po Zemlji, jer Allah ne voli smutljivce*. Zakoni koje je postavio Allah ne daju obijesnom i oholom čovjeku da nastavi živjeti. Boj se Allaha, tj. boj se zakona Božijeg, jer Bog ti može oprostiti, ali Božiji zakoni koji su uspostavljeni i vladaju prirodom nikada neće. Allah je milostiv, On sve zna, On je svjetlo Nebesa i Zemlje, a čovjek se ne plaši ni milosti, ni znanja,

ni svjetlosti. Uzvišeni Gospodar posjeduje sve ljepote i zato Ga trebamo voljeti više od svega, zato i volimo Allaha, ali plašimo se Njegovih zakona jer svako naše djelo ima posljedicu. Učinimo li zlo, sigurno će nam se vratiti. Budemo li slagali, sigurno će nam lagati. Budemo li ogovarali, bit ćemo ogovarani.

Već smo navodili odgovor Lukmana mudrog na pitanje kako je naučio ponašati se tako lijepo: “Od neodgojenih.” Šta god da neodgojen čovjek uradi, reakcija društva i Božijeg zakona je takva da pametnom bude dovoljno da se takvog djela kloni.

Međutim, Karun bijaše bogat, ali ne i mudar. Na iskrene savjete koje su mu ljudi upućivali on je bezbrižno odgovorio: “Vidite, sve ovo bogatstvo, za to je zaslužna moja pamet, pustite vi zahvalnost, zaboravite dobročinstvo, ma kakav Bog!” Dalje, nije se zadovoljio time što je pokazao objest prema Bogu, već je još htio pokazati se masi, pa je izašao u svom sjaju i raskoši među narod, ponizivši ga na taj način. Kur'an prenosi da je u tom trenutku masa bila podijeljena. Na jednoj strani su bili dunjalučari, koji uzviknuše: *Ah, da je i nama ono što je dato Karunu!* Karun je svojim postupkom ponizio psihu društva, a takvo šta ne može ostati neprijemljeno. Zato i postoje Božiji zakoni koji registriraju ljudska djela i trenutno odgovaraju na njih. Uvijek ih imajte na umu, i uvijek budite svjesni da kada se kaže: Bog je to uradio, ili: Bog ga je kaznio, to je ustvari učinak Božijeg univerzalnog zakona, koji nikoga ne zaobilazi. Zato se u nastavku ajeta i kaže: *Mi smo i njega i dvorac njegov utjerali u zemlju, i niko ga od Allahove kazne nije mogao odbraniti.* Možda bismo se mogli zapitati: Zašto i dvore, šta su oni učinili, zašto ne samo njega, šta je kriva stoka koja se nalazila uz njih, šta su krivi stupovi i aleje? Razlog je jasan. Poenta je u tome da

Ljudi shvate da je riječ o Božijoj kazni, a ne o nesretnom slučaju, što bi se moglo pomisliti u slučaju da je samo on satjeran pod zemlju. Ljudi bi pomislili da je naprosto propao u provaliju, da mu je neko načinio zamku i sl. Neprestano nam Božiji zakoni odašilju tu mudrost, taj impuls zbilje: “O, ti lijepi, ako učiniš nešto nekome našao zbog svoje ljepote, oduzet ćemo ti je!” Ukoliko drugima pomažemo, Bog će nam očuvati to što imamo.

Da li smo se ikada zapitali zašto je Poslaniku rečeno: *Mi smo te poslali kao milost svjetovima*. (*El-Enbija*, 107) Da li smo ikada razmislili kakve to veze ima sa nama? Da li je ovo čisto izjavna rečenica, poput one kada se nekome kaže: “Dali smo ti sto hiljada eura”, ili: “Dali smo ti kahvu.” Kakve koristi mi od toga imamo? Poslanik će zbog toga ići u Džennet, a šta je sa mnom, šta je sa nama?

Bog nam na taj način hoće poručiti da je ispoljavanje *milosti* voljena pojava među svim ljudima. Lijep moral je ono što čovječanstvu treba. Lijep muhabet je ono što čovjeku treba. A svaki čovjek je takav da ono što mu treba – to i voli i čuva te uvijek drži na oku. Kada se u Kur’anu kaže: “Mi smo te poslali kao zastupnika onoga što ljudi vole i što im treba, to znači da ćeš ti, o Muhammede, ostati čuvan među ljudima dok postoji čovječanstvo.”

Francuz Gustave Le Bon (1841-1931), koji nije bio musliman, kaže u vezi sa našom svetom Knjigom: “Kur’an koji sam pročitao i zakoni koji su u njemu, neće puno vremena proći, a zavladat će svijetom. Ko god pročita Kur’an i razumije šta se htjelo reći, a da je pošten, uz to i učen, mora pokazati skrušenost prema njemu.” Ovo je potvrda poruke navedenih riječi: *Mi smo te poslali kao milost*, što znači: Ti si potreban čovječanstvu, ti si otjelovljenje milosti, dobrote i ugodnosti.

Mi smo objavili Kur'an i zaista ćemo ga Mi čuvati. (*El-Hidžr*, 9) Ni ovim kur'anskim ajetom ne želi se reći kako pored Kur'ana stoje dva meleka koji ga čuvaju. I ovim se riječima daje do znanja istina da je Kur'an potreba čovječanstva. I zato što je njegova potreba samo će ga čovječanstvo čuvati.

Dakle, ukoliko želimo opstati, moramo zadovoljavati potrebe društva i svoje porodice – inače nas nema! I to na takav način da svaki član porodice osjeti da je karika koja je potrebna i da je porodici stalo do njega. Čovjek koji ulaže u svoju djecu, ukoliko uvidi da je njegovo ulaganje pogrešno, počet će ulagati na drugu stranu, a dijete će potražiti utjehu na ulici i raspad porodice je već započeo.

Ako želimo da ne budemo od onih kojima će ljudi zavidjeti, u tom slučaju moramo koristiti ljudima onim što nam je Bog dao da posjedujemo. Da zaključimo: Čovjek koji zavidi, ne zna sebe, čovjek koji zavidi, ne poznaje Boga. Znači, mora upoznati sebe, mora upoznati Boga.

Što se tiče čovjeka kojem zavide, ukoliko je ono što mu je Bog dao – kao znanje, bogatstvo, moć, položaj – stavio na raspolaganje u okviru Božijeg zakona, to što mu je dato, i ostat će mu. Ukoliko pak bude, poput Karuna, smatrao da je to stekao stoga što je pametan i sposoban, i time bude ponižavao ljude – sigurno je da će doći na udar Božijih zakona. Dakle, zarad ličnog, porodičnog i društvenog opstanka moramo biti od onih koji otklanjaju tegobe, a ne od onih koji ih proizvode. Moramo biti od onih koji drže da je vjera došla da pomogne, a ne da nešto nametne. Moramo znati da je vjera učitelj čovječanstvu i biti svjesni da vjera ne obavlja dužnost policijske uprave. Vjera ne znači teret na plećima čovječanstva. Ukoliko se pak desi da vjeru doživimo kao lični teret, to je najbolji pokazatelj da ne poznajemo ni sebe, a kamoli vjeru.

Kur'an kaže da će islam biti univerzalna religija tek kada muslimani budu otklanjali, a ne proizvodili tegobe. Kada budemo takvi, onda ne trebaju ni topovi, ni atomska bomba, ni pritisci, ni embargo da bismo opstali u okvirima čovječanstva, već su ljubav, znanje i plemenitost ono što će nas učiniti ljudima i omiljenim među njima. Tvoje ponašanje mora biti takvo da ljudi shvate da si im od koristi. Tek tada oni neće imati ništa protiv tebe, štaviše, imat će potrebu za tobom, držat će do tebe.

14. 10. 2006.

Postavlja se pitanje obrazlaganja razmimoilaženja koje očito postoji, kako u privatnim sferama života, tako i šire, na društvenoj ravni. Kao uzrok se nabrajaju mnogi činioci, među kojima su podozrenja i uzajamni prigovori. Međutim, nije uvijek izvor razmimoilaženja podozrivost ili prigovor, nekad je uzrok tome naša zavist, pakost i želja da nekoga ponizimo i dokažemo njegovo neznanje, a nekada je izvor naše vlastito neznanje. Sasvim je jasno, ipak, da je riječ o stvarima koje su u raskoraku sa dokazanim vrijednostima. Međutim, možemo zaključiti da su poslanici dolazili da ljudima donesu razumske dokaze o pitanjima u kojima se ljudi razilaze. Iz ajeta koji slijedi bit će jasno da se argumenti koje iznosi Božiji Poslanik nalaze zapravo u Kur'anu: *Nismo ti objavili Knjigu, osim da im objasniš ono u čemu su se razišli.* (*En-Nahl*, 64) Ukoliko se Kur'an ne otvori i ne objasni na odgovarajući način, njegov će primjer nalikovati isključenom televizoru. Zavirimo malo u svakodnevni život! Nabavimo li najnoviji i najsavremeniji televizor, čija je cijena veoma visoka, i držimo li ga isključenim, djeca nikad neće prići i

sjesti ispred tog veoma skupog, ali ugašenog televizora. Ono što djecu drži ispred televizije jeste zanimljiv, privlačan program, poput crtića. Zato nam Kur'an daje do znanja da on ima potrebu za razjašnjavanjem, za objašnjavanjem, a to objašnjavanje pripada prije svih Poslaniku.

U suri *'Ankebut*, u 29. ajetu, objašnjava nam se do ko je idući komentator Kur'ana. Iz njega saznajemo da je to čovjekovo znanje. *Ovo su primjeri koje mi vama navodimo da biste ih shvatili, a neće ih shvatiti, osim učeni.* Čovjekovo znanje je drugi činilac koji shvata Kur'an i komentira ga. Dakle, na drugom mjestu kao komentator Kur'ana nalazi se čovjekovo znanje. Treći činilac koji nam Kur'an predočava kao svoga komentatora jeste razum. U 44. ajetu sure *Nahl* kaže se: *Spustili smo ti zikr.* Zašto je Kur'an spušten? Prvi razlog jeste da bi objasnio ljudima šta im je to zapravo pušteno i taj razlog tiče se prve kategorije komentatora, tj. Poslanika – *ne bi li ljudi razmišljali.* O čemu razmišljali? Pa o tome zašto je objavljen Kur'an, šta je to u Kur'anu, jer sam tok razmišljanja o tim pojavama dovodi do pravilnog shvaćanja i tumačenja Kur'ana.

U 21. ajetu sure *Hašr* prikazano je čovjekovo razmišljanje o Kur'anu, u kojem je on označen kao onaj ko analizira Kur'an. U ajetu se kaže:

لَوْ أَنزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَىٰ جَبَلٍ لَّرَأَيْتَهُ خَاشِعًا مُّتَصَدِّعًا مِّنْ خَشْيَةِ اللَّهِ

Da ovaj Kur'an kakvom brdu objavimo, vidio bi kako je strahopoštovanja puno i kako bi se raspršilo od straha pred Allahom. On nas potiče da razmišljamo kako to, da li ukoliko odnesem čitav paket primjeraka Kur'ana i stavim ga na brdo – da li će se brdo raspasti? Ne moram paket staviti na brdo – ako ga stavim i na sto, vidjet ću da se on neće urušiti.

U čemu je onda stvar? Odmah nam se daje odgovor, da se ne bismo mučili, te da ne nosimo Kur'an ili čitav paket bilo gdje. Treba znati da su to samo slikoviti primjeri. Primjeri koji su navedeni ljudima ne bi li razmislili o rečenom, tj. zašto bi se brdo raspršilo od straha ukoliko bi mu bio objavljen Kur'an. Sljedeći razlog dolaska svih poslanika kroz povijest čovječanstva jeste da bi doveli ljudski razum do procvata, tj. da bi ga odgojili. Zato možemo na licu mjesta zaključiti da je navođenje na razmišljanje jedan od ciljeva slanja poslanika. Stalno se postavlja pitanje: Zašto čovjek obavlja namaz, daje zekat, ide na Hadž, posti, ili bilo šta drugo radi? Upravo ovo jedno od hiljadu *zašto* koje se u nama rađa dolaskom Poslanika predstavlja podsticanje naših misaonih vrlina, koje od nas mogu napraviti čovjeka kao misaono biće, ono biće koje će razmišljati o uzvišenim pojavama, i ukoliko se dogodi da svoje mogućnosti ne usmjerimo ka djelovanju, nećemo biti biće koje ima bilo kakvu vrijednost.

Obratimo sada pažnju na pitanje razlika između čovjekovog znanja i razuma, jer vidimo da Kur'an na jednom mjestu kaže da je znanje komentator Kur'ana, a na drugom da je to čovjekov razum. U vezi sa postavljenim pitanjem možemo reći da imamo dva različita pojma, jedan je sticanje znanja, a drugi je odgajanje. Stoga u islamskoj tradiciji imamo dva poglavlja, jedno poglavlje je o znanju ili poglavlje o sticanju znanja, tj. o čemu se steklo znanje i onome koji se naziva znalac, a na drugom mjestu imamo poglavlje o razumu, o onome koji ga ima, tj. o racionalnom čovjeku i njegovim razmišljanjima. Izneseno bismo najbolje mogli objasniti primjerom jednog pogona, naprimjer tekstilnog kombinata, čiji razlog postojanja je proizvodnja finih materijala za odjeću. Da bi se došlo do željenog proizvoda, u naš pogon mora doći

repromaterijal, sirovine od kojih se pravi tkanina, da bi se od nje mogla napraviti odjeća. Pretočimo li ovaj primjer na funkcioniranje čovjekovog znanja i razuma, onda je razum pogon za preradu, a znanje je repromaterijal, koji prolazi kroz taj pogon. Vratimo se primjeru sa tekstilnom industrijom: ako sa raznih strana dobijemo repromaterijal, ali i pored toga pustimo da mašine rade bez ičega, tj. u prazno, uzalud trošimo struju i imamo mašine. Postoji i druga mogućnost: nemamo mašina, ali imamo puno neiskorištenog repromaterijala, koji će ležeći neiskorišten istruhnuti, vlaga će ga uništiti te nikakve koristi od njega nećemo imati, i to se onda naziva uzaludno ulaganje. Dakle, čovjek ima potrebu za materijalima, tj. ima potrebu za sticanjem znanja, za njegovim gomilanjem, ali čim je posrijedi gomilanje znanja, čovjek ima potrebu i za razumom, kojim će analizirati stanje i sticati saznanja. Obratite pažnju na sljedeći hadis: “Koliko je samo učenih ljudi koje je ubilo neznanje!?” Ovo se tiče našeg primjera, gdje je čovjek alim, tj. posjednik repromaterijala, ali nije pokrenuo mašinu u rad. Ili pak može pokrenuti mašinu, ali ukoliko nema materijala, uzalud.

Evo jedne šaljive parabole. Jednog dana unajmi čovjek radnika da mu nešto uradi. Međutim, nisu se dogovorili o dnevnicu. Pošto je nastupilo veče, iscrpljeni radnik dođe kod poslodavca i obrati mu se riječima: “Završio sam posao, daj mi moju dnevnicu pa da idem kući.” Ovaj odgovori: “Tvoja današnja dnevnicu je ništa.” – “Kako, bolan, ništa”, upita radnik. – “Ništa, ti si danas zaradio ništa”, potvrdi mu poslodavac. – “Pa dobro”, reče radnik, “daj mi onda to moje ništa!” Poslodavac, zbunivši se, odgovori: “Kako, bolan, da ti dam ništa?” – “Kako god znaš, ali nema ti druge!” Dogovoriše se da odu do Nasrudin-hodže, da on riješi ovaj spor. Kada su došli do Hodže, upoznaše ga sa svojim problemom.

Hodža reče: “Budite bez brige, začas ćemo to riješiti!” Zatim ustade, uze jednu vreću, napuha je da oni ne vide, donese je i reče radniku da zavuče ruku i uzme ono što je unutra. Ovaj to učini i pošto izvuče ruku iz vreće, reče: “Eee, ništa!” – “Odlično”, povika Hodža, “uzmi to ništa i idi!” Dakle, i mi imamo potrebu za razumom, tj. za pogonom koji ne može raditi ukoliko nema znanja i informacija koje će analizirati.

Zahvaljujući obavijestima koje se tiču Drugog svijeta, znamo da je on poput Ovoga svijeta, ali sa određenim razlikama. U tom svijetu postoje i tjelesne i netjelesne, tj. apstraktne kazne i nevolje. Tako u 56. ajetu sure *Nisa* čitamo:

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا سَوْفَ نُصَلِّيهِمْ نَارًا كَلَّمًا تَضِحَتْ جُلُودُهُمْ بَدَلَتْهَاهُمْ
جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ

One koji ne vjeruju u dokaze Naše Mi ćemo sigurno u Vatru baciti; kad im se kože ispeku, zamijenit ćemo ih drugim kožama, da osjete pravu patnju. Allah je, zaista silan i mudar.

Ovaj nam primjer daje do znanja da je, što se tiče kažnjavanja, na Budućem svijetu prisutna i tjelesna bol. Međutim, u suri *Zumer*, u 55. i 56. ajetu, daju nam se prikazi mentalnih kazni:

وَاتَّبِعُوا أَحْسَنَ مَا أُنزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ مَنْ قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ بَعْتَةً وَأَنْتُمْ لَا
تَشْعُرُونَ أَنْ تَقُولَ نَفْسٌ يَا حَسْرَتِي عَلَى مَا فَرَّطْتُ فِي جَنْبِ اللَّهِ وَإِنْ كُنْتُ لَمِيَنَ
السَّاحِرِينَ

I slijedite ono najljepše što vam je Gospodar vaš objavio, prije negoli se na vas iznenada spusti kazna a da vi to i ne opazite, da ne bi rekla duša: “Teško meni zbog onoga što

sam propustila, a bila sam pored Allaha”, tj. propuštenog čovjekovog vremena. Uzmimo za primjer jednog studenta kojem su se primakli ispiti, a on tome ne pridaje pažnju, već ispija kahve i provodi se; međutim, kada iziđe na ispit, neće biti zadovoljan onim što će se naći u indeksu. Tada će se početi udarati po glavi: “Auh, šta uradih!” Ali, tada je već kasno.

Dakle, na Ahiretu postoje i tjelesne, i duševne muke, a što se tiče blagodati – i njih ima i tjelesnih, i duševnih. O tome ćemo još govoriti, da se ne bi pomislilo da je Džehennem jedna velika jaruga, u koju se bacaju krivci, kao što, s druge strane, ni Džennet nije jedna velika bašča. Ukoliko ste uočili kada smo govorili o procesu čovjekovog sagorijevanja u Džehennemu, gdje će gorjeti i opet gorjeti, nemojte se pitati gdje je tu Božija milost, to nema veze sa milošću Božijom, zato što je Uzvišeni tako milostiv da riječ milostiv ne može objasniti Njegovu milost, jer kada je riječ o Allahu i riječi *milostiv*, ona je tako malehna, neobuhvatna da ne može izreći pravu veličinu i obim. Kolika je Božija milost dobrano se može shvatiti iz primjera u kojem Muhammed, s.a.v.a., objašnjava šta je Gospodar rekao Davudu, a.s.: “O Davude, kada bi znali oni koji su Mi okrenuli leđa koliko ih volim, umrli bi od ushićenja!” S jedne strane, vidimo šta je Božija milost, a s druge strane 56. ajet sure *Nisa*, gdje se kaže: Kada god mu tijelo izgori, bude mu stvoreno drugo, i ono opet sagori. Kako ovo dvoje pomiriti: s jedne strane toliko milosti, a s druge strane strašna kazna? Na pitanja koja smo sada postavili odgovorit ćemo uz pomoć kur’anskih ajeta i kada damo odgovor i kada bacimo novi pogled na vjeru, reći ćemo: Čekaj, ovo je nešto sasvim drugo! Vidjet ćemo da je Uzvišeni prema nama i previše milostiv. Vidjet ćemo, tj. ispostaviti će se da je vjera za nas neophodnost:

kao što je voda neophodna da se žednom čovjeku utaži žeđ, tako je i vjera neophodnost za kojom postoji osjećaj žeđi i potrebe. Naglašavam da će se neophodnost vjere i naša potreba za njom bolje ukazati i bit će jasnija negoli naša potrebitost za vodom, za odlaskom u šetnju, za odmorom. Zašto je to tako? Zato što nam vjera osigurava snalaženje na relaciji konačnost – beskonačnost.

VJERA I IZAZOVI VREMENA

21. 10. 2006

Postavljeno je pitanje da li je dozvoljen bilo kakav odnos između muškog i ženskog spola prije stupanja u bračnu zajednicu. Ako je dozvoljen, koje su to granice, tj. koja je granica tolerancije? Današnjim predavanjem pokušat ćemo se uklopiti u postavljeno pitanje. Pitanja koja izviru iz ove teme su mnogobrojna. Naprimjer, odmah se možemo osvrnuti na odnos između vjere i slobode, vjere i ljudskih prava, vjere i onoga što vrijeme zahtijeva. Odmah se može postaviti pitanje: Koji su to razlozi zbog čega je islam vremenom izgubio na snazi, vjera koja je u prvih pet stoljeća nakon svoje pojave – kako primjećuje Will Durant – bila glavna okosnica i nosilac razvijenosti u svim područjima ljudske kulture. Međutim, nakon tih pet stoljeća, razvoj ne samo da nije nastavljen, već je jednostavno započelo opadanje. Šta je bio uzrok tom dešavanju? Analitički razmatrajući historijske prilike, Will Durant uočava dvije velike pojave koje se tiču islama, a koje su suprotstavljene: najprije pet stoljeća uspjeha i kulminacije islama u svijetu, a nakon toga nagli pad te izvanredne civilizacije. Riječ je o dvije najvažnije pojave u historiji čovječanstva na koje treba obratiti posebnu pažnju. I Libanac Šibli Šumejl, koji je bio materijalistički opredijeljen, u jednom od svojih tekstova, *Kur'an i urbanost*, primjećuje: “Neprijatelji islama kažu da je ova vjera bila uzrok propadanja muslimana; međutim” – tvrdi on – “to nije istina, fakti nam govore sasvim drugačije.”

Na ova i na mnoga druga pitanja koja nisu spomenuta pokušat ćemo iznaći logične odgovore i rješenja. Prva stvar

koju moramo uzeti u obzir jeste ona činjenica na koju nas upućuje Kur'an. Kada razmišljamo i govorimo o islamu, trebamo biti svjesni da postoje dvije vrste islama: prvi je logični islam, a drugi je geografski islam.

Drugim riječima, jedan islam je posljedica ljudskih postignuća, razmišljanja, zaključivanja i logike. A drugi islam, što nije svojstveno samo islamu već i ostalim ideologijama, jeste islam kao geografsko naslijeđe. Naprimjer, rođen sam u takvom okruženju, gdje mi je baba bio musliman ili jeste musliman; sasvim je razumljivo da ću i ja biti musliman, kao i moja braća i sestre. Zato je važno na prvom koraku riješiti svoj stav ili status prema islamu, drugim riječima, raščistiti sa sobom da li smo svoj islam naslijedili i zadovoljni smo time, ili smo pak svoj islam iznašli. Mi trebamo postupiti u skladu sa pravilom prihvaćenim kod Arapa: osiguraj zemlju, pa tek onda ocrtaj kolika će ti kuća biti, tj. gdje će ti biti kuhinja, dnevna soba, kupatilo itd.

Nije loše spomenuti primjer Nasrudin-hodže, koji se do određene mjere tiče ove teme. Jednom ga zateče komšija kako nešto traži ispred kuće. "Selam alejkum efendija!" – povika on pa zatim upita: "Šta to tražiš?" – "Izgubio sam ključ", odgovori Hodža. Komšija mu se pridruži i poče tražiti, ali ubrzo mu postade sumnjivo jer krug u kojem je hodža tražio bijaše nekako neodređen, pa ga zato upita: "Je li, efendija, a znaš li ti gdje si izgubio ključ?" – "Znam, znam", odgovori Hodža: "U kući." – "Pa zašto ga tamo ne tražiš, živ mi bio?!" – Hodža odgovori: "Ee, ovdje se bolje vidi nego u kući!"

Kao što smo rekli, prva stvar koju bismo trebali učiniti jeste da budemo načisto sa svojom vjerom, što svakako nije svojstveno samo islamu, već i druge religije pate od iste pojave – bolesti geografskog naslijeđa, i ne samo vjere, već i ideologije. Uzmimo u obzir materijaliste, i to etičke materi-

jaliste, oni nisu uspjeli racionalno dokazati nepostojanje Boga, već su podlegli svojim strastima. Bilo im je jednostavno drago da uživaju, zato su sebe uvjerali da trebaju napustiti vjeru i Kur'an, jednostavno su odlučili: hoću da uživam. Tek kada budemo načisto sa tim kakav odnos imamo sa vjedom kojoj pripadamo, onda možemo pristupiti odgovaranju na postavljeno pitanje.

Kada je već tako, idemo odgovoriti na pitanje: Koji je to islam, logični islam? U Kur'anu ima velik broj ajeta koji govore u vezi sa primanjem vjerovanja, tj. uvjerenja. Možda su najobuhvatniji u suri *Ali 'Imran*, u ajetima od 190. do 194.

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لآيَاتٍ لِّأُولِي الْأَبْصَارِ
الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ
وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ رَبَّنَا إِنَّكَ مَن تُدخِلِ
النَّارَ فَقَدْ أَخْرَجْتَهُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِن أَنْصَارٍ رَبَّنَا إِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِي لِلإِيمَانِ أَنْ
آمِنُوا بِرَبِّكُمْ فَآمَنَّا رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَقَّنَا مَعَ الْأَبْرَارِ رَبَّنَا
وَأْتِنَا مَا وَعَدْتَنَا عَلَىٰ رُسُلِكَ وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ

U stvaranju Nebesa i Zemlje i u izmjeni noći i dana su, zaista, znamenja za razumom obdarene, za one koji i stojeći, i sjedeći, i ležeći Allaha spominju i o stvaranju Nebesa i Zemlje razmišljaju. "Gospodaru naš, Ti nisi ovo uzalud stvorio; hvaljen Ti budi i sačuvaj nas patnje u Vatri! Gospodaru naš, onoga koga Ti budeš u Vatru ubacio Ti si već osramotio, a nevjernicima neće niko u pomoć priteći. Gospodaru naš, mi smo čuli glasnika koji poziva u vjeru; 'Vjerujte u Gospodara vašeg!' – i mi smo mu se odazvali. Gospodaru naš, oprostí nam grijehé naše i pređi preko hrđavih postu-

paka naših, i učini da poslije smrti budemo s dobrim. Gospodaru naš, podaj nam ono što si nam obećao po poslanicima Svojim i na Sudnjem danu nas ne osramoti! Ti zaista ne kršiš obećanja!”

To su ljudi koji su u stalnom razmišljanju o Uzvišenom Gospodaru, a u ajetima je rečeno da stalno razmišljaju o Gospodaru: i kada se kreću, i kada sjede, i kada leže, pokušavajući iznaći odgovor na pitanje ko je Stvoritelj Ovoga svijeta. Tim povodom oni razmišljaju o stvaranju Nebesa i Zemlje, dolazeći do zaključka da ovaj svijet, Kreacija sa svojom nepreglednošću, ne može sam od sebe nastati, već da ima Stvoritelja. Zatim kažu: “Bože, mi smo čuli Tvoga glasnika, koji poziva u vjeru.”

Ako smo pažljivo pratili, oni su na osnovu argumenta dosegli vjeru i izvor stvaranja, a zatim, kada je stupila na scenu ustanova poslanstva, kada im je s te strane prinesen argument, oni su bespogovorno prihvatili ponuđeno. Međutim, Kur'an nam daje do znanja da je njihov stav prema tom pitanju bio poseban, drugim riječima, nije se jednostavno dogodilo da Poslanik kaže: Ja sam Poslanik! – i da ga oni odmah prihvate. To nije išlo baš tako lahko, već su i to, tj. prihvatanje poslanstva, učinili na temelju argumenta. Tim povodom u jednom ajetu se kaže: *I žurno s kraja grada dođe jedan čovjek i reče: “O narode moj, slijedi poslanike!”* (Jasin, 20) Na pitanje zašto da ih slijede, navode se dva argumenta, koji su razlog opravdanosti slijedenja i koji bi svakog normalnog čovjeka, zdravog razuma i srca, zadovoljili kada bi ih čuo. Prvi, oni ne traže nikakvu nadoknadu za svoj poziv, i drugi, njihove riječi su utemeljene na zdravom razumu, tj. logične su. Dakle, vidimo da je karakteristika i posebnost ovih ljudi bila u načinu njihovog kretanja prema Bogu, koje je bilo ustanovljeno na čistom racionalnom dokazu; ta-

kođer je i prihvatanje poslanika Božijih bilo ustanovljeno na racionalnom argumentu. *Reci: "Ovo je moj put, pozivam Bogu na temelju basireta"*, tj. na temelju zdravog uvida u stvari. (*Jusuf*, 108) Znači, svjestan sam šta mi se predočava i šta predočavam. Prema tome, prvo mora biti poziv ka Bogu, a drugo da bude utemeljen na basiretu, tj. na uvidu u stvari. Postavimo sada pitanje sami sebi! Zamislimo da se nalazimo na mjestu gdje se vodi neka rasprava ili predstavljanje neke istine, bilo da je ona politička ili privredna, moralna ili vjerska, ali istine koja rješava teškoće i raščičava puteve. Koliko smo spremni u datom trenutku proći se sebe, proći se svoga Ja i prihvatiti istinu onakvom kakva jeste? Drugim riječima, koliko sam sposoban, jak i slobodan da prihvatim istinu stoga što je istina, a ne da neku "istinu" prihvatim zato što mi ide u korist, zato što mi, naprimjer, iz nekih meni svojstvenih kulturnih i inih razlika ide u prilog i sviđa mi se samo zato što potiče iz moje države, stranke, skupine i slično, bez obzira na činjenicu da je možda ono što je "tuđa istina" stvarna istina i boljitak. Ili, koliko smo spremni zanijekati ili odbaciti onu stvar koja jeste nama u korist, ali nije istinita?

Evo jednog primjera kroz koji ćemo uvidjeti koliko smo sa stanovišta svoga psihičkog kvaliteta bliski Poslaniku. Bilo je to vrijeme kada, formalno gledano, muslimani i Poslanik nisu bili u zavidnom položaju. S jedne strane, mali broj muslimana, a s druge, nisu imali nikakvog uticaja u društvu. Poslanikov sin umire baš u danu kada se dešava pomračenje Sunca. Muslimani su bili veoma raspoloženi, ne zbog smrti, već zbog događaja koji se desio. Pomislili su da je pomračenje Sunca znak naklonosti Nebesa, potvrda da je među njima Poslanik. Toga dana velik broj onih koji nisu bili prihvatili islam, prihvatili su ga i rekli su: "Ovo je sigurno nebeski čovjek!" Da smo mi kojim slučajem bili umjesto Poslanika,

rekli bismo: Ovo je izvanredna prilika! Smatrali bismo da taj događaj pomaže da nas ljudi prihvate. Međutim, Poslanik nije kao mi, on saziva vjernike u džamiju, odlazi na mimber i drži dugo predavanje. Između ostalog, izjavljuje: “Pazite, Kreacija djeluje na nepromjenjivim zakonima.” Zatim im je održao dobar čas astronomije, vezano za kretanje Sunca i Mjeseca i o zakonima koji u Objektivnom svijetu vladaju među ljudima. Među tim zakonima je i smrt, koja je iz reda zakona Božijih. “Smrt moga sina nema nikakve veze sa pomračenjem Sunca”, dao im je do znanja. Politički gledano, Poslanik je mogao prešutjeti taj detalj, u smislu da ga ne potvrdi, niti da ga zaniječe, već da ga jednostavno prešuti. Međutim, da je Poslanik prešutio i da nije reagirao na sebi svojstven način, da li bismo danas mogli odgovoriti nauci? Božiji Poslanik nije došao da zloupotrebljava neke okolnosti ili da osvaja što veći broj glasova, koji će zatim stati iza njega. Upravo zbog toga mu Uzvišeni kaže: Reci, ovo je moj put, na kojem pozivam ka Bogu; ako već postoji poziv ka Bogu, on mora biti ustanovljen na temeljima istine, jer poziva Istini. Zato se i kaže da poziva na osnovu *basireta*, tj. na osnovu uvida, osviještenosti, jasnoće.

Dakle, na prvom mjestu moramo riješiti svoj položaj u islamu, tj. da li smo mi prihvatili islam samo zato što su nam baba i majka bili muslimani. Zatim, moramo proanalizirati i druge ideologije, tj. vidjeti šta govore materijalisti, komunisti, humanisti.

Sada ćemo pogledati šta je to geografski islam. U suri *Bekare*, u 170. ajetu, koji se odnosi na nevjernike, kaže se:

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا أَلْفَيْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا أَوَلَوْ كَانَ
 آبَاؤُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ

*A kada im se rekne: “Slijedite Allahovu Objavu!” – oni odgovaraju: “Nećemo, slijedit ćemo ono na čemu smo za-
tekli pretke svoje.”*

Znači, njihova poruka je jasna, istakli su da ih uopće ne zanima da li je ono što im roditelji slijede logično i istinito, bitno im je samo da nastave putem kojim se kreću njihove nane i majke. Kur’an zbog toga i kaže: *Zar i onda kada im preci nisu ništa shvatali i kada nisu na Pravom putu bili?! Drugim riječima, zar bi svoje roditelje slijedili i onda ako bi im roditelji prihvatili ono što nije ustanovljeno na logici, tj. nelogične stvari i ukoliko bi bili neupućeni? Poželjno je da svako za se uđe u sebe, u svoju najskrivenu prostoriju, gdje se nalazi predstava i slika o vjeri, da vidimo kolika je naša predstava o vjeri stvarna, tj. koliko je naša i da li smo je stekli ustanovljavajući šta je istina ili smo je pak samo naslijedili od roditelja. Ovo se ne tiče samo vjere, već i svega ostalog.*

Navest ću jedan događaj iz svoga života. Sjećam se kada su me pozvali iz direkcije jednog teheranskog univerziteta – bilo je to prije šesnaest godina – da budem mentor doktorantima. Na prvom predavanju obratio sam im se riječima da, prije negoli počnemo sa nastavom, iznesem jedan prijedlog. Ako ga prihvate, neka o njemu razmisle, a ako ga pak ospore, neka objasne zašto su to učinili, da bih se i ja time okoristio. Predložio sam im da odmah na početku iziđemo iz svojih klišeja, ja iz svoga vjerskog, a oni iz svoga naučnog. Zašto? Zato što – bez obzira na činjenicu o kome da je riječ – naša vjerovanja, ćudoređe, društvene navike, kodeks ponašanja itd, uglavnom se temelje na onome što smo preuzeli od jednog broja starih deda i nana. Kada se branimo ili zauzimamo vjerski stav, tj. pozicioniramo se, i drugi zauzimaju svoj stav. Počeo sam analizu od sebe. Da li

sam, onoga dana kada sam stupio u vjersku školu, odložio ono od vjere što sam naučio od svojih nana i deda, pa da sam rekao: Sada ovo nastranu, a da vidim šta Kur'an ima reći o vjeri i kako je on predstavlja. Tačno je da sam ušao u ustanovu za vjersko obrazovanje, gdje sam proučavao šerijatsko pravo, komentar Kur'ana, filozofiju, metodologiju; međutim, sve se to ipak temeljilo na onome što sam učio od nana i deda. "I vi također" – obratih se doktorantima – "kao svjetovni znanstvenici, učili ste fiziku, hemiju, politologiju i mnogo drugih stvari, a koji je od vas sjeo kući i onako sa svojom majkom, koja je sada u odmaklim godinama, da se sa etičke strane zapita kakav je njegov odnos prema njoj, njega pismenog prema njoj nepismenog. Ili ko je od vas prišao sa psihološkog aspekta konstituciji samoga sebe i konstituciji svoje sestre pa rekao: Moja sestra i ja se razlikujemo u psihološkom aspektu, prema njoj imam poseban odnos ili zapravo nemam nikakvih relacija. Ili recimo, koji je od vas, profesora na fakultetu, na psihološki način pristupio skupini učenika kojima predaje tako što će ustanoviti odakle učenici potiču i šta donose iz gradske i seoske, iz bogate i siromašne sredine, iz obrazovane i neobrazovane sredine. Kako da napravite univerzalan pristup i da se svi okoriste vašim predavanjima?" Na kraju im reko: "Nemojmo barem sebi lagati, pogledajmo istini u oči, pogledajmo je onakvom kakva upravo jeste!" Naš metod, nažalost, nije takav, svi mi – bili svjetovni ili vjerski intelektualci, ili samo vjernici, ili oni otuđeni od vjere – ono što u svojim životima prihvatamo, ne činimo to na temelju obavještavanja i uvida u te pojave, a ono što osporavamo i poričemo, ne činimo na temelju uvida u te pojave. Ovaj događaj iz ličnog iskustva iznio sam zbog toga da ne pomislite da se obraćam samo vama, jer mi smo svi takvi ljudi. Već sam naglasio da ovo pravilo ne obuhvata

samo ljude koji su okrenuti vjeri, već se to tiče svih ostalih, pa i materijalista. Imao sam jednog dobrog učitelja koji je govorio da bi, kada bi imao moć, osnovao jednu jaku ustanovu, poput fakulteta, koju bi nazvao “fakultet materijalizma”, gdje bi zaposlio najveće i najpristranije, ali i najsposobnije materijaliste, koji dobro poznaju sve ono što zagovaraju. Zato što bi na taj način – upućujući kritike ostalim ideologijama, a posebno islamu – kao prvo, omogućili islamskim učenicima da se do u pojedinosti upute u suštinu njihovih stanovišta, pa bi tako mogli – koristeći se islamskim i kur’anskim naučavanjem – davati precizne i zadovoljavajuće odgovore na najrazličitija pitanja.

Često se navodi hadis u kojem Božiji Poslanik, s.a.v.a., kaže da je jedan sat razmišljanja bolji negoli jedna, sedam, ili sedamdeset godina ibadeta (zavisi od varijante hadisa). Uzevši u obzir ovaj hadis, zamislimo da nam se pruža prilika da odemo u Medinu da posjetimo Poslanikovu džamiju i njegov mezar. U tom slučaju možemo učiniti dvije stvari: ili klanjati dva rekata, ili pak sjesti i neko vrijeme razmišljati. Sa Poslanikovog gledišta: Koje je od ovo dvoje vrjednije? Sasvim logično, razmišljanje je po Poslaniku bolje. Međutim, unatoč tom saznanju, svako bi od nas pristupio namazu. Svako bi rekao: Zar sam prešao 4.000 km da bih sjedio i razmišljao?! Međutim, Poslanik kaže: Sjedi i razmišljaj, ako ništa drugo, razmišljaj o tome zašto moraš preći 4.000 km da bi vidio Poslanika, zašto i kakve veze ima između tebe i Poslanika? Poslanik, dakle, kaže: “Sjedi i razmišljaj”, a mi: “Sve je to dobro, ali daj da ja klanjam.” Zbog čega je to tako? Zbog toga što je namaz naš običaj. Post je naš običaj.

Navest ćemo primjer jednog čovjeka koji niti je klanjao, niti postio, ali je ipak u toku Ramazana uvijek ustajao na sehur i jeo. Kada su mu rekli: “Pa ti niti klanjaš, niti postiš,

zašto ustaješ na sehur?” On odgovori: “Znate šta: niti klanjam, niti postim, a ako još ne ustanem na sehur, bit ću pravi nevjernik.” Istina je da smo se prosto navikli i da iz čiste navike obavljamo radnje. Tako je i kada ajet kaže: Ne to!, unatoč čemu oni kažu: E baš to!, a isto je i kada nam Poslanik govori, a on ne priča iz svoga nahođenja; sve što kaže – to je Objava. On nam kaže: “Sjedi, razmisli!” – ali mi to ne činimo, mi ćemo ipak klanjati dobrovoljni namaz, što je uvjerljiv pokazatelj da naprosto slijedimo navike. Poslanik nam također kaže: “Kada vidite čovjeka koji mnogo klanja i mnogo posti, nemojte se ushititi njegovim stanjem dok ne vidite kako razumijeva”, tj. da li shvata zašto klanja, zašto posti. A Poslanik kaže: “Zaista je nagrada u mjeri razumijevanja.” U tom smislu je Poslanik, prije nego što bi obavio noćni namaz, izlazio iz kuće i upućivao pogled u nebo, učeći ajete iz sure *Ali ‘Imran* koje smo maločas naveli. To je radio da bi nam odaslao poruku da namaz nije sam sebi svrha, već u skladu sa ajetom: *Klanjaj namaz zarad sjećanja na Mene. (Ta-ha, 14)* Kada bi čovjek bio svjestan činjenice da ga Neko nadzire 24 sata bez prestanka, Neko ko je moćan i sposoban uraditi šta god zaželi, on u tom slučaju ne bi nikad učinio nešto što je suprotno Zakonu. U 14. ajetu sure *‘Alek* kaže se: *A zar on ne zna da Allah gleda?* Ukoliko sebi predstavimo Svoga Gospodara upravo tako, tj. da je Moćan i Milosrdan, kao Onoga Koji odgovara na pitanja, ukoliko ga tako predstavimo, nećemo nikad učiniti nešto što je suprotno onome što je On zabranio.

U jednoj predaji se kaže: “Čuvajte se grijeha i kada ste u osami, jer Svjedok je Onaj Koji i sudi.” Ukoliko sebi predstavimo i uzmemo u obzir takvog sudiju, nećemo nikad sebi učiniti nažao, tako što ćemo biti neposlušni roditeljima. Ukoliko nam je Bog dao jednu sposobnost, nikada nećemo

ismijavati svoga druga zato što je on nema. Ukoliko nam je Uzvišeni dao da budemo bogati, sigurno da nećemo raskalašenim načinom života izazivati tugu u srcima onih u potrebi. U jednom hadisu kaže se da će na Sudnjem danu Uzvišeni pitati: “Zašto si se predstavljao i nisi radio u Moje ime, već si sve što si radio činio u ime ljudi, da bi te oni hvalili. Zar je onaj u čije ime si radio to što si radio od Mene moćniji, zar je od Mene milostiviji, zar je od Mene obavješteniji?” U hadisu se dalje nastavlja: “U tom trenutku čovjeka će uhvatiti takav stid da će reći: ‘Bože, završi sa mnom, pa makar me bacio u Vatru.’”

Jednom prilikom neki poznanik ispričao mi je nešto veoma zanimljivo: “Radio sam sa jednim prijateljem u Teheranu. Poslodavac je bio plemenit i dobar čovjek i kada god bi došlo vrijeme ručku, on bi nas zaustavio da ručamo kod njega u kući. To je tako išlo iz dana u dan, sve dok nije stekao povjerenje u nas. Na nesreću, jednoga dana moj prijatelj nije mogao odoljeti, a da ne ukrade stolni sat, koji mu se jako svidio. Stavio ga je u džep, a da to niko nije primijetio, čak ni ja. Nastupilo je vrijeme ručka. Po običaju smo sjeli za sofru, kada se iznenada oglasi zvono sata u džepu. U tom trenutku bili smo zatečeni, nismo znali šta da radimo. Samo je mome prijatelju palo na pamet da rekne: ‘Hm, stavio sam sat u džep da ne bi pao, bila bi šteta da se pokvari.’ U tom času bili smo tako postidjeni da nismo znali šta da radimo. Da smo kako mogli propasti u zemlju!”

Zapitajmo se šta ako Bog učini pa na Sudnjem danu u našem džepu zazvoni sat! A to je upravo onaj trenutak kada čovjek iz prethodnog hadisa kaže: “O Bože, završi sa mojim računom što brže, pa makar me bacio i u Vatru!”

Upravo zato, dragi moji, prvo što moramo učiniti, prvi korak koji trebamo napraviti jeste da riješimo, tj. da iskrista-

liziramo svoj odnos sa vjerom. Prije nego što damo odgovor kakvi trebaju biti odnosi muškog i ženskog spola, kakav je odnos vjere i slobode, kakav je odnos vjere i onog što zahtijeva vrijeme, kakav je odnos između pojmova “biti vjernik” i “biti moderan čovjek”, najprije moramo vidjeti kakav je odnos mene i moje vjere i na koji način sam je prihvatio.

Evo, potaknut upravo takvim pitanjima, sjeo sam i napisao omanji članak pod naslovom *Vrijeme i izazovi vremena* ili ono što vrijeme zahtijeva. Jer dok ne nađemo i ne odgovorimo, te na logičan način ne riješimo svoj odnos prema vjeri, možemo možda riješiti desetak pitanja, ali ćemo sigurno zapeti na 11, 12. ili 13. pitanju, iz prostog razloga što je svijet u kojem živimo svijet jake naučne ekspanzije. Svakodnevno se otkrivaju novi zakoni, svakodnevno se dolazi do novih otkrića koja za sobom povlače stotine drugih pitanja. Upravo se zbog toga moramo opremiti znanjem, kojim ćemo moći razdvojiti pravo od lažnog, istinu od zablude, zakon Kreacije od dogovorenog ljudskog zakona. Tada ćemo biti poput zlatara koji – kada mu neko donese prsten – nema potrebe da pita ko si ili šta si, već uzme tečnost za analizu i odmah vidi je li zlato ili nije, a ako je zlato, koliko ima karata. Zato, ponašajte se u skladu sa riječima prenesenim od Isaa, a.s., koji kaže: “Uzmite istinu, pa makar i od onoga koji je na neistini, a ne uzimajte neistinu, pa makar bila od onoga koji je na istini. Budite ljudi koji procjenjuju govor!” Budite svjesni činjenice da je islam došao za cijelo čovječanstvo, i za sva vremena, sve do kraja svijeta, sve dok postoji čovječanstvo. Ako je već tako, ako je riječ o sveobuhvatnoj religiji, onda, bez najmanje sumnje, islam mora nuditi odgovore na sva pitanja.

VRIJEME I IZAZOVI VREMENA

Uvod

Dvije neodložno važne stvari – teška obaveza i veoma mukotrpana zadaća – pale su na pleća ljudi označenih dvjema osobinama: intelektualnim impulsom i naklonjenošću islamu.

Prva: Neophodnost prepoznavanja stvarnoga islama.

Druga: Prepoznavanje uvjeta i stanja vremena u kojem se živi.

Pod pojmom *islam* misli se na vjeru koja ima društvenu filozofiju, Božansku ideologiju i monoteistički pogled na svijet. Misli se na školu koja ima konstruktivnu aparaturu svestranih mišljenja i uvjerenja, koji čovjeku jamče sreću u svim aspektima. Misli se na vjeru u čijem poslaničkom opusu, između ostalog, stoji obaveza dovođenja uma i intelektualnih kapaciteta do stadija procvata, ili filozofski rečeno, pravljenje spomenutog egzistencijalnog iskoraka iz potencijala u aktuelnost. Misli se na školu čija ideologija je utemeljena na uvjerenju da je čovjekov život racionalan i znanstven, što upravo predstavlja čovjekovu temeljnu razliku u odnosu na ostale žive oblike, a u isto vrijeme dok važi za jednog činioca sreće i savršenstva, predstavlja također jedino sredstvo devijacije i stagniranja.

*Zaljubljen sam u Njegovu ljupkost i silu,
začudujuće, ljubim nepomirljivosti dvije.*

Dakle, čovjek je biće čije je i savršenstvo u znanju i obaviještenosti, a i pad je u istim rukama.

Misli se na školu koja je došla reći čovjeku: *Ne povodi se za onim što ne znaš! I sluh, i vid, i razum, za sve to će se, zaista, odgovarati.* (*El-Isra*, 36) S ciljem ga na taj način, obraćajući se njegovoj iskonskoj prirodi (fitretu), navodi na prepoznavanje i razumijevanje činilaca sreće i priprema za poželjni model života. S druge strane, kaže mu: *Ne hodaj po zemlji nadmeno, jer je ne možeš probiti ni dostići visinu brda.* (*El-Isra*, 37) Drugim riječima, daje čovjeku do znanja da ne smije dozvoliti da ga njegova učenost učini nadmenim i oholim, jer koliko god da stekne, to je u okvirima zakonitosti Ovog materijalnog svijeta, obuhvaćenog zakonima koji vladaju Kreacijom.

Pod stanjima vremena misli se na sljedeće:

Prepoznavanje različitih stanja vremena u kojem se živi neophodno je zato što su ona nekad proizvod znanstvenog i industrijskog napretka, te civilizacijskih iskoraka, a nekad posljedica različitih činilaca moralne i dehumanizirane izopačenosti, koji izazivaju želje za nezasitnim upražnjavanjem ljudskih putenih nastranosti.

Neophodnost orijentacije

Da bi lađa mogla preploviti veliku udaljenost, s obale jednog do zaljeva drugoga kontinenta naprimjer, njen kapetan mora posjedovati nekoliko stvari ili nema ništa od putovanja.

Prva stvar je kompas. Kapetan mora osigurati navigacijsko sredstvo kojim će raspoznavati željeni pravac kretanja, u suprotnom će u morskom bespuću začas odstupati od pravca kojim se mora kretati, te će svoje kretanje usmjeravati krećući se na sreću iz jedne u drugu stranu, iz nepoznatog u neispitano, a u svemu tome nesreći nikada kraja, životne na-

mirnice iscrpljene, voda za piće potrošena i smrt će biti najbliža obala.

Druga stvar je potreba za zaštitom i čvrstim zaklonom. Ne bude li konstrukcija lađe čvrsta i ne bude li pružala sigurnu zaštitu svojim putnicima, oni su izgubljeni u prvom naletu oluje, kada je veliki morski talasi počnu bacati na sve strane.¹ Ova dva uvjeta predstavljaju unutrašnje potrebitosti lađe, bez kojih lađa zapravo i nije lađa.

Treće: Poznavanje voda kojima treba ploviti. Ukoliko kapetan ne bude poznao geografski položaj i reljef podmorja, tj. morskog dna, postoji mogućnost, zato što ne zna gdje mu prijeti opasnost, da je ne bude mogao izbjeći, i na mjestu gdje bude morao proći velikom brzinom, to ne učini, već se usidri, što opet može biti pogubno za lađu, a samim tim i za posadu, tj. za njihove živote. Također je opasno ako propusti obnoviti zalihe hrane i vode, a nakon zastanka nastavi plovidbu.

Čovjek i život

Čovjek iznenada otvori oči i ugleda sebe u prostranom svijetu o kojem nema nikakvoga znanja.

وَاللَّهُ أَخْرَجَكُمْ مِّنْ بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْئًا وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ
وَالْأَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

Allah vas iz trbuha majki vaših izvodi, vi ništa ne znate, i daje vam sluh i vid i razum ne biste li zahvalni bili. (En-Nahl, 78)

¹ Hazreti Sadik kaže: “Ko uzme svoju vjeru iz Božije knjige i sunneta Poslanikovog, prije će nestati planine nego što će on nestati, a ko je uzme iz ljudskih usta, ljudi će ga vratiti u ranije stanje.”

*Danonoćno misao zaokuplja mi razum,
zašto pomisao o sebi ne pada mi naum?
Od kuda dođoh i zbog čega stigoh,
kamo se krećem, ognjište moje gdje je?
Od sebe doš'o nisam da bi se vratio po sebi,
Onaj što dovede me na ognjište, vratit će me.*

Na temelju ovih razmišljanja, vođenih u dubinama svojim, rečeno je: *Zaista u stvaranju Nebesa i Zemlje, i izmjeni noći i dana, znaci su za posjednike suštine znanja, kao i: Oni koji spominju Allaha stojeći, sjedeći i na stranama ispruženi, zbog činjenice da ih razmišljanja o Iskonu i Stvoritelju Krea-cije ne napuštaju ni na tren i zbog činjenice da im je jasno da izmjena noći i dana i raznolikost Nebesa i Zemlje najbolje svjedoče o njihovoj vlastitoj potrebitosti, jer ukoliko ne bi bili u potrebi, ne bi potpadali pod uticaj dešavanja i stanja drugih fenomena. Upravo zato je svoj fitret usmjerio ka Stvo-ritelju: *Gospodaru naš, nisi ovo uzalud stvorio, jer prožet je zakonom sklada i obuhvaćen svrshodnošću i suvislom us-mjerenošću. Dakle, svijet ima cilj, a sve što ima cilj prema kojem se kreće, to ne luta, to nije izgubljeno i uzalud se ne giba. Zato sačuvaj nas boli vatrene, neprolazne, o Stvorite-lju svrhe stvaranja, pomози nam da shvatimo svoje ciljeve i na taj način nas izbavi od besciljnog lutanja i vječne kazne, i budi nam na pomoći vodeći nas kroz život!**

Providnost Stvoriteljeva

Iznenadno, u toku samoga vapaja izraslog iz osjećaja tjesko-be u izgubljenosti u ničemu, začu se poziv izaslanstva: *O vi koji vjerujete, odazovite se Allahu i Poslaniku!* O vi što za istinom vapite i brinete za vlastite duše, tragajući za osloncem,

odazovite se, dajte potvrđan odgovor na Božiji i Poslanikov poziv, *kada vas pozivaju onome što vam život daruje.* (El-Enfal, 24) Pozivaju vas zbilji, tj. onome u čemu je vaš stvarni život i u čemu ćete imati ugodnu završnicu.

Gospodaru naš, zbilja smo čuli zov pozivača u vjerovanje! Čuli smo poziv na razmišljanje, na kretanje ka Tebi. Taj poziv bio je: *Da vjerujete u Gospodara svoga.* Našli smo Te i shvatili da nas Onaj Koji nas je doveo zove Sebi, da bismo Ga spoznali, *te povjerovasm.* O Gospodaru, odazvasmo se, o veliki Bože, dali smo potvrđan odgovor, vjerujemo u Tebe, Tvoje zakone, poruku i poslanike. Ali, Bože, odmah na početku tražimo zauzvrat tri stvari. Ne budeš li nam ih dao, naše vjerovanje neće vrijediti i naše poznavanje gubi vjerodostojnost. Zato, *Oprosti nam grijeh!* Prvo je da milosnim pogledom pređeš preko naših grijeha. *Pokrij naše loše postupke!* Drugo, mi imamo loših postupaka, pa pređi preko njih i sve ih pokrij svjetlom milosti, i *Usmrti nas s dobrima!* U trenutku kada budemo napustili Ovaj svijet, uvedi nas u karavanu dobrih. Jedino Ti opraštaš grijeh. A udijeli nam sreću i vječni život koji si obećao preko poslanika. I Bože, *na Sudnjem danu nemoj nas poniziti,* jer toga Dana jedino čemu se možemo nadati, ukoliko Tvoje milosti ne bude, jeste sram i kazna. Jer Bog, u svijetu koji stvori, nikada ne krši obećanje; *Zaista Ti ne kršiš obećanje.*

Islam putovođa

Čovjek na Ovom svijetu mora imati navigacijski sistem, kojim će pronaći smjer svoga kretanja. Vjera ima ulogu busole i moćnog sistema zaštite, koji čovjeka štiti od svega materijalnog što po njega može biti štetno. A prepreke morskog bespuća leže upravo u nepoznavanju putanje i uvjeta putovanja.

Upravo zbog toga čovjek bira vjeru za svoga sigurnog putovođu, kako bi se mogao okoristiti ogromnim kapitalom koji mu je na raspolaganju i na taj način privedi svoj život sretnom završetku.

Početna teškoća

Nakon ovog prijatnog dijaloga između čovjeka i Boga, s jedne, te obećanja i prijatnji, s druge strane, nakon potvrđenog odgovora i odazivanja, u jednom iznenadnom i čudnom događaju javiše se teškoće:

*Hej krčmaru, natoči pehar vinom onim dobrim,
što vazda olakša ljubav, al' glavobolje stvori.*

Hafiz, u svom doživljaju prenosi događaj obraćajući se krčmaru da mu napuni pehar vinom, zbog kojeg se prevari pa se zaljubi. On je, zahvaljujući ljubavi koju je imao, olakšao sebi sve poslove, ali, opijenost ispari iz glave, i tek tada uviđa u kakvu se glavobolju uvukao. Zato traži da mu se naspe još jedan pehar istog vina, da opijen zaboravi jade racionalnog proračuna.

*K mirisu mošusa² što ga jutarnji povjetarac raspiri,
zbog uzavrele krvi što je u srcu crna lokna uznemiri.*

Prvo, prevarih se na miris što ga vade iz žlijezde jelena, a što ga jutarnji povjetarac vazduhom širi, pa i ja krenuh za mirisom njegova bića, kad iznenada, na trenutak pokaza mi

² Misli se na vrstu malog planinskog jelena centralne Azije od Tibeta do Sibira, čiji mužjak ima na truhu žlijezdu koja luči mirišljivu mast od koje se spravlja miris istoga imena, mošus.

kovrčavu crnu loknicu, te je brzo sakri. To je bio trenutak u kojem je krv kao luda počela vriti u srcu. Jah, srce imamo, al' je i dilber otišao i srce odnio. Ostah sam, nit imam srca, nit dilbera; izgubih i Dunjaluk, i Ahiret.

Pošteno govoreći, ovaj umjetnički doživljaj odslikava stanje nas muslimana: niti dosežemo zbilju vjere, niti nam je stanje na društvenom, političkom, privrednom, kulturnom, znanstvenom polju na zavidnoj razini; štaviše, kaskamo za svijetom.

Pitanje:

Kakav je to problem koji iznenada iskrсну, i zabavi nas sobom?

Odgovor:

Islam, zato što je vjera, a uz to konačna vjera, ima općevažeće, tj. trajne zakone, koji od prvog dana pojave do potonjega dana ovosvjetskog života važe kao aktualni i punosnažni. Možemo zaključiti da je vjera postojana i neizmjenljiva zbilja. *Ono što je Muhammed dozvolio, dozvoljeno je do Dana suda, ono što je on zabranio, zabranjeno je do Sudnjega dana.*

Međutim, vrijeme

Vrijeme u svojoj ćudi važi za promjenljivu zbilju, koja stalno sa sebe zbacuje staru iznošenu odjeću, oblačeći novu, bolju. Priroda vremena nalaže stanje promjenljivosti, svakodnevno predlažući nova stanja i uvjete, različite od jučerašnjih.

Pitanje:

Kakve ovo ima veze s našim problemom? Riječ je o dvjema realnostima, od kojih jedna, dakle islam, predstav-

lja postojanu zbilju, a druga, vrijeme, simbol je promjenljivosti.

Odgovor:

Problem je u tome što su ove dvije pojave nespojive i nemaju nikakvu vrstu usklađenosti i međusobnog razumijevanja, a mi – s obzirom na okolnost da smo predstavnici ljudskoga roda – moramo odabrati jednu od ovih dviju mogućnosti, tj. ili da budemo muslimani, ali zaostali iza karavane civiliziranosti, iza zahuktalog industrijskog zamaha, tehnološkog rasta, slobodnog života, ili pak da se pozdravimo sa islamom, odbacimo nastranu vjerovanje, vjersku etiku, odrekemo se poštivanja propisa, te se okoristimo modernim naučnim blagodatima koje nam nudi napredni dio svijeta.

Primjer:

Ako bismo željeli uporediti vjeru i znanost, mogli bismo kazati: Vjera u svojoj suštini predstavlja postojanu zbilju, poput drveća izraslog pokraj veoma prometnog autoputa, poput jedne lijepe bašče, pune krasnog drveća s raznovrsnim plodovima i prekrasnim slapovima, ali statične i monotone. S druge strane, vrijeme je poput automobila, koji ogromnom brzinom prolaze pokraj ove bašče, ostavljajući za sobom i bašču, i drveće u njoj. Svakog dana sve veći broj auta, sve većom brzinom, prolazi pored statične bašče, stižući tako do novih perivoja, sa sve višim slapovima. U svemu tome mi ili moramo ostati u hladovini drveća, koje, bez obzira koliko je lijepo i blagorodno, ipak je statično i jednolično, ili pak trebamo sjesti u brzi auto i zauvijek proći pored bašče i ostaviti je za sobom. Bez obzira koliko zakoni vjere bili lijepi, uzvišeni, korisni,

oni ipak predstavljaju košulju šivenu za dvogodišnje dijete, za koju se ne može kazati kako je može obući dvadesetogodišnji mladić, odrastao i zahvaljujući vježbama lijepo razvijen, samo zato što je, eto, lijepa uspomena na vrijeme bliskosti s majkom i na sretno djetinjstvo.

Odnos između postojanih i nepostojanih stvari

Pitanje povezanosti i odnosa između postojanog i promjenljivog u stvorenom svijetu spada u red zamršenih i važnih filozofskih tema. Filozofi otvaraju poglavlje pod naslovom *Veza promjenljivog sa postojanim*, ili pak *Odnos stvorenog sa Vječnim*, nudeći rješenje iznošenjem argumenata.

Kakva ih je nevolja natjerala da se posvete ovom pitanju i da mu osiguraju poseban prostor za raspravu?

Problem je u tome što sa stanovišta filozofskog poimanja uzrok promjenljive pojave mora i sam biti promjenljiv, dok uzrok postojane pojave mora i sam biti postojan. Biće koje stvara stvoreno biće i samo mora biti stvoreno, dok Biće koje stvara vječno i samo mora biti vječno. Na temelju ove razumske postavke javlja se poteškoća: Kako riješiti odnos cijeloga lanca stvorenih stvari sa Vječnim Bićem na početku toga lanca?

Rješenje

Filozofi su u rješavanju ovog pitanja *relacije* otkrili da između Vječnog i Postojanog Bića te cijeloga lanca stvorenih promjenljivih bića postoji zbilja koja ima dva lica, jedno Vječno i Postojano, i drugo promjenljivo i stvoreno, poput ogledala koje se nalazi pred dešavanjima i koje u isto vrijeme kada ih odslikava u sebi, ne unosi nikakvu promjenu u lik koji se odslikao, te u isto vrijeme kada je s jednog stano-

višta odslikano isto što i ono što se odslikava, sa drugog staništa različito je od toga, zbog čega su slike bića s dva lica, a ono što predstavlja kariku povezanosti između slike i odslikanog jeste ogledalo.

Pitanje:

Želimo saznati da li postoji karika koja povezuje vjeru, kao postojanu i neizmjenljivu zbilju, s jedne, i vremena kao promjenljivog i temporalnog realiteta, s druge strane. Ukoliko postoji, o čemu je riječ i kako doći do nje?

Dogmatičnost i monotonost, uzročnik zalutalosti

Islam, vjera koja sadržava dogmatska i jednolična pravila – ovako bi glasio stav, ili teza koja je zaslužna da velik broj svjetskih intelektualaca zaluta i da oni budu nemoćni riješiti nametnuti problem. S druge strane, bili su suočeni sa društvenom svakodnevicom i zbivanjima, tako da su sebe vidjeli na raskrsnici na kojoj im se nudi mogućnost izbora. Postupili su u skladu s tim kako situacija nalaže i odrekli se vjere.

Primjer iz života

Jawaharlal Nehru (1889-1964), indijski premijer u periodu 1947-1964, bio je opredijeljeni ateista i praktični sekularista, što znači da nije vjerovao ni u šta. Iz njegovih kazivanja možemo saznati da je upravo dogmatičnost i jednoličnost vjere krivac zbog kojeg je vjeru anatemizirao.

Pred kraj života osjetio je cijelim svojim bićem nepopunjivu prazninu i nedostatak u sebi, za koji kaže da ga jedino neka duhovna moć i sila može ispuniti i nadoknaditi. Međutim, u istom tom stanju raspoloženja i simpatije prema vjeri,

on je zadržao odbojnost i strah od nje. Indijski novinar Karanji, napravio je intervju s Nehruom pred kraj njegovog života. Zamislio je da razgovor bude vođen u znaku liderove posljednje poruke o krupnim globalnim pitanjima.

Jedno je pitanje glasilo: “Neki intelektualci i napredne ličnosti vjeruju da su Gandijevo emocionalno stanovište i duhovni pristup uticali na Vas na takav način da su uzdrmali i oslabili Vaš stav i naklonost koje gajite prema naučnom socijalizmu.” Nehru je u odgovoru kazao: “Potrebno, a i dobro je koristiti se duhovnim metodama, i ja se s jednoga stanovišta slažem sa Gandijevim uvjerenjima. I potrebu za tom metodom danas svakako vidim većom negoli ikada, jer duhovna praznina koja se nadvila nad modernim svijetom više nego u prošlosti ima potrebu za duhovnim odgovorima.”

Novinar zatim postavlja niz pitanja u vezi sa marksističkim učenjem. Nehru u svojim odgovorima ukazuje na neke nedostatke svojstvene ovom učenju, dajući do znanja da rješenja treba potražiti isključivo u duhovnosti. U tom trenutku Karanji postavlja pitanje: “Gospodine Nehru, s obzirom na vaše današnje stavove koje iznosite u vezi sa etikom i duhovnošću, stičem dojam da ste došli u konfrontaciju sa samim sobom iz razdoblja Vaše mladosti. Počinjem vjerovati da ste jesen života ipak odlučili provesti u traganju za Bogom?” Nehru odgovara: “Upravo tako, došlo je do promjene i sasvim svjesno istrajavam na iznalaženju etičkih i duhovnih rješenja. Međutim, postavlja se pitanje: Kako moralnost i duhovnost uzdići na uzvišeniju razinu? Jasno je, za takvo šta postoji vjera. Ona, nažalost, zbog kratkovidosti pojedinaca slijedi suhoparnu dogmu, koja kao da je sišla samo zarad izvršenja određenih ceremonija. Od nje je ostala samo forma i ljuštura, a suština i zbiljsko značenje su iščezli.”³

³ Preneseno iz knjige: *Pravo žene u islamu*, str. 87.

Gdje je istina?

Na početku iznosim mišljenja nekoliko svjetski poznatih личности. Nakon toga analizirat ćemo islamske zakone u poređenju sa potrebama koje nalaže vrijeme.

George Bernard Shaw (1856-1950) spada u red poznatih, slobodoumnih britanskih spisatelja, a u vezi sa islamom primjećuje: “Uvijek imam veliku dozu poštovanja prema Muhamedovoj vjeri, zahvaljujući njenoj posebnoj odlici umijeća bivanja živom. Po mom mišljenju, islam je jedina religija koja kroz sva stoljeća ima sposobnost kompromisa i dominacije nad raznim životnim stanjima i promjenljivim licem svakodnevnice. Predviđam, i već sada se mogu vidjeti naznake toga, da će jučerašnja vjera Muhamedova biti prihvaćena u sutrašnjoj Evropi.

Srednjovjekovni klerici, primjereno njihovom neznanju i pristranosti, slikali su i predstavljali veoma otužnim lice Muhamedove vjere, prikazavši ga, iz svoje mržnje i neobaviještenosti, Isusovim protivnikom. Ja sam u vezi s tim velikim čovjekom istraživao i stigao sam do zaključka da on ne samo da nije bio protiv Isusa, nego da ga je izvanredno uvažavao. Tog čovjeka treba nazvati spasiteljem svijeta, kako u prošlosti i sadašnjosti, tako i u budućnosti. Po mome vjerovanju, ukoliko bi čovjek poput njega zagospodario novim svijetom, imao bi takav uspjeh u rješavanju svjetskih pitanja i poteškoća da bi mogao osigurati blagostanje koje je želja svih ljudi.”

Ali, na svu žalost...

Kada čuje ovakvo priznanje od autoriteta koji se stoljećima nakon dolaska islama upoznao sa Kur'anom koji je donio Muhammed, s.a.v.a., a sasvim je sigurno da nije dokučio ni

hiljaditi dio uzvišene kur'anske poruke i Poslanikove ličnosti, htio – ne htio čovjek se sjeti sljedećih ajeta:

وَقَرَأْنَا فَرَقَنَاهُ لِتَقْرَأَهُ عَلَى النَّاسِ عَلَى مُكْثٍ وَنَزَّلْنَاهُ تَنْزِيلًا قُلْ آمَنُوا بِهِ أَوْ لَا تُؤْمِنُوا
إِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهِ إِذَا يُتْلَى عَلَيْهِمْ يَجِرُونَ لِلْأَذْقَانِ سُجَّدًا وَيَقُولُونَ
سُبْحَانَ رَبِّنَا إِنْ كَانَ وَعْدُ رَبِّنَا لَمَفْعُولًا

I kao Kur'an, sve dio po dio ga objavljujemo da bi ga ti ljudima malo-pomalo kazivao, i spustili smo ga postepeno. Reci: Vjerovali u njega ili ne vjerovali, oni kojima je još prije objavljivanja njegova dato znanje padaju licem na tlo kad im se on čita, i govore: "Hvaljen neka je Gospodar naš, obećanje Gospodara našeg se ispunilo!" (El-Isra, 106-108)

Kada uporedimo ove ajete s gornjim priznanjima, vidimo da je Kur'an spojio i prošlost i budućnost, učinivši zdravu i očuvanu prirodu (fitret) domaćinom primanja svoje zbilje.

Tuga i veselje

Jedna pojava na polju vjere za nas muslimane predstavlja razlog radosti, ali i tuge. Riječ je o činjenici da kada pogledamo simpatizere islama kao vjere širom svijeta, to su uglavnom intelektualci. A neprijatelji islama većinom su ili neznalice, ili pristrani fanatici. Ovo je povod za radost i ponos, jer naša vjera ima veoma veliku naučnu i duhovnu moć djelovanja. Upravo stoga danas, u svijetu nauke i naučnih dostignuća, možemo uspješno i s ponosom braniti vjerska načela i ideale. Međutim, sa drugog stanovišta posmatrano, isti ovaj uzrok biva razlogom naše tuge i postidnosti. Kada samo pomislimo šta smo uradili od tako svijetle i jasne vjere, pa danas moramo tragati za razlozima propadanja

muslimana. U tom smislu znakovite su riječi onog filozofa koji je – primivši islam i započinjući pisanje knjige pod naslovom *Islam pod plaštom muslimana* – izjavio: “Hvala Allahu, Koji me je prije upoznao sa islamom, nego s muslimanima.”

Dr. Šibli Šumejl – kako smo rekli, pristalica materijalističkog ideološkog pravca – prvi je na arapski preveo Darwinov *Nastanak vrsta*, uz komentar njemačkog učenjaka Ludwiga Büchnera, kao mjeru usmjerenu protiv religijskih uvjerenja, ponudivši ga čitateljstvu arapskog jezičkog područja. Iako materijalista, ne ustručava se hvaliti i veličati islam i njegovog donosioca. Islam dosljedno naziva “živućim faktorom”, koji je uvijek ukorak s vremenom. U drugom svesku njegove knjige *Felsefetun-nušûi vel-irtikâ'* nalazi se poglavlje pod naslovom *El-Kur'an vel-'umrân* (Kur'an i napredak), u kojem daje odgovore nekim pojedincima sa Zapada, koji putujući po muslimanskim zemljama napadaju islam kao krivca za propadanje i zaostalost muslimanskog stanovništva. Šibli se trudi dokazati da je razlog zaostalosti muslimana upravo odustajanje od slijeđenja islamskog društvenog nauka, a ne provođenje islamskih propisa. On za određeni broj Zapadnjaka kaže da ili uopće nisu razumjeli islam, misleći da je islam samo ono kako ga predstavljaju oni koji za sebe tvrde da su muslimani, ili pak imaju lošu namjeru, kojom žele kod Istočnjaka probuditi odbojnost prema zakonima koji su izrasli iz njihove sredine i zatim im nametnuti okove zapadnjačkog robovlasništva. Zar ima većeg ponosa i časti, ali i veće sramote od toga da jedan materijalista, dakle čovjek koji ne prihvata vjeru, brani nebesku vjeru islam od neprijatelja, i da ne smatra da je vjera razlog zaostalosti muslimana, već da za to okrivljuje odstupanje muslimana od islamskog društvenog programa?

Sačuvana je narodna poslovice koja kaže: “Vrijednost je ono što priznaju neprijatelji.” Drugim riječima, vrijednost dostiže svoj puni kapacitet tek kada je neprijatelj prizna i prihvati. Značenje ove izreke dobija na upečatljivosti kada se postavi naspram hadisa: “Ljubav prema nečemu oslijepi i učini gluhim”, tj. ljubav je krivac što zaljubljeni niti hoće čuti nešto protiv ljubljene, niti u njoj vidi kakvog nedostatka. Također, od hazreti Alije se prenosi da je rekao: “Kada neko zavoli nešto, to mu onesposobi oko i srce mu učini bolesnim.” Štaviše, bude gore i od toga. Ne samo da u tom stanju oko ne vidi nedostatak, ono ga čak vidi kao nešto lijepo, svijeću vidi Suncem, crno vidi bijelim.

*Kada bi mi iz očne duplje vidjeti mogao,
kod Lejle, osim ljepote, ništa ne bi vidio.*

Rekli su da je razlika između ljubavi i znanja u činjenici da se znanje povodi za shvaćenim, tako da u mjeri u kojoj je shvaćeno, znanje ga i pokazuje, poput ogledala koje se nalazi pred licem. Ogledalo ne može pokazati drugačije od onoga što se nalazi pred njim. Ljubav, međutim, izvire iz unutrašnjih aspekata zaljubljenog. Mjera ljubavi ne vodi se za mjerom ljepote vanjskog predmeta, već za mjerom unutrašnjih sposobnosti onoga koji voli. Ustvari, zaljubljeni u sebi ima oganj prekriven pepelom, koji se jednoga dana mora ugasiti. Kada zapiri vjetrić, pepeo bude raznesen i ukaže se žar, koji se rasplamsa, sagorijevajući sve oko sebe, a to sagorijevanje sebe znači u isti mah i sagorijevanje drugih. To je uzrok da se onome koji je zaljubljen, kada naiđe na nešto što je slično njegovoj nutрини, žar rasplamsa. Međutim, šta znači ovo slaganje? Tajna mu još uvijek nije otkrivena. Zato kažu da je ljubav bezrazložna.

Udaljenost od cilja

Kada već neprijatelj prizna prednost i vrijednost – islamu u našem slučaju – to znači da je ljepota stigla do krajnje granice da čak i neprijatelj shvata da će biti osuđen ukoliko je porekne. Može se ponuditi veliki broj primjera, a ukazujemo samo na neke:

Gustave Le Bon (1841-1931) spada u učenjake koji su govorili “bez dlake na jeziku”. Dio onoga što je rekao u vezi sa islamom nije tačno. Međutim, općenito je o islamu i muslimanima govorio pošteno. “Neki Evropljani”, kaže on, “smatraju poniženjem činjenicu da jedan paganski narod (tj. muslimani) bude uzrok da kršćanska Evropa izađe iz stanja divljaštva i neznanja, i baš zato prikrivaju tu historijsku činjenicu. Međutim, ovakav stav je do te mjere neosnovan i poražavajući da se s lakoćom može dokazati njegova neutemeljenost... Moralni prodor upravo tih beduina muslimana, među divlji evropski narod koji je carevanje Rima izmučilo, doveo ga je na stazu civiliziranog čovječanstva. Također, islamski naučni prodor otvorio je nove horizonte filozofije i drugih disciplina, o čemu su bili dokraja neobaviješteni i šest stotina godina muslimani su bili učitelji nama Evropljanima.”⁴

Dakle, sa stanovišta ovog mislioca, muslimani su u okriplju islama dobili snagu da, kao prvo, dovedu na stazu civiliziranosti neke narode koji su bili udaljeni od svega što je moralno i naučno; drugo, uspjeli su kod tih naroda djelovati na uspostavljanje i poticanje moralnih vrednota, i treće, uspjeli su izvući u prvi plan razum, kojem će 600 godina biti propagatori.

Jasno je da Arapi sami od sebe nisu imali ništa. Sve ono što su imali izviralo je iz blagodati vjere i govora Objave. I

⁴ *Islamska i arapska civilizacija*, str. 751.

da su čuvali to što su imali, bili bi vodiči svijetu do kraja Svijeta. Ali, nažalost, po riječima hazreti Alije, opijenost snagom i položajem čovjeka zna opiti i učiniti dalekim od realnosti više i od opijenosti alkoholom, a ta vrsta opijenosti jedino može nestati kada se osjeti udarac neprijateljske noge u slabinu i iskričavi drski pogled nad svojom glavom.

Will Durant (1885-1981) je američki historičar i filozof čija se djela objavljuju u milionskim tiražima, a prevedena su na desetke jezika. U svom poznatom djelu *The Story of Civilization* obrađuje veći broj pitanja vezanih za islam i islamsku civilizaciju. Na jednom mjestu kaže: "Nastanak islamske civilizacije ubraja se u red velikih povijesnih događaja. Islam je pet stoljeća (od 81. do 597. po Hidžri.) na polju moći, uređenosti i širine polja svoga prisustva, etike, poboljšanja životnog standarda, poštenih i čovječnih zakona, vjerske tolerancije, književnosti, naučnih projekata, medicinskih dostignuća, filozofije bio na čelu Svijeta." (Navedeno prema perzijskom izdanju, sv. XI, str. 317.)

Isti autor također primjećuje: "Islamski svijet imao je različitih uticaja u kršćanskom svijetu. Evropa je uglavnom učila i tehnike, a i prisvajala izraze iz islamskog područja koji su se ticali hrane, napitaka, lijekova, porodičnih znamenja, umjetničkih tehnika i pomagala, industrijskih sredstava, trgovine, moreplovačkih umijeća. Muslimanski učenjaci sačuvali su i modernizirali grčku matematiku, prirodoslovlje, hemiju, medicinu, astronomiju, uručujući na taj način grčku, jako obogaćenu zaostavštinu, Evropljanima. Muslimanski filozofi sačuvali su Aristotelova djela za kršćanske Evropljane. Ibn Sina i Ibn Rušd sa Istoka zasjenili su evropske filozofe i uživali su povjerenje poput Grka. Islamski uticaj širio se posredstvom trgovačkih poslova, križarskih ratova i prevođenjem hiljada arapsko-muslimanskih knjiga na latinski jezik,

te kroz naučna putovanja koja su preduzimali pojedinci poput Michaela Scotta i Edwarda Batha, koji su putovali u islamsku Andaluziju.” (Isto, str. 319.)

Na drugom mjestu isti autor kaže: “Samo u zlatnim vremenima povijesti jednoga društva mogao je u tako kratkom razdoblju izrasti tako velik broj jakih pojedinaca na polju politike, edukacije, književnosti, lingvistike, geografije, povijesti, matematike, hemije, filozofije, medicine i sl., što je islam uspio u stoljećima od Haruna Er-Rešida do Ibn Rušda. Dio ovih sjajnih ostvarenja preuzet je iz grčkog naslijeđa; međutim, neuporedivo veći dio, posebno u politici, književnosti i umjetnosti općenito, spada u neprocjenjive doprinose muslimana.” (Isto, str. 322.)

Pitanje:

Zašto činioци koji su im uspjeli u razdoblju neznanja podariti stvaralački ponos i moć časne nacije u svim aspektima nemaju tu istu moć i u doba industrijskog napretka? Da li je to možda um mladoga muslimana zakržljao, pa ne može napredovati u različitim naučnim granama? Da li je to inicijativa za stvaralačkim aktivnostima i suptilnim umjetničkim tvorevinama ishlapila iz mlade muslimanke, pa ne može odgajati, uobličavati lijepe stihove, izrađivati umjetnička djela? Šta je sa političkim, naučnim i ostalim sposobnostima?

Kur’anska naredba

Časni Kur’an jednom od temeljnih čovjekovih obaveza vidi čuvanje i uređenje prirode. Čovjek, zbog činjenice da je biće koje se nalazi pod izravnim Božijim nadzorom i okolnosti da je biće koje je opskrbljeno razumom, ima obavezu da

upoznaje i otkriva svijet prirode, da bi na taj način mogao da se sačuva od prijetnji i opasnosti, kao i da bi sebi priuštio koristi koje leže u njoj, a njemu su na raspolaganju. Također, da bi na kraju upravo tako iskazao zahvalnost Svevišnjem na blagodatima. U suri *Hud*, u 61. ajetu, čitamo: *O ljudi... On vas od Zemlje stvara i daje vam zapovijed da gradite na njoj! Zato Ga molite za oprost, i pokajte Mu se, jer Gospodar moj je, zaista, blizu i odaziva se.*

Riječ ‘imaret

Nasuprot riječi *harb* (حرب), koja znači razoriti, razrušiti, izbrisati trag postojanja, ova riječ znači izgraditi nešto da bi to dalo željeni učinak. Upravo zato – kada Kur’an Časni navodi sudbinu naroda iz prošlosti, nama za opomenu – kaže:

أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ كَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَأَثَارُوا الْأَرْضَ وَعَمَرُوهَا أَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوهَا وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَكِن كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ

Zašto ne putuju po svijetu pa da vide kako su završili oni prije njih? Oni su bili od njih jači, i zemlju su koristili i gradili više nego što je izgrađuju ovi, i poslanici su im donosili jasne dokaze; Allah im nije učinio nepravdu, sami su sebi nepravdu nanijeli. (Er-Rum, 9)

Kada Arap želi nešto graditi, to izražava na sljedeći način: “*Dao sam zemlju nekom da bi je izgradio (استعمرت الارض).*” Dakle, razlog davanja zemlje jeste izgradnja i korištenje radi veće koristi. Pa kada Kur’an kaže: *I daje vam zapovijed da gradite na njoj*, to znači da je zemlja data na raspolaganje

da bude izvedena iz prirodnog stanja, te da se – poznavanjem zakona koji njome vladaju – iz nje u kontinuitetu izvlači korist.

Napomena

Stiče se dojam da je razlog što je u navedenom ajetu iz sure *Hud* najprije spomenuto stvaranje čovjeka od zemlje, tj. njenih elemenata, vjerovatno sa namjerom da se ukaže da je potencijal zemlje puno veći od onoga što ljudi pretpostavljaju. Dakle, vi ljudi ste bića koja trenutno imaju veliku moć, znanje, misao, nadarenost, izume, otkrića zakona, smisao za umjetnost, ali nastali ste postepenim kretanjem elemenata upravo ove, naoko bezvrijedne materije. Dakle, vi koji imate titulu Božijeg namjesnika na Zemlji i mogućnost stizanja do stepena na kojem vam melec čine sedždu, vaši životni elementi potiču upravo iz zemlje. To znači da zemlja i priroda imaju neslućene kapacitete neizbrojnih dobara, a u isto vrijeme potencijal nesagledivih šteta.

Razlike ljudi u okorištavanju

Jasna je činjenica da su u svrhu korištenja nekom stvari ili bićem potrebna dva uvjeta: prvo, stvar ili biće koje će se koristiti, i drugo, stvar ili biće koje će biti korisnik. Oba uvjeta moraju posjedovati sposobnost davanja koristi i njihovog korištenja. Filozofi ova dva uvjeta nazivaju *djelotvornost izvršioca* (فاعلية فاعل) i *podesnost primatelja* (قابلية قابل). Neka da je izvršilac u davanju potpun, ali primalac ima mali kapacitet. Naprimjer, sjedite na obali mora i želite se njime koristiti. Ukoliko niste plivač, možete se odvažiti uz hiljadu strahova da uđete u vodu, ali se držite obale. Ukoliko ste

plivač, više se koristite morem, a imate li na raspolaganju čamac, idete još dalje i užitek je veći. Ako ste sretnik pa imate ribolovačku opremu, imat ćete još veću korist. Jeste li vlasnik broda, pa ste uz to opremljeni ronilačkom opremom, a u društvu ste s prijateljima, kakve vam se tek tada mogućnosti otvaraju! Prema tome, more u davanju ne predstavlja problem, ono od sebe sve nudi, a ako postoje ograničenja, ona su u ovom slučaju kod korisnika i sve zavisi od njihovih kapaciteta. Isto pravilo važi i za zemlju. Ona ima velikih potencijala za pružanje koristi, ali ljudi se njome koriste u mjeri svojih sposobnosti i razumijevanja svijeta.

Jedina korist koju jedna skupina ljudi ima od zemlje jeste da hodi po njoj i svoj život troši uzalud. Druga skupina gradi na zemlji mjesto za odmor i stanovanje. Treća skupina opet, pored kuće, ima veće ambicije, pa uređuje divne bašče i poljoprivredna dobra, te na taj način dolazi do većih koristi. Neki, zahvaljujući stečenom znanju, prodiru ispod zemljine površine i crpe različite rude, otkrivaju zlato, platinu, naftu, ugalj... Ima ih koji proučavaju Zemljin zakon gravitacije, centripetalnu i centrifugalnu silu i slično.

Ima ih koji idu i korak dalje, pa poput Isaa, a.s., od zemlje stvaraju živa bića: *Napravit ću vam od ilovače nešto poput ptice i puhnut ću u nju, i bit će, voljom Allahovom, prava ptica.* (Ali 'Imran, 49) Dakle, Isa, a.s., poteže pitanje stvaralačkih sposobnosti i na taj način dokazuje svoj položaj Božijeg namjesnika na Zemlji. Ima i onih koji Zemlju koriste kao odskočnu dasku za uspinjanje ka Bogu: *Hvaljen neka je Onaj Koji je u jednom času noći preveo Svoga roba iz Hrama časnog u Hram daleki, čiju smo okolinu blagosloveli kako bismo mu neka znamenja Naša pokazali. On, uistinu, sve čuje i sve vidi.* (El-Isra, 1) Na taj način oni pozivaju prema čovječnosti i vode čovjeka prema svijetu uzvišenijem od svijeta materije.

Prema tome, sa kur'anskog stanovišta, priroda je neiscrpan objekt za razmišljanje. Priroda je kolijevka čovjekovog odgajanja, a ne mjesto stalnog boravka. Kolijevka ima vrijednost smiraja samo u razdoblju djetinjstva i nezrelosti te nikad ne predstavlja mjesto čovjekovog stalnog boravka.

Kada Will Durant kaže: “Nastanak islamske civilizacije ubraja se u red velikih povijesnih događaja” – nije rekao ništa nesuvislo. Istini za volju, ima mjesta za razmišljanje o pitanju kako to da je jedan narod u razdoblju od pet stoljeća, sa stanovišta moći, uređenosti sistema, širine granica, životnog standarda, savršenih ljudskih prava, tolerancije i poštovanja tuđih ideologija, naučnih istraživanja, medicine, filozofije, astronomije, bio vodeća sila svijeta, a da onda odjednom doživljava takav pad da čovjek, materijalista, poput dr. Šiblija Šumejla, mora braniti islam, pojašnjavajući da vjera nije uzrok zaostalosti muslimana.

Sjećanje na Muhammeda Abduhua

Zar tvrdnja dr. Šiblija Šumejla nije podsjećanje na riječi Muhammeda Abduhua, islamskog mislioca, koji je na pitanje o razlogu propadanja muslimana kratko odgovorio: “Napuštanje vrijednih islamskih propisa.”

Sjećanje na Sejjida Džemaluddina Afganija

Zar te riječi ne podsjećaju na logičan stav Sejjida Džemaluddina Afganija, poznatog i kao Esed Abadi, koji je rekao: “Oдох na Zapad i vidjeh islam, ali ne i muslimane, doдох na Istok, vidjeh muslimane, ali ne i islam!”

Dokaz spomenutim tvrdnjama

Svakako da odgovor na pitanje o tome šta je dovelo do propadanja muslimana treba potražiti ispitivanjem triju segmenata. Prvi se tiče vjerskih propisa i zakona, drugi djelotvornosti samih muslimana i treći vanjskih činilaca. Prema prvom izlazi da su zakoni progresivni i aktuelni u svakom vremenu, a prema drugom da su upravo vjera i njeni jasni zakoni zaslužni za petostoljetni napredak i zauzimanje vodećeg mjesta u karavani čovječanstva. Također, neupitno je da je islam uspostavio veliku civilizaciju, čije tekovine i nakon 14. stoljeća blješte punim sjajem.

Logični i lokalni islam

Nažalost, rasprostranjena je navika da kada želimo nekog obilježiti da je izvan kruga muslimana ili nekog svrstati u njega, ne pazimo dovoljno na smisao vjere i nevjerstva, već po sudu populacijskoga atlasa i lokacije na kojoj živimo, kao i po sudu slijeđenja i naslijeđa preuzetog od roditelja, ljude dijelimo na muslimane i nemuslimane, iako ovakva podjele ni u kom pogledu nema vrijednosti i sasvim je u suprotnosti sa islamskom logikom.

Ono što se da razumjeti iz islamskog poimanja vrijednosti jeste činjenica da označavanje nekoga muslimanom zavisi od određenog broja uvjeta, kao što je, s druge strane, izjava da je neko nevjernik također omeđena nekim uvjetima.

Napomena

Treba imati na umu da se pojmovima kao što su *musliman* i *nemusliman* ne pristupa sa fikhskog, tj. vjersko-pravnog staništa, jer se aspekt pravnog tretiranja razlikuje od aspekta

stvarnosti. Naprimjer, kada čujemo Poslanika da kaže: “Ko osvane, a ne pridaje pažnju pitanjima muslimana, on nije musliman.” Sasvim smo sigurni da Poslanik nije mislio na fikhski aspekt islama, drugim riječima, ne možemo za onog koga obuhvata sud ove predaje u tom slučaju reći: Njegova žena ga mora napustiti jer mu je zabranjena, njegov imetak se mora podijeliti među njegovim nasljednicima, a kada umre, nećemo ga kopati u muslimanskom groblju. Misli se zapravo da se islam tog čovjeka – iz aspekta individualnih osobina i psihološkog djelovanja – ne smatra vrijednim. On je sličan učeniku koji ne podliježe obrazovno-odgojnom uticaju profesora i škole, iako je svakodnevno prisutan na časovima, jer je – psihički odsutan – lišio sebe mogućnosti usvajanja nastavnog gradiva, tako da nema nikakvog napretka ni usavršavanja – ni psihičkog, ni obrazovnog, ni odgojnog.

Vrijednost islama

Vrijednost islama postaje očita tek kada bude prihvaćen od strane vjernika muslimana na temelju razboritog razmišljanja, i to na takav način da se on suprotstavi kad god se suoči sa nečim što mu je zabranjeno i da izabrano učini zalogom i zbiljom svoga bića. U suri *Hadž*, u 11. ajetu čitamo: *Ima ljudi koji Allaha obožavaju samo riječju; ako ga zadesi sreća, osjeća se sigurnim, a ako zapadne u iskušenje, vraća se nevjerstvu, pa tako izgubi i Ovaj i Onaj svijet. To je, uistinu, očiti gubitak.* Dakle, spomenuta gospoda ne obožava Allaha na pravi način, već čisto zbog očitih koristi do kojih dolaze obavljajući ibadete. Ako budu stavljeni u neko iskušenje u kojem bi – ako bi željeli sačuvati vjeru – izgubili ovosvjet-ske koristi, bez razmišljanja napuštaju vjeru i vraćaju se

prijašnjem putu. Takvi gube i Dunjaluk, i Ahiret, i doživljavaju posvemašnji bankrot.

Razlika između mjerila kojim se biralo i izabranog

U ovom slučaju očita je razlika između mjerila koja važe prilikom izbora (riječ je o stizanju do materijalnih koristi) i izabranog, tj. vjere. Mjerilo izbora je materijalna stvar, privremena, promjenjiva, dok je izabrano stvar duhovne naravi, vječno, postojano. Ovo dvoje ne može uporedo trajati, jer su promjenjivost i prolaznost osobine materije, koja ne može opstati pokraj onog što je vječno. Moguće je da sticajem određenih prilika nekada budu zajedno, a nekad udaljeni jedno od drugog. Stoga, ukoliko obožavanje Boga ne bi bilo utemeljeno na oštroumnosti i razumijevanju, te ljubavi prema vjeri, ono u tom slučaju ne bi imalo vrijednosti. Jer na kraju, takvo vjerovanje odvaja čovjeka od Uzvišenog, štaviše, dovodi ga u situaciju da postane od onih koji Ga poriču.

Znanje o Božijoj Jednoći također nije islam

Ako neko priznaje postojanje Boga, neminovnost Sudnjega dana, čak ako priznaje i prihvata Božiju moć upravljanja – ne znači obavezno da je musliman. Čak i u slučaju da priznaje poslanstvo. Najbolji dokaz za rečeno je šejtan. On se obratio Uzvišenom riječima: *Stvorio si me od vatre, a njega od gline.* (El-A'raf, 12) *Daj mi prilike do Sudnjega dana.* (El-A'raf, 14) *I tako mi veličanstva Tvoga, sve ću ih zavesti, osim od njih Tvojih pročišćenih robova.* (Sad, 82) Šejtan u ovim ajetima, vidimo, priznaje i Boga, kao stvoritelja, i Sudnji dan, i poslanstvo. Bez puno objašnjavanja, on je pričao s Bogom, znači ne samo da vjeruje, već zna da je Bog Bog,

da je poslanik poslanik i da je Sudnji dan Sudnji dan, ali – usprkos svemu – nije se pokorio, tj. nije postao musliman (onaj koji se pokorio, potčinio, predao). Zato ga Kur'an – u isti mah kada ga prikazuje kao onog koji ove stvari i zna, i prihvata – označava kao nevjernika (kafira). Prema tome, verbalna izjava i geografska pripadnost vjeri ne predstavlja ju islam. Također, ni samo razumsko prihvatanje nije islam. Islam znači pokoravanje srcem, koje čini da cijelo čovjekovo biće bude ispunjeno služenjem islamu. U vezi sa onima koji su preko nekog poslanika primili vjeru, ali nisu prihvatili poslanstvo onih koji su kasnije dolazili, Kur'an kaže da su kafiri. U 145. ajetu sure *Nisa* stoji: *Oni koji u Allaha i poslanike Njegove ne vjeruju i žele da između Allaha i poslanika Njegovih u vjerovanju naprave razliku, i govore: "U neke vjerujemo, a u neke ne vjerujemo", i žele da između toga nekakav stav zauzmu – oni su zbilja pravi nevjernici; a Mi smo nevjernicima pripremili sramnu patnju.*

S druge strane, nevjerstvo, koje se nalazi nasuprot islamu, također ima dvije kategorije, a to su geografsko i logičko nevjerstvo. Geografsko se ogleda u podložnosti okruženju u kojem se živi, ali ukoliko bi takvom pojedincu istina bila prikazana, sigurno bi je prihvatio i ne bi joj se suprotstavio. Iako je pravno, tj. šerijatski gledano, nevjernik – nije nevjernik u fitretu.

Sjetimo se i Descartesa

René Descartes (1596-1650) je francuski filozof, naučnik i matematičar, a ponekad ga nazivaju i ocem moderne filozofije. Bio je filozof čije razmišljanje je zgusnuto stalo u rečenicu: "Mislim, dakle, postojim" (Cogito, ergo sum).⁵

⁵ Muslimanski filozof Ibn Sina, 700 godina prije Descartesovog rođenja, iznosi kao hipotetičku mogućnost da ovaj stav bude od nekoga

Nakon dokazivanja svoga postojanja, Descartes dokazuje dušu, tijelo. Za njega postojanje Boga postaje bjelodano, a zatim se posvećuje pitanju vjere i kršćanstvo odabire kao najbolju vjeru. U vezi sa tim iznosi zanimljivo gledište: “Ne kažem: kršćanstvo je sigurno najbolja vjera na svijetu. Kažem samo da je između vjera koje sam ja upoznao i koje sam imao prilike istražiti kršćanstvo najbolja vjera. Ja ne želim rat s istinom. Ukoliko bi bilo gdje na svijetu postojala vjera koja bi se nakon istraživanja pokazala boljom od kršćanstva, ja bih je sigurno prihvatio.” (*Božija pravda*, str. 295)

Da li ovu misao, kojom Descartes očito daje do znanja da ne želi rat s istinom, možemo smatrati nevjerničkom? I njenog govornika nevjernikom? I zbog toga što nije musliman smatrati ga vječnim Džehenemlijom? Zar nam Kur'an jasno i glasno ne kaže: *I mi ne kažnjavamo sve dok ne pošaljemo poslanika* tj. dok ne upotpunimo argumentaciju. (*El-Isra*, 15)

Riječ je o važnoj kur'anskoj temi, na što ukazuje veći broj ajeta, da dok se čovjeku ne zaokruži argumentacija, kazna ne dolazi na red. Kazna dolazi tamo gdje je prkos prevladavajući, tj. kod onih ljudi koji shvate istinu, ali je iz tvrdoglavosti i inada poreknu, i to u skladu s kur'anskim stavom: *I oni ih, nepravedni i oholi, porekoše, ali su u sebi vjerovali da su istinita, pa pogledaj kako su skončali smutljivci.* (*En-Neml*, 14)

S obzirom na izneseno, važno je imati na u umu da lingvistički posmatrano riječ *džahd* znači osporavanje nečega čija postojanost je očigledna u srcu čovjeka, ili prihvatanje nečeg čije poricanje je očito u srcu.

izrečen, a zatim ga pobija, navodeći nekoliko preciznih filozofskih primjedbi. Zbog toga mnogi zauzimaju stav da je Descartes načela svoje filozofije preuzeo od Ibn Sine i da velik broj argumenta vodi zapravo porijeklo od Ibn Sine.

Zaključak

Kada govorimo o islamu s namjerom da shvatimo svoju islamsku obavezu, moramo na prvom mjestu riješiti svoj odnos prema vjeri, tj. vidjeti kada kažemo *islam* na koji to islam mislimo. Da li na islam koji smo primili kao nasljedstvo, i o kojem jedino što znamo jeste ime, a od propisa važne su nam samo formalnosti. Ili mislimo na logični islam, protkan argumentacijom, čije zakone i propise smo oštroumno uočili i zaljubljeno prihvaliti. Dakle, u ovom odsudnom pitanju od prvorazredne važnosti je prepoznavanje islama.

Zlatna predaja

U jednoj predaji se kaže: “Koliko je samo učenih koje je ubilo neznanje!” Prenosi se od hazreti Alije i premda se na prvi pogled doima protivrječnom, zamislimo li se malo šta nam se želi dati do znanja, shvatit ćemo da je uzeo u obzir najosnovniji društveni problem i vjerskog i naučnog okvira. Upravo sa ovog aspekta u hadiskim knjigama nailazimo na dva različita poglavlja, jedno s naslovom obrazovanje i odgoj, drugo razum i promišljanje. Svako ovo poglavlje tiče se različitih vidova čovjekove intelektualne suštine. Poglavlje *obrazovanja* tiče se znanja i obavještavanja o zakonima, a poglavlje *razuma* odnosi se na analizu stečenih saznanja, tj. da ono što smo primili putem vanjskih opažajnih moći razmotrimo, ispitamo i pohranimo u svoje pamćenje.

OPHOĐENJE U SKLADU SA ISLAMOM

28. 10. 2006.

U 105. ajetu sure *A'raf*, u obraćanju Musaa, a.s., daju nam se do znanja tri važne činjenice. Musa u susretu sa faraonom kaže: prvo, da će mu predočiti samo istinu, drugo, da će ono što bude kazao biti obrazloženo i treće, da će jasno ukazati šta želi postići tim razgovorom. Cilj koji je Musa, a.s., želio postići jeste da njegov narod bude oslobođen, i u tom smislu bi razgovor sa faraonom bio od koristi. Sljedeća stvar na koju nam Kur'an ukazuje jeste neophodnost temeljitog i preciznog načina odgovaranja na postavljeno pitanje. Drugim riječima, ukoliko se u nekom razgovoru ne budu davali odgovori na postavljena pitanja, od njega nema koristi, ma koliko u njemu bilo izrečeno istine. Ovo nam kazuje ajet u kojem se zahtijeva da se Božijem putu poziva mudrošću, lijepim savjetom i najljepšim načinom raspravljanja.

Sljedeća stvar na koju nam islam također ukazuje, a o kojoj trebamo strogo voditi računa, jeste da budemo svjesni činjenice da – kada sa nekim vodimo dijalog – moramo poštivati njegove svjetinje bez obzira na mogućnost da mi budemo sasvim u pravu, a sagovornik sasvim u zabludi: ono što je njemu sveto moramo poštovati.

Postojeće stanje u svijetu je začuđujuće; naime, vidimo kako nas muslimane svi optužuju i tretiraju kao nasilnike sklone terorizmu. Međutim, obratimo li pažnju na kur'anske propise, naći ćemo da među njima postoji jedna institucija koji se naziva obavezni zekat, koji je raspoređen u osam kategorija. Za nas je bitno da budemo svjesni ovakvih stvari, jer

kada nas već napadaju da smo nasilnici, da smo skloni terorizmu, trebamo biti svjesni da ima i ovakvih ajeta, poput 60. ajeta sure *Tevbe*, u kojem se kaže:

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ
وَالْعَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأَيْنَ السَّبِيلِ فَرِيضَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

Zekat pripada samo siromasima i nevoljnicima, i onima koji ga sabiraju, i onima čija srca treba pridobiti, i za otkup iz ropstva, i prezaduženima, i u svrhe na Allahovom putu, i putniku-namjerniku. Allah je odredio tako! A Allah sve zna i mudar je.

Dakle, zekat treba da se daje sirotinji i onima koji su ispod nivoa sirotinje, to su jadnici (*miskini*), koji nemaju načina da privređuju. Također, oni koji su pobrojani i koji se mogu koristiti ovim davanjem muslimana jesu sami sakupljači zekata, koji ga dalje raspoređuju, i oni imaju pravo da uzmu već precizirani dio. Sljedeća kategorija su oni čije srce treba pridobiti, tj. oni koji nisu muslimani, što mogu biti kršćani, ili oni koji uopće ne vjeruju u Boga, kao što su naprimjer komunisti. Postavlja se pitanje zašto takvima davati dio obaveznog zekata. Odgovor glasi: da bi se njihovo srce smekšalo, da bi uvidjeli kako ih muslimani nisu odbacili, te da se nalaze pod islamskim plaštom. Arapska sintagma koja se odnosi na ovu kategoriju glasi: *mu'ellefetul-kulub*, koja znači “međusobno zbližavanje srca”, a riječ *ulfet* (korijen iz kojeg je izveden oblik *mu'ellefe*) ukazuje na prijateljstvo, bliskost i prisnost. U ovom propisu se kaže da islamska vlast, kada ostvari zalihe zekata, dio sakupljenog treba dati i pobrojanim skupinama, da ne bi slučajno pomislili kako ih muslimani poprijeko gledaju. Upravo im se ovim činom daje do

znanja da muslimanima oni ne samo da nisu mrski, nego da su čak spremni – iskazujući svoju naklonost – iz svoga budžeta izdvojiti za njih i dati im nepovratna sredstva. U sličnom kontekstu na drugom mjestu u Kur'anu kazuje nam se da sa sljedbenicima Knjige razgovaramo na najljepši način, osim sa onima koji su nam učinili očito nasilje.

Sljedeća skupina ljudi kojima pripada udio u zekatu su robovi koji su – prema ustaljenim pravilima u ovom području – dogovorili sa onim u čijem su posjedu da će se radom otkupiti i već su negdje pri kraju ili im je negdje zaškripilo, pa im nedostaje određena suma novca; njima se može dati iz budžeta koji čine sredstva prikupljena od zekata, da bi se odgovorilo na njihovu potrebu i tako im se pomoglo.

Naredna skupina kojoj se daju sredstva prikupljena od obaveznog zekata su oni za koje se kaže da su “na putu Božijem”, kojim se aludira na općenita dobra i koristi, poput onih koje se odnose na izgradnju škola, bolnica, puteva i sl.

Posljednja skupina, koja može biti razlog islamskog ponosa, posvećena je onim ljudima koji su otputovali iz svoga mjesta, i koji u svojoj državi mogu biti čak i bogati, ali iz određenih razloga – zato što ih je neko pokrao ili zato što su potrošili sav novac koji su imali – postaju ovisni o tuđoj pomoći i prema njima islamska država kao domaćin ima obavezu. Kako Kur'an kaže, treba im se pomoći iz već postojećih zaliha i pritom ne gledati da li su ti ljudi u svojoj domovini bogati ili nisu. Bitna je, dakle, činjenica da su se neki ljudi u tuđini u određenom trenutku našli u nevolji i zato im treba pomoći. S obzirom na okolnost da je spomenuta skupina uopćeno opisana, u njen opseg ulaze i muslimani, i kršćani, i jevreji, i komunisti, i vjernici, i nevjernici, i svi ostali. Upečatljiv je način na koji je predstavljen ovaj čovjek: on je imenovan kao “sin puta”, znači nema oznake nacionalnosti,

rase, boje, nema ništa – trenutno je u nevolji i treba mu se pomoći.

Ako se osvrnemo na nemili događaj kada su neki pojedinci na Zapadu načinili karikaturu našeg Poslanika, ne treba odmah uzvratiti riječima: “Oni su krivci!” – zato što veći dio krivice leži vjerovatno na našim plećima. Nešto što su muslimani, naprimjer, propustili dati do znanja onima koji nisu muslimani jeste činjenica da se u obaveznim davanjima u islamskom programu značajno mjesto ili dobar dio budžeta daje onima koji nisu muslimani.

Kada bismo počeli govoriti o onome što je dobro, to bi bila veoma duga lista, u kojoj bi našlo mjesta niz društvenih skupina o kojima islamska vlast mora strogo voditi brigu. Da smo uspjeli prikazati pravi lik Božijeg Poslanika, u čemu se čak ne bismo morali koristiti hadisima, već bi za to bio dovoljan Kur'an, koji nam kazuje da čak i u vrijeme rata mi muslimani nemamo pravo kidati, lomiti ili uništavati voće, nemamo pravo paliti neprijateljske kuće, usjeve, nemamo pravo uništavati njihova prirodna bogatstva, nemamo pravo uznemiravati njihove nemoćne starce i žene, pa čak i da nas grde i da na naš račun govore nešto što nam ne godi, nemamo pravo uznemiravati djecu... Zamislite samo da smo kojim slučajem sve ovo uvjerljivo prikazali, kako bi Božiji Poslanik i vjera pridobili naklonost velikog broja ljudi. U kodeksu islamskog ponašanja, kada musliman na frontu vidi da je pobijedio i kada neprijatelj okrene leđa da bježi, nema ga pravo ubiti, a ukoliko bi to učinio, morao bi platiti krvarinu za tog čovjeka. Nažalost, mi nismo uspjeli ove istine proširiti i pokazati ovako lijepo lice i uzvišeni kodeks islama. S tim u vezi stoje riječi u 108. ajetu sure *En'am*, gdje nam se daje do znanja: *Nemojte grditi one kojima se, mimo Allaha, klanjaju, da ne bi i oni, nepravedno i ne misleći šta govore,*

grdili Allaha. Zašto moramo poštovati tuđe svetinje? Zato što svaka skupina, svaki narod, svaka vjera u svojim očima ono što radi smatra svetim i lijepim; izvrijeđamo li ono što je drugima sveto i lijepo, zna se šta će biti posljedica takvog čina.

Čuli smo samo jedan dio kodeksa islamskog ponašanja, nakon čega ne bi bilo loše da se malo vratimo na sebe, na svoj način praktičnog provođenja propisa u djelo. Ne moramo čak ići na to kako mi znamo provesti propise u djelo, niti kako mi znamo voditi dijalog sa drugim ljudima, pogledajmo kako vodimo dijalog sa svojom vlastitom majkom, babom, sa sinom, bratom, sestrom. Mi ustvari nismo pripravnici poštivati islamski kodeks čak ni na skučenom životnom terenu koji se tiče nama najbližih stvorenja. Ista stvar je naprimjer među studentima: kako oni raspravljaju, na koji način oni vode dijalog u vezi sa nekim naučnim pitanjima. Ozbiljno se zapitajmo da li smo spremni, da li to inače radimo, da li poštujemo islamske propise.

Što se tiče dijaloga, imamo – ako Bog da – u planu govoriti o ibadetu i odgoju, pri čemu ćemo imati prilike vidjeti da svaka dionica koja je propisana u formi ibadeta, potpomaže neku dionicu koja se tiče našeg odgoja. Naprimjer, jednom prilikom Poslanik klanja namaz u džematu. Bili su na otvorenom prostoru i najvjerovatnije su se nalazili na nekom putovanju. Iznenada je jedan čovjek, koji je tu bio u prolazu, pljunuo kada se našao na jedan metar ispred Poslanika. Poslanik je učio *Fatih* i istog je trenutka prekinuo učiti, krenuo je korak-dva naprijed, nogom zagrnio popljuvano mjesto, vratio se natrag te nastavio namaz. Pazite, ovo je veoma važno. On nije htio pustiti da jedan nekulturan i nehygienički čin ostane u vidokrugu prisutnih ni do kraja namaza. Na taj način dao je do znanja šta treba činiti i odaslao je univerzalnu

vjersku poruku koja se tiče higijene i kulture, a koja nas uči da moramo voditi brigu o ličnoj higijeni kao i o higijeni svoje okoline, te o kulturi ponašanja općenito.

Sljedeća tačka u dijalogu jeste da svome sagovorniku damo priliku da razmisli o onome šta je čuo, da mu omogućimo da izvrši izbor, jer nije namjera da obavezno nadvladamo. Evo nečega što je daleko od naše prakse: Kada bi neko dolazio da Poslanika nešto upita, on bi ga najprije saslušao pa mu zatim dao odgovor. Ako neko od prisutnih ponovo postavi to isto pitanje, šta bismo mu mi u takvoj prilici rekli? Vjerovatno nešto poput: “Eto ti onoga kojem je već odgovoreno, pa neka ti on kaže!” Međutim, šta čini Poslanik? Ponovo sasluša do kraja isto pitanje i ponovo odgovori. Znači, nije nam cilj da mi budemo pobjednici; cilj dijaloga jeste da nešto bude shvaćeno i da ona osoba koja nešto nije razumjela shvati o čemu je riječ.

Sljedeći bitan činilac u dijalogu je oblikovanje atmosfere sigurnosti, tj. da čovjek sa kojim raspravljamo – ukoliko smo mi naprimjer šef i dali smo mu zaposlenje – ne pomisli da će izgubiti posao ili dobiti umanjenu plaću ako kaže nešto nepoćudno, već da otvoreno saopći ono što ima da kaže, ali da svoje mišljenje izloži u skladu sa pravilima čovječnosti i poštenja.

U 6. ajetu sure *Tevbe* se kaže:

وَإِنْ أَحَدٌ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّىٰ يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ أَبْلِغْهُ مَأْمَنَهُ
ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ

Ako te neki od mnogobožaca zamoli za zaštitu, ti ga zaštititi da bi saslušao Allahove riječi, a potom ga otpremi na mjesto sigurno za njega. To zato što oni pripadaju narodu

koji ne zna. Iz ovog ajeta saznajemo za neophodnost davanja davanja prilike čovjeku da shvati i razmisli o onome što mu je rečeno, te obavezu oblikovanja ambijenta sigurnosti. Iz riječi na kraju tog ajeta izvukli smo spomenute činjenice, čime nam se daje do znanja razlog zašto tako postupiti – zato što je riječ o narodu koji ne razumije i ne zna, a filozofija slanja Poslanika upravo je sadržana u nalogu da čovjek shvati i nauči. Jedini način da se to postigne jeste da se oni polahko i postepeno naučavaju. Iz ovoga ajeta saznaje se još jedna veoma značajna činjenica, koja se poklapa sa današnjom praksom odnosa spram neprijatelja. Riječ je o tome da je ovaj ajet objavljen u vrijeme rata između Poslanika i mušrika. Zadivljujuće, zar ne, iako su bili takvi uvjeti, iako su mušrici izazvali sukob, ipak – kada neko od njih nešto upita, bude mu lijepo objašnjeno, nakon čega bude pažljivo ispraćen do za njega sigurnog mjesta. Onaj ko nije prihvatio nešto što mu je rečeno nije doživio ništa neugodno, niti mu je život bio ugrožen i nije se razmišljalo o uklanjanju neistomišljenika na temelju pretpostavke da se on, nakon što napusti sredinu u kojoj je ispraćen sa punim uvažavanjem, može protiv nje borbeno okrenuti. Komentirajući u svom tefsiru ovaj ajet, Fahrudin Razi primjećuje: “Iz ovoga razumijemo tri načela: načelo vjerovanja u jednoga Boga, načelo vjerovanja u poslanike, te načelo vjerovanja u poslanstvo.” Kod muslimana, vjera u ova načela treba biti na razini sigurnog uvjerenja, jer, kaže dalje Razi: “Sumnja je nedovoljna, što znači da ne smije biti ni 20% sumnje, već trebamo biti 100% sigurni.” Nakon toga navodi nam nekoliko ajeta, najprije 28. ajet sure *Nedžm*, u kojem se kaže: *(Mušrici) ne slijede ništa drugo, osim sumnje*; a u istom ajetu se zaključuje: *zaista uz sumnju ne može da se okoristiti istinom*. Odmah ćemo riješiti jedan mogući nesporazum. Ovdje se govori

da mušrici rade na osnovu sumnje i kaže se da sumnja ne može zadovoljiti potrebu za istinom; da li to možda znači da – ako rade oslanjajući se na sumnju – vjernici tako mogu stići do istine? Sumnja ne vrijedi i s njom ne možemo doći do istine i premda su mušrici spomenuti kao primjer, pravilo je općevažće, vrijedi, dakle, uvijek, bez obzira o kome da je riječ, bio on mušrik ili ne, bio musliman ili ne, sumnja nikome ne može pomoći. Jedino se istinom postižu zadovoljavajući učinci.

Sljedeće načelo uči nas da gledamo na sadržaj argumenta, a ne na autoritet, tj. na onoga koji nam to izriče. Drugim riječima, uči nas da motrimo šta je rečeno, a ne ko je rekao. Vjerovatno se sjećate hadisa koji naš Poslanik prenosi od Isaa, a.s.: “Uzmi istinu, pa makar i od čovjeka koji se nalazi na putu neistine!” A s druge strane Isa, a.s., kaže: “Ne uzimaj neistinu, pa makar je rekao čovjek koji se nalazi na putu istine.” Drugim riječima, ne obraćaj pažnju na to ko govori, već neka vam je važno šta je rečeno. Na kraju, Isa, a.s., nam daje savjet: “Budite kritičari govora”, tj. ne opterećujte se time ko vam se obraća i neka vam je važno da znate procijeniti govor. Od hazreti Sadika se prenosi da je rekao: “Prije će brdo nestati ili biti pomjereno sa svoga mjesta nego čovjek koji svoj svjetonazor stekne iz Kur’ana i sunneta Božijeg Poslanika.” Dakle, takav će čovjek u životnim nedaćama, u prilikama i neprilikama, u svim mogućim situacijama sa kojima se suoči biti postojan.

Osvrnimo se malo na političku scenu, posebno na predizbornu situaciju. Zašto glasači obično kažu da sljedeće godine ili na sljedećim izborima neće dati svoj glas za onoga za koga su glasali ove godine? Da li su krivi oni za koje glasamo ili smo pak mi sami krivi? Sasvim je jasno da smo mi krivi. Pitajte li zbog čega, pa zbog toga što smo povjerovali

u ono šta oni govore, a da uopće nismo obraćali pažnju šta stoji iza toga. Nismo vidjeli da li su ti ljudi stvarno u mogućnosti da ispune ono što obećavaju. Naprimjer, kada kandidat kaže: “Ja ću u svome mandatu obnoviti infrastrukturu čitave države, zaposlit ću 50.000 ljudi i najniža plaća će iznositi 2.000 maraka”, mi dobro znamo da se takve stvari – kada se uzme u obzir trenutno stanje države – ne mogu izvesti ni za 10 godina, čak i da se oko toga potruži deset vlada, a nekmoli jedna, i to za jedan mandat. I oni su krivi, ali veću krivicu snosimo mi. Zato što ne glasamo svjesno i otvorenih očiju. Kada bismo bili sasvim svjesni, onda bismo sigurno napravili pravi izbor.

Jedan moj profesor volio je reći: “Naći dobrog muža, ili dobru ženu je težak posao, ali život na takvom temelju je veoma lahak; međutim, naći bilo kakva muža ili ženu veoma je lahko, ali je život utemeljen na takvom odabiru veoma težak.” Iskoristite savjet jednog psihologa upućen djevojka-ma i mladićima. On kaže: “Što se tiče stupanja u brak, imamo kancelarijsko stupanje i ono koje je utemeljeno na istraživanju. Šta je to kancelarijsko stupanje u brak? Naprimjer, dvoje mladih zajedno ide na fakultet ili zajedno rade u kancelariji. Naš uposlenik vidi da njegova kolegica elegantno ulazi u kancelariju, fino se pozdravi, pa lijepo okači svoj sako, sva ona fina, čista. Njeno odmjereno i otmjeno ponašanje privuče pažnju kolege, što dovodi do trenutka u kojem on kaže: “Ako bih ja ovu oženio, cijeli bi mi život bio skladan, lijep, čist.” Što je odlučio, to i učini: obavlja se vjenčanje, svi su sretni, svi misle da je sklopljen još jedan sretan brak. Medeni mjesec je završen i oni se vraćaju u novi dom. On potpuno iznenađen vidi svoju dragu kako baca sako na jednu stranu, čarape na drugu, ne pere suđe, ne zna kuhati, uopće ga ne uvažava, ne trpi njegove roditelje... A on, kao tipični muškarac,

zavali se u omiljenu fotelju i čita novine, očekujući kahvu, ali od kahve ni traga.

Upravo u vezi sa ovim životnim prilikama se u jednom hadisu kaže da vjernik mora biti promućuran, tj. mudar, ne u smislu da bude prevarant, već šta god da radi – da to radi odmjereno i svjesno. U drugom hadisu se kaže: “Čovjek koji poznaje svoje vrijeme ne može biti zatečen, ne može ga ništa iznenaditi.” Želimo li biti spremni i pripravnici, moramo pomno analizirati svoj život i vrijeme u kojem živimo. U skladu sa islamskim kodeksom ponašanja, roditelji su dužni voditi brigu o svojoj djeci. Između ostalog, otac je zadužen da nadgleda tok dešavanja vezanih za udaju svoje kćerke, vodeći računa o tome za koga se ona udaje, što se na neki način, posebno u doba raspuštenosti, smatra nekom vrstom ograničavanja sloboda. Ustvari, to je očeva obaveza, a nije nikakvo ograničavanje. Ocu se daje do znanja da on – kao čovjek koji je stariji, iskusniji, kojem je svašta prešlo preko glave – poznaje društvo i kretanja u društvu, tako da može – upotrijebivši svoje iskustvo – sačuvati svoju kćer od nepotrebnih teškoća i nedaća. S obzirom na iskustvo kao i na okolnost da je riječ o vlastitoj kćeri – znajući usto kao muškarac koje sve relacije i nakane mogu biti prisutne – neophodno je dobro ispitati o kome je riječ. Kada dođe trenutak da se kaže: “Slažem se kćeri, neka ti bude sa srećom”, da to ne bude samo formalno slaganje, jer iza riječi pristanka i odobrenja stoji velika odgovornost. Ovakvim pristupom kćerki se daje do znanja da treba poštovati oca, koji je milostiv i koji joj želi samo dobro, nalaže joj se da se lijepo posavjetuje sa ocem i da se koristi njegovim iskustvom, čija se vrijednost ne može platiti.

VJEROVANJE I NJEGOVI TRAGOV U ŽIVOTU POJEDINCA I DRUŠTVA

4. II. 2006.

وَصَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ آمَنُوا امْرَأَةٌ فِرْعَوْنَ إِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ لِي عِنْدَكَ بَيْتًا فِي
الْحَنَّةِ وَنَجِّنِي مِنَ فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهِ وَنَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ

Allah onima koji vjeruju navodi primjer žene faraonove – kada je rekla: “Gospodaru moj, sagradi mi kod Sebe kuću u Džennetu i spasi me od faraona i djela njegova, i izbavi me od naroda nepravедnog!” (Et-Tahrim, 11)

Da bismo mogli shvatiti razlog zbog kojeg Uzvišeni navodi primjer Asije, čija snaga vjere tako djeluje na njenu volju da važi za univerzalan, poželjan uzor, za sva vremena i kod svih ljudi, i muškaraca, i žena – neophodno je upoznati lični profil faraona.

Pitanje:

Koji cilj slijedi Časni Kur'an navodeći nam svoje brojne primjere?

Odgovor:

Da bi se bilo šta dokazalo ili da bi se ljudima ukazalo na put podsticanja, neophodne su dvije stvari. Prva je postojanje dobrog zakona, a druga praktičan primjer. Zato se i kaže da je hipoteza zapravo prezentiranje naučnih puteva i istraživanja, nakon praktične provjere i dokazivanja.

Ili pak u našem pitanju, hipotezu bi predstavljao poziv od strane Allaha kroz Kur'an na sticanje vrlina, a primjeri koji nam se donose u Svetoj knjizi predstavljaju zapravo zvaničnu licencu da je to što se traži izvodivo u praktičnoj sferi ljudskih života.

Ko je faraon?

Obratimo li pažnju na kur'anske ajete, možemo napraviti listu od 14 glavnih osobina, kojima je faraon zaprljao svijet svoga vremena.

1. Zločinac

(يَسْؤُمُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ) ...*koji su vas neizmjerljivo mučili...*
(*El-A'araf*, 141)

Postupak njegovog zločinačkog nastupa bio je veoma zamršen. On nije nanosio samo fizičku bol pojedincima, bio je pripravan poniziti čitav narod i rušilački djelovati protiv svega što je izvan njega. Bio je veoma vješt u suzbijanju samosvojnosti i slobodnog djelovanja pojedinca. On je bio:

2. Nasilnik

(وَإِنَّ فِرْعَوْنَ لَعَالٍ فِي الْأَرْضِ) ...*a faraon je zaista na Zemlji silnik...* (*Junus*, 83)

U svoje vrijeme predstavljao je supersilu koja nije imala ravnopravnog suparnika. U znaku takve moći mogao je ministru zaduženom za promicanje njegovih ličnih interesa narediti:

وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا هَامَانَ ابْنِ لِي صَرْحًا لَعَلِّي أَبْلُغُ الْأَسْبَابَ أَسْبَابَ السَّمَاوَاتِ
فَأُطَّلِعَ إِلَى إِلَهِ مُوسَى وَإِنِّي لَأَظُنُّهُ كَاذِبًا

“O Hamane” – reče faraon – “sagradi mi jedan toranj, ne bih li stigao do staza, staza nebeskih, ne bih li se popeo do Musaova Boga, a ja smatram da je on, zaista, lažac.” (Gafir, 36-37)

Treba nam biti jasno da su u to vrijeme astrologija i astronomija bile na visokoj razini razvijenosti, te da je faraon zapravo dao naredbu da se izgradi moćan opservatorij, kako bi provjerio da li izvan “granica” njemu poznatog materijalnog svijeta – u kojem nije nalazio traga ničemu apstraktnom – postoji dokaz ili trag tog Musavog Boga.

3. Bogataš nad bogatašima

(رَبَّنَا إِنَّكَ آتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَأَهُ زِينَةً وَأَمْوَالًا) ...Gospodaru naš! Ti si faraonu i glavešinama njegovim bogatstva dao... (Junus, 88)

Posjedovao je toliko blago i novac da se čak i Musa, a.s., obraća svome Gospodaru riječima u smislu: Bože, kako da pripremim svoj narod da se suprotstavi tom ekonomskom gorostasu?

4. Prekršilac Božijih i ljudskih zakona

Ne samo da je gazio po prirodnim i ljudskim pravima i zakonima, nego je bio toliko osoran u svome nastupu da je počeo gaziti i Božije zakone:

(اذْهَبَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ) Idi faraonu jer je u zlu svaku mjeru prevršio... (Ta-ha, 24)

Musa, a.s., da bi ga pobijedio, traži od Boga da mu da pomoćnika, brata Haruna, na što dobija potvrđan odgovor: (اذْهَبَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ) ...idite faraonu, on se, doista, osilio... (Ta-ha, 43)

5. *Obmanjivač javnosti*

Zasićivanje javnosti informacijama koje su imale za cilj njeno obmanjivanje faraon je razradio do u tančine i u potpunosti je ostvarivao željene učinke.

(وَأَضَلَّ فِرْعَوْنُ قَوْمَهُ وَمَا هَدَىٰ) ... *faraon je narod svoj u zabludu doveo, a nije na Pravi put izveo...* (Ta-ha, 79) Međutim, u isto vrijeme kada se njima ciljano manipuliralo, javnost je bila uvjerena da sve što čini to čini za opću dobrobit, pa su ga svi za divno čudo slijedili, što predstavlja poznati paradoks podaništva. Tim povodom Kur'an nam ukazuje na činjenicu da su ljudi – iako faraon nije ništa izdvajao za opće dobro, niti je išta činio u korist istine – bili opsjednuti potrebom da ga slijede.

6. *Bezosjećajno čudovište*

(وَيَذَّبْحُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ) ...*koji su vam mušku djecu klaali, a žensku u životu ostavljali...* (Ibrahim, 6 / El-Bekare, 49) Riječ *jestahjûn* (يستحيون) može imati dva značenja, a oba – s obzirom na činjenicu o kome je riječ – imaju svoju težinu. Faraon je kao prvo, ostavljao žene u životu, kako bi ih tlačio kao jeftinu radnu snagu, a kao drugo, žene nije ubijao, jer ih je koristio kao bijelo roblje za svoje nemoralne rabote.

7. *Tlačitelj koji je unosio nemir i neslogu u društvo*

(يَسْتَضْعِفُ طَائِفَةٌ مِّنْهُمْ يُذَبِّحُ أَبْنَاءَهُمْ وَيَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ) ...*jedne je tlačio, mušku im djecu klaao, a žensku u životu ostavljao...* (El-Kasas, 4)

8. *Oboli smutljivac koji je sijao pometnju među ljudima*

(إِن فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْأَرْضِ وَجَعَلَ أَهْلَهَا شِيَعًا) ...*Faraon se u zemlji bio ponio i stanovnike njezine na stranke bio izdijelio...*

(*El-Kasas*, 4) S obzirom na činjenicu da se nalazio na vrhu piramide vlasti, faraon je koristio svoj uticaj tako što bi jednu skupinu ljudi slabio i politički, i privredno, da bi na njihov račun drugima davao moć. Jedni su bili postavljeni za vršioce važnih poslova, dok su drugi bili ponižavani i uništavao im je svaki vid dostojanstva.

9. Bahati glavar pokvarenjačke vlasti

(إِنَّ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا كَانُوا خَاطِبِينَ) ...Zaista su faraon i Haman i vojske njihove uvijek griješili... (*El-Kasas*, 8) Cijeli ustroj državnog aparata bio je pokvarenjački. Glava, tj. faraon bio je pokvaren i virus nemoralnosti i bahatosti zahvatio je i njegove bliske saradnike, poput Hamana, a zatim i one ispod njega, kao što su bili vojnici i ostali podanici.

10. Uobraženo samoproglašeno "božanstvo"

Faraon je bio toliko umišljen u svojoj izopačenosti, pothranjenoj političkom, vojnom i ekonomskom moći, da ga je to dovelo do stanja kada je počeo tvrditi za sebe da je vrhovno božanstvo. (وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ مَا عَلِمْتُ لَكُمْ) ...O velikaši, ja ne znam da vi imate drugog boga, osim mene... (*El-Kasas*, 38)

11. Oboli poricatelj istine

(وَقَارُونَ وَفِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مُوسَىٰ بِالْبَيِّنَاتِ فَاسْتَكْبَرُوا فِيهَا) ...I Karun, i faraon, i Haman; Musa im je jasne dokaze donio, ali su se oni na Zemlji oholo ponijeli... (*El-'Ankebut*, 39) Faraon i njegove glavešine bili su toliko oholi da nisu bili spremni prihvatiti istinu potkrijepljenu dokazima. Jedno je, međutim, jasno: nisu bili ni prvi, ni posljednji koji su se tako ponašali.

12. *Krvoločni ubica*

(وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِي أَقْتُلْ مُوسَى وَلْيَدْعُ رَبَّهُ) ... “Pustite vi meni” – reče faraon – “da ubijem Musaa, a on neka traži pomoć od Gospodara svoga...” (Gafir, 26) Drugim riječima: Kada sam ja bog, ko će pomoći onome protiv koga se ja okrenem?

13. *Samoživci megaloman*

(وَنَادَى فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِ قَالَ يَا قَوْمِ أَلَيْسَ لِي مُلْكُ مِصْرَ) ...I faraon obznani narodu svome: “O narode moj”, reče on, “zar meni ne pripada carstvo u Egiptu...” (Ez-Zuhruf, 51) Drugim riječima, faraon kaže obraćajući se svojim podanicima: Zar postoji neko ko nije u mom posjedu?!

14. *Mučitelj*

U želji da sve bude po njegovoj volji, faraon se nije libio da svakog protivnika, neistomišljenika i neposlušnog podanika podvrgne različitim oblicima mučenja. U jednom ajetu spomenuta je sprava iz njegovog pribora za mučenje, koju je koristio: (وَفِرْعَوْنُ ذِي الْأَوْتَارِ) ...i faraonom, koji je klinove imao... (El-Fedžr, 10) Naime, davao je čovjeka, ili ženu, nije birao, razapeti na zemlju, drvo ili zid, tako što bi im u ruke i noge bili zabijeni klinove. Sujuti, poznati komentator Kur’ana, kaže u *Ed-Durrul-mensuru* da je na takav način ubio i svoju suprugu Asiju, jednu od četiri odabrane žene svijeta. Također je čarobnjake, koji su mu se zamjerali zato što su bez njegove dozvole pali ničice pred Musaovim Bogom, kaznio tako što im je odsjekao ruke i noge unakrst, a zatim ih razapeo, zakucavši klinove u po jednu nogu i ruku koju im je ostavio, ali ne iz sažaljenja, već zato da bi se što duže naslađivao gledajući tuđu patnju.

قَالَ آمَنْتُمْ لَهُ قَبْلَ أَنْ آذَنَ لَكُمْ إِنَّهُ لَكَبِيرٌ كُفُّوا الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ فَلَأُقَطِّعَنَّ
أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ وَلَأُصَلِّبَنَّكُمْ فِي جُدُوعِ النَّخْلِ وَلَتَعْلَمَنَّ آيُنَا أَشَدُّ
عَذَابًا وَأَبْقَى

“Vi ste mu povjerovali” – viknu faraon – “prije nego što sam vam ja dopustio! On je učitelj vaš, on vas je vradžbini naučio i ja ću vam, zacijelo, unakrst ruke i noge vaše odsjeći i po stablima palmi vas razapeti i sigurno ćete saznati ko je od nas u mučenju strašniji i ustrajnji.”
(*Ta-ha*, 71)

Nakon ovog sažetog presjeka faraonovog psihičkog profila, razaznaje se bolesni um silnika, nemilosrdnog ubice, dehumanizirane žive forme koja se nije libila ničeg da bi postala i ostala ono što je bila umislila u svom bolesnom umu. I pored svega nabrojanog, faraon je bio prihvaćen od savremenika, što je značilo da je imao svu potporu i moć u rukama: i ugled, i bogatstvo, i ljude, i vojsku – sve, baš sve. Uzmemo li u obzir navedeno, možemo do određenih granica shvatiti svu nepokolebljivost i snagu volje i vjere koja je krasila jednu ženu, i to ženu koja mu je sa formalnog aspekta gledano bila najbliže ljudsko biće.

VJEROVANJE I NJEGOVI TRAGOVI U ŽIVOTU POJEDINCA I DRUŠTVA (DRUGI DIO)

II. II. 2006.

Hazreti Asija, faraonova supruga, bila je – prema načelima savremenog vrednovanja – “prva dama”, ali puno moćnija negoli su to današnje “prve dame”. Imala je sve nadohvat ruke, mogla je – da je htjela – dijeliti moć sa svojim mužem. Faraon, ta kreatura koju je nemoguće opisati u punoj mjeri, pred njenom veličinom ipak nije bio iznad isluženog roba. Pored svega, suočavao se sa velikom teškoćom: Šta činiti s njom, kako naći rješenje?

Hazreti Asija bijaše žena na takvom položaju da su joj se svi dodvoravali, klanjali i micali joj se s puta – svi, baš svi s kojima bi mogla doći u dodir, bez obzira da li se radilo o ministru, savjetniku, tjelohranitelju, vojniku, prosjaku, ambasadoru, visoko postavljenom dvorjaninu...

Asija bijaše svjesna cijene koju će morati platiti za odluku da obznani svoj pogled na svijet, tj. vjerovanje u Boga. Bila je svjesna da posljedice takve odluke nisu iscrpljene samo u činjenici da će izgubiti ugled i da će se morati povući sa društvene pozornice, znala je da je čeka ono najgore. Njen muž bijaše bezdušan i očekivala je od njega da je izloži najgorim mučenjima, koja vjerovatno neće moći ni preživjeti.

Međutim, ljubav prema Bogu je nešto neopisivo, nešto zadivljujuće. Kod koga se javi, u njegovim očima jedinu veličinu i vrijednost predstavlja Bog, a sve ostalo je malehno i

nebitno. Rumi u sažetim, ali sadržajnim stihovima, između ostalog, saopćava:

*Sretnik što Te spozna, s životom šta da čini,
s djecom, porodicom i sa domom šta da čini?
Opčaraš ga pa mu na dar oba svijeta daš,
Tobom opčarani, s dva svijeta šta da čini?*

Moć vjerovanja i učinak volje u čovjekovom životu mogu biti do te mjere veliki da jednostavno ne postoji na svijetu sila koja ih može slomiti ili pokoriti. Upravo vjerovanje čini vjernika čvršćim i postojanijim i od planinskih masiva. Ova tvrdnja je utemeljena na predaji u kojoj se kaže: “Zaista je vjernik postojan poput planine: ne mogu ga pomjeriti ni najjače životne oluje.” Oluje koje su u prošlosti uništile mnoge narode, nemaju moć da pomjere s mjesta čovjeka kojeg odlikuje čvrsta vjera u Boga.

Ovo što je rečeno ne predstavlja nikakav presedan, nije ništa nadnaravno, ovo je samo znak jednog od zakona koji važe u Kreaciji. Stavljajući Asiju za uzor cijelom čovječanstvu, sve dok traje ovaj materijalni svijet, Kur’an Časni ukazuje na neke od univerzalnih zakona.

Čovječnost se ne ogleda kroz spolni identitet

Ovim zakonom zauvijek je obilježena znakom neispravnosti ideja da je muškarac bolji od žene, a ujedno se ističe da je čovjek u svojoj biti čovjek zahvaljujući vjeri, volji i misaonom sklopu. Čovjeka ne čini čovjekom to što je muškarac ili žena. U tom slučaju riječ je o tjelesnoj različitosti, koja postoji radi ispunjenja određenih koristi, poput različitosti koja vlada među biljkama i životinjama, čija zadaća je produžavanje

vrste. Da je kojim slučajem spolni identitet zaista glavni činilac čovječnosti, tada ga ne bi bilo kod biljaka i životinja, jer bi tada bila riječ o presudnom elementu koji odvaja jednu vrstu od ostalih vrsta u životinjskom carstvu.

Riječ je o zakonu

Motiv kur'anskih kazivanja nije u tome da se donese imen-ski ili hronološki redosljed pojava, već je cilj objasniti zakone Kreacije, na osnovu kojih – u bilo koje vrijeme i na bilo kojem mjestu – bivaju jasni za čovjeka rušilački učinci svuda gdje se jave ideja ili djela koji su opisani kroz pojavu faraona. S druge strane, jedino oni ljudi koji se ukrase odli-kama čvrstog vjerovanja i jake volje mogu opstati u takvom okruženju.

Moć slobodne misli

Iz kur'anske perspektive, ukoliko čovjek izađe iz okvira og-raničenih vidika i usmjeri se ka univerzalnom, nema sile koja bi ga mogla ugroziti; štaviše, upravo on postaje osovina Kreacije. U tom stanju će gledati svijet upravo onako kako on želi. Rumi u svojim stihovima na ovu temu, između osta-log, uočava:

*Zato što se ti zavrtiš, a s tobom i glava,
oči će ti ko vrtešku kuću ugledati znaj.
Zaploviš li plaho po talasu plavom,
obala će s tvojom da se kreće glavom.
Ukoliko ti se zbog osvete u grudima steglo,
tijesan će ti cio Dunja biti ko tijesno odijelo.
Budeš li spram prijatelja ponašanja dobra,*

*u očima Dunjaluka bit ćeš najboljega roda.
Zato što si dio svijeta, o ahabu dragi,
cjelinu ćeš poput sebe vidjeti u glavi.
Svak ko bude ko govedo i zvjerka činio,
svojem ugledu u društvu štetu je nanio.*

Rumi u ovim stihovima temelj savršenosti ili pak otuđenja od čovjekovih suština vidi u pogledu na svijet, tj. u ideološkom sklopu pojedinca.

Iz ajeta navođenih u prethodnim izlaganjima kao najvažnije možemo izdvojiti:

1. *Hazreti Asija je simbol snage vjerovanja i volje pojedinca.*
2. *Faraon je simbol nesreće i bezdušnosti pojedinca.*
3. *Božija milost ima dva uvjeta:*
 - a. formalno izdvajanje iz redova nosilaca nasilništva i oholosti,
 - b. ispoljavanje morala primjereno datim uzorima.

Upravo na tragu navedenog, Kur'an Časni – spominjući Ibrahima, a.s., družinu iz pećine te opisujući osobine hazreti Merjeme, a.s. – saopćava nam sljedeće:

فَلَمَّا اعْتَزَلَهُمْ وَمَا يُعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ وَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ
وَكُلًّا جَعَلْنَا نَبِيًّا

I pošto napusti njih i one kojima su se, mimo Allaha, klanjali, Mi mu Ishaka i Jakuba darovavimo, i obojicu vjerovjesnicima učinismo. (Merjem, 49)

وَإِذِ اعْتَزَلْتُمُوهُمْ وَمَا يُعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ فَأَوْوَا إِلَى الْكَهْفِ يَنْشُرْ لَكُمْ رَبُّكُمْ
مِّن رَّحْمَتِهِ وَيَهَيِّئْ لَكُمْ مِّنْ أَمْرِكُمْ مَّرْفَقًا

Kada napustite njih i one kojima se, a ne Allahu, klanjaju, sklonite se u pećinu, Gospodar vaš će vas milošću Svojom obasuti. (El-Kehf, 16)

وَأذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ إِذِ اتَّيَدَّتْ مِنْ أهلكها مَكَانًا شَرْفِيًّا فَاتَّخَذَتْ مِنْ
دُونِهِمْ حِجَابًا فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا

I spomeni u Knjizi Merjemu: kada se od ukućana svojih na istočnu stranu povukla i jedan zastor da se od njih zakloni uzela, Mi smo k njoj meleka Džibrila poslali i on joj se prikazao u liku savršeno stvorena muškarca. (Merjem, 16-17)

U jednom općevažećem obraćanju, u 33. ajetu sure *Fussilet* Kur'an Časni poručuje:

وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ إِنَّنِي مِنَ
الْمُسْلِمِينَ

A ko govori bolje od onoga koji poziva Allahu, koji dobra djela čini i koji govori: “Ja sam zaista od onih koji su predani Allahu!” Zapravo nam se objašnjava da nije dovoljno imati samo dobar svjetonazor, već da on vrijedi tek kada je popraćen uzornim ponašanjem i svjesnom predanošću Allahu.

4. Udio i u materijalnoj i duhovnoj trpezi

Kur'anski stav glasi da između materijalnih i duhovnih užitaka ne postoji sukob ili protivrječe, već da

monoteist mora imati potrebni standard. Okolnost da ima tijelo nalaže mu da mora osigurati materijalna sredstva koja tijelo traži. Ostvarenje standarda u materijalnim užicima vodi čovjeka ka duhovnim užicima, a najbolji primjer za to jesu riječi hazreti Asije, koja kaže: *Bože, izgradi mi kuću kod Tebe u Džennetu!* Drugim riječima, želi se postići i materijalno, i duhovno dobro, tj. Allahova blizina. U kontekstu ovoga, Sujuti primjećuje: “U skladu sa hadisom, hazreti Asija će biti među Poslanikovim ženama.”

5. *Neophodnost postojanja uzora*

Vjerski stav je da čovjek, kako god ima potrebu za dobrim i ispravnim zakonom, tako ima potrebu i za uzorom:

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ
الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا

Vi u Allahovom Poslaniku imate najbolji uzor, za onoga koji se nada Allahu i Onome svijetu, i koji puno Allaha spominje. (El-Ahzab, 21)

U skladu sa islamskim stavom koji je izričit, čovjek nije zalutali brod koji pluta pučinom neodređenosti, na udarima oluje slučajnosti, već je odgovorno i visokokotirajuće biće, koje se – sa jasnim ciljevima te sa unutrašnjim i vanjskim vodičima – kreće putanjom od pustinje nebitka do visina zvanih Allahova bliskost.

Kako bi taj putnik postigao sreću i za sebe, i za zajednicu, dužan je da u toku svoga putovanja nauči kako

da živi i da to znanje praktično provede odmah po njegovom primanju u svoj um.

Imajući u vidu svaku, pa i najsitniju pojedinost, islam nam je ponudio dva načina za upoznavanje sa nepoznicama vezanim za ovo temeljno pitanje:

- a) objasnio je pravila i okvire života od početka pa do granica gdje počinje vječnost;
- b) ponudio je savršene odgojne primjere u pojedincima koji su načinom života predstavljali otjelovljene programe koji su ponuđeni kroz Kur'an.

Nakon svega što smo kazali, ukoliko ste pažljivo pratili, učit ćete krajnje naučan pristup životu kojim se služi Kur'an. Rečeno je da naučni pristup hipotetičkim stavovima podrazumijeva da se praktičnim putem dođe do razine dokazanih zakona. Kur'an nam nudi divne zakone, pozivajući nas da – provodeći ih – stignemo do zacrtanog cilja, a zatim nam ukazuje savršene odgojne primjere, koji dokazuju provodivost ideje po kojoj je čovjek stvoren da bude savršen.

RAZLIKE IZMEĐU MUŠKARCA I ŽENE

18. II. 2006.

Danas ćemo govoriti na temu razlika između muškarca i žene. Prije negoli pređemo na njeno razvijanje, napraviti ćemo podjelu, tj. razlike ćemo razvrstati u tri kategorije:

- tjelesne,
- psihološke i duhovne,
- različitosti u međusobnim očekivanjima.

Tjelesne razlike

Medicinski je dokazano da je žena otpornija na veći broj bolesti od muškarca, te da je općenito otpornija na tegobe bolovanja od muškarca. Ovih činjenica manje ili više svi smo svjesni, pa nije neophodno da se one dalje razlažu. Kada govorimo o psihološkim i emocionalnim razlikama između muškarca i žene, ne smijemo ostati u uskim okvirima i moramo imati u vidu da ova pitanja moraju biti sagledana iz različitih pozicija članova porodične zajednice: majke, sina, oca, kćerke, brata, sestre, itd. S obzirom na okolnost da je riječ o pojavi koja je očita, nećemo se na njoj puno ni zadržavati.

Psihološke i duhovne razlike

Muškarac je skloniji grubljim i dinamičnijim sportovima, lovu i težim fizičkim naporima. Naprimjer, kada otac shvati ovu razliku, a ima kćerku i sina pa vidi kako kćerka mirno sjedi i lijepo se igra, a sin ne zna šta će prije pokvariti i u

stalnom je pokretu, trči, galami – e tada babo ne treba kazati nešto kao: “Eh, kako je moja kćer kulturna, pametna i dobra, a sin tako nekulturan i blesav!” Ne treba tako postupiti, već treba znati da je riječ o unutrašnjoj razlici, koja se ispoljava u različitom vanjskom ponašanju, što je veoma važno imati u vidu.

Sljedeća razlika: muškarac je borben, dok je žena miro-ljubiva. Naprimjer, upriliči se jedan zajednički izlet na Prokoško jezero. Pripadnici muškog sastava, čim ugledaju planinske vrhove zastrte snježnim prekrivačem, brže-bolje se organiziraju da se ide na vrh, a nisu se ni raspakovali, ni smjestili pa ni odmorili od puta. A djevojke, šta one rade? One se najprije raspakuju, pa se odmire, pa idu tražiti endemsko cvijeće koje stidljivo izviruje iz trave na pašnjacima po obroncima Vranice.

Muškarac je borbeniji, dok je žena povučenija. Kada dođe do verbalnog nesporazuma, kod muškog dijela populacije lahko dođe i do fizičkog obračuna, dok se kod ženskog dijela većinom ostaje na verbalnoj raspravi. Žena ne poteže za silom i nije sklona nasilju ni prema drugima, ni prema sebi. Kada govorimo o razvoju civilizacije, ne bi bilo loše da žene uzmu malo više inicijative. Po pitanju ove razlike statistički podaci ukazuju da su muškarci skloniji i samoubistvu od žene; ukoliko se žena ipak odluči na samoubistvo, to čini blažim načinom, kao što je uzimanje velike količine određenih pilula, dok je muškarac sklon sebi presuditi grubljim načinom, kao što je vatreno oružje.

Žena je opreznija od muškarca. Zatim, žena je naklonjenija lijepim stvarima, ukrasima, šminki, dopadljivoj vanjštini. Također, žena je pribranija i naklonjenija je vjeri.

Razlike između muškaraca i žene ne svode se na dosada pobrojane, ali i nakon iznesenih razlika postavlja se pitanje:

Zašto govoriti o ovoj temi? Upravo zato da bi se razlike spoznale, da bi se realnosti pogledalo u oči, jer srazmjerno spoznaji tih činjenica bit će i odnosi između muškarca i žene ljepši i smjerniji.

Kada ovu temu već razmatramo na izneseni način, zamislimo primjer žene koja kaže: “Hajde da kupimo jedan lijep ćilim! Hajde da promijenimo žaluzine ili zavjese!” Muškarac koji poznaje ženu, ali upravo kao ženu, a ne kao kućnog ljubimca ili sobaricu, neće pomisliti: “Vidi je kako mi ugrožava budžet!” On dobro zna da nije to u pitanju. On je svjestan da žena voli neke stvari, da to jednostavno izvire iz njene suptilne prirode. Ona voli ukrase, voli izmjene u kući, to je dio nje. Učenjak Allame Tabatabai kaže: “Kućne prilike u vašem životu uvijek prepustite da uređuje žena, pa čak ukoliko želi da uredi vašu biblioteku, pustite je, neka joj moguće uskraćivanje tog zadovoljstva ne zagorčava život.” Ukoliko ne dozvolimo svojoj hanumi da uredi našu biblioteku po svom ukusu, ona će – kad god uđe u tu sobu – osjećati nelagodu. Psiholozi ovakve stvari nazivaju velikim sitnicama.

Kada bismo u trenutku kada žena predlaže promjene na pažljiv način odgovorili: Šta ti ovo smeta, kakve razlike ima ovako ili onako? – što je čisto muška reakcija – možda bismo izbjegli izazivanje ružnog osjećaja i slijedećeg zaključka kod supruge, koja bi u sebi mogla pomisliti da muž zaista ne pridaje pažnju nekim njenim osjećanjima i sklonostima. Isti odnos može se uočiti i između brata i sestre koji žive u jednoj kući, pa kad sestra uđe u njegovu sobu, kad tamo – kao da je bomba u nju pala, pa mu sestra kaže: Šta je ovo brate, kakav je ovo nered? Brat bi u tom trenutku trebao shvatiti odakle takva reakcija, trebao bi znati da je to u njoj usađena potreba za urednošću i ljepotom.

Žena je naklonjenija porodici i posvećenija joj je od muškarca. Sklonost ka porodici veoma je naglašena kod ženskog dijela populacije. Žene žele da su što više u krugu porodice i sve što je u vezi sa porodicom, kod njih je na najvišem podioku intenziteta. Upravo zato muževi, očevi, braća trebaju biti svjesni potrebe majke, kćerke i sestre za toplinom porodičnog okrilja, za što češćim i bliskijim odnosima, za što čvršćom povezanošću članova porodice. S druge strane, i hanume trebaju razumjeti mušku populaciju. Ukoliko brat, babo ili muž neće da provode sa njima puno vremena u kući, ne trebaju odmah pomisliti kako im nisu važne. Jednostavno, priroda muškarca je takva da on nema potrebu da sjedi u kući onoliko koliko to želi žena. Ukoliko se oblikuju ovakva svijest i predstava o razmatranim pitanjima, porodični život bit će puno mirniji i skladniji.

Dalje, muškarac je superiorniji na terenu filozofskih i racionalnijih, suhoparnih znanja, dok je žena superiornija u književnosti, slikarstvu i ostalim umijećima izraslim na tankočutnosti.

Ne moramo se zadržavati na filozofiji i književnosti, osvrnimo se na iznajmljivanje stana. Pođu muž i žena ili brat i sestra da iznajme stan. Muž za prvi stan koji vidi kaže da nije loš, dok žena kaže: nemoj, molim te, prozor je okrenut na stranu gdje sunca nikada nema, muž misli da je to nebitno, ali sa aspekta ženine potrebe za estetikom, to je bitno. Kada je u pitanju usklađivanje boja, muškarci nisi baš vični tom umijeću, dok su žene stručnjaci za to. Koliko je samo puta Allame Tabatabai znao promijeniti odjeću zbog svoje hanume. Pitao bi: “Sviđa li ti se ova boja, da li mi odgovara?” Ako bi ona rekla da joj se ne sviđa, otišao bi i uzeo drugu, sve dok joj se ne bi sviđjelo. Ovo je metod rasuđivanja i sporazuma korisnog za mirniji i bolji život. Nakon 25 godina

sretnog braka, žena Allame Tabatabaija preselila je na Ahiret, a on je mnogo plakao za njom. Neki mu prigovaraše što plače, umrla pa umrla. Allame reče: “Ee, mi smo proveli 25 godina zajedničkog života. U tih 25 godina nije se desilo da je nešto uradila što nije bilo po mojoj volji, ni jednom nije došlo između nas do nesporazuma.” Šta je razlog toj nevjerovatnoj slozi i razumijevanju? Razlog je taj što su obje strane išle po svojim tračnicama, niko nije prešao na drugu tračnicu, kako bi došlo do nesporazuma – svako je išao svojom linijom i sve je bilo u najboljem redu.

Vi, koji ste mladi, uzmite kur’anski princip i imajte ga uvijek na umu u svojim životima. Kur’an, govoreći o Benu-Israilu, ukazuje da nakon što je faraon otišao pod vodu, a Musa i njegov narod se spasili i izašli kao pobjednici, kaže: sad šaljem univerzalnu poruku preko Musaa, a.s., prvo Musaovom narodu, pa zatim svim ljudima do Sudnjega dana. Prvi dio je povijesna činjenica, a drugi univerzalni zakon. Prvi dio tiče se Benu-Israila: *O sinovi Israilovi, Mi smo vas od neprijatelja vašeg izbacili. Zna se kakav je bio faraon. ...I na desnu stranu Tura vas doveli i manu i prepelice vam slali. “Jedite ukusna jela kojima vas opskrbljujemo, ali nemojte prelaziti granicu u tome da vas ne bi snašla srdžba Moja – a koga snađe srdžba Moja, taj je sigurno propao.”* (Ta-ha, 80-81) Želimo li na pravi način shvatiti ovu Božiju naredbu, trebamo znati da je riječ o zakonu kojim nam se naređuje: “Ne smijete biti nasilnici, nemojte biti neposlušni!” Riječ *tugjan* znači prestopiti preko nečeg, preko granice, tj. raditi ono što je zabranjeno.

Možda ćete se upitati: Kakve veze ima ovaj zakon sa našom temom? A zapravo, nevjerovatno je koliko je vezan za temu: Žena je biće stvoreno unutar Kreacije, biće osjećajnije od muškarca. Upravo zato, ukoliko muškarac kaže: Ma

pusti, nije važno hoće li zavjesa biti plava ili žuta, hoće li knjiga stajati ovdje ili ondje – takav pristup predstavlja prelazak preko granice spomenute u prethodnom ajetu. A kada pređemo svoju granicu, onda smo napravili prekršaj u prirodnom zakonu. Na taj način oduzeli smo i uskratili nekome pravo za koje se Kreacija zalaže. Kada žena osjeti da je njeno pravo oduzeto ili prikraćeno usljed činjenice da je muškarac jači, ona tu ne može drugačije, ne može uzvratiti istom mjerom, jer muškarac ima veće mišiće i tu nema priče. Međutim, postavlja se pitanje hoće li ona preći preko činjenice da je uskraćeno njeno pravo i hoće li ga se odreći. Sigurno je da neće! Zašto? Zato što svaki čovjek u svojoj biti voli samoga sebe i svoja prava, i jednostavno mrzi, ne podnosi ništa od onoga što mu dolazi kao prijetnja i mogućnost trpljenja štete. S jedne strane, ona želi vratiti svoja prava, a s druge, nema snage da to neposredno ostvari pa u takvom položaju poteže za lažima i prevarom. Nije joj se, naprimjer, svidio položaj nekog prozora u stanu pa će potaknuta time možda reći mužu: “Vidiš, dragi, djeca iz komšiluka tuku svaki dan našu djecu!” – i to će stalno ponavljati, sve dok muž ne izjavi: “Idemo promijeniti stan!” Zbog čega preseljavanje, napor, dodatni troškovi? Sve samo zbog prozora o kojem smo maločas, navodeći primjer, govorili. Jasno je da će muškarac u takvom spletu okolnosti steći dojam kako njegova žena uvijek iznalaži neka opravdanja za nezadovoljstvo, a ustvari ne voli život i muž će je početi izbjegavati – postat će mu naporna, antipatična. Međutim, stvarni razlog zbog kojeg žena počinje pokazivati nezadovoljstvo je muškarac; drugim riječima, razlozi za takvo stanje počeli su se sticati od onog trenutka kada je on prešao preko svoje granice i uskratio njeno pravo, pokrenuvši na taj način cijelu lavinu ženinih neočekivanih postupaka i potezanja skrivenih aduta, kako bi povratila svoja prava.

Ovakvo stanje obuhvaćeno je u 80. i 81. ajeta sure *Ta-ha*, kada se kaže: *Ne budite od onih koji čine tugjan*, tj. od onih koji prelaze granice. Naivno je pomisliti da se uputa u ajetu odnosi samo na ljude koji imaju moć i silu, tj. na one koji se nalaze na državnim razinama, pa kazati: “Šta ću ja, jadan, imam ženu, dvoje-troje djece, kako ću ja prelaziti preko granica.” Poslužimo se logikom – ko hoće iglu, hoće i lokomotivu, drugim riječima, ukoliko pojedinac bude takav da kao otac, brat ili muž ne nađe za shodno da potraži odgovor na potrebe svoje žene, sestre ili majke – kako će on, ukoliko postane predsjednik države, naći način da drugima osigurava njihova prava. Da li se takvo šta može dogoditi? Nema govora! Zašto? Zato što je takav pojedinac u svojoj biti od onih koji prelaze granice. Upravo zbog ove činjenice Kur’an usmjerava ljude, protresajući ih iz dubine suštine i unutrašnjeg ustrojstva. Nakon svega iznesenog, možemo doći do konkretnog zaključka da ukoliko oni ljudi koji na sva zvona trube o ljudskim slobodama i demokratiji unutar sebe nemaju duhovne ispravnosti i pravilno utemeljenog pogleda na svijet, na osnovu kojeg bi sagledali stvarne granice Objektivnog svijeta – oni, kao takvi, ne mogu imati smisla za slobodu i demokratiju; kada su oni u pitanju, jedina “demokratija” može biti tamo gdje oni imaju vlastitu korist. Uzmimo u obzir direktora škole koji više voli učitelje, nastavnike i profesore, negoli učiteljice, nastavnice i profesorice, dakle, koji je više naklonjen muškoj populaciji, zbog čega im daje veće nagrade, pogodnosti. Taj čovjek, bez obzira na koji položaj da dođe, nema pretpostavke da bude pravedan. Ovo je samo jedan isječak sadržajnog paketa zbog kojeg nam psiholozi iznose i prikazuju neke razlike koje postoje između muškarca i žene, a mi ćemo pokušati objasniti razloge zašto to čine. Jedan od razloga koji se navodi jeste da se ljudima

na osnovi upoznavanja međusobnih razlika olakšava život i sasvim je izvjesno da život zaista biva lakšim.

Naredna razlika koju psiholozi navode jeste da muškarac bolje čuva tajne od žene. Roditelji koji imaju i kćerku i sina mogu nešto od toga uočiti već u ponašanju njihove djece. Ukoliko se u školi nešto dogodilo, kćerka odmah s vrata objavljuje: “Babo, majka, znate šta se desilo u školi?”, dok će brat reći: “Jesi tužibaba, zašto to govoriš?” Također, ukoliko muškarac priča sa svojom hanumom o nekim pojavama o kojima ne bi želio da drugi znaju, tj. ne bi volio da to izađe iz kuće, ipak se dešava da hanuma u povjerenju kaže svojoj majci, majka drugoj kćerki i tako se brzo razglasi o svemu u mahali. U tom slučaju muškarac ne bi trebao ljutito reagirati, već bi joj trebao kazati: “Slušaj, draga, iz tih i tih razloga nisi trebala o tome nikom govoriti!” – a ona će shvatiti da je pogriješila, i to je ujedno najljepši način da joj se ukaže na grešku, dok korištenje nekakvih kazneno-popravnih mjera, kao što su batine i vika, ne urađa plodom. Možemo zaključiti nešto što i nije sasvim u korist muškaraca, a to je da se ne bi trebao ljutiti na svoju suprugu ukoliko ona otkrije nešto o čemu on ne bi volio da se sazna, zato što je ona po prirodi takva da ne umije sačuvati tajnu, pa je to na neki način njeno pravo da tako uradi. Ukoliko iz nekog razloga kaže: “E da znaš da ti više nikad neću odati ni jednu tajnu”, on je tada dodirnuo osjetljivu tačku, zbog čega se može desiti da se čitava kuća rasturi.

Iduća razlika je da su žene mekšeg srca, te zato puno brže puste suzu od muškarca. Zato Božiji Poslanik kaže: “Žene su poput cvjetnih latica, a nisu poput junaka.” Latice su tako nježne, moraju se čuvati, inače će uvehnuti. Obično kada kupimo neki nevažan predmet, možemo ga bacati, a da mu se ništa ne dogodi, a nije nam žao ni da se polomi. Međutim,

kada kupimo cvijet, pazimo da se ne prekine i da ne uvehne. Upravo zato nas Božiji Poslanik savjetuje da kada odlučimo iskazati svoju naklonost, ljubav i dobrotu, prednost obavezno imaju kćerka, žena i sestra, a ne sin, brat ili babo. Tako u jednom hadisu Poslanika čitamo: “Ako imate sina i kćerku – kada ulazite u kuću, prvo poljubite kćerku, a kada izlazite iz kuće, kćer je posljednja sa kojom se opraštate.” Razlog je upravo u tankočutnosti ženske duše. Ako bismo uvažavali većinu onoga što smo čuli – a što predstavlja tek mali dio onoga što bi se trebalo uvažavati u porodičnim odnosima – život bi nam bio i ljepši, i bolji. Nažalost, upravo zbog neuvažavanja iznesenih činjenica, svjedoci smo da se neki mladi par – koji je zajedno četiri, pet ili više godina – nikako ne odlučuje sklopiti brak. Zašto? Zato što muškarac, s jedne strane, ne poznaje navedenu problematiku i zahtijeva, na osnovu svojih kriterija, da mu žena bude onakva kakvu on priželjkuje, a djevojka, s druge strane, na osnovu opet svojih ličnih kriterija želi i zahtijeva svoje, npr. “E pa trebao bi biti ovakav, ovo mu nije dobro, eh kada bi samo ovo promijenio.”

Ovakav način podrazumijeva život na pretpostavkama i prividima, a ne na poznavanju prilika u stvarnosti. Kada bi se poznavala zbilja i stvarni odnosi, onda bi bilo lahko odrediti koji bi bračni partner nekome odgovarao. Imam jednog prijatelja u Njemačkoj koji ima sina, koji bi da se oženi, a nikako da to učini, sve govoreći: “Dok položim ovaj ispit, dok učinim još samo ovo ili ono” – i tako punih 16 godina. Recite mi, nakon 16 godina prijateljstva, šta može biti novo i osvježavajuće u njihovom braku i u njihovom životu, šta će to imati svoje, zajedničko? To je isto kao kada bismo išćupali dvije mladice i držali ih tako, a nakon 16 godina, kada se već osuše, htjeli bismo ih ponovo zasaditi, o one se više za željeno ne mogu upotrijebiti. Najbolje su za metlu i nisu

ni za šta drugo! Zaključak je jasan, posebno za one koji nisu oženjeni. Pošto se saznaju i utvrde mjerila na osnovu kojih se određuju vrijednosti, ne mogu ja, kao budući muž, uzeti neke svoje standarde i reći: “E bit ćeš ovakva”, ili pak da žena kaže: “Ti mi moraš biti ovakav ili onakav!” A šta ako ne mogu biti ovakvi ili onakvi?

Već smo nekoliko puta spomenuli Allame Tabatabajja, jednog od velikih komentatora Kur’ana, a on je rekao da kada Kur’an govori da možemo uzeti jednu, dvije, tri ili četiri, da je tada zapravo riječ o posebnim društvenim uvjetima, kada ne može drugačije, a inače – ukoliko bismo uzeli stvarnost onakvu kakva jeste – 80 posto muškaraca ne može upravljati ni jednom ženom, a kamoli sa više. Ovih 80 posto muškaraca nisu spremni držati jednu ženu, ali jednu ženu koja je u granicama svoga zakona i u okviru prava koja pripadaju ženi, a ako ćemo inada i svađe, lahko je nasilu držati i 10 žena. Na jednom mjestu u Kur’anu (*Er-Rum*, 21) stoji da je Uzvišeni Gospodar između muškarca i žene stvorio ljubav i milost kada je u pitanju osnivanje bračne zajednice. Kakva je razlika između ljubavi i milosti?

Ljubav je stanje naklonosti, ali takve naklonosti u kojoj očekuješ protivuslugu: šta god da uradiš, očekuješ da ti se vrati. Naprimjer, dvoje mladih, tek se uzeli i muškarac, želeći da se pokaže, odvede mladu u restoran, naruči njeno omiljeno jelo, ali očekuje da mu ona izvadi maramicu koja stoji na stolu da bi on obrisao ruke. Kur’an nam daje do znanja da je u sklopu zakona koji vladaju Ovim svijetom stvorena i ljubav. Sada se postavlja pitanje da li je ljubav dovoljna za opstanak i postojanost zajedničkog života. Nije! Nemojte se čuditi, jer riječ je o trgovini, o razmjeni, a trgovina nije prava ljubav; ono što nam zaista treba, to je milost (rahmet). Kakvo je to stanje? To je stanje u kojem i jedno i drugo

kažu: Učinit ću nešto i ne očekujem ništa! To činim zato što ga (ili što je) volim, nije bitno hoće li djelatno odgovoriti ili neće.

Kada bi nas neko upitao koja je porodica sa islamskog stanovišta uspješna porodica – pravi odgovor bi bio jasan i kur'anski usredsrijeđen: Uspješna je ona porodica koja je što je moguće više zajedno, što omogućava da se među njima oblikuje veća ljubav i naklonost.

Ukoliko bračni partneri ne bi funkcionirali na način da što su više u braku, to je među njima veza i naklonost jača i veća – došlo bi do zamora materijala: stari žena, stari muž, oboje ostarili i ni jednom nije ni do čega, oni su poput dva suha drveta koja leže u istom krevetu; on se okrene na jednu stranu, prema svom svijetu, ona na drugu stranu u svom svijetu, niko od njih nije spreman da ugoditi drugom, tj. da mu bude sluga, ne može ni sebi ništa pomoći, a kamoli još da i drugom udovoljava. Međutim, ukoliko iz dana u dan među njima jača ljubav i zajednički osjećaj potrebe jednog za drugim, onda je stanje sasvim drugačije.

Zato na početku života nije potrebno da se troši vrijeme na neke nedoumice i sumnje, jer ukoliko sumnje odbacimo a uzmemo valjana mjerila, vrlo lahko ćemo preći preko svih nedoumica. Ukoliko pak budemo davali prednost svojim ličnim standardima, uvijek će nam nedostajati još koji dan, zbog čega ni nakon 16 godina ne stupamo u brak. Prije nekoliko dana čitao sam na internetu kako je krampa okončala 62 godine zajedničkog života. Mužu je “pukao film” i ubio je svoju ženu. Razlog tome je što je on 62 godine išao svojim putem, a ona svojim, zapravo, 62 godine oni su živjeli različitim životima. U brakovima gdje su bračni parovi vjernici ima više poteškoća nego kod onih koji nisu vjernici. Zašto je tako – razmislite sami!

Prethodni put započeli smo govor o razlikama između muškarca i žene. Vezano za tu temu rekli smo da se razlike mogu podijeliti na tri sfere: tjelesnu, psihološku i duhovnu. Dva dijela smo već obradili i preostao nam je još jedan, razlika u međusobnim osjećajima.

Pristupajući razradi ove teme napominjem da je nemam namjeru obraditi na čisto naučan način. Glavni razlog zbog kojeg smo pristupili ovoj temi jeste iznošenje prirodnih zakona i kretanja koji postoje kao očite pojave, a dokazane su i potvrđene naučnim putem, da bi nam to poslužilo kao sredstvo da sebi olakšamo život, te kako bismo, učeći ih, uplovili u zajednički život puno mirnije, bolje, sretnije i bezbolnije.

Kada već spominjemo nauku, recimo da sa jednog aspekta nauku dijelimo na spekulativnu i praktičnu nauku. Spekulativna ili teorijska nauka bavi se apstrakcijama, tj. onim što naš um i misli apstrahiraju, služeći se pritom argumentima kao što su matematičke činjenice i aksiomi. Čovjeka na bavljenje takvim naukama podstiče radoznalost i želja za usvajanjem novih saznanja. Praktične nauke izvire iz praktičnih potreba koje se čovjeku nameću u životu. Čovjekova volja za životom, potrebe za sticanjem dobara i izbjegavanjem mogućih šteta navele su ga da se počne zanimati za tu vrstu znanja i usvajati ga. Kada kakvim slučajem ne bismo imali volju za životom, žudnju za srećom i za otklanjanjem nesreća, onda ne bi bilo nikakve stvarne potrebe za bavljenjem takvim naukama.

Dakle, ovu smo temu započeli na temelju ličnih koristi i potreba, da bismo došli od određenih koristi i da bismo tako na najbolji mogući način uspjeli ostvariti zajednički život sa svojim supružnikom. Započeli smo je da bismo umjeli napra-

viti pravi odnos sa svojim bratom i sestrom, sa svojim roditeljima, da bi zajednički život bio zaista poželjan i sretan, te da bi se sve ovo polahko širilo na nivo društva, da bi se ti odnosi ustalili u društvu, da bi se znala i prava i obaveze, da se zna ko je direktor, ko nije direktor, ko je odgovoran, ko nije itd.

Sada ćemo se usredotočiti na odnose muškarca i žene sa aspekta njihovih unutrašnjih osjećaja i očekivanja. Jedna od činjenica na koju su ukazali psiholozi, a koju u potpunosti potvrđuje i vjera kroz hadis, jeste da je naklonost muškarca strastvenoga tipa. Drugim riječima, muškarac voli posjedovati ženu koja je sa njegovog aspekta lijepa. Što je ona ljepša, to je njegova želja veća. Pročitao sam na internetu da su psiholozi ispitivali 3.572 bračna para i uvidjeli da je život muškarca čija je žena ljepša kraći.

Što se tiče žene, ona više voli onog muškarca u čiju vrijednost se uvjerila i čija ljubav prema njoj je iskrena. Upravo zbog toga, kada se žena žali i jadikuje na svoga muža, ona kaže da on nije shvatio kakvu vrijednost ima u svojoj kući. Dakle, ona radi na tim vrijednostima. Prema tome, ako muškarac želi da veza i odnos u kući bude realan i lijep, izdržljiv i poželjan, u skladu s tim željama on bi svoj odnos trebao zasnovati na iskrenosti, na jakoj i zdravoj ljubavi. Ako supruga želi da njen bračni život sa suprugom bude lijep kao u bajkama, onda se umjesto uobičajenog uređivanja i spremanja kada želi izaći u čaršiju, treba truditi da to uradi za muža u svojoj kući.

Još jedna razlika između muškarca i žene je u tome što muškarac teži ka tome da posjeduje ženu i da mu ona bude potčinjena. Žena, pak, želi posjedovati muškarčevo srce i njegovu ljubav. Upravo zato muškarac voli formalnu, tj. vanjsku nadmoć i upravljanje, dok žena voli unutrašnju

dominaciju nad muškarčevim srcem. Prevedeno na jezik politike, žena bi u ovom slučaju bila političar, a muškarac ratnik. Što je žena više prisustvovala časovima politologije i što bolje zna čovjeku zavrtjeti mozak, s te strane njoj je život ljepši i ona je dominantnija osoba.

Naredna razlika je da muškarac voli da bude taj koji uzima, dok žena voli biti uzeta, odnosno ona koja je privukla pažnju. Koja je razlika između ove i prethodne stavke? Zašto žene vole da su uzete? Kada muškarac odabere ženu, ona zna da mu je osvojila srce i da je ta koja se može izabrati. Ova bi stavka bila praktični dio prethodne razlike. Drugim riječima, zbog toga što žena voli posjedovati srce muškarca, iz toga proizlazi da muškarac kaže: “Ja te želim.”

Sljedeća razlika je da žena voli da joj muž bude odvažan i hrabar. Muškarac želi da mu supruga bude lijepa i uživa u osvajanju njenog srca, tj. muškarac želi da mu supruga bude *dilber*. *Dilber* je perzijski izraz sastavljen od dviju riječi: *del* – srce, i *bar* – odnijeti, tako da *delbar*, ili na bosanskom *dilber*, znači onaj koji odnosi srce. Muškarac voli da njegova supruga stalno (od)nosi njegovo srce.

Žena može sakriti strast, dok muškarac to ne može. Žena vrlo smireno, korak po korak, otkriva mužu šta želi. Muškarac je sušta suprotnost, on to pokazuje krajnje otvoreno, direktno, bez okolišanja i pod svaku cijenu. Privlači pažnju stav poznate američke psihologinje Rick, žene koja je obavila brojna istraživanja na ovom polju. Po njenom mišljenju, svijet muškarca se umnogome razlikuje od svijeta žene. To što žena ne može razmišljati i raditi poput muškarca je zbog toga što pripadaju različitim svjetovima. Muškarac i žena su poput dvije zvijezde koje se kreću u svojim orbitama i svojim posebnim putanjama. Upravo zahvaljujući tome mogu jedno drugo razumjeti, jedno drugo voljeti i jedno drugog

nadopunjavati. A i Kur'an kazuje da trebaju jedno drugo nadopuniti i nadomjestiti međusobne nedostatke, dajući nam do znanja da smo stvoreni u parovima i da ne možemo biti jedno bez drugoga. Odvojeni smo nepotpuni, a tek kada dođe ona druga polovina, sve biva ljepše i potpunije. Ova psihologinja dalje tvrdi da muškarac i žena zbog ovih razlika nikada ne mogu biti jedno. Za muškarca je zamorno da stalno bude pored žene. Vođen ljubavlju i željom da se ta ljubav produži, on se voli malo odmaći. To odmicanje ne znači zasićenost, nego darivanje ljubavi na duge staze.

Sljedeća razlika: Za ženu nema ništa ljepše i poželjnije od toga da stalno sjedi pored svoga muža kojeg voli i da stalno priča s njim. Ipak, ako je žena svjesna ove razlike, onda joj je lahko zaključiti ukoliko muškarac izlazi iz kuće ili od nje, da to nije zamor. Neće reći da je ne voli, jer je svjesna da on to čini upravo iz potrebe da bi je više volio te se upravo zato malo i odvojio.

Kaže se da je primjer muškarca i žene kao primjer dva čvora na koncu, a da je konac koji stoji između njih zapravo bračna veza i oni vole da taj konac bude prekinut. Zašto? Jednostavno zato što ako se konac prekine, tada ga uzimamo i zavežemo novi čvor. I šta se desi? Sada su ona dva čvora, muškarac i žena, još bliži. Upravo se zato kaže da je razlika između muškarca i žene začim života. Zbog tih razlika ne treba patiti, jer kako god uživamo da nam jelo ima i soli, i vegete, i bibera, i ostalih začina, isto tako razlike u našim životima začinjavaju zajednički život. Kada spoznamo ove razlike i njihove osnovne razloge i kada muškarac, s jedne strane, vidi da njegova žena stalno želi biti kraj njega i voljela bi da on nikako ne izlazi iz kuće, a s druge strane, kada žena vidi da muškarac hoće izaći, onda će oni to umjeti shvatiti i prihvatiti te uzeti kao začim života,

odnosno nešto što životu daje poseban ukus i čini ga boljim i ugodnijim.

Sljedeća razlika na koju ukazuje psihologinja Rick je da muškarac ima želju za monotonim vanjskim izgledom, na primjer kupi jedno odijelo i hlače koje mu se sviđaju i on bi to nosio dok se ne raspadne, dok bi žena željela da svaki dan bude novo biće. Zato vidimo da je praćenje mode u odijevanju znatno prisutnije kod žena nego kod muškaraca. Kada muškarac shvati tu potrebu koja se javlja i izvire iz biti žene, on neće reći da mu je žena rasipnica, već će svaki višak koji ima gledati da uloži na svoju suprugu.

Jedan moj profesor je govorio: Svoju plaću stavite uvijek na raspolaganje supruzi, kao da vama uopće ne pripada. A moj otac mi je govorio i davao lijep savjet da pred ženom nikad ne brojim novac, jer ako pri brojanju ispadne da nedostaje novca, ženi bi se time moglo dati do znanja da je ona potrošila novac, da je pitamo gdje su pare i slično, a to bi je povrijedilo. Ovo je plod životnog iskustva. Savjet muškarcima je da ne jadikuju kako im se plaća smanjila, kako ima mnogo nekakvih rata, zato što to ženi zagorčava život i razara njenu potrebu za promjenom, da uvijek bude nova, čini je ogorčenom te ona stiže dojam da ne može sebi nešto priuštiti.

Psihologinja dalje kaže da najljepša riječ ili riječi koje žena želi čuti od muškarca jesu: “Draga, volim te”, ali to će kod nje biti djelotvorno pod jednim uvjetom: ona mora osjetiti da je to istina, a ne pretvaranje. Prema tome, ne smije biti ono naše svakodnevno, stotinu puta ponovljeno: “Draga, volim te!”, a ona na te riječi ostaje mrtva hladna, zato što osjeća da je to laž. Od Poslanika se prenosi da je rekao da kada muškarac svojoj supruzi kaže: “Volim te”, pod uvjetom da je to istina, to se do kraja života ne briše iz njenog srca. Evo jedne lijepe lekcije iz života Božijeg Poslanika:

S obzirom da je Poslanik u isto vrijeme imao više žena, jedno veće otišao je na po pet minuta kod svake od njih. Svakoj je rekao: “Nemoj slučajno da kažeš da sam bio kod tebe!” Sutradan, kada su svi bili na okupu, on ih je upitao: “Šta mislite koju od vas najviše volim?” Svaka je rekla ponešto. Poslanik je rekao: “Ne, ali ću vam malo pomoći. Najviše volim onu kod koje sam sinoć bio.” Nijedna nije znala da je bio kod svih i svaka je mislila da baš nju najviše voli. Ovo nije igranje tuđim životima, ovo je odgoj. Poslanik nas uči da smo dužni da svoje supruge uvjerimo da ih volimo. S druge strane, muškarac najviše voli od svoje žene čuti: “Ponosim se tobom, dragi.”

Psihologinja čije stavove iznosimo zalazi u neke sfere koje nisu baš islamske tvrdnjom da je muškarac koji u svom životu ima više žena zanimljiv drugim ženama, dok je kod muškaraca prezrena ona žena koja u životu ima više od jednog muškarca. Gospođa Rick kaže da za muškarca starost predstavlja nesreću jer u starosti čovjek gubi svoj oslonac, tj. mogućnost rada, dok za ženu starost predstavlja zadovoljstvo jer ima kuću i unučad te ne traži ništa ljepše. Upravo zato nana se uvijek više obraduje kad dobije unuke nego dedo.

Sljedeća razlika: Za muškarca je sreća u sticanju položaja i autoriteta koji svi poštuju. Kada čovjek osjeti da ima društveni autoritet, on kaže da je uspješan, dok je za ženu sreća osvojiti srce jednoga muškarca i čuvati ga cijeloga života. Prošle sedmice jedna je sestra postavila pitanje: Zašto muškarac kada se oženi ima potrebu da ženu prevede i u svoju vjeru i u naciju, dok žena, koliko god je lahko stupila u brak s voljenim muškarcem i lahko promijenila svoje djevojačko prezime, toliko će lahko promijeniti vjeru i naciju?

Ovo bi bile ne sve, ali najočiglednije razlike između muškarca i žene. Vjerujte mi da je veoma važno i odveć korisno

da djevojke i mladići koji su spremni za udaju i ženidbu uvijek imaju na umu skicu ovih razlika. Ovo je važno stoga što na jedan način treba doći do forme ili standarda. Muškarac i žena koji ne poznaju ove razlike i standarde na osnovu svojih mjerila uvažavat će ženu ili muškarca, a kada djevojka ili mladić poznaju ove razlike, onda će suprotni spol gledati kroz mjere tog spola, tj. gledat će da li ispunjava i zadovoljava kriterije toga spola. Pogrešno je mišljenje da se u periodu zaručništva mogu međusobno upoznati. Zašto je pogrešno? Zato što se oboje na neki način igraju jedno drugim, krijući svoje psihičke posebnosti, a prikazujući se u najljepšem ruhu. Zbog toga se i kaže da ljubav prema nečemu čovjeka učini i slijepim, i gluhim. Drugim riječima, kada čovjek voli nekoga, on ne želi vidjeti njegove nedostatke niti želi slušati kada mu neko prenosi te nedostatke. Upravo zato, kada otac, majka ili neko stariji na osnovu iskustva i poznavanja osnovnih karakteristika hoće posavjetovati svoju kćerku ili sina govoreći: Da se ja pitam, ne bih, oni odmah prelaze u opravdavanje i govore: Ne, ne, to je bilo prije, sada nije takva ili takav, promijenila se ili promijenio se. A istina je da nije to bilo prije, već je ljubav to stavila u prošlo vrijeme. Roditelji bi sa svoje strane, kaoiskusni ljudi, trebali uzeti u obzir razliku generacija i truditi se da ne prilaze problemu ili pitanju sa svoga aspekta, tj. da pristupaju sa stavom: Ja 60-godišnjak savjetujem tebe 20-godišnjaka, već se moraju spustiti na nivo onoga koga savjetuju, moraju uzeti u obzir njegove potrebe, njegovo stanje i njegov položaj te na osnovu svoga iskustva pretresti i razmotriti njegove (ili njene) okolnosti i iznijeti stav. Ni po koju cijenu otac ili majka ne smiju suditi kao 60-godišnjaci, kojima nije ni do čega stalo, već bi samo sjedili.

Nakon što smo u određenoj mjeri sagledali međusobne razlike, postavlja se pitanje da li su one pokazatelji međusob-

nih prednosti muškarca i žene, ili se iza toga krije nešto drugo. Drugim riječima, da li se htjelo kazati da je žena dobra, a muškarac nije, ili suprotno, ili je možda nešto treće posrijedi? Ako se ispostavi da se radi o nečem trećem, treba sagledati da li je riječ o nužnosti Božijeg stvaranja, ili je u pitanju samo šarolikost Božijeg carstva, kao u slučaju kada nešto pišemo, pa sa željom da to bude šareno i zanimljivo mijenjamo olovku te malo pišemo crvenom, malo plavom itd. Ako uspijemo iznaći odgovor na ova pitanja, time nalazimo i odgovor na veliki broj pitanja koja se postavljaju nama samima, a zadiru u društvene segmente i odnose. Znajte da kada čovjek iznađe odgovor na svoja pitanja, taj mu odgovor promijeni način i smjer života isto kao što nekada određena dilema ili nejasnoća čovjeka spuštaju sa visina do kojih je uz veliki trud i muku stigao u svome životu. Upravo zbog toga u jednoj predaji nam se poručuje da je jedan sahat razmišljanja bolji od jedne, sedam ili sedamdeset godina ibadeta. Tako, naprimjer, ako uzmemo u obzir dvije linije koje se od početka počinju odvajati jedna od druge, to odvajanje u početku nije toliko primjetno, ali što se ide dalje i što vrijeme više protiče, one su sve više i više udaljene. Tako je i u životu. Nekada je potrebno samo jedno malo skretanje, malo odstupanje da se ode na sasvim drugu stranu. Zato, kada čovjek sebe spasi tog malog odstupanja i zastranjenja, zapravo je sebe spasio toga da završi na drugoj stani, jer smo rekli da je zastranjenje u početku malo.

2. 12. 2006.

Prije nego počnem sa predavanjem, naglasio bih nekoliko stvari. Kao prvo, u Objektivnom svijetu bez izuzetka vlada zakon kauzaliteta, tj. sve što se događa podređeno je uzročno-

-posljedičnom ustrojstvu. Isto pravilo važi kada je u pitanju genetsko nasljedstvo ili prenošenje osobina. Ulogu uzročnosti imaju razni aspekti kod roditelja, počevši od načina ophođenja roditelja, načina njihove ishrane itd. Od svega toga zavisi kakve će osobine dijete naslijediti od njih. Također ćemo vidjeti da zakon kauzalnosti vrijedi i za duhovne i psihološke horizonte, kao što vrijedi i u materijalnom segmentu. Einstein kaže da što nauka bude više napredovala i dolazila do novih otkrića, to će kredibilitet i vjerodostojnost vjere više dolaziti do izražaja i bit će sve jasnije da je vjera ispravna. Ako Bog da, naredni put ćemo navesti dvije-tri rečenice iz njegovih razmišljanja u vezi sa religijom da bismo vidjeli kako jedan znanstvenik njegovog kalibra i njegovih kvaliteta gleda na religiju.

Upravo Onaj Bog Koji je stvorio Objektivni svijet poslao je i spustio vjeru. Zahvaljujući toj činjenici nemoguće je da u materijalnom svijetu vlada harmonija i preciznost, a da, nasuprot tome, u svijetu religije vlada kaos. Jedan od problema koji je zahvatio cijelo društvo i sve kategorije ljudi jeste i taj što naučnici koji se bave spekulativnim znanostima ne razumiju jezik vjere, a naučnici koji se bave vjerskim naukom ne razumiju jezik znanstvenosti. Dželaludin Rumi upečatljivo nam ukazuje koliko je nezahvalno takvo razumijevanje. Putovala trojica ljudi. Kada su oglasili, počeli su raspravljati šta bi mogli nabaviti za po jedan dirhem koji su imali uza se. Dogovorili su se da ne kupuju odvojeno, jer sa jednim dirhemom ne mogu mnogo čega kupiti, već da saberu novac pa da za tri dirhema kupe šta budu mogli i da to zajedno i pojedu. Nakon toga su se počeli dogovarati šta da kupe. Jedan reče: “Ja bih *angur*”, drugi: “E ja bih *ineb*”, “Ja ću *üzüm*” – povika treći. Tri riječi vode porijeklo iz tri jezika: perzijskog, arapskog i turskog, a imaju isto značenje:

grožđe. Međutim, oni nisu znali da žele isto pa su se počeli prepirati. Naišao je jedan čovjek i upitao ih u čemu je problem. Rekoše: Hoćemo da uzmemo nešto za pojesti, ali ne možemo da se dogovorimo. Čovjek upita: “Kako ne možete, šta želite?” Prvi reče da hoće angur. “Dobro, znači da hoćeš grožđe.” Drugi reče da hoće ‘ineb. “Dobro, i ti hoćeš grožđe.” Treći reče da hoće üzüm: “Pa dobro, i ti hoćeš grožđe.” Čovjek im reče: “Vidite, vi svi želite jednu te istu stvar, samo što govorite različitim jezicima.” Ukoliko vjerski i svjetovni naučnici budu razumjeli jezik jedni drugih, onda neće imati nikakvih problema.

Vratimo se našoj temi koju smo započeli, a tiče se razlika između muškarca i žene. Te razlike smo podijelili na tri segmenta: prvi se odnosi na tjelesne razlike, drugi na psihičke i duhovne, a treći na razlike u međusobnim osjećajima i očekivanjima. Sva tri aspekta zajednički smo obradili i došli do dva pitanja.

Prvo, da li je ova razlika pokazatelj međusobnih prednosti muškarca i žene ili se iza njih krije neki drugi cilj? Ukoliko se u odgovoru ispostavi da nije posrijedi nikakvo favoriziranje, već da je riječ o nečemu sasvim drugom, u tom slučaju nameće nam se sljedeće pitanje – da li je cilj, za koji se ispostavi da je razlog ovih razlika, neminovan u stvaranju i stvaralačkom procesu ili je riječ o tome da je Stvoritelj želio raznolikost pa u stvaranju, između ostalog, postoje i muškarac i žena? Postane li nam odgovor na prvo pitanje jasan, odgovor na drugo pitanje sam po sebi bit će dat.

Prva činjenica do koje se dolazi jeste da spomenute razlike ulaze u okvir stvaralačke nužnosti. Zašto? Zbog toga što ove dvije kategorije Božijih stvorenja, kojima je Gospodar podario razum, trebaju voditi zajednički život. Ona trebaju izvjesno vrijeme ili život provesti jedno kraj drugog, pa bismo

na neki način mogli zaključiti da su ove razlike proporcionalna neophodnost. Upravo su tako podešeni da njihovo zajedničko obitavanje jeste ono što se podrazumijeva i može trajati dugo. Ne radi se o tome da je jedno savršeno a drugo ne, već je riječ o tome da njih dvoje trebaju iznjedriti nešto treće. Kada je riječ o bilo kojoj stvari koja je sastavljena od više elemenata ili činilaca, ako između njih ne postoji kompatibilnost, tj. odgovarajuća povezanost, u tom slučaju nema mogućnosti da ta stvar dođe do svoga pretpostavljenog cilja takva, sastavljena od elemenata koji ne odgovaraju jedan drugom. Muškarac i žena spadaju u kategoriju ovog primjera. Oni su dva činioca jedne cjeline koja mora stići do svoga cilja, što znači da oni kao elementi nečeg što se treba kretati do svoga cilja moraju odgovarati jedno drugom. Upravo iz ovoga se shvata neophodnost različitosti, odnosno dolazi se do zaključka da se u njihovoj proporcionalnosti iznjedruje razlika. Oni su različiti, ali proporcionalno, tako da odgovaraju jedno drugom.

Naprimjer, ako jedan prehrambeni element, koji je presudan za nastavak života nekog bića bilo iz biljne, životinjske ili ljudske vrste ne bude regulirao proporcionalnost među elementima onoga ko ga unosi u svoje tijelo i ne bude svakom dijelu ili organu davao energiju u potrebnoj mjeri, to biće neće moći nastaviti postojati i ubrzo će biti uništeno ili cilj koji je uzet u obzir stvaranjem toga bića neće moći biti ostvaren. Zahvaljujući takvoj neuravnoteženoj raspodjeli energije koja se unosi u organizam, to tijelo može doživjeti ili potpuni pad ili to može rezultirati nekim odstupanjima koja će spriječiti normalan hod ka cilju.

Sljedeće što se može kazati vezano za razlike između muškarca i žene jeste da je postojeća razlika jedno od najzvišenijih stvaralačkih djela Uzvišenoga Gospodara, što nam

svjedoči da je cio svijet svrsishodan i da se kreće ka svome cilju. Istovremeno dok postoje razlike, slijedi se isti cilj i nijedan element ogromnog prostranstva po kojem je razastrta Kreacija ne suprotstavlja se slijeđenju univerzalnog usavršavajućeg hoda. S jedne strane govorimo o međusobnim razlikama, a s druge o zajedničkom hodu različitih elemenata ka istom cilju. Kada posmatramo sa strane, to nam svjedoči da postoji neka uzvišena sila, Kreator Koji je to sa namjerom ostvario. Ove razlike, kako se god mogu uočiti u materijalnom svijetu, uočavaju se i na polju legislativnih propisa ili šerijatskog prava bilo koje vjere, gdje vidimo da je upravo zbog svih tih različitosti cilj jedan.

U 3. i 4. ajetu sure *Mulk* predstavljaju se dvije činjenice koje u isto vrijeme možemo ubrojati u naučna kur'anska čuda:

الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا مَّا تَرَى فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِنْ تَفَافُوتٍ فَارْجِعِ
 الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ
 حَسِيرٌ

...Koji je sedam spratova nebeskih stvorio; ti nećeš vidjeti u stvaranju Milostivog nikakva nesklada, pa vrati pogled: vidiš li kakvog nedostatka? Zatim ponovo vrati pogled, vratit će ti si sustao i iscrpljen. Uvaženi komentator Kur'ana Allame Tabatabai kaže da ponovljeni poziv: *Pa vrati pogled*, zapravo daje do znanja da je prvo pozivanje bilo obično pozivanje da se pogleda mogu li se naći neka neslaganja, disharmonija ili nepodudaranje pojedinih dijelova, ali ako ljudi nisu zadovoljni time, onda neka se posluže naučnim sredstvima i instrumentima te upotrijebe sve što im je pri ruci u tome nastojanju, ali neće naći ništa od nedostataka. U zaključku

ovog izazova kaže se: *vratit će ti se (pogled) sustao i iscrpljen*, dakle već te hvata umor i pospanost, a ti nećeš naći ništa od neslaganja. Tako vidimo da Časni Kur'an nije objavljen samo za Arape onoga doba, niti samo za njihovo područje, već je Knjiga koja ima univerzalno značenje, nema rok upotrebe, već kako god važi za prošlost, tako je aktuelan i za našu sadašnjost, ali i za budućnost. Ista ta Knjiga i nas poziva jednakim akcentom kojim je pozivala nekadašnjeg čovjeka, poziva i današnju nauku, današnje znanstvenike ako ne vjeruju, da se pomognu svim sredstvima, svim snagama da vide da li u Božijem stvaranju ima nesklada. Između ostalog, poručuje se da je vjera poslana i da je čovjek stvoren u svijetu u kojem obitava sa svrhom, da svojom radoznalošću i svojim naučnim otkrićima dođe do spoznaje da postoji Stvoritelj i da je Stvoritelj apsolutno Moćan i apsolutni Znalac Koji je stvorio svijet i u njemu čovjeka. Čovjeku je dao određene nadležnosti i zadatke, među ostalim i da istražuje u svijetu u kojem trenutno živi, te dođe do zaključka da je sve ono što Allah putem Objave šalje sušta istina. Nažalost, muslimani su previdjeli ovu odsudnu činjenicu i time su se osudili na zaostalost u odnosu na ostatak svijeta, te su zapravo prešli preko kur'anskih propisa koji poručuju da smo stvoreni da bismo živjeli na Ovom svijetu i istraživali, da bismo na njemu napredovali i da bismo uočili ovu činjenicu o kojoj smo do sada govorili.

U komentaru kur'anskog ajeta: *...Onaj koji je stvorio smrt i život da bi vas ispitao koji će od vas biti najboljeg djela (El-Mulk, 2)*, maločas spomenuti Allame Tabatabai kaže: Zapitajmo se zašto je konstrukcija ajeta postavljena na ovaj način! Zašto je rečeno: *...da vidimo koji će od vas biti najboljeg djela*. Zašto pridjev *najboljeg*, zašto se ovdje ne spominje onaj koji će biti najružnijeg djela, tj. onaj koji će

imati najgora djela? Allame kaže da za to postoje dva razloga. Jedan je što nam se kazuje kako je suština stvaranja upravo dobro djelo, odabiranje onoga lijepog i najljepšeg, a grijesi i ono što je loše jesu otpad i višak koji se javlja u stvorenom svijetu. Pokušajmo to shvatiti kroz primjer kada bismo jednome stolaru odnijeli nekoliko dasaka da nam napravi sto. Cilj je da se od materijala izradi jedan lijep sto koji će nam odgovarati, ali obratimo li pažnju na pod stolarske radnje, vidjet ćemo otpad, otpad koji nije cilj nego višak. Drugi razlog zbog čega je rečeno na ovakav način jeste da bi nam se dalo do znanja da je sa vjerske tačke gledišta budućnost svijeta sasvim jasna, a ogleda se u tome da će čovječanstvo doći do tačke, kako se u Kur'anu kazuje, da ćemo obožavati samo Allaha i ništa drugo. Prema tome, možemo reći da su stavovi određenih učenjaka koji su skeptični po pitanju toga šta će se desiti čovječanstvu u budućnosti nesuvisli jer nas vjera i Kur'an upoznaju da je čovječanstvo usmjereno ka napretku i boljitku. Ovdje se krije jedna veoma zanimljiva činjenica: Na fakultetu ili u bilo kakvoj skupini gdje se upriliči izbor za najboljeg, taj najbolji se bira iz skupine najboljih koji su primljeni, koji su prošli, dok se oni koji nisu prošli, koji nisu primljeni na fakultet i ne uzimaju u obzir, jer se biraju najbolji, oni koji su uzor. Šta se želi reći riječima: *...da vidimo koji će od vas biti najboljega djela*. To znači da će ljudi u budućnosti biti dobrog djela, ali među njima se biraju oni koji su najboljeg djela. Kur'an kako god potvrđuje da je materijalni svijet djelo Jednoga, također kaže za sebe: *A zašto oni ne razmisle o Kur'anu? Da je on od nekog drugog, a ne od Allaha, sigurno bi u njemu našli mnoge protivrječnosti* (*En-Nisa*, 82), no on nije djelo više njih, već jednoga Boga, što znači da u njemu nema nikakvih različitosti, nikakvih odstupanja ni protivrječja.

Jedno pitanje za studente: Nađe se čovjek i pročita ovaj ajet: *A zašto oni ne razmisle o Kur'anu? Da je on od nekog drugog, a ne od Allaha, sigurno bi u njemu našli mnoge protivrječnosti*, kojim se želi ustvrditi da je činjenica kako u Kur'anu nema neslaganja, protivrječnosti i da je to dokaz da postoji Bog. Kakav bi odgovor ili objašnjenje studenti muslimani ponudili na sljedeće pitanje: Vi muslimani tvrdite da je Kur'an uzvišeniji od Indžila i Tevrata, i tvrdite da je Indžil uzvišeniji od Tevrata, a zar Autor svih triju knjiga nije jedan Bog? Da li među knjigama ima razlike i protivrječnosti ili nije riječ o razlikama već o nečemu drugom?

1. Pokret i promjena spadaju u sigurne zakone Svijeta. To znači da se svako biće koje postoji u materijalnom svijetu kreće od najniže tačke ličnog intenziteta unutar okvira svoje savršenosti do najviše tačke u tome okviru. Upravo zahvaljujući ovom zakonu, kada se posmatra razvoj embriona u utrobi majke, ukoliko se nakon sedam dana ne vidi nikakva razlika, jasno je da sa embrionom nešto nije uredu. Tada se traži razlog zbog kojeg je došlo do zastoja u razvoju embriona. Bez ikakvog izuzetka ovaj zakon obuhvata cijelu Kreaciju.
2. Druga premisa glasi da je čovjek dio svijeta, a dio uvijek slijedi cjelinu u zakonima koji njom upravljaju. Dio se ne može odvojiti od cjeline. Kada bi se odvojio, više ne bi bio njen dio. Rekli smo da je univerzalni zakon cjeline pokret, a čovjek kao dio cjeline potpada pod taj zakon. Šta je, zapravo, čovjek? Čovjek je isto što i duša, misli, djela. Svaki čovjek, uzmemo li u obzir njegovo biće, njegov način djelovanja i način razmišljanja, iz dana u dan se razlikuje u navedenim segmentima. Navest ćemo jedan primjer. Mlada, odnosno

snaha dolazi u novu porodicu. U početku neiskustvo i trema čine da joj ponekad zagori ručak. Ukućani obično u početku to zanemaruju jer je tek došla. Međutim, za jednu “mladu” koja je već 10-20 godina u kući, a kojoj još uvijek zagori hrana, nećemo reći da je treba pustiti na miru jer je tek došla. Zašto? Zato što je našem odnosu prema spoljnjem svijetu svojstvena svijest o zakonu kretanja i promjene, o zakonu adaptiranja i socijalizacije, tako da svaki čovjek shvata da se kreće sa cjelinom i da u tom kretanju doživljava promjene. Kada se neko tek počne baviti kaligrafijom, prvi i drugi put linije koje povlači više liče na hijeroglifne negoli na arapske harfove. Nakon izvjesnog vremena, ako bude neprestano vježbao pisanje, on postaje stručnjak za kaligrafiju. Sve što se može od čovjeka očekivati, bilo da je riječ o sportu, umjetnosti ili nečemu drugom, sve što je unutar nabrojanih triju segmenata koji predstavljaju čovjeka, sve se to nalazi na stazi usavršavajućeg pokreta.

Uzmimo u obzir pjesnika čija sabrana djela rado držimo u našoj biblioteci. Vidjet ćemo očiglednu razliku između stihova koje je napisao kada je imao 18 godina i onoga što piše u 56. godini. Zaključujemo da je kretanje univerzalni zakon koji je bez izuzetka u opticaju u svakoj čestici ovog materijalnog svijeta i nijedan element ne može se pohvaliti činjenicom da se njegovo stanje prije deset godina ne razlikuje od njegovog sadašnjeg stanja. Kakve ovo veze ima sa Kur'anom, upitat ćete.

Koliko je godina Kur'an objavljan? Objavljan je 23 godine. Da li su ove 23 godine – gledano sa vanjskog aspekta u načinu života i uvjetima u kojima su se Poslanik i njegovi

ashabi nalazili – bile iste, bez ikakvih promjena? Ni u kom slučaju. Nemoguće je i pretpostaviti da bi takvo šta moglo biti istina. Desilo se da su Poslanika protjerali iz Mekke. Međutim, jednoga dana u velikom slavlju pobjedonosno se sa preko 10.000 ljudi vraća u Mekku. Jednoga dana u Bitki na Uhudu gubi 72 dobra prijatelja. Jednoga dana u Bitki na Bedru izvojevao je jednu od najvećih pobjeda. I tako redom. Uzmemo li u obzir 23 godine poslaničkog života, one bi izgledale kao EKG snimak srca. Nekada su muslimani napredovali, nekada nazadovali. Nekada su vrlo dobro stajali, a nekada loše. Nekada mjesecima nije bilo ničega pa se prenosi da je stanje bilo toliko loše da žene koje su živjele u jednom dijelu Poslanikove džamije, u skupini poznatoj pod nazivom stanovnici sofe (*ashabe soffe*), nisu imale dovoljno odjeće, te kada se trebao obaviti namaz, pozajmljivale su odjeću jedna drugoj da bi klanjale. Međutim, Kur'an je objavljen od strane onoga Koji je vidio sve ove razlike u periodu od 23 godine. Da je Kur'an kojim slučajem djelo Poslanika, dakle čovjeka nad kojim također upravlja ovaj zakon promjene, bilo bi sasvim normalno da se iz takvog Kur'ana mogu izdvojiti zlatni trenuci nadahnuća, kao i veliki niz protivrječnosti, izmjena i dodataka na prethodna mišljenja i stavove. Upravo zbog ove činjenice, zbog toga što Kur'an nije djelo čovjeka, već apsolutno Moćnog i Onoga Koji znanjem obuhvata sve postojeće, kada bi bilo ko na svijetu, pa čak i stručnjak iz književnosti, uzeo Kur'an, ali bez znanja o hronologiji objavljivanja ajeta, nikada sam po sebi ne bi mogao precizirati koji je ajet prvi objavljen, a koji posljednji. Zato se kaže da je Kur'an knjiga čiji su kraj i početak isti. Drugim riječima, prvog dana, kada je počelo objavljivanje Kur'ana, i posljednjeg dana, kada je objavljivanje završeno, stil je isti, istine su iste i ništa protivrječno nije kazano. Upravo nam to

dokazuje da Kur'an ne pripada Ovom svijetu. Zašto? Zato što ne potpada pod zakon koji vlada materijalnim svijetom. Upravo je Bog Koji je stvorio materijalni svijet u kojem nema disharmonije objavio i Kur'an, u kojem također nema toga.

Vratimo se temi o kojoj smo razgovarali, tome da dijelovi koji su međusobno različiti da bi sačinjavali jednu cjelinu moraju jedni drugima odgovarati, tj. biti podudarni. Ta se različitost razlikuje od usavršavanja. Drugim riječima, međusobna proporcionalnost tih dijelova razlikuje se od teme usavršavanja. Možemo zaključiti da je razlika između muškarca i žene razlika koja se tiče proporcionalnosti, a ne razlika koja izaziva kontradiktornost.

VEZA DJELA I SVIJETA

9. 12. 2006.

Što se tiče ove teme, možemo početi od sljedeće osnove: Neki kur'anski ajeti ukazuju nam da naša djela, bilo dobra ili loša, ostavljaju tragove na vanjski svijet. Postoji i određeni broj predaja koje su u ovom kontekstu. Ako naša djela budu u smjeru u kojem se kreće i Kreacija, znači ako nam djela budu dobra, Kreacija će nam uzvratiti istom mjerom. Ali ako naša djela budu suprotna univerzalnom kretanju kojim ide Kreacija, onda nema druge, već će nam se uzvratiti istom mjerom. Ovo pravilo važi kako za pojedinca, tako i za društvo. Ukazali smo na jedno pravilo do kojeg se dolazi iz ajeta i predaja. Sada se može postaviti pitanje da li smo dužni prihvatiti pravilo i reći da je tako zato što je Kur'an rekao, zato što je to Poslanik rekao ili je pak riječ o nečemu što je filozofski i naučno dokazivo. Pokušajmo ovom pitanju prići sa drugog aspekta – znači li da ukoliko ne bismo vjerovali u poslanike i Boga, ovo pravilo ne bismo mogli naučnim i filozofskim putem dokazati? Dokaže li se naučnim putem da postoji recipročna veza između nas i prirode i svijeta u kojem živimo, onda bi to trebalo značiti da je radi svog vlastitog dobra poželjno kloniti se nekih djela. Ispostavi li se da to nije istina, onda ćemo u vezi sa svojim djelima i mogućnostima dobiti malo više slobode. Skica naših životnih okolnosti zavisi od odgovora koji će biti potvrđan ili odričan. Ukoliko se ispostavi da je taj princip ispravan, to znači da nad našim glavama postoji jedna ili više skrivenih kamera koje su direktno povezane na osnovu koja se naziva ustrojstvo svijeta.

Te kamere snimaju sve što radimo i jednoga dana na osnovu njihove evidencije reći će nam se šta je ko od nas zaslužio. A ukoliko se ispostavi da je riječ o običnoj tezi koja je postavljena da bismo mi kao vjernici bili ograničeni, ali o tome nema ni slova u vanjskom svijetu, to znači da Kreacija nema kamera koje bi nas nadgledale, što dalje znači da možemo odahnuti i ponašati se kako želimo. Najbolji primjer iz naših života za one koji voze jeste trenutak kada u svojim retrovizorima vidimo da iza nas ide policija. Mi tada kao pravi vozači vozimo po školskim pravilima i poštujemo sve propise, a kada nema policije, pritisnemo gas i ne vidimo ni pješački prijelaz ni bilo šta drugo.

U skladu sa navedenim, potvrđan ili odričan odgovor na postavljeno pitanje trebao bi proizvesti stanje poštivanja zakona ili osjećaj slobode da se radi šta god ko želi. Da bismo stupili na ovaj teren, te da bismo objasnili ovaj problem, primorani smo malo ući na polje filozofije.

Na temelju filozofskih načela, postoje tri svijeta:

- Materijalni,
- Imaginalni, tj. posredni,
- Svijet univerzalnog intelekta.

Da bismo ovu podjelu shvatili na najlakši način, navest ćemo primjer iz običnog života. Naprimjer, sjedimo u kući sami i odjednom nam sine ideja koja nikom do tada nije pala na pamet. Uopće nije bitno koje je naravi ideja: filozofske, praktične, tehničke, naučne, društvene ili bilo koje druge. Ideja je dobra i dopadne nam se. Zbog toga je poželimo prenijeti drugima. Ipak, s obzirom da je riječ o misli, dakle nečemu što je apstraktnog porijekla, nečemu što nema ni forme, ni oblika, ni boje, šta da radimo, kako da je prenesemo drugima? Zaista, šta raditi? Želimo drugima prenijeti nešto

što nema ni oblika, ni forme, ni boje, ni okvira, ni mirisa, ni okusa. Upravo kako je i rečeno, to nešto, što izvanjski gledano nije ništa, pretačemo u riječ i riječima nekom sagovorniku ukazujemo šta mislimo. Riječima mu opišemo svoje misli. Međutim, odmah se povežimo sa prethodnim predavanjem. Tu ideju želim prenijeti svome unuku kojeg neću zateći ili nekome ko trenutno nije prisutan, da je i on bude svjestan. Riječi pretačemo u pisani oblik. Dakle, imamo jednu zbilju, jednu činjenicu koja postoji u trima svjetovima. Imamo nešto što bismo nazvali *umski bitak*, odnosno ideja bez oblika, mirisa, veličine, a nivo ispod toga u navedenom primjeru mogli bismo nazvati verbalnim bitkom. Nastavimo li redukciju, iz umskog bitka stižemo do opipljive pisane forme. Iz navedenog primjera ustanovili smo da postoji svijet bez oblika, mirisa, forme, ali da on uistinu postoji. Ispod njega imamo svijet riječi. Ako želimo, njega možemo svesti u malo opipljivije granice i koncepte i reći da je riječ o pisanoj formi. Sve što je Uzvišeni Gospodar stvorio može se smjestiti u jedan od ovih triju svjetova:

1. Svijet razuma,
2. Svijet imaginalija ili međusvijet,
3. Materijalni svijet.

Kada već govorimo o materijalnom svijetu u kojem se trenutno nalazimo, riječ je o nečemu što ima formu, oblik, vrijeme i prostor. Primjera za to imamo koliko želimo. Evo koliko oko nas ima predmeta, drveća, zemlje itd. Imamo primjere počevši od najvećih nebeskih tijela pa do najmanjih ćelija. Postoji još jedan svijet, svijet koji je na neki način slobodniji, koji nije toliko ograničen kao materijalni. U jednom pogledu sličan je Ovome svijetu, a u drugom nije. Sa aspekta posjedovanja oblika sličan je Ovom svijetu. Međutim,

premda u njemu postoje oblici, ne postoji mogućnost da se oni dodirnu, ne mogu se vidjeti golim okom i ne mogu se čuti. Za to je najbolji primjer svijet snova. Teško da neko može reći kako nikad nije sanjao. U našim snovima nema šta ne radimo: plivamo, plašimo se, veselimo se, letimo, jedemo itd. Forme u snovima su kao u našem svijetu, ali ništa nije opipljivo. Dokaz za to je da događaji iz snova odudaraju od nekih naših zakona. Primjera radi, sanjamo da putujemo toliko dugo i daleko u jednom tako malom vremenskom periodu. Vidimo lijepe pejzaže, a nekad čak vidimo i naše umrle. Sasvim je jasno da mi nismo otišli u njihov svijet, a ni oni nisu došli u naš. Sa tog aspekta forme, oblika, širine i dužine sličan je našem svijetu, ali nije opipljiv. Bez sumnje, mi materijalnim svijetom nismo stupili u njega. Sanjamo da putujemo, ali zapravo ležimo i spavamo u svom krevetu. Sanjamo da se kupamo, ali ne probudimo se mokri. Čovjek koji nas je čuvao da ne hodamo noću vidi da nismo nigdje makli, a mi toliko proputovali. Osim što imamo materijalni bitak, imamo i imaginarni bitak. Kada ga ne bismo imali, ne bismo vidjeli sve što smo vidjeli. Imamo materijalno tijelo ili materijalni bitak. Budemo li krenuli jedan stepen više, stupamo u svijet forme i oblika, a napustimo li i ostavimo li za sobom čak i formu, gledat ćemo zbilje bez formi. Prema tome, postoje bića suprotna materijalnoj formi. Da bismo se povezali sa svijetom tih bića, moramo biti od njihove materije ili ona moraju biti od naše materije. To je poput naše ideje koja nam je pala na pamet. Da bismo je izveli iz svijeta razuma i prezentirali, imali smo jedan ili dva načina. Isto tako, da bismo mogli vidjeti "to nešto" iz uzvišenijih svjetova, moramo ga svesti na naš nivo, uvesti ga u druge svjetove, ili se mi vježbom ili nekim drugim načinom moramo uspeti na taj nivo, dorasti mu i vidjeti njegove zbilje. Dakle,

neko mora povući prvi pokret; ili mi poći gore, ili ono sići dolje.

U 8. i 9. ajetu sure *En'am* govori nam se nešto što upućuje na ovo što smo sada kazali. Prenose se riječi nevjernika: *Zašto njemu (Poslaniku) nije spušten melek...* Kur'an nam daje dva odgovora.

Ako bi melec bili poslani, a ljudi ne povjeruju, onda im više ne bi bila data prilika. To bi im bio kraj. A i kada bi melec bili poslani, morali bi se otjelotvoriti, tj. ogrnuti tjelesnošću koju ljudi imaju kako bi ih ljudi mogli vidjeti. Uporedimo li ovo s našom temom, to bi značilo da ako neko biće iz gornjeg svijeta želi biti vidljivo u donjem svijetu, ono mora ući u oblike donjeg svijeta. Iz ovog možemo zaključiti još i kada melec dođu poslanicima sa objavom pa ih ljudi koji su bili sa njima nisu vidjeli i govorili su: Dolazi mu objava, on priča s nekim, ali mi ne vidimo ništa, to znači da se melec nisu otjelotvorili u bića poput nas. Međutim, postavlja se pitanje kako je poslanik vidio meleka. Odgovor je da je poslanik ušao u njihov svijet. Time što ih mi materijalnim sredstvima ne možemo vidjeti govori nam se da su se Božiji poslanici morali uzdići u njihov svijet. Iz činjenice da niko nije rekao da se poslanik uzdigao, već je bio s ljudima, dakle prisutan, možemo zaključiti da se i mi istovremeno dok smo prisutni u materijalnom svijetu uzdižemo i u svijet racija. Dakle, postoje dva slučaja: u jednom od njih melec dođu i niko ih osim poslanika ne vidi, a drugi put dođu i svi ih vide. Poznat je slučaj kada su melec došli Ibrahimovoj ženi na razgovor. Ibrahim im je nudio i pečenu teletinu, što je najbolji pokazatelj da su ih prisutni vidjeli.

Ovdje bismo mogli malo zastati i osvrnuti se na napade upućene na račun vjernika, a samim tim i vjere, od strane materijalista marksista koji tvrde da su vjernici i vjera ograničeni,

pa oni zdušno pokušavaju osloboditi vjernike tih fiktivnih okova. Međutim, uzmemo li u obzir ono o čemu sada govorimo i to što ukazujemo na čovjekove stvarne mogućnosti, a uporedimo li potom to sa onim što nam nude materijalisti, a nude da se ograničimo na materijalni svijet, dolazimo do zaključka da je situacija drugačija – vjera je, zapravo, došla osloboditi ljude. Ovim dolazimo do novog zaključka, da su utemeljitelji prave slobode poslanici i vjera. Oni nas opominju zbog zalijepljenosti za Dunjalukom, nudeći nam svijet koji je beskonačan i prostorno i vremenski. Prostornu beskonačnost zaključujemo iz ajeta u kojem se kaže: *I žurite ka oprostu od vašega Gospodara i Dženetu čija je širina poput Nebesa i Zemlje!* (Ali 'Imran, 133) Već smo ukazali da je arapski običaj kada žele ukazati na veličinu nečega, da govore upravo kao što je i u ajetu rečeno: širina mu je neizmijerna. Nije loše da se sjetimo čovjeka koji nije bio dobro upućen u poljoprivredu i voćarstvo pa je vidjevši orah i kako je veliko njegovo stablo rekao: “Bože, Bože, pa koliko je stablo tikve!” Kada nam Kur'an daje do znanja da je širina Njegove milosti neizmijerna, onda se čovjek pita kolika je trajnost. Korisno je naglasiti da kada poslanici pozivaju milosti Božijoj, oni spominju riječ Džennet. Trebamo izbaciti stereotipnu predstavu bašče pri pomisli na tu riječ, jer ukoliko bi bila posrijedi bašča, onda su ovosvjetski nasilnici upravo u dženetu, samo sa ograničenim rokom. Kada nam Uzvišeni Gospodar u Kur'anu govori o tome kako je rekao melecima: Ja sam na Zemlji postavio čovjeka za Svoga namjesnika, On nam na taj način ističe nešto veoma značajno, a to sigurno nije bašča. Naučimo, konačno, da je čovjek zbilja veća od Nebesa i Zemlje. Čovjek se svojim djelima može uzdići do nivoa da mu bića koja su svojom egzistentnom razinom na Onom svijetu čine sedždu. Činjenica da je Bog

podučio Adema svim imenima, pa su mu melecii učinili sedždu nije historijski trenutak vrijedan da se upiše u historijske knjige, jer je nezahvalno stvoriti ljudsku vrstu sposobnu da se uzdigne na takav nivo, a da se sve ipak svede na to da na svijetu malo živimo, mučimo se, ubijamo se, da bismo na kraju umrli i tamo opet obrađivali nekakve bašče i patili se. Čovjek sigurno nije stvoren za to. Posrijedi je nešto mnogo veće. U 39. i 40. ajetu sure *Neml* čitamo kako Sulejman, a.s., pita svoje bliske dvorjane: Ko će mi od vas donijeti Belkisin prijesto prije nego ona dođe? *Ifrit, koji bijaše od džina, reče: Ja ću ti ga donijeti prije nego ustaneš sa svoga mjesta, za to sam moćan i povjerljiv.* Sulejman to nije prihvatio. Čekao je da vidi da li će se neko drugi javiti. *Reče onaj kojem je dat dio znanja iz knjige: Donijet ću ti ga prije nego trepneš, i zaista, samo što je rekao, već je bilo izvršeno i Sulejman prijesto vidje ispred sebe.* Postavlja se pitanje kakva je to moć i znanje da čovjek sa tolike udaljenosti donese prijesto prije nego je Sulejman i trepnuo. Vjerovatno ste primijetili kada sam istakao veoma važnu činjenicu – da je to učinio čovjek kojem je dat samo dio znanja iz Knjige. Sasvim je jasno da se pod tim dijelom knjige ne misli na bilo kakvu knjigu koja se treba pročitati i naučiti. Riječ je o znanju iz Knjige što je postala dio bića tog čovjeka i koja mu je davala stvaralačke sposobnosti.

Pogledajmo tu zbilju s druge strane. Zapitajmo se da li vjera kao zbilja ima svoj razvojni put, dakle put rasta i napredovanja. Sigurno da ima, jer smo svjedoci da su poslanici svojim narodima donosili veoma skromne, odmjerene propise. Najbolje je uporediti lanac poslanstva i onoga što poslanici sa sobom donose, a što bismo mogli podijeliti kao i obrazovanje na predškolsko, osnovno, srednje i visoko. Vjera je takva da ima svoje stepene znanja. Kako god jedno

dijete ima znanje, a i jedna doktorica ima znanje, njihova se znanja itekako razlikuju. Vratimo se Sulejmanu i čovjeku koji je pohađao Sulejmanovu školu, koja, posmatrana sa hronološkog aspekta intelektualnog razvoja čovječanstva, odgovara nivou osnovne škole. Jasno je zašto to kažemo. Zato što još nije došao ni Musa, a.s., ni Isa, a.s., a ni naš Poslanik, s.a.v.a., što znači da se *čovjek* nalazio na početku obrazovnog procesa. Nije teško zaključiti da kada se u školi Sulejmana može nalaziti učenik koji ima takvu moć, onda je sigurno da čovjek u školi Musaa, a.s., ima veću moć i znanje, a u školi Isaa, a.s., mora imati još veću moć. Na koncu, u školi našeg Poslanika, kada je riječ o “akademicima”, njihova je moć neuporediva sa moću učenika prethodnih razina. Zato je vrlo važno shvatiti da su poslanici došli da nas predstavljaju nama samima, da nam kažu da mi nismo sve ono što vidimo na sebi. To što vidimo je najniži vid našeg postojanja. Ako pogledamo samo jedan embrion – od kojeg nastajemo, a koji je ujedno veoma ružnog mirisa – možemo zamisliti kakav on kapacitet u sebi nosi. Upravo zbog toga poslanici su dolazili i ukazivali nam da potičemo od sperme, ali i da nam ukažu kakve sve kapacitete u sebi nosimo. To je ono što se tiče triju svjetova.

Druga stvar je da između ovih svjetova postoji logična veza, kao što postoji logična veza između naše misli, riječi i onoga što smo napisali. Zato budite pažljivi i mudri, govorim vam o ključnoj stvari; shvatimo li nju, shvatit ćemo činjenicu da za postajanje čovjeka čovjekom nemamo jačeg kapitala i boljeg sredstva od Kur'an. Nažalost, naša sposobnost kada je Kur'an u pitanju svodi se samo na moć čitanja, a i to samo kada nam neko umre, pa da mu, ako smo vjernici, ponekad pred dušu proučimo *Fatih*u. Mi ljudima Kur'an učimo tek kada umru. A Kur'an nije došao za mrtve, Kur'an je došao

da se čim se dijete rodi počne sa njegovim poučavanjem. Kur'an je za žive, Kur'an je uputstvo za upotrebu, Kur'an je način življenja. Greška koju čine vjerski službenici dovela je do toga da ljudi pomisle kako je ovaj Kur'an spušten samo da ga učimo mrtvima. Uloga naših djela tako je velika da veliki arif Hafiz u stihu kaže:

*Šta te košta da ustaneš i u noći Boga dozoveš,
Gospodaru svome, ponizno, od srca da kažeš,
Dvije riječi iskrene, dvije riječi srčane,
pa njima spasi svijet od hiljadu belaja.*

Nije to tako strašno i veliko. Jednom čovjeku je došla na um fantastična ideja da napravi kompjuter. Koliko poteškoća i problema je on tom sjajnom idejom spasio ljude, koliko je uštedio vremena ljudima, koliko je ljudi na svijetu spojio!? To je samo jedna misao, jedna ideja, ali koliko je samo bila blagodarna za svijet. Kada kažemo djelo, mislimo na živu, postojeću zbilju koja je u stalnom rastu. Zato treba razmišljati o ovim temama, razmišljati malo i u tom smjeru.

Primjeri koje smo naveli, iako nisu bili toliko opipljivi, pomažu nam da iznađemo odgovor, a ako se pažljivo razmisli, za izvjesno vrijeme sigurno će se ukazati korist od onoga o čemu smo govorili. Poslanik je rekao da je Kur'an poput Mjeseca i Sunca, poput prirode. Što se čovjek više trudi i istražuje, što se više usredsređuje na Sunce i Mjesec, na prirodne tokove i zakone, to će se moći svaki dan koristiti većim brojem novih zakona. Međutim, Kur'anom se možemo okoristiti tek pod uvjetom da se počnemo njime baviti od kada se rodimo, a ne od kada umremo. Sjetimo se kada nam dijete dođe u porodicu da ga počnemo učiti Kur'anu, a kada umremo, neka nam se Allah smiluje.

Počeli smo govoriti o tome kakve posljedice naša dobra ili loša djela ostavljaju na svijet u kojem živimo. Dokažemo li i shvatimo li ozbiljno ovu činjenicu, mnoge naše dileme i sumnje koje se tiču vjerovanja i međusobnih odnosa, kao i ličnog morala, bit će riješene i izbrisane i nećemo imati problema. Upravo zbog toga što još uvijek nismo načisto čak ni po pitanju samoga vjerovanja, ne možemo biti svjesni zbilje koju imaju naša djela, te stoga nismo shvatili da djelo ima izravan upliv u kakvoću našeg morala. Evidentno je da je poziv svih poslanika bio popraćen dvjema bitnim odlikama: oni su donosili radosne vijesti, a i zastrašivali su. S jedne strane su, dakle, donosili radosne vijesti, a s druge i one veoma loše. Takav pristup, takav metod imali su s ciljem da bi se ljudima ukazalo na učinkovitost i stanovit uticaj ljudskih djela na njihove lične, moralne kvalitete. Zbog toga smo napomenuli da filozofi na osnovu racionalnih argumenata svijet u kojem egzistiramo dijele na tri razine:

1. Uzvišeni svijet, svijet univerzalnog intelekta,
2. Posredni, tj. imaginalni svijet,
3. Materijalni svijet.

Zatim smo naveli primjer naše misli i ideje koja je sasvim apstraktna, tj. niti ima mirisa, niti boje, niti oblika, a ona se pretače u riječ da bi se mogla predočiti i učiniti dostupnom drugim ljudima, ili se pak pretače u pisano slovo. Dok se naša ideja nalazi u sferi umske egzistencije, ona nije dostupna drugim ljudima, osim u nekim slučajevima, ali o tome ćemo govoriti nekom drugom prilikom. Ako želimo misao nekom predočiti, nekoga obavijestiti da nam je nešto odlično palo na pamet, pretačemo je u govor i na taj način možemo

se povezati sa drugim ljudima. U tom slučaju oni putem slušanja saznaju šta smo mi to zamislili. Ako želimo misao učiniti sasvim opipljivom, onda je prenosimo na papir, pretačemo u pisanu riječ i ona na taj način dobiva još jedan vid egzistiranja. Napravimo li poređenje ovog primjera sa nivooma svijeta u kojem postojimo, u tom slučaju misao pripada apstraktnom svijetu, pa kao takva nema nikakve oznake kojom bi mogla biti pronađena u njemu, tj. nema vanjske oznake. Riječ pripada srednjem, imaginalnom svijetu, kojeg u našem materijalnom svijetu nazivamo i svijetom simbola ili posrednim svijetom. Najzad, slijedi svijet slova koji je kao i naš materijalni svijet opipljiv i ograničen dimenzijama. Najbitnije u svemu ovome jeste da čovjek sva tri ova svijeta može uzeti u uvid, ali uz dva uvjeta. Prvi je da svijet apstrakcije ili svijet univerzalnog intelekta bude reduciran kroz nivo svijeta simbola u nivo svijeta materijalnosti da bi se učinio opipljivim i lahko pojmljivim za ljudska bića kakva smo mi trenutno. Naveli smo kur'anski ajet gdje se prenosi primjedba nevjernika zašto Bog ne pošalje meleke kao svoje poslanike, već nam šalje ljude iz naših redova. U odgovoru se kaže da kada bi bili poslani melec, onda bi sa ljudima bilo gotovo, a i da budu poslani, morali bi biti ogrnuti tijelom kao što su tijela ljudi i onim što ljude čini ljudima. Ovo je upravo prvi put ili način kontakta, tj. put reduciranja apstraktnog svijeta u svijet materije. Međutim, ovaj metod se suočava sa mnoštvom problema. Naime, u ovom slučaju, gdje smo također ograničeni, ako bi melek i sišao na naš nivo i bio isti kao što smo mi, onda bismo u čitanju misli bili ograničeni na pisanu riječ, ponovo ne bismo mogli vidjeti pravu zbilju, pa čak i da slušamo samo riječi, ponovo slušamo samo posredni svijet, ali ne i onaj pravi svijet ili originalnu misao. Kako kažu učenjaci: On ne dolazi sam, On šalje svoje namjesnike,

tj. ne šalje misao, već šalje riječ umjesto Sebe. Ukoliko bi se, pak, čovjek odlučio da misao odašilje nekom u budućnost, onda ni riječ ne dolazi u obzir, već preostaje materijalna forma, tj. pisana riječ.

Postoji i drugi metod pomoću kojeg bismo mogli steći uvid u svijet apstrakcije. On se ogleda u tome da sami sebe navedemo na skidanje svoje materijalne forme i da se uzdignemo do apstraktnog oblika, gdje bismo bez ikakvih zastupnika, neposredno gledali u ono što jeste. Najbolji dokaz da je ova mogućnost provodiva u djelo jesu naši snovi. Mi u stanju sna, kada su naše motoričke i psihičke funkcije na najnižem nivou, zahvaljujući čemu se naša duša može usredotočiti na nešto što je njoj blisko, sa velikom lakoćom prelazimo u imaginalni svijet i gledamo neka stanja. Međutim, na tom nivou svijet univerzalnog intelekta za nas je još uvijek maglovit pojam. Zašto? Zato što je naša duša nedovoljno jaka da probije opnu svijeta simbola i upravo zato se zadržavamo u imaginalnom i sanjamo, a ne možemo preći stepen više da bismo i vidjeli više. To što ne možemo vidjeti – naša je krivica. Vidjeti se može, ali mi to nismo u stanju, i to svojom krivicom ne možemo vidjeti realne zbilje svijeta univerzalnog intelekta. Jedan od jakih dokaza da možemo vidjeti, ali i da postoji prepreka jeste kur'anski iskaz: *...A nije tako, njihova srca je prekrilo ono što su radili, uistinu, oni će toga dana od Gospodara svoga zaklonjeni biti.* (El-Mutafifin, 14-15)

Jednog jutra prolazi Zejd ibn Haris pored Poslanika, a on bijaše u društvu nekih prijatelja. Zejd bijaše blijed i slabunjav. Kretao se uz napor. Poslanik reče: “Ko želi vidjeti Dženetliju, evo on upravo prolazi pored vas.” Oni su se nakon toga uputili prema Zejdu i upitali ga šta je uradio da Poslanik u vezi s njim onako govori. “Ništa posebno”, reče im on. Poslanik

ga pozva da dođe do njega pa ga upita: “Zejde, kako si osvanuo?” (u kakvom se stanju nalaziš) “O Poslaniče”, reče Zejd – “nalazim se u stanju potpune uvjerenosti.” Poslanik reče da za svaku stvar postoji znak, pa ga upita koji je znak njegove uvjerenosti. Znači, Poslanik je tražio dokaz jer svako može bilo šta reći, ali svako stanje ima svoj znak. Zejd reče da je njegov dokaz to što je prešao u stanje uvjerenosti (što nije isto kao vjerovanje, već je riječ o očitom gledanju) i sada za svakog od prisutnih može reći ko je Dženetlija, a ko Džehenemlija, ko se na kakvom nivou nalazi, zašto je u Džennetu ili Džehennemu. Poslanik reče da nije potrebno da to kaže. Da bi potvrdio istinitost njegovog stanja, Poslanik reče: “Ovo je rob čije je srce Allah osvjetlio svjetlom (a negdje se prenosi: uvjerenošću).” Ukoliko pođemo do njih, lično ćemo vidjeti te stvari, a budemo li čekali u svojoj fotelji da oni dođu kod nas, oni to neće učiniti, već će poslati svoje izaslanike.

Ova je tema možda donekle složena pa je zato i rečeno da će biti korišteni neki filozofski termini jer jedino na taj način možemo razumjeti o čemu je riječ. Ukoliko se pitate zašto da se mučimo da shvatimo te stvari, odgovor je jasan: zbog toga da bismo razumjeli koliko je naše djelo važno za nas lično. Imajući u vidu ove činjenice, kada naiđemo na hadis u kojem Poslanik kaže: “Ukoliko neko od vas odluči posjetiti nekog svog prijatelja, brata vjernika, kao da je posjetio sve nas koji smo bezgrješni”, uzevši u obzir činjenice koje smo do sada iznijeli možemo u potpunosti razumjeti šta je htio kazati. Isto tako, nakon datih objašnjenja može se razumjeti šta znači kada nam Kur’an kaže da ukoliko budeмо nepravedno jeli ili trošili imetak siročadi, mi, zapravo, jedemo vatru u svojim trbusima (samo što nije riječ o materijalnom plamenu pa je stoga i ne vidimo).

Uspjeli smo sagledati činjenicu da živimo u svijetu koji je podijeljen na sljedeće razine:

1. Apstraktni nivo ili nivo univerzalnog intelekta (Božanski svijet),
2. Posredni ili imaginalni svijet,
3. Materijalni svijet.

Bez ikakve sumnje, između ovih svjetova postoji povezanost, i to iz kategorije stvaralačke povezanosti. Stvaralačka povezanost je recipročnog tipa, tako da se iz svijeta univerzalnog intelekta može uticati na imaginalni svijet, a iz njega se može uticati na svijet materije. Također je moguć uticaj i iz drugog smjera. Prevedeno na jezik onoga što se tiče naših ličnih koristi, to bi značilo da djelo koje učinimo u materijalnom svijetu može pokvariti naše stanje u imaginalnom svijetu, a ukoliko njega iskvarimo, onda smo sigurno iskvarili i svijet univerzalnog intelekta. Isto tako, učinimo li dobro djelo, ono ostavlja pozitivan trag na imaginalni svijet, što se odražava i u svijetu univerzalnog intelekta. Berzah kao posredni svijet ima neke od karakteristika svijeta koji se nalazi iznad njega, kao i svijeta koji se nalazi ispod njega, tj. ima svojstva i materijalnog svijeta, i svijeta univerzalnog intelekta. U Kur'anu nam se na lijep i slikovit način opisuju sva tri svijeta.

Sljedeća činjenica u koju nema sumnje jeste da kada napustimo Ovaj svijet, odlazimo u imaginalni svijet, tj. Berzah ili posredni svijet. Kako god sa Ovoga svijeta u toku sna gledamo imaginalni svijet bez potrebe da obavimo bilo kakvu radnju, pa se tako desi da nekada imamo lijepe želje, nekada se prestrašimo, a nekada obradujemo – što ostavlja izravan uticaj na našu dušu – isto tako kada umremo, sigurno ćemo te zbilje gledati bez potrebe da spavamo.

Naredno pitanje tiče se vremena koje trebamo ostati u tom svijetu. U Kur'anu nam se daje do znanja da u svijetu Berzaha ostajemo sve do Sudnjega dana. Dželaludin Rumi o ova tri svijeta govori u trećem svesku, od stiha 3560. Dolazak novorođenčeta na Ovaj svijet za majku predstavlja bolan trenutak, a za novorođenče trenutak probijanja i lomljenja zatvorskih rešetaka, ili ako se želimo koristiti simbolikom, svijet materije je za naše tijelo bol, ali je oslobođenje za našu dušu. Zato nam i Kur'an kaže da, načelno, uz bol i muku ide slast (*El-Inširah*, 5-6).

U porođajnim trenucima porodilja plače i pita se kad će njena muka proći, a dijete se od sreće smije jer mu je došla sloboda. Sve što je pod ovim plavim svodom, to je majka. Mi živimo u inkubaciji, a svoju djecu ćemo gledati u drugom svijetu, u Berzahu. Rumi nam želi kazati da živimo u svijetu pripreme, koji je bolan, i u kojem ima svakakvih nedaća, ali je on priprema i uvod za nešto veće. Da zaokružimo: Postoje tri svijeta. Nema sumnje da među njima postoji veza, a mi ćemo proći kroz sva tri. Trenutno prolazimo kroz jedan, a predstoji nam prolazak kroz dva koji slijede.

Korisno je istaći činjenicu na koju ukazuju vjerski učenjaci, da je Kur'an prvi koji govori o neposrednom uticaju čovjekovih djela na svijet u kojem živimo, što znači da prije njega ni jedna nebeska ili neka naučna knjiga nije govorila o tome.

Mevlana kaže: Ovaj svijet i Onaj svijet (Berzah) u stalnom su rađanju. Svaki uzrok je majka, a posljedica njega je dijete. Kada se rodi posljedica, ona postaje uzrok, pa i ona rodi neobične posljedice. Svako koljeno i svaka generacija zapravo su uzrok za sljedeće generacije.

Kada čovjek malo razmisli, zapita se ko će uzeti u obzir sve što je radio, mislio, govorio... Poruka je: Čovječe, nemoj

misliti da će se to izgubiti negdje u svijetu mnoštva. Zakon je da iz svakog čovjeka zaudara zadah pohlepe, zadah arogancije koji uznemirava Poslanika, isto kao što bijeli luk zaudara kada ga neko jede, pa svaki čovjek čije je čulo mirisa ispravno to osjeti. Ovaj što je jeo luk može se zaklinjati i majkom i Bogom da nije jeo luk, ali ga odaje zadah.

Sudnji dan nije kao kada se dođe u katastar gdje se nalazi neka velika knjiga u koju se dosta toga propustilo unijeti. Mevlana to objašnjava na način da smo svi otprilike sanjali nešto, a san je osobina naše duše. Šta znači da je san osobina naše duše? To znači da sve ono što u snu vidimo, i dobro i loše, zapravo ćemo jedno po jedno gledati na Ahiretu i Sudnjem danu. On ovdje ukazuje na Poslanikove riječi: “Ljudi spavaju, a kada umru, probude se.” Sve što smo vidjeli u snu Ovoga svijeta, tj. sve što smo uradili na Ovom svijetu, kada se probudimo, vratit će nam se, baš sve, jedno po jedno. Mevlana ovo kaže da ne bismo pomislili kako se loše djelo može učiniti, a da taj san nema svoga tumačenja.

Osmijeh i veselje čovjeka kada nekog povrijedi iz želje da dominira nad njim jednoga dana će se pretvoriti u plač, u ključanje Džehennema. Onaj ko čuva zatvor pa čini nasilje zatvorenicima, njegov plač koji će se zbiti na Sudnjem danu tumačenje je njegovog sna. Kako god čovjek naveče sanja neki strašan san i proživljava noćne mora, kada se ujutro probudi, bude sretan i zahvaljuje Bogu što to nije istina. Isto tako čovjek na Ovom svijetu živi u teškoćama, nedaćama i sukobljavanjima sa svojom dušom. Teško se odvojiti od duše, ali kada sve to prestane, bit će zahvalan Bogu.

Ovo o čemu smo dosada govorili bilo je možda malo teže shvatljivo, donekle filozofski. Naredni put ćemo početi navoditi ajete, a ne bi loše bilo da se na svakom ajetu zadržimo po pet minuta. Tada bismo shvatili koliko naše misli i

moral mogu biti kur'anski, a naše biće svjetlosno. Poslušajte hadis koji se prenosi od Poslanika i iz kojeg postaje jasno da čovjek i od meleka može postati uzvišeniji. Kada muž i žena, koji su jedno drugom dozvoljeni, stupe u intimni odnos i nakon toga uzmu gusul, od kapi te vode Bog stvara meleke. Dobro ste čuli. Rezultat poteza koji izrasta iz životinjskog nagona u nama je da Uzvišeni stvara meleke. Kada se samo stigne tamo i shvati da smo uistinu mogli od vode stvarati meleke... A kada kažemo meleci, ne smijemo misliti da su to neka bića koja imaju posebnu lokaciju. Misli se na energiju, na uzdizanje naše duše i njeno jačanje. Upravo zbog toga u jednom stihu se poručuje:

*Prodati vjeru za Dunjaluk je ludost,
o luđače, shvati da za sve kupuješ ništa!*

DOBROTA BOŽIJA

23. 12. 2006.

S obzirom na činjenicu da se nalazimo u danima Hadža, Kabe, Poslanika, srca su nam nekako drugačija. Da bi suština Hadža za nas bila jasna, navest ću dvije predaje. Od Imama Reze prenosi se da je razlog obavljanja Hadža stizanje do Boga, što bi značilo da je onaj čovjek koji nađe Boga uspio obaviti Hadž. Šta da mi koji nemamo novca radimo da bismo našli Boga? Da li to znači da smo zbog besparice uskraćeni od nalaženja Boga. Kur'an nam u 205. ajetu sure *A'raf* kaže da nije tako:

وَاذْكُرْ رَبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَخِيفَةً

Spomeni Gospodara svoga u sebi skrušeno i sa strahopostovanjem. Nije potrebno da glasno vičemo. Trebamo Ga se sjetiti bilo kada – ujutro, navečer – samo je važno potruditi se da ne budemo od gafila. Na jednom mjestu u Kur'anu se kaže da se Allah postavlja između čovjeka i njegova srca (*El-Enfal*, 24). Iz rečenog se zaključuje da jedna skupina ljudi, koja ima sredstva da obavi Hadž, posjećuje Kuću Božiju, a ova druga skupina, koja nema sredstva za to, posjećuje Gospodara Kuće. Jedna skupina traži Boga negdje vani u Objektivnom svijetu, a druga skupina Ga traži u sebi. Zato hazreti Sadik kaže: “Srce je harem Božiji, zato nemojte u harem Božiji nastanjivati nikoga osim Boga.” To znači da ako bismo se malo posvetili svome srcu, pa ga počeli nadzirati, mogli bismo naći Boga. Molimo Uzvišenoga

Gospodara da nam pomogne da zaista nađemo Boga u sebi i u našim srcima jer ćemo jedino na taj način biti sačuvani od okretanja na razne strane i povoda za nekim stvarima.

Sada ćemo govoriti o stihovima jedne Iranke, Parvine Etesami, koja je svoju priču naslovila *Dobrota Božija*. U njoj govori o događaju koji se odnosi na Musaa, a.s., i njegovu majku, koja ga spušta u Nil. Nju je nadahnulo kur'ansko kazivanje, koje je pretočila u stih, objasnivši kvalitet i način Božijeg uređivanja. Ovo svakako ima veze sa temom o kojoj mi govorimo. Nakon nje – ako Bog da – izoštrit ćemo sliku teme o kojoj govorimo.

*Kad je majka Musaa emrom Božijim u Nil spustila,
ostavši sama zabrinuta pogled sa obale uputila.
O bezgrješno dijete, što te moram zbog nasilnika u
rijeku baciti,⁶
ako te milost Božija napusti, o Musa, šta će te iz košare
spasiti?
Ako se pažnja i milost Božija tebi ne okrene, ova će te
rijeka uništiti,⁷
ako milosti Božije ne bude, spasenje od zla ko će ti
priuštiti?
Iznenada bljesnu nadahnuće: Kakve su to misli?
on je gost, nemoj da brineš, on je usred Moje kuće.*

⁶ Postavimo se u situaciju Musaove majke! Koliko samo vjere treba imati da majka u plahovitu rijeku baci svoje malo bespomoćno dijete!?

⁷ Sasvim je normalno i prirodno da majka bude toliko zabrinuta jer mora svoje tek na svijet došlo malehno dijete baciti u vodu zbog toga što mu prijete opasnost po život. Zamislimo, naprimjer, majku čije je dijete bolesno i umire joj na rukama, a ona bespomoćna. Šta joj, osim plača, preostaje?

*Pusti dojam sumnje pa ćeš vidjeti da l' si na dobitku il' gubitku,⁸
 ko srca smirenoga Nama daje – ne može biti na gubitku.
 Mi uzemoso ono što ti baci, vidjela si ruku istine, vidjela,
 al' je nisi prepoznala, ruku Božiju, al' je nisi shvatila.⁹
 U tebi je more ljubavi i brige majčinske,
 u tebi ničeg nema, sem slutnje majčinske.
 To nastranu, ali Naš je metod odgajati robove,
 Mi posijasma diljem svijeta ljude pravedne.
 Pravda, ali ti i ne znaš značenje pravde prave,
 Ne gubi se, Uzvišeni nema namjeru zabave.
 Ono što smo preuzeli, Mi ćemo ti vratiti,
 Ono što nam prepusti, blago ćemo pratiti.
 Površina rijeke mekša za ovo je dijete,
 nego ta košara što je za njegov isplete.
 Rječna struja babice, a talasi majka za njegov su.
 Ne gledaj u rijeku što ništi voljom Našom,
 ona vrši samo ono što Mi joj naredimo.¹⁰
 Nemoj pripisivati sumnju zaborava Bogu,
 to je nevjerstvo uraditi, to vjerni ne mogu.
 Nemoj tako težak teret na leđa tovariti,
 idi kući, a njega možeš Nama prepustiti.
 Otkud to da ga ti od Nas više voliš,*

⁸ Drugim riječima, vidjet ćeš da li si time što si nam prepustila sina dobila ili izgubila.

⁹ U hadisu se kaže da se Bog zaklinje da u trenutku kada dajemo milostinju Njegova ruka posreduje i ona prije uzima dato negoli onaj kome se udijeli.

¹⁰ Ako Bog da, govorit ćemo o tome da nema mjesta nikakvoj sumnji i nevjerici koju neki imaju po pitanju toga da naša djela imaju izravan upliv u događanja. To ćemo dokazati racionalnim putem, a ukazat ćemo na znanstvenu vezu između djela i događaja u svijetu.

*kad je tako, bi li mogla da ga stvoriš?
Ako se pitaš gdje sam u slici Ovog svijeta objektivnog,
vi ste samo jedan detalj u Kreaciji koju smo stvorili.¹¹
Pogledaj u bistre kapi od kojih se potočići stvaraju,
samo prati, Mi ih šaljem, da pomažu ili razaraju.
Tekući u smjeru sudbine da napoje ljude žedne,
ili možda sa zadatkom da unište druge nasilne.
Kap što se potokom probija, to čini po svom zadatku,
od sebe nema ništa, iako vrijedna, ali ima priču kratku.
Koliko se ljudi u bespuću izgubi i Mi ih vratismo,
koliko ljudi bez zaštite, ali ipak Mi im pomogosmo.
Gost Nam je svak ko je bez zaštite ostao,
poznat Nam je onaj što bez druga je ostao.
Blago li onima koji su sve osim Boga iz srca izbacili,¹²*

¹¹ Kada mi napravimo kuću pa u jednom uglu nacrtamo jednu ružinu grančicu (kao ukras), u cijelom stvaranju u Ovom našem objektivnom svijetu mi smo poput te grančice koju smo nacrtali. Što se tiče zemlje, vode, vazduha, sve se to kreće prema Bogu i moramo znati da sva stvorenja svijeta okončavaju kod Boga, na šta ukazuje i ajet: *Svi smo mi Allahovi i Njemu se vraćamo.* (*El-Bekare*, 156) Taj krug usavršavajuće egzistencije završava se na tački odakle smo i pošli.

¹² Jedan učenjak kaže: Bože, Ti znaš da na Ovom svijetu za pomoć nikog osim Tebe nemamo, Ti znaš, Bože, da nemamo želju da drugog imamo. Poslanik kaže: Blago li onome ko zavoli ibadet i stisne ga u zagrljaj. Kada takav stane na namaz, on vidi svijet značenja, svijet poruka. Einstein ima lijepu misao: Uzmem li u obzir vjeru, dijelim je na tri dijela. Dva dijela ne prihvatam i oni po mom uvjerenju ne pripadaju vjeri. A jedan dio vjere nazivam vjerom bića. Ta vjera bića zapravo je ona vjera koja u svom programu kap naših bića vodi u okean beskrajne egzistencije. Kada čovjek u sebi postavi odnos spram svoga Gospodara, onda, sa jednog aspekta posmatrano, vidi sebe beskrajno malehnm, a s druge strane, vidi sebe beskrajno velikim. Tačno da Einstein nije bio musliman, a nije se bavio ni Kur'anom, ali je čistim fitretom shvatio poruku ajeta u kojem Bog melecima kaže: *Stvorit ću namjesnika na Zemlji.* (*El-Bekare*, 30) Dakle, uspije li čovjek očistiti

*Mi zovemo i ako Nas odbijaju, ne bi li Nam se vratili.
Dođite, mi pokrivamo nedostatke,
brišemo mahane i ako loša djela čine.
Igla je naša što sudbinu šije i štepa,
ako se šta događa, to igla naša oslobađa.
Svak od sreće što sagorijeva,
ljubavi našoj on ne odolijeva.*

Čas nam Parvine Etesami govori sa aspekta majke, a čas poruku daje od strane Uzvišenoga istoj majci. U nastavku ona govori o Nimrudu koji se okrenuo protiv Ibrahima, a.s. Dok bijaše dijete, Nimrud se našao na talasima razbjesnjenog mora, međutim Bog ga je spasio da se ne utopi. Dolazi u opasnu situaciju da se utopi, ali se dešava da ga Bog spasi. Ona to pretače u stih.

*Barka je tihim morem na put išla bezbrižan,
najednom se stvori i potopi je talas ogroman.
Nagrnu silan vjetar i prekide trenutke sretne,
putnika što međusobno izmijeniše poglede sjetne.
Ni pramac barke ni putnici izdržati nisu mogli,
kormilar im nije pomog'o da bi se kopna domogli.
Kapetanu barke ni sva njegova spretnost koristila nije,
Kapetan Kreacije, Jedan, drugačije da bude želio nije,
Svijet kreacije stvoreni ima jednog Kapetana.
Sva su užad barkina od siline vjetra popucala,
a talas je preplavljao, kroz pukotine se probijao,*

sebe od loših djela kao što su zavidnost, zloba, ponižavanje drugih, laž, susrest će se sa svijetom beskrajnih poruka i duhovnosti. A Tabatabai kaže: Poznajem one koji su zahvaljujući samokontroli vježbanja i koračanja ka tom cilju došli do stepena da osim svjetla i istine ništa drugo ne vide.

sve što je bilo od tereta i ljudi u vodu je odnio.
Od te družbe nesretne osta samo nemoćno dijete,
onako malehno poput galeba u vodu odletje.
Nježno prigrli more misleći da je njegova mati,
a talas sa željom da ga potopi na njeg se sjati.
Pomoć mu pruži i vjetar ledeni,
da što prije posao utapanja obavi.
I rekoh moru: Utihni! tu ljubav ne kvari,
dijete misli da u majčinom krilu leškari.
Među potrebitim kod Mene nema razlike,
bio on velik ili mali, neće ostati bez zaštite.
To malehno dijete nije za ubiti,
malehno i krhko poče more ljubiti.
Obalskim stijenama rekoh: Ne budite oštre za njegov,
a kapljicama naredih: Nemojte više padati na njegov!
Vjetru zadatak dadoh: Uzmi ga i iznesi na kopno,
kamenu rekoh: Pod njim budi mehki dušek,
snijegu rekoh: Pretvori se u toplu vodu,¹³
jutru rekoh: Hitro nasmij se djetetu u lice,
svjetlu rekoh: Oživi ga iznutra, usreći mu dan,
lali rekoh: Procvati pored njega da ne bude sam.
Jutarnjoj rosi da umiva lica zapovijed dadoh,
trnju naredih da mu kožu ne povrijedi.
Zmiji sam rekao: Produži, ne ujedaj dijete,
muci sam rekao: Sabura nema, ne idi na njega.
Suzama rekoh: Nemojte iz njegovih očiju teći,
malo je, ne može idržati, ako zaplače, to će ga peći.
Vuku ukazah: I ako si gladan, da ga pojeo nisi,
lopovu rekoh: Gajret, da mu ogrlicu ukrao nisi!

¹³ Kao što je u slučaju Ibrahima, a.s., vatri rekao: *Budi hladna i spasosna (El-Enbija, 69)*, sada snijegu kaže: *Budi ugodan i mlak!*

*Sudbini sam ferman dao: Pripremi ga da vodi svijet,
umu sam rekao: Budi mu podatan, ojačaj mu pamet.
Sve sam mu nevolje sa puta sklonio,
svu sam mu tamu u svjetlo pretvorio.
Sve strahove u sigurnost sam preobrazio,¹⁴
dadoh mu sigurnost, a on ju je pokvario.
Postupih kao prijatelj, a on mi jadom uzvрати,
dosta je činio, ali sve ružno, od čega neko pati.
Htio je ogledalo ulaštiti, umjesto toga ispade opeka.
Kada je uočio razliku između rupe i puta,
počeo je ljudima kopati zamke nasred puta.
Htio je on svjetlo, ali ga je od dima pravio,
pravio je dvore velike, ali u koritu riječnom.
Pričao je svašta, bez ikakva utemeljenja,
čuvao je lopove i društvo smutnjom učvrstio.
Klupko je motao, ali puno inada i protivljenja,
puno je učio, ali nauk inada i protivljenja.
Jahao je konje, ali bez uzdi,
donio je idole u hram Moj,¹⁵
a cijela je Zemlja hram Božiji.
Ljude je upućivao, ali u polje zalutalih,
imao je prtljaga, ali sama neposlušnost i grijeh.
Toliko se volio i sebi se svidio
da je plam toga zla nebo doticao.
Mi smo jadno dijete spasili od smrti,
ali postao je lovina čeljustima strasti.
Na kraju svjetlo koje se ukazalo,*

¹⁴ Dovde su Božija djela, a sada da vidimo šta Nimrud čini.

¹⁵ Bila im je data moć, ali su bili neobuzdani. Pokoravali su se i padali su na sedžde svakom kamenu i glini, i to u čijem hramu, u hramu Boga čistoga.

*iz tog spasenja u dim se pretvorilo.
Na kraju svjetlo dim posta,
a taj spasenjak Nimrud osta
dovoljno drzak i nagao da uđe u rat,
protiv Mene i Ibrahima, svojih spasitelja.
Milošću ga Svojom učinih velikim,
kad odraste krvoločniji od vuka postade.
Čovjek koji samo sebe voli puno požara načini,
požara koji spale bezbroj života nevinih.
Toliko bijaše ohol da poče sebe bogom smatrati,
tad naredih malom komarcu: Ustaj, diži se, ti si kazna!
Pospji mu prašine u njegovo oko oholo,
da mu iz nosa iscuri prokletstvo kibura,
kako tamu zla ne bi zvao svjetlom izvora.
Kada Mi ovako odgajamo Svoje dušmane,
pa kako bismo zaboravili Svoje miljenike?
Kada plemenito s dušmanom postupamo,
Mi od Musaa Imranovog nikako ne odstupamo.¹⁶
Gdje god ima nura, od svjetlosti je Božije.
Pa i svjetlost što se probija kroz ove stihove
svjetlo je što voljom Gospodara teče mojim jezikom.*

Istina je jednostavna. Ovaj svijet je u potpunosti, bez izuzetaka, pod Božijom upravom. Cilj svih odlazaka i dolazaka jeste da čovjek spozna Boga, ali ne da stekne spoznaju koju mi imamo jer ona uglavnom ne vrijedi ničemu. Dokaz za ovu kritiku naših spoznaja je to što među sobom nismo milostivi, jedni drugima lažemo, jedni druge varamo, kao i to što svoju vlastitu nadarenost upropaštavamo. Da li na Ovom

¹⁶ Sada pjesnikinja kaže sebi: O Parvina, ovo je istina, ovo nije isprazan govor.

svijetu poznajete gosta koji će domaćinovo dijete udariti pred njim? Uzmimo u obzir najljućeg, najgrubljeg, najkrvoločnijeg čovjeka; ako je gost, takvo šta neće učiniti. A mi u Božijoj kući, u svijetu u kojem nas je stvorio kao Svoje robove upravo to činimo sa Njegovim zakonima, sa Njegovom knjigom i Njegovim poslanicima.

Navest ćemo ovdje jedan hadis Poslanika i postaviti jedno pitanje o kojem možemo razmišljati. Poslanik, s.a.v.a., kaže: “Kako živite, tako ćete i umrijeti, a kako umrete, tako ćete biti proživljeni.” Riječima *kako živite* ne misli se na to da li smo imućni ili siromašni, već se misli na naš duhovni život. Jedan od segmenata našeg unutrašnjeg, duhovnog života jeste vjerovanje u Kur’an kao Božiju knjigu. Zamislimo kada umremo da nam Bog u Berzahu kaže da proučimo nekoliko ajeta iz Kur’ana! Hoćemo li moći proučiti? Ukoliko ovdje dok smo još živi ne budemo znali i ne budemo mogli, sigurno nećemo moći ni tamo. Ili zamislimo da nas upitaju: Klanjao si toliko vremena, a znaš li uopće zašto si klanjao? Kakav si cilj imao obavljajući namaze? Ako dok smo još živi ne znamo cilj namaza, pa kako ćemo ga tamo znati? Kažu da moramo obaviti Hadž. Pitat će nas zašto si išao na Hadž. Ibrahim, a.s., je rekao: *Idem prema svom Gospodaru. (Es-Saffat, 99)* I mi također, kada idemo na Hadž, trebamo ići prema Bogu, a ne prema Kabi kao Božijoj kući jer ona i dalje ostaje gdje jeste. Tako nam Kur’an daje do znanja. Ako koljete kurban, ni meso ni krv ne stižu do Boga, već onaj takvaluk koji je bio uključen u taj vjerski čin ide Bogu. Ako neko od nas zakolje kurban, neka ga sa velikim poštovanjem daje onome kome treba dati, a ako ćemo nekom odnijeti 200 grama kurbana, a očekivati da on nama donese kilogram, to je već trgovina. Veoma često smo svjedoci da nam donesu na vrata mrvicu mesa za kurban.

To se Bogu ne sviđa. Bog je plemenit, velik i voli veličinu naše duše.

Pokušat ću kroz jedno fikšno pravilo ukazati na vjerski metod i na vjerski zakon. U islamskom šerijatskom pravu postoji termin *musales* koji označava čovjeka koji je doživio bankrot iz bilo kojeg razloga. Dakle, čovjek je bio bogat i ostao je bez ičega. Taj pojam odnosi se na čovjeka čiji je kredit veći od imetka. Kakvo je šerijatsko pravilo u vezi sa tim čovjekom čija su zaduženja i troškovi veći od imetka koji posjeduje? Islamska državna vlast dužna je odrediti da se iz državne kase isplate njegovi dugovi. Posmatrano sa strane, zanima nas kako će vladar izbalansirati posjedovanje pokretne i nepokretne imovine sa trenutnim stanjem u kojem se nalazi. Što se tiče imovine kao što je kuća, to se ne dira jer čovjek živi u njoj. Ako je bio ugledan pa vozi dobro auto, da li mu ga treba oduzeti i prodati? Odgovor je odričan. Nećemo ni auto dirati. Ako je bio dovoljno bogat pa je imao i služavku koja je primala plaću, trebamo li mu je zabraniti i ostaviti ga da sam kuha i sprema? Islam kaže da je islamski vladar obavezan sačuvati mu kuću, sredstva koja smo spomenuli i redovno dati plaću ženi koja će i dalje raditi u kući. Sve to zbog toga što islam poštuje ljude.

Pogledajmo još jedno pravilo. U normalnim okolnostima, ukoliko imamo dovoljno vode na raspolaganju za namaz, ne možemo uzeti tejemum. Ukoliko bismo ga uzeli i obavili namaz, namaz bi bio neispravan. Jasno, u takvoj situaciji mora se uzeti abdest ili gusul. Ukoliko u kući nemamo vode, moramo je kupiti ukoliko je moguće. A šta činiti u situaciji kada vode ima, ali kod prijatelja koji je takav da ako bismo mu rekli za šta nam je potrebna, on bi se počeo oholiti i praviti važan. U ovom slučaju islam kaže da nemamo pravo svoj obraz dati za vodu, već trebamo uzeti tejemum. Ako bismo

unatoč ovom pravilu otišli i ponizili sebe za litar vode, ni gusul ni abdest nam ne bi važili, tj. ne bi bili ispravni. Želimo zaključiti da islam čovjeku daje i ukazuje puno poštovanje i veliku plemenitost.

U skladu sa ovim o čemu smo govorili, kada nekome pomažemo, kada dajemo kurban, neka to bude uz poštovanje. Budemo li mi čuvali tuđu čast i ugled, i Bog će čuvati naš ugled i čast. Upravo kao što pjesnikinja kaže – kapi onog potoka teći će u našu korist. Kada nam se približava kurbanbajram, oni koji nemaju sredstava za klanje kurbana nemaju potrebu da se zadužuju i da na taj način sebe dovode u nevolju. A ako zakoljemo kurban, dajmo ga onima koji su časni, onima kojima je to potrebno. Kur'an jasno kaže da od kurbana koji zakoljemo Bogu odlazi takvaluk, jer za Boga nije problem da svakom od nas pošalje po jednog dobrog ovna. On to ne čini, već među nama stvara međusobnu ovisnost i potrebu zbog uzdizanja, jačanja i usavršavanja naših duša. Islamski je stav da kada neko daje i kada neko prima, u tom odnosu dužnik je onaj koji daje, i to nikome drugome do onome koji prima. Zašto i kako? Zato što je onaj koji prima uzrok našeg stizanja do savršenstva. Kada čovjek pomaže sirotinji, to ga vodi ka savršenstvu. Kada ne bi bilo siromaha, ne bi bilo načina da stičemo to savršenstvo. Zato su poslanici i Božije evlije, kada bi davali siromasima, ljubili ruku.

Nakon namaza ljudi su prilazili Poslaniku i selamili se. Jedna ruka bi pružena Poslaniku. Kada je prihvati, Poslanik primijeti da je sva gruba i puna žuljeva pa upita čovjeka zašto su mu ruke takve. Čovjek odgovori da su takve od rada. Poslanik se sage, poljubi mu ruku i reče: “Ova je ruka poštovana ruka.” Šta nam je Poslanik ovim potezom htio kazati? Da je vjernik radnik kod Boga poštovano biće. A

budemo li mi poštovali vjernike, nikada ih nećemo ogovarati, nikada ih nećemo lagati, nikad ih nećemo varati, ni prilikom trgovine, niti bilo kada. Nikada im nećemo davati lažna obećanja. Na kraju, zapitajmo se zašto je Poslanik rekao: “Zaista sam učinjen Poslanikom da bih usavršio moral kod ljudi.”

NAČIN DIJALOGA SA KUR'ANSKOG STANOVIŠTA

30. 12. 2006.

Časni Kur'an je nebeska knjiga, spuštена od Gospodara svjetova. Razlog zbog kojeg je spušten jest upućivanje cijelog čovječanstva, a uputa nije moguća, osim posredstvom uma i misli. Um i misao – Kur'an nas uči – mogu biti djelotvorni i postojani tek kada su popraćeni dokazom i kada na sva pitanja nude odgovor koji daruje mir čovjekovoj znatiželjnoj psihi. U 1. ajetu sure *Ibrahim* kaže se:

كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ

...Knjigu ti objavljujemo da izvedeš ljude iz tame na svjetlo. Sasvim je prirodno očekivati da će takva knjiga ljudima predložiti način na koji trebaju voditi dijalog, posebno uzevši u obzir kur'ansku tvrdnju da on upućuje na najpostojaniji i najbolji izbor.

إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ

Zaista ovaj Kur'an upućuje ka onom što je najpostojanije. (*El-Isra*, 9) Dakle, za očekivati je, obratimo li se Kur'anu makar i letimično, da ćemo doći do osnovnih načela koja dijalogu i međusobnom razumijevanju daju okvir i preciziraju granice. Bez ikakve sumnje, ako bi neko posvetio više pažnje i detaljnije pretražio kur'anske ajete, našao bi brojna precizna mjerila. Međutim, u skladu sa pravilom da ono što se

u cijelosti ne može shvatiti ne treba u cijelosti ni ostaviti, ukazat ćemo na neka od osnovnih načela koja obrazuju okvir poželjnog načina vođenja dijaloga.

Sa sigurnošću tvrdim da kada bismo se u svojim životima držali onoga što ćemo sada iznijeti, našli bismo rješenje velikom broju problema, posebno problema koji se uočavaju između različitih islamskih pravaca i struja. Na taj način bila bi ukinuta mogućnost postojanja velikih netrpeljivosti i neprijateljstava zato što suština religije, poslanika uopće, Kur'ana i Muhammeda, s.a.v.a., posebno, jeste uklanjanje povoda koji izazivaju razdor, te uspostava jedinstva u društvu.

Ako bi vjera trebala izazvati sukobe i razdor, u tom bi slučaju njeno postojanje bilo u osnovi besmisleno. Istina je da činilac razdora jesu oni koji se nazivaju vjernicima i zaštitnicima vjere.

Zbog svega toga čovjek koji za sebe tvrdi da je vjernik prije svega mora upoznati i shvatiti vjeru, te na temelju vjerske spoznaje, vjerskih naredbi i upravo u okvirima i standardima vjere i djelovati. Tek tada treba poći ususret drugima, a ne izgraditi temelje i stavove vlastitog pogleda na svijet pa ih pripisati vjeri, te sa opravdanjem kako se brane vjera i vjerski interesi stupati u sukobe sa drugim ljudima.

1. Postojanje načela i metoda

Prvi korak sastoji se od toga da vjera treba predložiti dijaloški metod jer nijedan posao ili aktivnost bez načela i bez posjedovanja metode koja se može predložiti ne može biti obavljen. Zato uočavamo da Kur'an u 17. i 18. ajetu sure *Zumer* svoje principe predstavlja na najbolji način:

- a) tačna predodžba i razumijevanje onoga što govornik izjavljuje,

- b) precizna analiza onoga što se čulo,
- c) odabir najbolje opcije.

Dok čovjek dobro ne shvati riječi svoga sagovornika, niti ih može poricati, niti prihvatati. Kako Ibn Sina kaže: “Prihvatanje bez argumenta ili negiranje bez protivdokaza na nivou je istupanja iz reda ljudskosti.” Zašto? Zato što je čovjekov život ustanovljen na znanju i shvatanju i zato što se čovjek stalno nalazi na razmeđu izbora i odbacivanja, što je nezamislivo učiniti bez postojanja vrijedne (realne) naučne slike (znanja). Donijeti sud bez posjedovanja predmeta znači donijeti neutemeljen sud. Upravo zbog toga, ako Kur’an kaže: *I ne povodi se za onim o čemu nemaš znanje*, to znači da nam govori s ciljem vraćanja čovjeka njegovom fitretu (izvornoj prirodi) – iako se to želi postići jezikom Objave. Zbog toga se u nastavku ajeta i kaže: *Zaista će se za vid, sluh i srce – za sve to – odgovarati.* (*El-Isra*, 36) U skladu sa ovim, pošto smo ljudi i pošto imamo opažajna sredstva koja imaju svoju filozofiju postojanja vezano za način njihovog korištenja, u postojanom sistemu Božijeg zakona predviđeno je polaganje računa. Znači, mora postojati realna predodžba onoga što sagovornik želi kazati da bi se znalo šta on govori.

Proces koji se nalazi između predodžbe o onome što se govori i izbora najboljeg u onome što je kazano naziva se analiza, a ona se ogleda u naučnom sagledavanju onoga što je rečeno, stoga što sve na Ovom svijetu ima svoj okvir i principe na kojima se zasniva. Filozofske rasprave zasnivaju se na određenom broju posebnih argumentiranih pravila kojima se analizira ispravnost ili neispravnost određene teme. Društvene, etičke, psihološke i druge rasprave isto tako imaju svoja eksplicitna pravila i mjerila prihvatanja ili odbijanja. Vjera nije izuzetak iz ovog pravila. I ona, također, ima po-

sebna mjerila kojima se precizira da li određena stvar, mišljenje i stav ulaze u okvir vjere ili su joj strani. Otuda analiza i predočavanje na temelju prihvatljivih mjerila i pravila predstavlja drugi princip koji nam Kur'an predlaže u međusobnim dijalozima. Treći princip podrazumijeva odabir najbolje opcije. Čovjek treba izabrati ono što je od svega bolje, logičnije, što se podudara sa mjerilima, bez uzimanja u obzir ko je govornik, da li on spada u red onih koji su na istini ili onih koji su u zabludi. U ovom kontekstu već smo navodili predaju od Isaa, a.s., koja je okarakterizirana kao veoma visok standard. On je rekao: "Uzmi istinu od onoga ko je u zabludi, a nemoj uzeti neistinu od onoga ko je na putu istine." Drugim riječima, desi li se da vjernik, dobar čovjek, izrekne laž, njegovu laž ne treba prihvatiti. Zapravo, ona se ne smije prihvatiti samo zato što ju je izrekao vjernik. Isto tako, ako nevjernik kaže nešto što je ispravno, ne smijemo to ne prihvatiti samo zato što je on nevjernik. Na kraju Isa, a.s., kaže: "Ocjenujte vrijednost govora," drugim riječima, ne gledajte ko govori, već procjenjujte vrijednost onoga što je rečeno. U suprotnom, ne bude li se ponašalo u skladu sa ovim pravilom, čovjek izlazi iz putanje čovječnosti i istine, a kao takav nema ni najmanju vjersku vrijednost makar i branio vjeru. Iz ovog načela mogli smo naučiti sljedeće:

A) Znanje i upućenost

Čovjek za kojeg je važna samo istina mora posjedovati znanje i biti dobro obaviješten, kao što se mora držati na odstojanju od emocija. Ono što izlaže mora biti u skladu sa naučnim zakonima.

B) Čuvati se ishitrenog davanja ocjena

Riječ je o veoma važnom pravilu za one koji dijalogom žele stići do istine. Prije nego se čuje objašnjenje

nje sagovornika ne treba davati ocjene i donositi sud o nečemu. Čovjek koji traga za istinom mora suditi na temelju istine, a ne bi smio prvo donositi sud, a tek potom tragati za odgovarajućim dokazom koji bi ga potvrdio.

2. *Uvjet Božije upute*

Časni Kur'an slijeđenje ovih načela smatra uvjetom Božije upute. Ne budu li se ova načela poštivala i provodila, Allah neće usmjeriti čovjeka ka istini. Moglo bi se reći da je, u principu, Božija uputa moguća isključivo na ovoj liniji. Zahvaljujući ovoj činjenici, u ajetu u kojem se naznačuju ova tri principa Uzvišeni Allah kaže: *Oni (koji to primjenjuju) su ti koje je Allah uputio*. Dakle, ako se čovjek bez zadovoljavanja svih uvjeta Božije upute upusti u dijalog, sasvim je sigurno da će biti lišen Božije pomoći zbog toga što je Svijet stvoren na određenim nepromjenjivim zakonima koji uvijek savršeno funkcioniraju, a njihova se uloga ogleda kroz pravilo posljedičnosti.

Na kraju razmatranog ajeta čitamo upečatljive riječi: *Oni su ti koji posjeduju elbab* (razum, misao, suštinu znanja), iz čega se stiče dojam da oni koji nemaju razuma kao da uopće nisu uvršteni u krug sagovornika, što nam kazuje da za stizanje do istine treba stići do uvjeta koji stizanje do istine čine mogućim i – uz Božiju pomoć – naći se u putanji istine.

3. *Istinoljubivost*

Sa kur'anskog aspekta, svaki razgovor i dijalog kome povod i cilj nije istinoljubivost, kao takav lišen je bilo kakve vjerske i ljudske vrijednosti. Ako u dijalogu cilj bude samo da se sagovornik nadvlada argumentima, bez obzira kakvi

oni bili, to je pokazatelj da čovjeku koji trenutno vodi dijalog nije cilj pokazati istinu ili boriti se za nju, već mu je cilj pokazati kako on zna raspravljati i kako dominira, nesvjestan da tako, zapravo, laž stavlja u omot istine. Na taj način, ukoliko je prije toga bila prihvaćena neka druga laž, on nije učinio ništa što je hvale vrijedno ili dostojno istinoljubivog čovjeka, a da ne govorimo o posljedicama takvog postupanja na Ovom i na Onom svijetu.

4. *Tvrđnju treba iznositi sa argumentom*

Sa kur'anskog aspekta, ako tvrdnja ne bude popraćena argumentom, ona je lišena naučne vrijednosti. Zbog toga se u brojnim ajetima uočava poruka: *Donesite dokaze ako istinu zborite.* (*El-Bekare*, 111; *El-Enbija*, 24; *En-Neml*, 64; *El-Kasas*, 75)

Prema tome, neosporiva je nužnost da tvrdnja mora ići ukorak sa argumentom, na čemu istrajava i Kur'an, dajući do znanja da se, ukoliko se govori istina, mora priložiti i argument istinitosti iznesene tvrdnje.

5. *Korist*

Svaki dijalog koji za sobom ne povlači korist – bilo materijalnu ili duhovnu – bez obzira da li za pojedinca ili za društvo, sa kur'anskog stanovišta lišen je vrijednosti te se time razuman čovjek ne bi trebao ni opterećivati ni tome priklanjati. Ova tri posljednja načela (istinoljubivost, argument i korist) Kur'an Časni u 105. ajetu sure *A'raf* prikazuje jezikom Musaa, a.s.:

حَقِيقٌ عَلَىٰ أَنْ لَا أَقُولَ عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ قَدْ جِئْتُكُمْ بِبَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ فَأَرْسِلْ مَعِيَ
بَنِي إِسْرَائِيلَ

Dužnost mi je da o Allahu samo istinu kažem. Donio sam vam jasan dokaz od Gospodara vašeg, zato pusti da idu sa mnogom sinovi Israilovi. Upravo na temelju ovih principa Kur'an savjetuje kako da se poziva istini:

ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ

Pozivaj na put Gospodara svoga mudro, lijepim savjetom i s njima raspravljaj na (naj)ljepši način. (En-Nahl, 125) Iz ovog ajeta uviđamo da nekim ljudima mudrost, tj. argument predstavlja prijemčiv pristup, nekim drugim to je lijep, moralan savjet koji dotiče njihove osjećaje, a ima i onih koji se zadovoljavaju tek nakon dobre rasprave.

Kada smo već spomenuli raspravu, da vidimo šta ustvari znači raspravljati. Raspravljati znači davati odgovore na temelju onoga što naš sagovornik prihvata. Drugim riječima, to znači da nam premise i kopula kojom pravimo vezu između premisa budu sastavljene od onoga što naš sagovornik bespogovorno prihvata, da bi se zatim došlo do zaključka. U skladu sa ovim, raspravljati znači obraćati se sagovorniku jezikom koji on razumije.

Punu pažnju zavređuje činjenica da Kur'an, kada govori o raspravljanju, potcrtava da se rasprava mora voditi na najljepši ili na ljepši način, što komentatori Kur'ana objašnjavaju time da trebamo prihvatiti ono što naš sagovornik prihvata, kako bismo to upotrijebili na ispravan način. Međutim, ako je ono što sagovornik prihvata neispravno i neprihvatljivo, u tom slučaju nećemo te stavove koristiti ni po koju cijenu zbog toga što se radi o neispravnom zaključku, tj. argumentu koji je sastavljen od dviju premisa – ispravne i neispravne. Svaki dokaz koji bude sastavljen od dvaju načela, istinitog i lažnog, bit će lažan dokaz i daleko od toga da bi Božiji

Poslanik u svom pozivu ka Bogu koristio neispravne i lažne dokaze. Upravo zbog toga Kur'an kaže:

وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرُجُ نَبَاتُهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَالَّذِي خَبثَ لَا يَخْرُجُ إِلَّا نَكِدًا كَذَلِكُمْ
نُصِرَفُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يُشْكُرُونَ

Čista zemlja iznjedruje biljke, dozvolom svoga Gospodara, a ona koja je nečista ne iznjedruje ništa osim trnje. Eto tako Mi ponavljamo znakove ljudima koji zahvaljuju. (El-A'raf, 58)

Drugim riječima, čiste premise i uvod dovode do čistog i zdravog zaključka i dokaza, a nečist uvod i premise sasvim sigurno završavaju nečistim zaključkom.

6. Odgovor treba nuditi rješenje teškoća

Bude li argument potkrepljivao tvrdnju govornika, ali ne bude rješavao nikakav problem, u zbilji je takav argument nepotpun i kao takav ne može nuditi put do istine. Stoga će argument biti pravi tek onda kada, osim dokazivanja onoga što se tvrdi, bude nudio i rješenje problema na koji je naišao čovjek s kojim se raspravlja. Ako se bilo koji od onih koji polemiziraju usredsrijedi i zadovolji prigovorom koji je upućen suparniku, obojica su napustili polje rasprave, tako da se za rezultat ne treba nadati ničemu korisnom.

7. Obaveza čuvanja svetosti

Sa aspekta Časnog Kur'ana, čuvanje svetosti vjerskih simbola je obavezno. Svaki musliman dužan je čuvati vjerske simbole. Jedan od načina provođenja ovog načela u praksu ogleda se u tome da se strogo vodi računa da se ne pobude negativni osjećaji kod čovjeka s kojim raspravljamo, jer

uvijek postoji mogućnost da zbog iritiranja i vrijeđanja osjećaja sagovornik reagira tako što će početi vrijeđati svetinje drugog učesnika u razgovoru. Upravo se zato u suri *En 'am* u 108. ajetu kaže: *Ne grdite one kojima pozivaju mimo Allaha, da ne bi i oni iz mržnje i ne znajući Allaha grdili.* Dakle, paziti na kulturu ponašanja i čuvati dostojanstvo drugih ljudi, pripadnika drugih pravaca, religija i mezheba spada u red obaveza svakog muslimana koji vjeruje u kur'anska načela, bez obzira koliko lično ne prihvatao dotičnog sagovornika ili njegovo opredjeljenje. Kur'an u nastavku ovog ajeta lijepo objašnjava: *Tako smo svakom narodu lijepim postupke njihove predstavili.* Drugim riječima, svaki narod i svaka ideologija sva svoja mišljenja i djela smatraju lijepim, a ukoliko bi neko ta mišljenja i djela vrijeđao, to bi ih naljutilo i pogodilo. U skladu sa ovim, veoma je nedolično i daleko od kur'anaskog edeba da musliman koristi uvrede, ružne riječi i da se ponaša neprimjereno. Ovo je posebno ružno kada vjernik radi pod plaštom vjere, kada želi ispraviti nešto što vjera ne prihvata, ali to čini na tako osoran, grub i provokativan način da ne samo što ne postiže željeno, već pored toga blati čast vjere i vjerskih metoda.

8. Treba dati priliku da se razmisli

Jedan od važnih uvjeta dijaloga sa kur'anskog aspekta jeste davanje prilike sagovorniku da razmisli. Ne smije se koristiti metoda besprekidnog nizanja informacija, čime se zbunjuje, jer uputa bez razmišljanja zapravo i nije uputa, čak bi se mogla svrstati u neznanje ili u prevaru, a cilj vjere svakako nije širenje neznanja ni pozivanje prevarom, već je njen cilj uljepšavanje duša i uspostavljanje veze između ljudi i Boga, što je nemoguće ostvariti prije nego čovjek uzvjeruje i svjesno prihvati vjeru.

9. Ostvarenje i psihičke i fizičke sigurnosti

Misao je vrijedna tek kada potekne u uvjetima koji su daleko od svake vrste straha, pritiska i zastrašivanja, jer nabrojana stanja ne nude atmosferu za razmišljanje. Tamo gdje nema razmišljanja pojmovi poput upute i vjerovanja gube smisao. Ovo načelo nudi nam se u 6. ajetu sure *Tevbe*: *Ako te neki od mnogobožaca zamoli za zaštitu, ti ga zaštititi da bi saslušao Allahove riječi, a potom ga otpremi na mjesto sigurno za njega. To je zato što oni pripadaju narodu koji ne zna.*

Veličina ovog ajeta ili, tačnije rečeno, onoga što se u njemu traži postat će nam jasna kada uzmemo u obzir činjenicu da mnogobožac spomenut u ajetu pripada skupini onih koji su prekršili ugovor sa Poslanikom, s.a.v.a., i u ratnom su odnosu sa muslimanima. Kur'an ipak kaže ako bi neko od tih prestupnika i kršilaca ljudskih prava izrazio želju za razgovorom, treba mu dati priliku i jamčiti sigurnost. Čak i da ne prihvati Poslanikove riječi, ne smije biti ubijen. Treba ga otpratiti do sigurnog teritorija i vratiti njegovoj skupini. Ostane li i dalje sa svojim, tada je isti kao i oni i može se ratovati protiv njega. U ovom časnom ajetu na najljepši način govori se o najuzvišenijoj vrsti slobode. Nema ideologije ni pravca na cijelom svijetu u kojem bi se mogla naći ovako uzvišena vrsta poštovanja ljudskih sloboda. Ovim primjerom pokazuje se maksimalna pažnja koju Kur'an posvećuje uputi ljudi, tražeći – ako je uputa posrijedi i ako se treba donijeti odluka – da se to dogodi u savršenoj sigurnosti, slobodi, te miru i fizičkog i psihičkog karaktera.

Allame Tabatabai naglašava kako se ovim ajetom ukazuje da kada je posrijedi vjerovanje u principe vjere, onda ono mora biti utemeljeno na uvjerenosti. Drugim riječima, vjerovanje u tri osnovna vjerska principa – jednost Božiju, poslanstvo i proživljenje – ako bi bilo izmiješano sa dozom

sumnje, ono ne bi imalo nikakvu vrijednost. Isto ovo tvrdi i Fahrudin Razi u svom komentaru Kur'ana, tumačeći spomenuti ajet. Allame Tabatabai kaže: Dokaz za ove riječi možemo naći u brojnim kur'anskim ajetima, naprimjer u 36. ajetu sure *Isra*: *I ne slijedi ono o čemu nemaš znanja*, zatim u 28. ajetu sure *Nedžm*: *Oni ne slijede ništa doli sumnje, a sumnja ne donosi ništa od istine*, ili u 20. ajetu sure *Zuhruf*: *I oni o tome nemaju nikakvog znanja, oni samo iznose laži*. Prema tome, slijepo slijeđenje u principima i vjerovanju nije dovoljno, već svaki čovjek mora svoju vjeru steći na osnovu nesumnjivih argumenata, a ne na temelju povoda ili sumnje.

10. Dokaz treba biti iznad vremena i mjesta

Ukoliko se određeni argument veže samo za jedan narod i jedno vrijeme, uistinu nije riječ o argumentu, već je prije riječ o nacionalnom terminu koji nema naučnu i vjersku težinu. Ukoliko je Poslanik islama poslanik za sve ljude i za sva vremena i ukoliko je krug poslanstva usavršen njegovim dolaskom, to znači da se, pozivajući se na njegovu vjeru, moraju koristiti argumenti koji će biti takvog kvaliteta da bilo gdje i bilo kada da ih neko čuje – da ih prihvati kao naučne argumente koji su u potpunosti u skladu sa našom iskonskom prirodom (fitretom) i logikom vjere.

Umjesto zaključka

Mislim da je važno naglasiti da istina iza sebe ima niz čvrstih temelja. Istina je učvršćena temeljima jačim od željeza. Ona nikada ne pada u uskomešanost i nesigurnost. Istina, ako je istina, može se braniti u svim okolnostima, u svim vremenima i na svim mjestima. Ako neko spozna istinu, on uvijek rado dočeka prigovore stoga što na svaki prigovor

postoji i odgovor. Pored toga, svakim odgovorom na prigovor lice istine postaje svjetlije i jasnije. Upravo zbog toga hazreti Ali kaže: “Zaista mjerilo raspoznavanja istine i zablude nije autoritet ličnosti, već su ljudi i ideologije ti koji se trebaju izložiti istini da bi im vrijednost bila ocijenjena.” On također kaže: “Istina je mjerilo prepoznavanja onih koji žele istinu, a nisu ljudi mjerilo istine.”

Još jedna vrijedna napomena: Kada bi cio svijet vjerovao u nešto ili kada bi poricao nešto, to ne bi ni najmanje izmijenilo stvarnost te određene stvari, niti bi je za mrvu pomjeralo iz orbite u kojoj se nalazi. Naprimjer, kada bi cio svijet počeo tvrditi kako je mlijeko crne boje i kada bi svi ljudi svijeta rekli kako mlijeko nije bijelo, mlijeko ne bi izmijenilo svoje stanje već bi ostalo ono što jeste. To međutim nije sve. Jednoga Dana svi ćemo stati pred Boga, a tada će mjerilo prihvatanja naših djela, misli, morala i stavova biti istina:

وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

Mjera toga Dana je istina, pa kome mjerica bude teška, oni su pobjednici. (El-A'raf, 8)

Poruka je jasna: uporedimo sebe, ocijenimo sebe u skladu sa istinom, učinimo istinu svojim predvodnikom, a nemojmo istinu uklapati u svoje standarde jer bismo u tom slučaju pali u zamku zablude misleći kako smo mi postali mjera i osovina istine. Najbolji primjer kako bismo se trebali postaviti prema zbilji i istini jeste primjer vode i posude u koju se voda sipa. Voda uvijek zauzima oblik posude. Tako bismo i mi, ako izaberemo da živimo poput ljudi predanih islamu, trebali slijediti primjer vode i uobličiti se u standarde vjere i puta koji slijedimo.

Molim Božiju pomoć za sve ljude jer je Uzvišeni Allah Onaj Koji pomaže i upućuje.

STVORENI SVJETOVI

6. I. 2007.

Ranije je bilo govora o trima svjetovima, onoliko koliko je bilo neophodno. Sada ćemo ukratko objasniti neke detalje vezane za njih. Prije toga ukazat ću na činjenicu da velik broj ljudi koji nisu vezani za vjeru ima karakterističan pogled i objašnjenje po pitanju zbivanja u Ovom svijetu. Naime, mnogi su mišljenja da se nagrada koju Bog daje za određena djela ili kazna koju Bog spušta zbog određenih djela dešava direktnom metodom, tj. da Bog direktno vraća nekom ovo, a nekom ono. Jedan od takvih je i Auguste Comte (1798-1857), koji kaže da dešavanja u svijetu možemo podijeliti u dvije kategorije. U prvu kategoriju događanja, bilo da je riječ o dobrim ili lošim, spadaju događaji za koje ne znamo odakle su i na koji način postaju. S obzirom da ne znamo o čemu je riječ, onda brže-bolje kažemo da su od Boga. Drugu kategoriju predstavljaju događaji za koje imamo objašnjenje i poznajemo razloge zbog kojih se dešavaju. Sasvim je prirodno da oni nisu od Boga, već se dešavaju na nama poznat način.

Kakav je prirodan zaključak ovakvog razmišljanja? Rezultat je sljedeći: Što nauka više napreduje, čovjek na taj način dolazi do jasnijih objašnjenja u vezi sa načinom dešavanja, a to znači da će Božije prisustvo u događanjima biti manje. Prema ovom stavu, polahko ali sigurno povlači se Božija boja a dolazi boja naučnih objašnjenja. To teče u kontinuitetu, kako se nauka razvija tako se Božije prisustvo povlači. Međutim, više je nego očito da je riječ o pogrešnom i neutemeljenom shvatanju. Zašto? Zbog toga što niti vjera, niti nauk koji vjera daje čovjeku ne tvrde takvo šta. Vjera ne dijeli

dešavanja na ona koja Bog izaziva i ona koja su prirodna. Nijedan intelektualac koji je vjernik ovakvo mišljenje ne prihvata, kao što nijedna vjera i nijedan vjerski nauk ne dozvoljavaju da vjernik stekne takav stav o dešavanjima. Zapišajmo se šta je ove mislioce navelo da dođu do ovakvog stava. Kada se došlo do tačke gdje se svijet dijeli na prirodni i natprirodni, sasvim je razumljivo da je došlo do podjele dešavanja i uzroka koji rezultiraju određenim dešavanjima na prirodne i natprirodne uzroke. Na taj način oni su predočili dva izvora koji uzrokuju dešavanja u svijetu – jedan je prirodni, a drugi natprirodni, apstraktni.

Vjera nas uči da to nije tačno jer je Bog stvoritelj svijeta i zakona koji vladaju u svijetu. On je Taj Koji je stvorio sve zakone, postojane i sveobuhvatne, i On je Taj Koji je dao moć uticanja i padanja pod uticaj svim elementima postojećeg svijeta. Naprimjer, dao je vodi moć gašenja žeđi, a s druge strane biljkama, životinjama i čovjeku je dao da ožedne i da im žeđ može biti ugašena. Istu tu moć ili potencijal nije dao nafti ili gasu. On je svakom biću dao posebnu odliku i sve je učinio posrednim uzrokom određenih dešavanja. Odredio je da se svaka posljedica dogodi posebnim kanalom. Zahvaljujući tome vidimo da je svaka posljedica poput jednog jako zaljubljenog čovjeka i da se kreće prema svome uzroku i za svojim uzrokom. Znači, Bog je Taj Koji je bićima što postoje dao moć uticanja i moć padanja pod uticaj. Svaka posljedica kreće se prema svom uzroku jer je to prirodno. A kada se to desi, kada dođe do njihove bliskosti, onda stupa na snagu uticanje i padanje pod uticaj. E sad, s obzirom da ove relacije nismo dobro razumjeli i sagledali i s obzirom na činjenicu da smo spremni onome što vidimo golim okom i onome što možemo opipati precizirati prirodnu uzročnost, te na taj način i prirodno rješenje, za ono čemu

ne možemo vidjeti uzrok određujemo i presuđujemo da ima natprirodni uzrok.

U suri *Talak* kao jedan od razloga stvaranja svijeta spominje se upravo otkrivanje odnosa koje je Uzvišeni Allah stvorio među onim što postoji: *Allah je Onaj Koji je stvorio sedam Nebesa i od zemalja isto toliko; spustio je zakone između toga (između Nebesa i zemalja)...* Bilo da je riječ o šerijatskim zakonima ili o stvaralačkim zakonima, postavlja se pitanje – zašto je to uradio? Uradio je to iz dva razloga: Prvi je *da biste znali da je Allah svemoćan*, a drugi razlog zbog kojeg je stvorio Nebesa, Zemlju i zakone je *da bismo znali da Allah Svojim znanjem sve obuhvata*. Da li je Božije obuhvatanje znanjem poput našeg? Mi znamo koliko u nekoj prostoriji ima stolova, koliko ima ljudi, kakav je tepih. Međutim, Kur'an kaže da Božije znanje nije takvo, već se dijeli na dvije vrste. Jedno znanje je ono koje je u našem umu. Riječ je o pojmovnom sadržaju. To je ono što mi svi imamo. Znamo kakvi su nam majka i otac, gdje smo se rodili, kakva nam je kuća i o tome možemo ispisati mnoge knjige. Ipak, to znanje nema neposrednog upliva u naš život, jer je riječ samo o jednom nizu pojmova i ništa više. Kur'an nas uči da je znanje koje mi imamo zapravo pojmovno znanje. A kakvo je Božije znanje? Pogledajmo ovo kroz već navođeni primjer Sulejmana, a.s., kada je vršio smotru i kada je Hudhud kasnio, pa objasnio da je vidio neko carstvo i lijepi Belkisin prijesto (*En-Neml*, 39-40). Tada je Sulejman, a.s., tražio od svojih bliskih saradnika da mu donesu taj prijesto. Jedan je rekao da će mu ga donijeti prije nego ustane i sjedne, a drugi, kako ga Kur'an opisuje, *koji je imao dio znanja iz Knjige*, reče: *Ja ću ti ga donijeti prije nego trepneš*. Zbilja, prije nego Sulejman trepnu, prijesto je bio tu. Obratimo pažnju na činjenicu iz ovog ajeta. Čovjek je imao *dio znanja iz Knjige* i

ta je činjenica veoma bitna. Bog dragi zna koliko je kilometara Sulejmanov dvor bio udaljen od Belkisinog, ali je taj čovjek svojim znanjem donio prijesto za treptaj oka. Tako veliku stvar uspio je ostvariti svojim znanjem. Iz ovog je bitno da zaključimo da znanje predstavlja znanje tek kada ostavlja trag za sobom. Kao kada se, primjera radi, dvojica prijatelja upišu u sportski centar da treniraju neki sport. Što više vježbaju, to više dobivaju energije i kondicije. Ta energija u okviru njih samih ostavlja uticaj. Čovjek koji se bavi dizanjem tegova, diže ih zahvaljujući energiji koju ima u sebi, tj. zahvaljujući onome što nazivamo snagom. Ukoliko čitamo da su Božije evlije i poslanici mogli raditi neke nadnaravne stvari, to je upravo zahvaljujući tome što su u svom biću imali prisutno nešto, neku energiju, a ta energija je bilo znanje. Tako vidimo da oni na javi mogu raditi neke stvari koje mi ni u snu ne možemo. Dakle, kada se u ajetu kaže da je Bog stvorio Nebesa i ostalo *da biste znali*, znanje koje se traži ne podrazumijeva znanje da je Bog svemoćan, već se traži da imamo znanje koje je stanje našeg cjelokupnog bića, a ne samo pojam kao puka informacija.

Slanjem poslanika i predočavanjem određenih nadnaravnih djela Uzvišeni Gospodar šalje nam signal da su oni ljudi poput nas, ali imaju kapacitet da urade nešto što mi trenutno ne možemo. Naprimjer, Salih, a.s., može iz planine izvesti devu. Isa, a.s., je oživljavao mrtve, a naš Poslanik, s.a.v.a., mogao je putovati diljem Kreacije. Time što je Musa, a.s., prikazan tako moćnim da iz njegovog štapa izlazi aždaha zapravo nam se hoće istaći koliko potencijala i moći i mi imamo u sebi. Ako čovječanstvo jednoga dana dođe do moći da iz mrtve materije stvori čovjeka, to neće biti ništa protivno vjeri, jer je upravo zahvaljujući vjeri prije mnogo stoljeća Isa, a.s., oživljavao mrtve. Ako budemo mogli iz mrtve

materije, naprimjer iz jednog osušenog drvenog štapa, stvoriti jednu veliku životinju, nemojmo misliti kako smo postali samostalni, nepotrebni ljudi kojima ne treba niko i ništa. Tada će nam trebati svijest kako nam Bog daje do znanja da je On to stvorio u nama. Ako kažemo da je vjera došla da bi u nama proširila taj vidik shvatanja i spoznaje, nije došla da bi nas ispunila novim informacijama koje stičemo na pojmovnom nivou, već je riječ o nečemu drugom.

Moguće je da se neko zapita šta to mi ovdje govorimo, ali sada ćemo navesti nekoliko ajeta iz kojih ćemo doći do zaključka da Allah ima upliv u ono što se događa u svijetu. U 3. ajetu sure *Talak* objašnjava se jedan univerzalni zakon:

إِنَّ اللَّهَ بِأَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا

Allah zaista ispunjava svoje zapovijedi, Allah je svemu mjeru odredio. U skladu sa ajetom, sve ono što želi – Allah i ostvari i za svaku stvar je odredio mjeru. Ništa ne može biti više od one mjere koju je Allah tome odredio. Ako bi nafta htjela gasiti žeđ kao voda, to ne bi mogla činiti. Ako bi plin čovjeku htio ugasiti žeđ, to ne bi mogao postići, isto kao što voda ne može početi gorjeti u našim pećima umjesto plina i kao što metal ne može imati ulogu kocke šećera. Bog je svemu dao prostor djelovanja ili poseban okvir. Zatim nam ukazuje da se sve Njegovo upravljanje i nadzor nad Ovim svijetom odvija zapravo kroz prirodne zakone. Upravo kada Uzvišeni Gospodar hoće da nam prikaže kako je neke kaznio ili neke nagradio, dakle kako je spustio Svoju srdžbu ili Svoju milost na neke ljude, On objašnjava da je to teklo kroz prirodne događaje. U vezi sa faraonom i njegovim glavešinama u 40. ajetu sure *'Ankebut* kaže: *I sve smo prema grijesima njihovim kaznili.* U 136. ajetu sure *A'raf* kaže: *I u moru ih*

potopismo. Dakle, more je ovdje bilo sredstvo spuštanja kazne, što znači da se kažnjavanje i ovdje dešava prirodnim putem. U 181. ajetu sure *Kasas* kaže se: *I Mi smo i njega (Karuna) i dvorac njegov u zemlju utjerali*. Uzvišeni kaže da je zemlja pod Njegovom kontrolom. Nekada joj naredi da iz nje nikne cvijet – pa cvijet nikne, nekada joj kaže da se otvori i proguta nekog – ona se otvori i proguta, a nekada joj naredi da provri voda – i voda provri. Kada se cvijeće treba razmnožiti, odgovor na pitanje kako će se to dogoditi daje nam se u 22. ajetu sure *Hidžr*: *Mi šaljemo vjetrove da oploduju*. Na taj način dolazi do razmnožavanja. Isto tako sa neba nam Bog šalje kišu da bi nas napojio. Na neki način ovaj naučni detalj predstavlja jedan od onih razloga zbog kojih se muslimani mogu dičiti Kur'anom koji je, mnogo godina prije nego je čovjek svojim naučnim dokazima uspio vidjeti na koji način dolazi do oplodnje cvjetova, izrekao da se to čini posredstvom vjetra. Kada su biolozi, naročito oni koji se bave izučavanjem cvjetova i biljaka, ustanovili da i među biljkama postoji muški i ženski spol i da većina njih vrši oplodnju pomoću vjetra? Kur'an također kaže: *Mi spuštamo vodu sa neba*. Allame Tabatabai kaže da je ovo još jedna kur'anska nadnaravnost. Zašto je to naučna mudžiza? Tabatabai kaže da su ljudi prije smatrali da postoji planeta vode ili šuplja planeta iz koje dotiče voda, a s obzirom na učenje o četirima elementima – zemlji, vodi, vazduhu i vjetru – ljudi su mislili da kako god je zemlja posebna planeta, da isto tako postoji i planeta vode ili element vode, s koje nam voda dotiče. Danas je ustanovljeno i svi znaju na koji način nastaje kiša.

Kur'an nam želi reći da sva dešavanja i svojstva koja prirodni elementi imaju nisu odvojena od Uzvišenoga Gospodara. Zapravo, Uzvišeni im je sve to dao. Naprimjer, jedna

od osobina vjetra je da on pomaže u procesu opstanka biljnog svijeta. Međutim, za vjetar se u vezi sa Hudovim narodom kaže: *Poslali smo na njih ledeni vjetar koji je puhao.* Riječ *sarsar* nam kazuje da je vjetar bio vrlo jak i hladan. Na neki način imao je jednu vrstu kompresije tako da je uništio sve na šta je naišao. Vidimo da je vjetar s jedne strane povod da se produžava život jedne vrste, a s druge strane je povod uništenja života. U ajetu se kaže:

وَأَمَّا عَادٌ فَأُهْلِكُوا بِرِيحٍ صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍ سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَتَمَازِينَةَ أَيَّامٍ
حُسُومًا فَتَرَى الْقَوْمَ فِيهَا صَرْعَى كَأَنَّهُمْ أُعِجَازٌ نَخْلٍ خَاوِيَةٍ

A Ad je uništen vjetrom ledenim, silovitim, kome je On vlast nad njima sedam noći i osam dana uzastopnih bio prepustio, pa u njima vidiš ljude povaljane kao šuplja datulina debila. (El-Hakka, 6-7)

Kada se Sulejmanu, a.s., daje moć, omogućava mu se da može pokoriti prirodne zakone. Stavlja mu se vjetar na raspolaganje, pa je pomoću vjetra upravljao svijetom.

U skladu sa svim navedenim, ne možemo smatrati kako je priroda na jednoj a Bog na drugoj strani. Bog je stvoritelj i On obuhvata svijet. Moramo jednom zasvagda iz svojih umova izbaciti pretpostavku da Allah, kada nam se nešto treba desiti, šalje bljesak ili nekog meleka i kaže mu šta treba učiniti. Kada nam Allah prijeti da ćemo, ako povrijedimo nečije srce i osjećanja, biti kažnjeni, ne smijemo gledati sa koje će nam strane doći neko ko će nas kazniti, već trebamo očekivati da nas u svijetu u kojem živimo zadesi neka reakcija. Da bi objasnili ovu silaznu vezu i lanac od Boga do nas, filozofi to čine kroz sljedeći primjer: Pogledajmo jedan list papira i ono što je na njemu napisano. Iz ove predodžbe

odmah možemo uzeti nekoliko uzroka u obzir. Jedan uzrok je olovka u ruci pisca, drugi je pokret ruke, treći je sama ruka, a četvrti volja pisca. Ako smo odlučili napisati nekoliko stranica teksta, ostalo ide automatski: pripremimo papir, uzmemo olovku, pokrećemo ruku i pišemo. Da li spomenuti elementi kao što su papir i olovka stoje jedan pored drugog ili imaju svoj silazni luk? Drugim riječima, olovka sama po sebi nema mogućnost nešto napisati. Pokret ruke čini da počnemo pisati olovkom i bez toga ona ne može pisati. Sama ruka, također, bez olovke ne može pisati. Ni volja sama nema mogućnost da uradi takvo šta. Da bismo stigli do rezultata koji se naziva pisani tekst, imamo potrebu za zbirom elemenata. U našem primjeru to je zbir volje, ruke, pokreta i olovke. Ako bismo željeli biti još detaljniji, mogli bismo navesti stotinu drugih uzroka u procesu pisanja. Budemo li još dalje analizirali, uvidjet ćemo da je naša volja pod djelovanjem volje nekoga drugog. Upravo nas je ta volja stvorila. Ta volja nam je dala moć biranja, mišljenja i odlučivanja. Ta moć je dala našoj ruci sposobnost da se pokorava našoj volji. Zapravo, Bog je stvorio takav svijet da kada se dobije zbir: Njegova volja, naša volja, praktično izvođenje, onda instrumenti stvaraju. Usredsrijedimo se trenutno na našu volju. Odlučimo, naprimjer, nacrtati nešto na tabli. Onoga trenutka kada nam se ruka prestane kretati – olovka prestane pisati. Šta je uzrok da naša volja želi crtati? Ona je proizvod našeg razmišljanja. Zašto razmišljamo? Zato što imamo znanje. Naše je znanje proizvod života. Imamo znanje zato što smo živi. Otкуда nam život? On nam ga daje iz trenutka u trenutak. Kako smo god sa jedne strane spremni prihvatiti činjenicu da naš život ostavlja uticaj na naše znanje, a znanje na volju, volja na kretanje ruke, ruka na olovku koja ostavlja trag na bijeloj stranici papira – isto tako Njegova volja ima uticaj na nas.

Vratimo se podjeli s početka po kojoj priroda ima udio u nekim dešavanjima isto kao i Bog, s tim da je uloga Boga nekako sve potisnutija. Što više prirodnih zakona znamo, to je Bog manje prisutan u dešavanjima. Vratimo se, dakle, podjeli koja je, premda govori o znanju, utemeljena ili na neznanju ili na zlim namjerama. Još jednom treba naglasiti da kada nas Bog hoće kazniti, to se neće desiti u vidu neke mu-nje sa posvetom ili nekog meleka.

Jednom prilikom neki se čovjek obratio hazreti Aliju riječima: “Volio bih uvečer ustati na noćni namaz, klanjati u ime Boga, razmišljati, razgovarati sa svojim Gospodarom, ali to nikako ne uspijevam ostvariti.” Hazreti Ali mu reče: “Ti si rob Božiji čije su srce sputali lanci grijeha.” Drugim riječima, grijesi koje čovjek čini dolaze u san i čine ga slatkim, čine tijelo teškim i sprečavaju čovjeka da čini ono što mu je korisno. U jednom hadisu kudsí se kaže: “Ahmede, reci svome Ummetu, reci ljudima da prvu stvar koju ću uraditi onima koje ne volim, tj. onima koji griješe, jeste da ću ih učiniti takvim da neće imati volje da Mi se obrate, neće željeti pričati sa Mnom. Kada dođe do toga da ih napusti užitak razgovora sa Mnom, u koju god provaliju da upadnu, neka upadnu, to je njihov problem.”

Uzmimo za primjer jednog vrsnog umjetnika koji pravi izvanredna umjetnička djela. On se muči i po čitavu godinu da završi jedno djelo i odjednom mu nešto dođe u glavu i u trenutku uništi sve što je uradio. Na kraju mu je umjetničko djelo uništeno, ali opet – njegovim djelom. Tako isto kada kažemo da između naših djela i svijeta u kojem živimo postoji recipročna veza, trebamo to shvatiti na način da je i samo djelo jedan od zakona Ovoga svijeta. Kada hodamo i svojim stopalima stajemo na zemlju, stvara se pritisak. Isti pritisak osjećamo i na nozi i na zemlji. Ima i onih ljudi koji

pričaju o uroku i urokljivom oku. To je prazna priča. Ako nekad uputimo blag pogled prema nekome, mi mu u život unesemo radost. Nekada se, opet, zna uputiti mrki pogled koji drugima otkriva da smo ljuti na njih. Nekad vidimo ružu pa nam drago; oko se samo od sebe usredotoči na ružu i sam taj susret sa ružom u nama stvara ugodan osjećaj topline. Vidimo da ima nekih međusobnih uticaja i da se sve ne svodi na naše površno znanje. Neki drugi ljudi mnogo pričaju o džinima. Ne smijemo ići u krajnost i biti sujevjerni, pa ko god da nas pogleda da mislimo i strahujemo da nas je urekao. Maločas smo naveli ajet u kojem se kaže da je Bog svemu dao okvir, odnosno mjeru. Moramo znati da je svijet u kojem živimo svijet zakona, što znači da se u njemu ništa ne dešava samo od sebe. Ne želim poreći ni prisustvo džina, ni uticaj dove – sasvim je očito i postojanje džina i uticaj dove, ali sve u okvirima njihovih zakona.

Čudna je stvar da se vjera našla između dviju strana, između vjernika, tj. onih što se bore za vjeru, i onih koji se bore protiv vjere. Tako vjernici rade šta im je volja, a sve pod plaštom vjere, čak i onda kada vjera to što čine ne prihvata. S druge strane, protivnici vjere misle da nas je to što govorimo i radimo naučila vjera. Zbog takvog stanja i našeg pogrešnog predstavljanja vjere oni iznose postavku da se Bog sve više sužava, što se nauka više širi. Ukoliko se zgražamo nad riječima Augusta Comtea koje smo ranije naveli, ne bi bilo loše da se vratimo na početak i da pronađemo uzrok, odnosno da otkrijemo odakle njemu te riječi. Tada bismo uočili da, unatoč tome što njega smatramo krivim, za jedan dio izrečenih nelogičnosti većim dijelom mi sami snosimo krivicu. Zato bi bilo dobro da se potrudimo da prvo sami shvatimo vjeru jer je vjera, u to nema nikakve sumnje, jako lijepa. Molimo Allaha da nam pomogne da se zbližimo s Kur'anom i vjerom.

ČOVJEKOVA VEZA SA SVIJETOM U KOJEM ŽIVI

13. I. 2007.

Pokušat ćemo sada zaokružiti govor o čovjekovoj povezanosti sa svijetom u kojem živi. Sljedeće o čemu bismo mogli govoriti jesu povodi zaostalosti današnjih muslimana unatoč tome koliko islam ukazuje na vrijednost misli i znanja. Pokušat ćemo saznati da li naša vjera ima neki problem ili nedostatak, ili su naši neprijatelji tako sposobni da nas neosnovano optužuju i postupaju sa nama kako žele, ili smo, pak, mi krivi za ovakvo stanje. Ako se ispostavi da je vjera krivac, da nije cjelovita i da nema potpun plan, to znači da je nedostatna. Ako zaključimo da je posrijedi umijeće neprijatelja da manipulira nama kako mu je volja, postavlja se pitanje da li je vjera u svom nauku pretpostavila i takvu situaciju. Da li je vjera obradila i predložila kako se u takvoj situaciji ponašati i kako djelovati? Ali, šta ako smo mi krivci? Šta nam je činiti u tom slučaju? U takvom slučaju naša vjerska i svjetska dužnost bila bi da se zapitamo šta da radimo za izbavljenje iz takvog položaja.

Zašto spominjemo temu koja slijedi? Radi podsticaja na razmišljanje o njoj jer su o tome izrečeni različiti stavovi. Brojni su učenjaci sa različitih aspekata, oslanjajući se na specijalnost kojom se bave, davali odgovore i zaključivali da je razlog ovo ili ono. Zato treba dobro razmisliti o ovoj temi.

Sada ćemo ukratko ponoviti ono što smo do sada rekli o vezi koju čovjek ima sa svijetom u kojem živi. Prvo smo

rekli da je na temelju filozofskih promišljanja ustanovljeno da mi postojimo u Kreaciji koju čine tri svijeta. Jedan svijet je materijalni, u kojem se trenutno nalazimo, drugi je Berzah ili imaginalni, tj. posredni svijet koji se ogleda u životu nakon smrti, a prije proživljenja, i treći svijet je svijet univerzalnog intelekta, u koji se stupa nakon druge etape.

Svaki čovjek se svojom egzistencijom prostire ovim svjetovima. Bitno je naglasiti da kada pričamo o ovoj temi, ne smijemo zaboraviti činjenicu da joj prilazimo sa aspekta dimenzije vremena kojom smo ograničeni. Upravo zbog toga, kada nabrajamo pojmove kao što su svijet materije, imaginalni svijet i svijet univerzalnog intelekta, ne smijemo pomisliti kako je posrijedi vremenska stupnjevitost; mi smo jednostavno prisiljeni o tome govoriti na takav način. Znači, htjeli mi to ili ne, živimo u tri svijeta.

Iduća bitna stvar je da upravo u ovom trenutku između svjetova postoji veza. U kojem smislu? Upravo sada – makar mi i ne bili toga svjesni – vrši se uticaj sa apstraktnog svijeta na imaginalni i sa imaginalnog svijeta na materijalni. Ako toga nismo svjesni sada, bit ćemo kasnije. Zahvaljujući tome psiholozi tumačeći čovjekov san kažu da je on rezultat čovjekovih dnevnih aktivnosti, umnih akcija ili razmišljanja i psihičkih stanja kao što su: htijenja, strahovanja, ushićenosti i razočarenja, koja djeluju na čovjeka u trenutku sna, vraćajući mu se ponovo u um. San je njegova veza sa imaginalnim svijetom. Ova konstatacija nije utemeljena ni na kakvom sujevjerju, već je riječ o naučno dokazanoj činjenici. Tako je bez obzira što smo mi zbog naše opterećujuće ljubavi prema materijalnom svijetu zaboravili druga dva svijeta. Mi već sada možemo na neki način odašiljati impulse, bilo negativne ili pozitivne, u svjetove koji nas očekuju, kako bismo to rekli sa našeg vremenskog aspekta, a vidjet ćemo

da je riječ *očekuju* suvišna, ali potrebna. Po pitanju hijerarhije, središnja tačka je naš materijalni svijet, on je obuhvaćen imaginalnim svijetom, a imaginalni je obuhvaćen univerzalnim razumom. Kada kažemo središnja tačka, ne mislimo da je materijalni svijet najvažniji pa zauzima središnje mjesto, već je najslabiji i potpuno je ograničen. Ne može se rasprostrirati mimo sebe, a jedino što obuhvata jeste sfera materijalne egzistencije. Iznad njega je imaginalni svijet, koji je ograničen bezgraničnim svijetom univerzalnog intelekta.

Treba imati na umu da su ove riječi materijalni prikaz radi lakšeg razumijevanja onoga o čemu se govori. Da bismo objasnili kakav je odnos načina na koji govorimo o ovim nematerijalnim svjetovima i toga kakvi oni jesu u stvarnosti možda nam najbolje može poslužiti primjer naše misli. Nikome ne možemo reći da pogleda našu misao jer je ona nevidljiva i nematerijalna, već je samo možemo pretočiti u govor ili u pisane riječi. Isti je slučaj i sa svijetom univerzalnog intelekta koji jednostavno ne možemo pokazati ni prikazati onakvim kakav jeste. Nekima će možda još bolji biti primjer biljnog, životinjskog i ljudskog svijeta. Biljka je živo biće, ali je život koji ona ima veoma ograničen. Forme i potencijali biljke su sasvim ograničeni. I životinja je živo biće. Život životinje je puno širi i obuhvatniji od života biljke. Čovjek je isto tako živo biće, no opseg njegovog života i djelovanja je mnogo veći i od biljaka i od životinja. Osnovni potencijali cvijeta, koji pripada svijetu flore, jesu prehrambeni potencijal, potencijal rasta i potencijal razmnožavanja. Isto to imaju i životinje, ali one imaju i emocije i pokret. Razlika je u tome što se biljka ne može kretati. Čovjek, također, ima ovih pet potencijala, a pored njih ima i razum koji je iznad svega ostalog. Uzmemo li u obzir subordinaciju svjetova, tj. svijeta intelekta, imaginalnog svijeta i svijeta materije, onda je

materijalni svijet najograničeniji i najslabijeg intenziteta. Imaginalni svijet je bolji od njega, ali je i on ograničen, dok je svijet univerzalnog intelekta najuzvišeniji i najbolji. Iz ovoga postaje jasno da živimo u veoma ograničenom svijetu, i to ograničenom u svakom pogledu. Kada stupimo u imaginalni svijet, stupili smo u širi svijet, a kada pređemo u apstraktni svijet, svijet univerzalnog intelekta, onda smo stupili u najbolji svijet. Upravo zbog ovih razlika koje postoje u svjetovima i zbog ograničenosti svijeta u kojem živimo, a koji je na nivou biljke u poređenju sa drugim svjetovima, u Kur'anu se kaže da će na Sudnjem danu duša reći: *Teško meni zbog onoga što sam propustila, a bila sam pored Allaha (Ez-Zumer, 56)*. Ako bismo htjeli shvatiti bol koja bi nas mogla zadesiti ako ostanemo kao biljke, tj. na materijalnom nivou, i u takvom stanju stupimo u imaginalni svijet, to bismo mogli pojasniti primjerom cvijeta koji se nađe u štali punoj životinja. I cvijet bi trebao biti životinja, a da bi bio životinja, morao bi se kretati i postizati neke stvari putem emocija, ali on to nije pokušao ostvariti i ostao je biljka. Tako se u ajetu kaže: *Vjeru Ibrahimovu izbjegava samo onaj ko je sebe zavarao* (napravio od sebe budalu). (*El-Bekare, 130*) Šta ovo znači?

Uzmimo za primjer maloumnog čovjeka koji radi neke stvari kojima se zdrav čovjek smije. Ipak, maloumnog čovjeka ni smijeh ni sarkazam uopće ne bole zato što ne shvata šta radi i šta je onome zdravom smiješno. Primjer njegovog neshvatanja stvarnosti najbolje je uporediti sa anestezijom. Kada čovjeku daju lokalnu anesteziju, on je svjestan, ali šta god da mu rade sa dijelom tijela koji je pod anestezijom, on ne osjeća. Šta tek reći za opću anesteziju? U tom slučaju čovjek je potpuno nesvjestan svoga stanja. Kada anestezija prestane djelovati, odnosno u našem primjeru kada stupimo

u Berzah, budimo se i osjećamo, ali od toga nema koristi jer smo prekasno počeli osjećati. Zato vidimo da nam se u Kur'anu govori da su se na Ovom svijetu nevjernici smijali vjernicima, a na Onom će se vjernici smijati nevjernicima. To neće biti iz osвете, već je to sasvim prirodan rezultat onoga što su radili na Ovom svijetu. I sami nevjernici shvatit će koliko je smijanje i ismijavanje bilo neumjesno. To će ih boljeti i kajati će se. U Kur'anu se prenosi šta će nevjernici tada reći:

وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ

Da smo slušali ili razmišljali, ne bismo bili od stanovnika Vatre (El-Mulk, 10).

Naredna karakteristika ovih svjetova jeste da oni jedni druge obuhvataju. Svijet materije je u potpunosti obuhvaćen imaginalnim svijetom, a imaginalni svijet je u potpunosti obuhvaćen svijetom univerzalnog intelekta. Naravno, mi to ne osjećamo jer smo poput čovjeka pod anestezijom, nesvjesnog stvarnosti. Prema tome, neispravna je pretpostavka kako će svijet Berzaha biti stvoren tek kada umremo. On postoji sada. Isto tako je pogrešna pomisao da ćemo u svijetu Berzaha čekati da se stvori svijet univerzalnog intelekta. I on već sada postoji. Iz Kur'ana zaključujemo da su poslanici došli da nas izvuku iz izoliranosti uvale na morskoj obali, u kojoj smo se usidrili iz samoljublja da nas ne bi dodirnula stvarnost, i uvedu u svijet. Drugim riječima, izvlače nas iz uskog okvira naših uobrazilja, dovodeći nas na otvoreno polje stvarnosti. Na taj način oni nas oslobađaju okova koji su nam na rukama i nogama. Riječ je o lancima kojima smo sputali naše umove, pa shvatamo samo materiju i ništa drugo. Upravo zato što smo se toliko zalijepili za materijalni svijet nismo

spremni ni razmišljati, no jednoga dana, htjeli mi to ili ne, shvatit ćemo stvarnost onakvom kakva jeste. Ovakvi kakvi jesmo, slični smo putniku u vozu kojem je cilj iz Sarajeva stići u Njemačku. Znamo da moramo doći do granice, znamo da nam treba viza i pasoš, a mi ni vize ni pasoša ni novca nemamo u džepu, ali smo ipak bezbrižni, smijemo se i uživamo. Niti mislimo na pasoš, niti na vizu. Međutim, kada dođemo do granice i zatraže nam pasoš, vizu, dakle upravo ono što mi nemamo, tek tada shvatamo šta se dogodilo i šta slijedi. Allah nam je dao priliku da se spremimo, a svakako ćemo stići do granice imaginarnog svijeta. Kada sve ovo uzmemo u obzir, shvatimo zašto za Božije evlije ono što mi smatramo veoma vrijednim i veoma važnim – a riječ je o materiji – nema nikakvu vrijednost. Uvjet za spoznaju svakog od spomenutih svjetova je da se mora biti na talasnoj dužini toga svijeta. Ako želimo spoznati materiju, moramo u potpunosti biti na toj razini. Ako želimo spoznati imaginarni svijet, moramo naći njegove talase, a ako želimo ići dalje, nema nam druge do opet naći odgovarajući talas. Naprimjer, upišemo se na jedan poseban univerzitet, odabrali smo smjer i tek smo prvi put došli. Novi smo i nikoga ne poznajemo. Kome ćemo se prvo uputiti? Onima koji studiraju isti smjer kao i mi. Nakon što smo se upoznali i locirali, kako vrijeme prolazi između njih biramo one koji imaju slične poglede na svijet kao mi. Dželaludin Rumi u vezi sa ovim primjerom kaže: Obratite li pažnju na Ovaj svijet i na njegove elemente, vidjet ćete da se svaki element kreće ka sebi sličnom, pa čak i ako naoko izgledaju različiti i strani.

*Naiđe filozof na svraku i rodu,
gdje žive lijepo k'o da su u rodu.
Taj ga je prizor oborio s nogu,*

hm, kako skupa živjeti mogu!?
Kada se primače, reče: hvala Bogu,
obje su hramale na po jednu nogu.

Nije naodmet još jednom potrcati da greška koju pravimo prilikom odabira osobe s kojom ćemo stupiti u brak jeste u tome da analizu uglavnom vršimo na temelju vlastitih mjerila, djevojka na temelju mjerila koja važe za “ženski svijet”, a muškarac na temelju mjerila koja vladaju u “muškom svijetu”. Po tome bi muškarac htio da mu žena bude muško, da bude kao on i da ona ima njegove kvalitete. Žena, sa svoje strane, neće muškarca iz svijeta muškaraca, neće da uzme muškarca u obliku muškarca. Na kraju ustanovimo da je naša analiza pogrešna, što znači da smo izgubili put. Prema tome, obje strane od partnera traže ono što nije u njegovoj biti, ono što mu Bog nije dao.

Sada ćemo malo govoriti o načinu stupanja u spomenute svjetove. Što se tiče materijalnog svijeta, nemamo potrebe obrazlagati ga jer se već nalazimo u njemu. Međutim, kako stupiti u kontakt sa Berzahom, kako kročiti u apstraktni svijet? Nema nam druge već da se korak po korak, stepen po stepen, uzdižemo i izvlačimo, ne bismo li izašli iz uvale. Kur'an nas po pitanju ovoga poziva da shvatimo stvarnost:

وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَّعْلُومٍ

Nema nijedne stvari (koja se nalazi kod vas) a da riznice toga nisu kod Nas, a mi od toga spuštamo u ograničenoj mjeri (El-Hidžr, 21). To znači da se moramo uzdići ako želimo shvatiti više. Ako želimo shvatiti zbilje gornjih svjetova, onda nam nema druge nego da sebe oslobađamo okova i da se širimo. Kur'an nam daje odgovor na pitanje zašto je

on objavljen na arapskom jeziku. Ovdje se ne usredsređuje samo na arapski jezik, kao arapski jezik, već se govori o tome zašto je objavljen u obliku riječi – zato da bismo razmišljali i shvatili ga. Drugim riječima, kako bismo ga shvatili da nije objavljen u formi riječi? Da li Božiji Poslanik, s.a.v.a., shvata samo na razini forme, tj. riječi? Ne, on je izuzetak jer je Kur'an čuvan u glavnoj Knjizi kod Boga. Kur'an koji nije spušten u obliku riječi nalazi se kod Boga. A zatim se kaže Poslaniku da mu je predat u originalnom obliku, bez izmjena. Iz ovoga možemo zaključiti da, kao prvo, Kur'an ima zbilju koja je iznad ove u formi riječi. Razlog njegova stavljanja u oblik riječi, i to arapskih riječi, jeste da bismo ga mogli razumjeti. Sada se postavlja pitanje da li je čast shvatanja i razumijevanja svojstvena samo Poslaniku ili to mogu i drugi. Odgovor je da razumijevanje Kur'ana nije samo za Poslanika, već ga možemo i mi shvatiti, ali tako da nas prvo Poslanik poput brižne majke od početka uvodi u taj svijet, poput majke koja svoje dijete uči prvim riječima. Sve riječ po riječ i mi učimo iz Kur'ana kako bismo ga shvatili na pravilan način. Sujuti u *Ed-Durrul-mensuru* navodi kako je Poslanik jednom prilikom završio namaz pa se nakon selama okrenuo i rekao: “Nemojte prije mene padati na sedždu, ni ustajati prije mene!” Prisutni ga upitaše: “Kako si vidio kada si okrenut naprijed?” On reče: “Ja kako god vidim naprijed, tako vidim i pozadi.” Sasvim je sigurno da se to ne radi materijalnim očima jer niko nema oči na leđima, već je to pokazatelj da se Božiji Poslanik uzdigao iznad Ovog svijeta. Zato se u Kur'anu kaže:

وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِّنَ الْجِنِّ وَالإِنسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَّا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ
لَّا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لَّا يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ

Mi smo za Džehennem mnoge džine i ljude stvorili; oni srca imaju – a njima ne shvataju, oni oči imaju – a njima ne vide, oni uši imaju – a njima ne čuju; oni su kao stoka, čak i gori... (El-A'raf, 179) Ne smijemo se obradovati i reći da mi čujemo, vidimo i osjećamo jer se ovdje zasigurno ne radi o funkciji vanjskih čula i organa. Nije riječ o čulima jer smo svjedoci da sportisti koji su čak i nevjernici imaju odličan vid, a s druge strane neki Božiji evlija vrlo slabo vidi. Ne možemo reći da je sportista kod Boga bolji od evlije slaboga vida. Zašto je to ovako? Zato što su neki ljudi poput životinja, tj. spustili su se sa razine čovjeka, sa razine razuma i sišli na razinu životinje. Štaviše, oni su još niži od životinja, oni su na razini biljke jer životinja prepoznaje svoga neprijatelja, a neki ljudi ne. Znači, životinja shvata ko joj je neprijatelj a ko prijatelj, dok je čovjek koji ne zna napraviti razliku ko mu je prijatelj, a ko neprijatelj poput biljke. Ovdje govorimo o stvarima koje dokučuju i razum, i hadisi, i Kur'an, i oni ljudi koji su se potrudili da se duhovnim vježbama uzdignu na više razine.

VRIJEDNOSTI ZNANJA

20. I. 2007.

U nastavku govorimo o povodima zaostalosti muslimana, uprkos činjenici do koje mjere islam naglašava vrijednost zdrave misli i ispravnog znanja. Pokušat ćemo saznati da li je naša vjera kriva za takvo stanje. Da li u njoj ima neki “urođeni” problem ili nedostatak pa se, kao takva, ne može boriti sa izazovima vremena i onoga što ono iziskuje. Možda je vjera potpuna i univerzalna, ali je mi vjernici ne prihvatamo ozbiljno i ne odazivamo se svojim obavezama. S druge strane, može se pretpostaviti i čuti i izgovor da su neprijatelji islama tako moćni i stručni da namjerno dovode muslimane u nezavidnu situaciju. Međutim, ova je mogućnost najslabija. Diskutabilno je prihvatiti treću mogućnost kao glavni činilac nazadovanja muslimana. Islam je vjera koja ljudima nudi program života. Ako je tako, postoji nešto što bismo smatrali općenitim i sveobuhvatnim programom ljudskog života. Kako to da se nije mislilo i na mogućnost da će takva vjera imati neprijatelje? Kako to da takva vjera u svom programu nije ponudila plan postupka sa neprijateljem, odnosno savjete kako u određenom trenutku i određenim okolnostima odgovoriti i kako se postaviti? Ova mogućnost postaje manja kada uzmemo u obzir poruku Kur’ana u kojoj se kaže: *Mi smo te poslali svim ljudima (Sebe', 28)*, znači svim ljudima u svim vremenima. Vidjet ćemo, nakon što se dokaže da je islam prirodna, racionalna, logična vjera, da ipak za neprijatelja ima kulturnog, obrazovanog, modernog, civiliziranog čovjeka, što samo po sebi stvara pitanje zašto on, kao takav, sa

poželjnim osobinama, za svoj program života ne prihvati islam onakav kakvim smo ga opisali? Kada već govorimo o neprijatelju, govorimo dakle o čovjeku, a svaki čovjek ima dvije osobine, i što on više napreduje, one više dolaze do izražaja: jedna je kretanje za interesom, a druga ljubav prema sebi.

Tako, naprimjer, bio obrazovan ili ne, bio moderan ili ne, bio civiliziran ili ne, musliman voli samoga sebe. Pored toga, u isto vrijeme svaki čovjek voli za sebe, iz ličnih interesa ono što je oko njega. Uzevši u obzir ove odlike, vratimo se pitanju zašto nevjernik, budući da voli korist, ljepotu i samoga sebe, ne izabere islam kao vjeru, koju smo opisali prirodnom, logičnom, korisnom? Ponovo se sa trećeg pitanja vraćamo na prva dva, jer je čudno da čovjek sa ovim svojstvima neće da prihvati vjeru. Moramo vidjeti da li ova vjera stvarno nudi sve ono što odgovara jednom čovjeku: i ugođaje, i koristan plan, i program koji mu odgovara. Dva načela koja smo objasnili postoje u svakom čovjeku, bez obzira kakav bio. Važi čak i za najzaostaliye ljude, najzaostaliye zajednice i pojedince; svi su oni i svjesni i rade u skladu sa zakonom na temelju kojeg čovjek voli korist i želi da sve što je u njegovu korist bude njegovo – jer voli samoga sebe. Ovu zbilju saznajemo i iz 20. i 21. ajeta sure *Ja-sin* u kojima nam se daje do znanja da čovjek voli ono što je korisno, tj. da je čovjek intereždžija. Gdje god da vidi korist – ide za njom. “*O narode moj, slijedite one koji su poslani, slijedite one koji od vas ne traže nikakvu nagradu, a sami su upućeni!*” Događaj je iz vremena prije Musaa, a.s., tj. iz vremena barbara.

“O ljudi, slijedite poslanike”, povikao im je ovaj čovjek. Postavlja se pitanje zašto im on govori da slijede ljude koji su se predstavljali kao poslanici. On im to govori iz dva

razloga, koji su sasvim logični i koji sami po sebi kazuju da treba slijediti poslanike. Prvi razlog zbog kojeg ih treba slijediti jeste što oni za poziv koji ljudima upućuju ne traže nikakvu korist, nikakvu nagradu, nikakvu plaću, ama baš ništa. To znači da oni nemaju interesa, ne traže ništa i ne žele osnovati nikakvu zajednicu da bi bili na vlasti i da bi gledali ljude s visine. Jedino pozivaju na Pravi put, i to sve ljude! Drugi razlog zašto ih treba slijediti je što su oni upućeni, a to dalje znači da ono što ljudima govore – govore na temelju zdrave logike, na temelju znanja i na temelju razuma. Vidimo iz ovog kur'anskog kazivanja da su se prije toliko vremena, u doba kada su ljudi živjeli barbarskim načinom života, ipak precizirale dvije suštinske činjenice: ako je riječ o nečemu što je u korist svih, ako je riječ o nečemu što je sasvim logično, to trebamo slijediti.

Sada nam se nameće novo pitanje. Ako je vjera takva kakvom je opisao čovjek iz onoga vremena, koja je, unatoč tome što nije bilo napretka, razvoja, tehnologije, industrije i ničeg tome sličnog, ipak u korist svih ljudi, onda je ona sasvim logična i prirodna stvar. Kako to da se danas ista ta vjera, koja dolazi iz istog izvora, nalazi u stanju u kojem se nalazi? Kako to da bude vjera koju prihvataju neki ljudi, ali veliki broj modernih, civiliziranih, tehnološki moćnih neće da je prihvati? Htjeli ili ne, ponovo se vraćamo na prve dvije mogućnosti. Da li to današnja vjera nema program koji može biti argument za njeno prihvatanje, odnosno program koji jamči da će ljudima biti korisna, kao što Auguste Comte kaže: “Čovjek živi kroz tri etape; dvije je ostavio iza sebe, a sada se nalazi u posljednjoj etapi. Prva etapa je bila doba vjerovanja, druga doba filozofije, a došla je etapa napretka i tehnologije, u kojoj trenutno živimo.” Zatim svoju tezu malo razrađuje: Vjera je fenomen iz vremena kada je bila potrebna

čovjeku, kada čovjek nije bio napredno i civilizirano biće. Ona je u tom dobu odigrala svoju ulogu na najbolji način, zaslužuje svaku pohvalu jer je sačuvala ljude i cijelo čovječanstvo barbarstva, krvoprolića, ali smo mi sada prešli u novu fazu odrastanja, a u njoj nam vjera nije potrebna. Gdje god da je sada vjera, svaka joj čast, neka je tamo, ali nama više ne treba.

Moguće da postoji neka stvar koja je u svoje vrijeme sasvim vrijedna i dobra i zbog toga je svi u tom vremenu i prihvataju. Naprimjer, predsjednik je 1957. vozio u to doba najmoderniji i najsigurniji auto. Međutim, kada bismo danas taj auto dali tinejdžeru, on bi rekao da je on strašno loš i da ni ne liči na današnja, moderna vozila. Kada već govorimo o vrijednostima koje su samo za određeno vrijeme, pogledajmo i Poslanikov život. U hadisima vidimo da je Poslanikov metod odisao skromnošću pa je, između ostalog, u vrijeme u kojem je živio jahao na magarcu. Ko god bi ga vidio, rekao bi da je Poslanik veoma skroman. Na taj način je, osim riječima, i praktično pozivao da čovjek treba biti skroman. Ako u naše vrijeme uzmemo u obzir predsjednika države ili nekog ko je predvodnik u društvu i zamislimo ga kako jaše na magarcu auto-putem, svi bi mu se smijali. On kao takav ne da ne bi bio primjer lijepoga ponašanja i skromnosti, već bi bio primjer i oličenje zaostalosti.

Nakon što smo naveli nekoliko primjera postavlja se pitanje da li je islam takav, da li je u jedno vrijeme bio aktuelan, moderan i koristan, ali sada više nije? Ukoliko nije takav, a sigurno nije, onda se moramo posvetiti drugoj mogućnosti i pogledati sami sebe, pogledati kakvi smo muslimani. Da li možda nismo radili i ne radimo u skladu sa islamom? Ispostavilo se da su prve dvije opcije najbitnije tako da ih moramo razmotriti jer je neko kriv – ili mi ili vjera.

Trebamo se obratiti vjeri koja se naziva islam i vidjeti njena načela i programe. Da li je taj program zaista univerzalan, dakle da li je za sve ljude i za sva vremena, ili je dobar još samo za naše vrijeme, za nas koji se smatramo jako modernim i savremenim, a možda će za 1.000 godina ljudi biti mnogo moderniji pa za njih neće biti tako aktuelan i neće pružati odgovore za njihove uvjete života? Nakon što dokažemo da islam nosi najveće epitete i standarde te zaslužuje sve pohvale zato što je vjera koja čovjeka stvarno podstiče na rad i pomak, ali pozitivan rad, pozitivan pomak i napredak, te na to da u svakom vremenu muslimani trebaju biti vodiči čovječanstva, neće nam preostati ništa drugo nego da se okrenemo samima sebi i vidimo šta nas je dovelo u stanje u kojem se nalazimo.

Svim ljudima na Ovom svijetu potrebno je znanje. Slobodno možemo reći, i to je istina, da je znanje svjetski miljenik. Nema čovjeka da ne voli znanje. Čak i neznalice mrze da im se kaže da su neznalice, ne vole kada ih smatraju odvojenim od znanja i to ih vrijeđa. Hazreti Ali u vezi sa ovom činjenicom kaže: "Dovoljno je pohvale znanju to što ga prisvaja i onaj koji ga nema, a dovoljno je bruke neznanju to što ga se odriče čak i neznalica." Pogledamo li kakvo je stanje u našem, modernom dobu vidimo da ga i moderni čovjek prihvata. Znanje je danas, kao uostalom i uvijek, objeručke prihvaćeno od strane svih ljudi. U 9. ajetu sure *Zumer* govori se o znanju i kazuje nam se, ali ne našim umovima, već našoj prirodi, da ako budemo imali nešto, onda ćemo moći napraviti razliku. U ajetu se prvo poredi čovjek koji vjeruje u Boga i proživljenje sa čovjekom koji u to ne vjeruje. *Da li je isti onaj koji u noćnim satima u molitvi vrijeme provodi, padajući licem na tle i stojeći, strahujući od Onog svijeta i nadajući se milosti Gospodara svoga...?* Kada se kaže onaj koji

noću čini kijam, onaj koji noću čini sedždu, ne misli se samo na ova dva stanja u namazu, već je značenje puno šire. Kur'an opširno objašnjava šta to znači. U nastavku ajeta se kaže: *Reci: "Da li su isti oni koji znaju i oni koji ne znaju?"* Vidi-mo da je jedna od prvih poruka vjere, ona koja je potcrtana, poruka o naklonosti prema znanju. A to znači da je znanje njena temeljna i primarna poruka.

Druga činjenica podrazumijeva da je znanje omiljena stvar svakog čovjeka, kako naprednog, tako i zaostalog. Kojeg bi studenta oni koji studiraju voljeli imati za svoga prijatelja? Da li onoga koji je najpametniji u društvu ili onoga koji je glup? Kada se neko upoznaje s nekim pa počne predstavljati svoje roditelje, šta mu je draže reći, da mu je otac dobar speci-jalista, hirurg, doktor ili da je nepismen i radi neki težak fizi-čki posao? Čime se čovjek ponosi, njihovim znanjem ili nji-hovim neznanjem? Zar za nas nije ponos da nam učitelj, na-stavnik ili profesor bude vrlo stručan, a ne nepismen čovjek? Naveli smo nekoliko primjera radi toga da osvježimo ono što je svima jasno – znanje je svim ljudima srcu milo.

Spojimo navedene činjenice, prvu da je poruka vjere zna-nje, i drugu da svi ljudi vole znanje! 11. ajet sure *Mudžadele* pravi poređenje između vjernika koji je učen i vjernika koji nije učen. Ovaj je ajet istovremeno i ponos Kur'ana i isla-ma, a i zapostavljen od strane muslimana. Riječ je o ajetu koji je pun svjetla, koji je takav da bi se svaki musliman trebao njime ponositi, ali se, na našu veliku žalost, njegova poruka ne vidi često u životima muslimana danas. U ajetu se kaže: *O vi koji vjerujete, kada vam se kaže: "Načinite nekom mjes-to", vi ga načinite, i vama će Allah mjesto načiniti, a kada vam se kaže: "Ustanite", vi ustanite.* Ovaj ajet ukazuje na preciznost vjere. U njemu je spomenut samo jedan primjer koji nam osvjetljava univerzalni zakon, kojim vjera one koji

su je prihvatili za svoj način života poziva da budu uređeni i da vode isplaniran život. Ovo je samo jedan primjer koji u našem vremenu ima milion mogućnosti primjene. Naprimjer, kada se voze prijevozna sredstva, treba se pomjeriti i parkirati tako da i drugi mogu imati mjesta da se parkiraju. Kada neko hoće praviti kuću, neka to čini planski pa da se svi mogu koristiti Suncem i ostalim prirodnim pogodnostima, a ne misliti samo na sebe. Bezbroj je drugih primjera kojima nam se daje do znanja da islam naglašava uređenost života. U ajetu nam se govori i o ljudskim pravima. Ako je na nekom mjestu predviđeno da sjedi deset ljudi, ne smije osmero doći i zauzeti sva mjesta tako da niko više ne može sjesti. Govori nam se i o društvenoj saradnji i ukazuje da čak i kada je riječ o sjedenju trebamo izlaziti jedni drugima u susret, činiti drugima usluge, biti korisni i drugima. Zatim nam se ističe da to nije samo običaj prolaznog karaktera, već se povezuje i sa Budućim svijetom jer se kaže da će nam, ukoliko tako postupamo, Allah načiniti mjesto u Džennetu. Drugim riječima, stvaranje i zakoni stvaranja idu naruku i pomažu čovjeku koji živi uređenim načinom života, čovjeku koji je spreman pomagati drugima, činiti drugima ustupke i pomagati im. Iz ovoga se dolazi do zaključka da Ahiret ne znači lijepo sjesti negdje u ugao svoje sobe, uzeti tepih, učiti i klanjati, već vidimo da se Ahiret stiče na polju društvenog života. Na jednom mjestu u Kur'anu, kada se govori o dobrim ljudima, kaže se da su to: *Ljudi koje kupovina i prodaja ne ometaju od sjećanja na Allaha (En-Nur, 37)*. U skladu sa ovim ajetom, nije tačno da je na jednoj strani Dunjaluk, a na drugoj Ahiret, već su oni isprepleteni. Zato nam se u ajetu i kaže ako se nađemo negdje gdje su popunjena sva mjesta, pa uđe neki učen čovjek, pa nam se kaže da mu ustupimo mjesto, mi mu ga trebamo ustupiti. Šta se ovdje, zapravo,

iskazuje? Iskazuje se poštovanje prema učenom čovjeku, odnosno prema znanju, a ajet sure *Mudžadele* dalje kazuje: *Allah će uzdići one od vas koji vjeruju (za jedan stepen), a one kojima je dato znanje uzdići će na visoke stepene.*

Vidimo kako nam vjera objašnjava da vjernik koji nije učen nije jednak vjerniku koji je učen. Pretočimo ove činjenice u svakodnevni život! Dođu u džamiju jedan učen i jedan neuk vjernik. Obojica zanjete isti namaz, isti broj rekata, klanjaju na isti način, ali je namaz vjernika koji je učen neuporedivo veći i vrjedniji negoli namaz neukoga. Šta ovo znači? Vjera nas poziva da svoje vjerovanje pojačamo i obogatimo znanjem, te da svoj Ahiret izvučemo iz suštine Dunjaluka. Naprimjer, jedno od djela koja činimo na Ovom svijetu, a koje nam koristi na Ahiretu jeste da pomažemo ljudima. Da bi neko pomogao, mora imati ono čime će pomoći. Ako je riječ o naučnom pomaganju, moramo biti učeni da bismo mogli nekoga naučiti, ako je riječ o moralnom pomaganju, moramo biti moralno odgojeni i znati druge uputiti, a ako je riječ o materijalnom pomaganju, moramo nešto posjedovati da bismo mogli pomoći. Čovjek u svim segmentima može imati tek onda kada se zalaže, trudi i radi.

Prvo načelo smo već objasnili, a drugo načelo ili poruka je da vjera od svojih pripadnika traži naučno zalaganje i nastojanje, te da ono što rade bude utemeljeno na znanju. Vratimo se u naše moderno doba. Civilizirani i kulturni ljudi cijene naučni napor. Zamislimo da na vijestima čujemo kako je neki musliman ostvario izvanredno naučno otkriće. Da li će se desiti da današnji svijet kaže da ono ništa ne vrijedi i da se taj naučnik uzalud mučio i trudio jer je musliman? To se sigurno neće dogoditi. Neće se desiti da musliman pronade neki lijek koji liječi do sada neizlječive bolesti, a da moderni svijet kaže kako on ne vrijedi zato što ga je musliman izmi-

slio. Da li su ljudi ustrojani na ovakav način? Naravno da nisu. Iz ovoga možemo zaključiti da ako sebe potaknemo na zalaganje i na rad, ali na normalan naučni angažman, čovječanstvo će nas prihvatiti. Evo jedne predaje u kojoj Poslanik, s.a.v.a., govori o znanju: “Znanje je ono što uzdiže i čini poznatim one ljude koji su do jučer bili nepoznati, a ukoliko se napusti, čini da oni ljudi koji su do danas bili poznati budu niko i ništa.” Na drugom mjestu kaže: “Znanje je vođa svijeta, razum je onaj kojeg znanje vodi naprijed, a nefs je lijenčina koji nije spreman ići ni za razumom ni za znanjem.” Poslanik lijepo dijeli čovječanstvo na dvije skupine, na znalce i na lijenčine. Ljudi koji su otišli naprijed i koji su se uzdigli na polju otkrića mogu se zahvaliti znanju. Da kojim slučajem budemo muslimani koji proizvode avione, koji proizvode najsavršenija tehnička pomagala, da li bi se desilo da oni koji nisu muslimani kažu da neće putovati našim avionima ni koristiti druga naša otkrića samo zato što smo muslimani? Iz ovoga možemo izvesti zaključak da je naučni napor vjerska poruka. Poslanik nam dalje kaže: “Nijedan narod nije doživio poniženje i nije zaostao, osim ako je bio lišen znanja.” On također kaže: “Srce u kojem nema ništa od znanja poput je razrušene kuće. Zato učite, stičite znanje, poučavajte druge znanju i idite duboko u znanje. Nemojte umirati kao neznanice jer zaista Allah ne prihvata izgovor neznanice.” Poruka koju nam šalje vjera prihvaćena je u cijelom svijetu, a druga je stvar to što je mi ne provodimo u djelo.

Na kraju, možemo izvući zaključak da vjera od nas traži napor i zalaganje, ali ne bilo kakav napor, nego naučni napor, koji je omiljen kod svih ljudi. Muslimani su jedno vrijeme u svojoj povijesti osjetili slast takvog napora. Zašto smo prestali i dalje kušati nešto što smo okusili i vidjeli da je slatko i lijepo?!

RAZLOZI ZAOSTAJANJA ISLAMSKOG SVIJETA

3. 2. 2007.

Prethodno smo govorili o tome da postoji određeni niz činjenica koje bi nam pomogle da dođemo do odgovora na pitanje zašto su muslimani dospjeli u ovako nezavidan položaj, nakon munjevitog civilizacijskog napretka koji je u početku islama bio očigledan. Zaostajanje islamskoga svijeta do te mjere je postalo prisutno i veliko da su islamski učenjaci bili prisiljeni pisati knjige na temu *Razlozi zaostajanja islamskog svijeta*. Ako hoćemo napraviti jasnu predstavu o tome koji su glavni razlozi zbog kojih muslimani zaostaju, u tom slučaju te razloge možemo podijeliti u tri skupine.

Prva kategorija ili prvi mogući činilac zbog čega je stanje takvo kakvo nažalost jeste, bio bi to da je islam star četrnaest stoljeća te je njegov program zaostao. Program koji nam se kao takav nudi u modernom vremenu napretka, urbanizacije i civiliziranosti nema u sebi ništa novo ni prihvatljivo. Ovo se ne tiče samo islama, već i ostalih vjera kao što su kršćanstvo i judaizam. Vjera uopće, kao program koji ima nešto za ponuditi čovjeku, mogla je to činiti u prošlosti, a sada je čovječanstvo izašlo iz razdoblja kada mu vjera može biti od koristi, te je upravo ona krivac za ovo stanje u koje su muslimani dovedeni. Kada nešto uspijeva postojati u ljudskom društvu, to može zahvaliti svojoj korisnosti; drugim riječima, čovjek sve ono što mu je korisno objeručke prihvata i koristi u svome životu. Ne bude li mu više koristilo, on to ostavlja postrani. Ovo bi bila jedna kategorija ili razlog nastanka

stanja u kojem se muslimani već dugo vremena nalaze. Ispitat ćemo da li je ovo tačno.

Drugi činilac mogli bi biti sami muslimani, pa u zavisnosti od njihovog pristupa i kvaliteta religioznosti dolazi do toga da dopadnu u situaciju koja trenutno vlada. Za napredak bilo čega, u našem slučaju vjere islama, potreban je dobar zakon, naravno – ne sam po sebi, već zakon uz njegovo dobro provođenje u djelo. Znači, da bi neki plan i program uspio, mora ispuniti dva uvjeta. Pođemo li od najmanje jezgre društva, koja se naziva porodica, i usredsrijedimo li se na člana porodice koji se naziva dijete, ono u krugu porodice može napredovati i odrastati na ispravan način i postajati čovjekom u pravom smislu te riječi u zavisnosti od dvaju činilaca. Ukoliko ga njegovi roditelji odgajaju u skladu sa odgojnim metodama koje su potrebne, poželjne, kvalitetne i ispravne, to je potreban ali još uvijek nedovoljan uvjet. Međutim, ukoliko dijete sluša i radi u skladu sa onim što mu roditelji savjetuju, tek tada se mogu očekivati rezultati. Prema tome, možemo reći da je dobar zakon dobar tek u slučaju kada se počne provoditi u djelo. Od dobrog zakona koji ostane mrtvo slovo na papiru, nema nikakve koristi. Hazreti Ali je rekao: “Ono što se ne provodi, ma koliko da se dobro predstavlja – od njega nema nikakve koristi.” To važi i za zakon: Ma koliko bio dobar i ma koliko ga dobro opisali, ukoliko ga ljudi ne budu koristili u praktičnom životu, od njega nema nikakve koristi.

Treći činilac koji nam preostaje kao mogući krivac, ukoliko se ispostavi da je vjera uredu i da su muslimani onakvi kakvi bi trebali biti, jesu neprijatelji. Dakle, neprijatelji islama prave smetnje i uništavaju muslimane. Ova postavka je bliska ljudskoj prirodi zbog toga što ljudi vole napadati i svoju krivicu pripisivati drugima. Zbog toga je ova opcija

odlična. Najbolje je reći kako je neprijatelj kriv za sve. Ali ako budemo pažljiviji i ako nam bude važna istina i stvarnost, ispostavit će se da se ovaj treći element sam po sebi topi i gubi. Zašto? Zbog toga što kada dođe vjera i ponudi program koji je potreban čovjeku, neizbježno je da se u toj univerzalnoj vjeri ponudi i program koji se tiče ponašanja i odnosa prema neprijatelju koji će se sigurno u nekom trenutku religiji ispriječiti na putu. Ne možemo općenito reći da nas svi neprijatelji mrze, da su svi neprijatelji prkosnici, jer veći dio neprijateljstva potiče iz neznanja i nepoznavanja. Ukazali smo ranije da jedna stvar koja je omiljena svim ljudima, bili muslimani ili ne, radilo se o našem savremeniku ili nekome ko je živio prije nekoliko hiljada godina, jeste znanje. Znanje je ono što svi vole. Ako mi kao muslimani uzmemo znanje i metodom i sadržajem na način kako mu dolikuje, i to nakon što ga teoretski prihvatimo pa metodički dovedemo do rezultata koji to znanje daje, pa napravimo avion – da li će svijet reći da neće prihvatiti taj avion zato što ga je musliman napravio? Rekli smo da sigurno neće. Ukoliko bismo duhovni, moralni i psihički autoritet Poslanika predočili ljudima riječju i djelom, zar bi oni rekli da im se to ne dopada zato što je islamsko?! Zar čovjek ne voli ono što je lijepo? Naše neumijeće da predočimo duh, moral i društveno ponašanje Poslanika dovelo je do toga da jedan nemusliman napiše knjigu koja je čak objavljena pod naslovom *Izvinjenje Muhammedu zbog naše lijenosti i neupoznavanja njega na njemu dostojan način*. Drugim riječima, on se izvinjava Poslaniku što ga nismo upoznali. Francuski učenjak Gustave Le Bon napisao je knjigu *Povijest arapsko-islamske civilizacije* u kojoj kaže: “Jedini čovjek koji može voditi novo društvo i dati odgovor na sva pitanja i sve probleme jeste Muhammed.” Između ostalog, u knjizi kaže: “Zbog namjernog

predstavljanja Poslanika u negativnom kontekstu, kao i naivnosti publike koja sluša i prihvata takve riječi, mi smo shvatili i stekli dojam da je Muhammed čovjek koji se kreće suprotno od smjera kojim se kretao Isus i kršćanstvo. Ja sam nakon kratkog proučavanja došao do zaključka da je to obična laž. Shvatio sam da je Muhammed čovjek koji je samo nastavio put kojim se kretao naš Isus.”

Što se tiče negativne propagande, činjenica je da je neprijatelji koriste. Ali ko je kriv što se vjera i Poslanik nisu predstavili onako kako treba? Oni ili mi? Da li mi trebamo kazati da su krivi kršćani ili jevreji što nisu predstavili Poslanika kakav jeste, već iznose laži o njemu? Znači da smo krivi mi. Čak je i negativni učinak njihove antipropagande naša krivica, jer njihova propaganda ne bi imala nikakvog učinka da mi radimo kako treba. Nemoguće je da se čovjek sukobi sa onim što izlazi iz njegove izvorne, primordijalne naravi. Pojedinačno gledano, ima i takvih primjera, ali izuzetak nije mjerilo. Međutim, općenito gledano, nema takvog čovjeka.

Već smo prije istakli da je znanje ono što svi vole i prihvataju. Činjenica je da znanje u islamu ima posebno i uvaženo mjesto. Da bi nam ukazao na važnost ove zbilje, islam nam daje dvije naredbe. Prva stvar koju ćemo uraditi djetetu kada se rodi jeste da mu proučimo ezan na desno uho. Šta je ezan? Ezan je naučni doček djeteta koje je upravo stupilo na Dunjaluk. Kada kažemo: *Ešhedu en la ilahe illallah*, mi djetetu ukazujemo da posvjedoči i prihvati ovu činjenicu. Drugim riječima, onog trenutka kada je otvorilo oči na Ovom svijetu, svoj pogled treba usmjeriti ovim putem. Ili, kako to lijepo Kur'an kaže: *Zar su bolji brojni gospodari (idoli) ili Allah, Jedini i Svemoćni? (Jusuf, 39)* Ezan, ustvari, predstavlja egzistencijalnu zbilju jednoga čovjeka. Kako? Svaki čovjek, kada ga posmatramo sa aspekta suštinskih funkcija,

izgrađen je od triju aspekata: misli, morala i djela. Kada za nekog kažemo da je bolji od nekog drugog, odmah se postavlja pitanje sa kojeg aspekta posmatramo. Možemo reći da je pametniji, učeniji, ljepši ili da poštuje druge ljude. Čovjek svojim djelom pokazuje da prednjači u jednom od aspekata: ili kroz misao, ili kroz moral, ili kroz djelo. Odemo li kod najobičnijih ljudi na najobičnije mjesto, pa sjednemo i upitamo kakav je taj i taj čovjek, reći će da je dobar, a ako upitamo zašto je dobar, reći će nam se zato što je pametan, zato što je dobrog morala, ili zato što je vrijedan; a za drugog će reći da je loš zato što je glup, ili što je lošeg morala, ili što su mu djela najgora moguća. Ezan se proteže kroz ova tri segmenta, čovjeku razjašnjava kakav treba biti njegov svjetonazor, poziva ga na spas, da požuri na najbolje djelo... To su pozivi koji uređuju čovjekov moral. Sada to možemo lijepo simbolički predstaviti kada se dijete tek rodi. Islam je rekao da dijete moramo dočekati buketom najljepšeg cvijeća koji se naziva ezan, a koji u sebi sadrži cvijeće i svjetonazora, i morala, i djela. Kada čovjek umre, koja nam se naredba daje? Nakon što svi napuste mezar, treba učiti talkin. Šta u talkinu govorimo? Talkin je doslovno sugeriranje ili pomaćanje sa strane. Kažemo umrlom da kada mu dođu dva meleka, Munkir i Nekir, kaže to i to. Zapravo, vidimo da islam jednog čovjeka tretira kao voljeno biće, kao kada mi bombon umotamo i napravimo mašnice sa krajeva – na početku života znanje i na kraju života znanje. Vidimo da prirodna vjera kaže da nam je i početak i kraj znanje. Zato čovjeka i dočekujemo znanjem i ispraćamo znanjem.

Sada ćemo navesti nekoliko Poslanikovih hadisa u vezi sa obaveznošću sticanja znanja, da vidimo kako smo mi tu ljudsku i vjersku obavezu nakaradno prihvatili i okrenuli joj leđa: “Traženje znanja je obaveza svakog muslimana.” Šta

razumijemo iz ove predaje koju je Poslanik izrekao na početku poslanstva? Između ostalog, razumijemo da se briše ekskluzivno pravo na znanje. U ono vrijeme znanje je mogao sticati samo onaj koji je bio sin kralja, velikana, cara, onaj koji je poticao iz visokog staleža, što znači da je običan narod bio lišen sticanja znanja. A islam kaže da je traženje znanja stroga obaveza svakog muslimana. Ovakav pristup briše granice. Nema više odabira, ni podjele onih koji će sticati znanje. Štaviše, islam briše podjele i kaže da znanje ne pripada samo posebnim ljudima, nego svima, i to tako što je stroga obaveza za sve. U stroge obaveze spadaju Hadž, zekat, post, namaz i tako redom, ali se i znanje ubraja u njih. Napravimo li klasifikaciju farzova, vidjet ćemo da je znanje sa dva aspekta iznad svega ostaloga. Naprimjer, znamo da je namaz obavezan. Od kojeg uzrasta? Otkad dijete postane punoljetno, dakle dječaci od 15 a curice od 9 godina. Cilj nam je ukazati da namaz ima vremensku ograničenost. Šta je sa postom? I on je vadžib, ali je i on ograničen u jednom određenom vremenu, znači jedan mjesec u godini, ni više ni manje. Šta je sa Hadžom? Je li on uvijek aktuelan ili ima svoje određeno vrijeme obavljanja? Ne samo da nije uvijek, već je obavezan samo jednom u životu, i to nije obaveza svih muslimana, već samo onih koji su u mogućnosti, kod kojih su se u jednom trenutku stvorili različiti uvjeti. Šta je sa džihadom? Je li on vadžib? Jeste, ali ne uvijek. Kao prvo, obavezan je samo za muškarce, a ne za žene. Dalje, bez prisustva Poslanika, muslimanima je zabranjeno da otpočnu džihad, tj. da u slučaju kada nema rata oni napadnu nekoga pa kažu da vode džihad. Vidimo da Poslanik ograničava džihad po nekoliko osnova i da mu nije lahko pristupiti. Naređivanje dobra i odvrćanje od zla također je farz, ali u posebnim uvjetima. Prvo, čovjek koji misli naređivati dobro treba imati

znanje o tome šta je dobro, a šta loše. Drugo, treba dobro shvatiti pod kojim uvjetima i kojim metodama treba pristupiti toj aktivnosti. Njegov pristup treba biti savršeno odabran. On mora dobro znati da li je čovjek koji čini loše djelo svjestan da je to loše ili ne. Ako nije svjestan, onda nije farz pristupiti opomeni, a ako je svjestan, treba znati na koji način treba pristupiti opomeni i treba znati da li će onaj kojeg opomene poslušati njegove riječi. Još su desetine uvjeta koje čovjek treba ispuniti da bi mogao pristupiti obavljanju te dužnosti. A ako pogledamo sticanje znanja, vidimo da je farz za svakog muslimana, bio mlad ili star, žena ili muškarac, bogat ili siromah itd. Što se tiče vremenske ograničenosti, u hadisu se kaže: “Tražite znanje od bešike pa do groba!” Nema ograničenja: i ljeti i zimi, i kada je toplo i kada je hladno itd. Svakog trenutka, u svako vrijeme, u svim okolnostima moramo tražiti znanje.

Ebu Rejhan Biruni, poznati učenjak, matematičar, fizičar, jednom riječju svestrana ličnost, u poznim godinama života se razbolio. U posjetu mu je došao jedan šerijatski pravnik iz komšiluka. Kada je stigao kod Ebu Rejhana, uvidio je da je s njim već gotovo. Međutim, samo što su se upitali, Ebu Rejhan mu postavi pitanje vezano za rješenje nekog fikskog pravila. Gost se nasmija pa mu reče da je bolestan i na smrtni pa kakve sada koristi ima ako mu odgovori. Ebu Rejhan ga upita šta je sa islamskog aspekta bolje: da umre a da zna, ili da umre a da ne zna? Ovaj reče da je bolje da umre, a da zna. Ebu Rejhan tada zatraži da mu riješi to fiksko pravilo. Vidimo da se u islamu čak i na smrtnoj postelji kaže da je bolje umrijeti sa znanjem. Firdusi lijepo kaže:

*Poslušaj Nebijja što istinu zbori,
traži znanje od kada se rodiš,
pa sve dok ti se grob ne otvori.*

Iz navedenog vidimo da uzrast nije uvjet u pogledu sticanja znanja. Ako se pitamo ima li neka posebna lokacija gdje treba tražiti znanje, Poslanik nam kaže: “Tražite znanje pa makar i u Kini!” Zašto je rekao *makar i u Kini*? Zato što je u to vrijeme za Arape Kina bila sinonim udaljenosti. Drugim riječima, ako je potrebno i do Kine otići radi znanja, treba otići. Neki su rekli da je Kina tada bila naučni centar pa se govorilo da treba ići u Kinu za znanjem. Dakle, mi nemamo pravo reći da u našoj državi nema provjerenih prvoklasnih univerziteta, fakulteta, škola pa da zato ne možemo sticati znanje. Treba ići i “u Kinu” ako treba. “Kada biste znali kakva sreća i blago se krije u sticanju znanja, bili biste spremni i krv svoju davati i preko okeana prelaziti da biste došli do njega.”

Ako bismo željeli biti precizni pa upitamo Poslanika za učitelja i da li možemo slušati samo muslimane, Poslanik, s.a.v.a., odgovara: “Mudrost je za vjernika izgubljena stvar – gdje god je nađe, uzme je.” Drugom prilikom je rekao: “Mudar govor je izgubljena stvar muslimana – gdje god je nađe, on ima najviše prava na nju, zato neka je uzme.” Prema tome, logičan, ispravan i postojan stav, te mudar pristup pokazatelji su vjernika jer on treba biti upravo takav.

Uspjeli smo vrlo jednostavno dokazati da su svi naši farzovi vremenski ograničeni, osim znanja. Vidjeli smo da znanje nije uvjetovano ni vremenom, ni slojem kojem pripadamo, ni mjestom, pa čak ni učitelj nije prepreka. Vidimo s druge strane da je Poslanik odredio koji je farz preči i na šta se vjernik prije treba usredotočiti. Tome prilazi na sljedeći način: Stanu dva vjernika muslimana da klanjaju namaz, isti namaz, naprimjer sabah. Pitanje je imaju li istu nagradu. Poslanik kaže da nemaju. Ista ta dvojica i poste: Imaju li istu nagradu? Poslanik kaže da nemaju. Odlaze zajedno na Hadž:

Da li imaju istu nagradu? Poslanik kaže da nemaju. Ko od njih ima veću nagradu i zašto? Poslanik kaže da će veću nagradu imati onaj koji ima više znanja, onaj koji razumije zašto klanja, zašto mora postiti i zašto mora otići na Hadž. U jednom hadisu Poslanik kaže: “Kada vidite čovjeka kako puno ibadeti, nemojte se ushititi dok ne vidite koliko razumije. Zaista se nagrada daje u mjeri razuma.” Ako smo prihvatili da smo vjernici i da je spoznaja razlog našega stvaranja, onda se moramo boriti da spoznamo, a sve ostalo što činimo je uvod ili odskočna daska koja nas dovodi do spoznaje.

Otkud sad ova tvrdnja da je spoznaja cilj našega stvaranja? Već smo objašnjavali ajet u kojem se govori kako je Allah rekao melecima da će postaviti namjesnika na Zemlji, a oni su Mu rekli da Ga veličaju i slave, ali su se čudili što će postaviti nekog ko će krv prolijevati i smutnju širiti, misleći da je razlog stvaranja ibadet. Međutim, On im daje do znanja da razlog činjenja čovjeka halifom nije ibadet, već znanje: *I On pouči Adema svim imenima... (El-Bekare, 31)* Zatim je Bog od meleka tražio da ih oni kažu, a oni ne znadoše.

Svi smo potaknuti na sticanje znanja. Zašto se onda po tom pitanju spotičemo? Različiti profili učenjaka davali su različita objašnjenja. Počet ćemo nabrajati mogućnosti, pa da vidimo šta će nam se svidjeti.

Jedni kažu da je početni trenutak nesreće za muslimane i islam dan kada se islamsko društvo podijelilo na dva sloja; sloj koji vlada i sloj kojim se vlada. Urađeno je upravo ono što je Poslanik ukinuo kada je na početku poslaničke misije pozvao sljedbenike knjige i rekao:

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِّنْ دُونِ اللَّهِ

O sljedbenici Knjige, dođite da se okupimo oko jedne riječi nama i vama zajedničke: da se nikome osim Allahu ne klanjamo, da nikoga Njemu ravnim ne smatramo i da jedni druge ne uzimamo za gospodare. (Ali 'Imran, 64) Drugim riječima, trebamo izjednačiti društvo tako da ne postoje dva sloja. Isti ovaj povod vidimo u 7. ajetu sure *Hašr*. Kada je vođen rat sa plemenom Benu Kurejze i kada je došlo do toga da se raspodijeli ratni plijen, Uzvišeni Gospodar kaže Poslaniku da se ratni plijen dijeli u sedam kategorija. Zašto se to radi? Da se ne bi napravila država u islamskoj državi. Država se na arapskom jeziku kaže *devlet*. Za šta se ova riječ upotrebljava? Upotrebljava se za krug ljudi oko kojih se uvijek vrte vlast, moć i novac. Ne smije se desiti da veziri i ministri budu birani uvijek iz njihovog kruga. Također se ne smije desiti da novac bude na raspolaganju jednoj određenoj skupini ljudi. Ne smije se desiti ni da samo jedna određena skupina vlada i ima sve u svojim rukama. Ako se to dogodi, društvo će biti osuđeno na smutnju, jer će doći do toga da će biti jedna skupina koja će imati toliko da ne zna šta će sa bogatstvom, a druga skupina neće imati ništa pa neće znati šta da radi sa sobom. Tako će jedna skupina za svoje pse kupovati stvari od neprocjenjive vrijednosti, a druga skupina neće moći djecu hraniti. Ni ovo nije sve, već je najgore što će se skupina koja ima sve dati na provod, a čovjeku koji se provodi nije stalo do sticanja znanja, dok će ljudi koji nemaju ništa morati raditi za koru hljeba i njima neće padati na pamet da stiču znanje. Na taj način svi se udalje od znanja.

U 278. i 279. ajetu sure *Bekare* kaže se:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ فَإِن لَّمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ

O vi koji vjerujete, budite svjesni Allaha i od ostatka kamate odustanite, ako ste vjernici. Ukoliko tako ne uradite, objavili ste rat Bogu i Poslaniku. Dakle, čovjek koji koristi kamatu ratuje sa Allahom i Poslanikom, a ne sa vjericima. Iz ovoga vidimo da je šteta koju muslimanima pravi čovjek koji uzima kamatu veća od štete koju prave neprijatelji koji ratuju protiv muslimana. Oni ratuju protiv muslimana, a ovaj koji uzima kamatu ratuje protiv Allaha i protiv Poslanika. Zašto je došao Poslanik? Došao je da uredi društvo, a jedan od načina da se društvo spasi jeste da se u njega uvede pravda. Čovjek može očekivati da u ljudima dođe do procvata njihovih talenata i sposobnosti tek u uvjetima kada se može normalno živjeti i kada se mogu ispuniti osnovne životne potrebe, ili kada se bez bojazni može otići na fakultet da bi se na njemu odgajali prepoznati talenti. To može samo u društvu gdje postoji pravda, a tamo gdje postoji pravda razvija se tolerancija, međusobna naklonost i ljubav. Naprimjer, ako nam neko dođe i donese posudu lijepih jabuka i svima da po jednu, svi ćemo pojesti i svi ćemo na neki način biti veseli. Ali ako donese te jabuke pa nekom da dvije a nekom jednu, to je početak psihičkog nemira. Isto tako je prvi učinak kamate da se javlja mržnja i rivalitet koji rastura porodice. To znači da kamata u društvo unosi mržnju, smutnju i nered, a islam ukazuje da kada se društvo podijeli na dva sloja, to je linija kada je započelo nazadno kretanje.

Ako se zapitamo šta je bolje: da bogataš siromahu posudi novac ili da mu ga pokloni, Poslanik nam odgovara da je posuđivanje 18 puta vrjednije negoli davanje milostinje. Milostinja na neki način predstavlja društveno ponižavanje, jer kada čovjek primi sadaku, on se opusti i kaže da će biti toga i sutra, dok će se čovjek koji posudi brinuti i bit će svjestan da mora raditi. Iz ovoga vidimo da sadaka društvo čini

pasivnim, a posuđivanje ga čini aktivnim. Što se tiče sadake, ona ostaje na svome mjestu i ona je jedna važna institucija. Mi moramo davati sadaku. Allame Tabatabai nas uči na koji način ćemo davati sadaku. On je imao jednog profesora koji je po najvećoj žezi odlazio kod prodavca zeleni i od njega kupovao uvehlu salatu. Mi smo ga jednom upitali – priča Allame – je li to neki posebni recept, jer koliko znamo, svi kupuju svježu, zelenu salatu. On je odgovarao da je to njegov običaj i njegova stvar. Mi smo mu malo dosađivali i on nam kaza: Vidite, onaj starac što prodaje zelen, on ne može zaraditi za život od ovoga posla, a ja želim da mu pomognem, ali mu ne volim dati milostinju izravno. Kao prvo, ako to uradim, postidjet će se, umanjit će se njegova vrijednost i smatrat će sebe manjim. Drugo, moguće je da se navikne na pomoć. S obzirom da je tako, a ja znam da će on ovu salatu svakako baciti jer je niko takvu neće kupiti, ja je kupujem i bacam, ali sam mu pomogao. Ako želimo dati sadaku, ovaj primjer je izvanredan i da učimo kako da je dajemo, a i da se čuvamo neželjenih popratnih pojava, tj. lijenosti i ponižavanja. Ovo je bio samo jedan primjer koji navodimo kao razlog zbog čega su muslimani sišli sa svoga puta.

Drugi kažu da su, po njihovom mišljenju, islamski alimi napravili veliku grešku. Po njima, Poslanik je došao i potcrtao značaj znanja, a alimi su došli i potcrtali znalca. Više nije bilo važno znanje već onaj koji zna. Tada se dogodilo da umjesto da ljudi vole znanje, počeli su voljeti znalca. Ako dođe učenjak u kuću, domaćin, umjesto da traži da mu poduči dijete, on kaže svome djetetu da poljubi ruku znalca. Na taj način čovjek koji ima znanje postaje najvažniji i polahko dobija na cijeni u društvu, stiče novac i bogatstvo. Kada bi se na ovome završilo, možda bi se moglo reći da je to odlično. Ljudi su počeli bodriti znanje. Učenjak je postao

bogat, a bogatstvo je stekao znanjem. Zato se i ljudi počinjku kretati za znanjem. Da li je bilo baš ovako? Nije, nego su se pojavili kvaziznalci i nepismeni ljudi koji su se predstavljali kao znalci. Što je čovjek bio rječitiji i što je više znao podilaziti onome kome je trebalo, on je bolje napredovao na toj ljestvici. Tako vidimo da je znanje zamijenjeno neznanjem, a znalac je postao neznalica. Vidimo kako vrijeme protiče da je ta pojava uzela maha tako da su mjesto u vlasti uzele neznalice i povele državu. Da bi zadržao stolicu, neznalica se služi svakakvim sredstvima i vara ljude.

10. 2. 2007.

Prethodno smo govorili o razlozima koji su izbacili islamski ummet sa kolosijeka brzog napretka i civilizacijskog vrhunca, tako da se u jednom određenom trenutku islam našao iza drugih. Govorili smo o činiocima koji su doveli muslimane u stanje da, nakon što su pet stoljeća bili nosioci civilizacije i naučnog napretka, odjednom dođu u nezavidnu situaciju. Rekli smo da je sasvim prirodno da razloge pretražujemo u tri aspekta. Također smo rekli da je za napredak pojedinca i društva potreban dobar zakon i ispravno korištenje toga zakona. Rekli smo koliko god da su baba i majka odgojeni i učeni, ukoliko se djeca oglušé i ne odazovu na njihove pozive, djeca ne mogu biti poput njih. Moguće je da je islam dobar, ali da ga mi ne provodimo.

Treći vid našeg analitičkog pristupa problemu jesu vanjski neprijatelji. Rekli smo da ovu mogućnost možemo prihvatiti samo do određenih granica, ali ako malo bolje razmislimo, ne bismo je trebali uzimati kao presudan činilac. Istakli smo da neprijatelji nisu isključivi krivci. Mi živimo u dimenziji

čiji su zakoni takvi da u sebi podrazumijevaju trenja i sukobe, tako da su oni nama neprijatelji jer i oni nas smatraju svojim neprijateljima. Ne možemo se pokupiti i jednostavno otići na neku drugu planetu kako ne bismo imali neprijatelja. Vjera nudi program kako se trebamo postaviti i kako reagirati u određenim okolnostima. Sasvim je prirodno da imamo neprijatelje jer živimo u svijetu u kojem vlada zakon različitosti, trvenja i sukoba. Ukoliko kažemo da su neprijatelji glavni činilac, onda se vraćamo na jednu od prve dvije opcije: ili program vjere ne daje sve odgovore, ili smo mi neodgovorni. Ne možemo poreći činjenicu da je vjera nešto što je sasvim prirodno, nešto što odgovara normalnom čovjeku, osim jednom broja inadžija koji se opiru, što je sasvim prirodno. Rekli smo da je znanje nešto što svi ljudi vole.

Uzmimo kao primjer jednog čovjeka koji održi vrlo lijepo i racionalno predavanje. Svakom će se njegovo predavanje svidjeti. Nema čovjeka zdrave prirode da mu se neće svidjeti, osim inadžijama koji se bore protiv onoga što je normalno. Nađemo li se negdje u pustinji i naiđe li slučajno čovjek koji nam može dati nešto što je veoma korisno na tom mjestu, ali u tom trenutku shvatimo da on nije naš istomišljenik, da li mu se zahvalimo i kažemo da nećemo uzeti i da nam to nije potrebno?! Ili zamislimo da se nalazimo u pustinji i stižemo do obale mora. Skoro smo spašeni, samo čekamo da naiđe brod. Brod ubrzo dolazi, ali na našu nesreću kapetan broda nije musliman i mi odbijamo ući na brod, makar umrli na ovoj obali. Hoćemo li se popeti na brod? Naravno da hoćemo. Ako tvrdimo da su dušmani ti koji su nas doveli u ovu situaciju, to može samo jednim manjim dijelom biti tačno. Prethodno smo rekli da je znanje i ono što ide uz znanje ono što je traženo i što je omiljeno. Također smo, s druge strane, rekli da islam podržava znanje i postiže nas da se njime

ukrašavamo. Zatim smo prešli na sagledavanje različitih mišljenja u vezi sa uzrocima dolaska u ovakvo stanje. Jedni kažu da je uzrok dijeljenje islamskog društva na dva sloja, na one koji su bogati i one koji to nisu. U skladu sa ovim mišljenjem ogromna sredstva odjednom dolaze u ruke muslimanskog društva. Ko je imao prilike i veze, dobijao je velike dohotke. Na taj način pojavio se nepremostiv jaz između bogatih i siromašnih. Jedni su se gušili u bogatstvu i iznalazili načine kako potrošiti silni novac. Trčeći za tim bili su lišeni sticanja znanja. Drugi su, pak, propadali u siromaštvu. Nisu znali šta da rade sa sobom. Morali su mnogo raditi i time su bili spriječeni da stiču znanje. Na taj način svi se udaljiše od znanja.

Sljedeće objašnjenje jeste zamjena mjesta, ali greškom. Islam potcrtava važnost znanja, a muslimani su pridali važnost znalcu. I tako, umjesto da stiču znanje, ljudi su ljubili ruke znalcima. To postepeno dovodi do pojave kvaziučjenjaka, što znači da su ljudi počeli slijediti one koji nisu imali znanje, a to dalje znači da su ljudi bili lišeni znanja.

Postoji jedno šaljivo predanje, koje možda nije istinito, ali se u svakom slučaju iz njega može izvući lijepa pouka. U Isfahanu u Iranu postoji lijepa Lutfullah džamija koju je izgradio veoma ugledni arhitekta, ujedno i vrstan matematičar i zvjezdoznalac. On, nažalost, bijaše niskog rasta, a nije se mogao pohvaliti ni ljepotom. Niko ga nije toliko uvažavao i on je došao do zaključka da po tom pitanju mora nešto poduzeti. Jednom, hodajući gradom vidje jednog fizičkog radnika koji bijaše i razvijen i lijep. Upita ga koliku dnevnicu uzima. Ovaj mu reče, a on ga pozva da se druže, a da će mu zauzvrat davati više nego inače dobija. Onda mu je kupio učenjačku odjeću, čalmu i rekao mu da pusti bradu. Tako ga je udesio da je izgledao kao prvoklasni učenjak. Gdje god

da su išli, on bi mu govorio da uđe. Uzimao mu je cipele kao da je njegov hizmećar. Rekao mu je na jednom mjestu, s obzirom da su tu bili prisutni veliki alimi, šta god ga budu pitali da laže: *Kul ja veledi* (reci, sine). Tako je i bilo. Kada god ga neko nešto upita, ovaj kaza: *Kul ja veledi*, a sin (ovaj znalac) davaše odgovore da svi zanijeme. Što je bolje odgovore davao, oni više volješe ljepotana, misleći kada sin ovoliko zna, kako tek otac zna. Međutim, stiglo je vrijeme rasantanka. Ljepotan je ostao sam i jedino je znao reći *kul ja veledi*. Ni o čemu nije imao pojma. Ljudi su to shvatili, pa im je na kraju rekao istinu. Ova parabola ocrtava našu stvarnost i pokazuje kakvi smo mi. Uglavnom gledamo formu, vanjsku ljepotu, bogatstvo i sl, a ostalo nam nije ni bitno i tako postepeno na pozornicu dolaze neuki ljudi. Vidimo danas na cijelom Dunjaluku kako ljudi koji su niko i ništa imaju mnogo novaca, te zbog toga postaju veoma značajni. U isto vrijeme učeni ljudi se nalaze negdje na margini dešavanja. Upravo takav neozbiljan odnos prema znanju i neznanju i zamjena njihovih mjesta dovodi do toga da na odgovorna mjesta na vlasti dolaze najnesposobniji ljudi. Zato je Poslanik rekao da su dvije skupine ljudi ključne u društvu; ukoliko su dobre i ispravne – onda će i društvo biti ispravno, a ukoliko su pokvarene – društvo ne može ništa dobro očekivati. Jednu skupinu čine učenjaci, a drugu vlast. Vidimo kada se u Kur'anu govori o kršćanima i njihovom odnosu prema muslimanima, kaže se da u početku, kada su se muslimani pojavili, kršćani nisu pružali otpor ni predstavljali problem muslimanima. Postavlja se pitanje zašto. U 82. ajetu sure *Maide* se kaže: *Zato što među njima ima svećenika i monaha*, a na početku tog ajeta se kaže: *Naći ćeš da su vjernicima najbolji prijatelji oni koji za sebe kažu: Mi smo kršćani. Zašto? Zato što među njima ima učenjaka i arifa*, a oni nisu

bili oholi, nisu bili egoisti i poklanjali su se pred istinom. Vidimo da znalci igraju veliku i značajnu ulogu u napretku društva i pojedinca. Učitelji, također, imaju značajno mjesto u odgajanju djece kao i profesori na fakultetu. Najzad, jasno je da se djeca najviše druže i upijaju slušajući od učitelja, puno više negoli od svojih prijatelja. Prema tome, oni koji odgajaju autoritete jesu učitelji. Koliko je nastavno osoblje odgojeno i pismeno, ono u toj mjeri odgaja i opismenjava. Ukoliko je nastavnik nesposoban, on će djeci davati neodgovarajuće ocjene samo da prolaze, kako se on ne bi mučio s njima, ili će ih bezrazložno obarati i na takav način ubijati u njima nadarenost. Dakle, vidimo da je zamjena mjesta stavila znalca tamo gdje mu nije mjesto i znanje gdje mu nije mjesto i došlo je do toga čega smo i sami svjedoci.

Treća skupina kaže da je posrijedi pogrešno shvatanje znanja, tj. značenje znanja koje je obavezno tražiti nije ispravno shvaćeno. Kada je Poslanik rekao: “Tražiti znanje je farz za svakog muslimana”, neki su rekli da se misli na tevhid. Kada se on nađe, posao je završen. Drugi kažu da nije mislio na tevhid, nego na ahlak. Kada se duša uredi onako kako treba, to je najbitnije. Treći kažu da nije ni to, već je riječ o tumačenju Kur’ana, jer se moramo upoznati sa porukom koju nam Bog šalje. Sljedeći tvrde da moramo znati hadis, tj. riječi Božijeg Poslanika. Gazali kaže da je u komentaru ovog hadisa izneseno oko dvadeset različitih stavova. On odbija svih dvadeset i kaže da Poslanik, bez ikakve dileme, nije mislio ni na jedno od navedenih značenja. Da je mislio na jedan od ovih ogranaka, on bi precizirao i jasno kazao o čemu je riječ. Istina je da je naša dužnost da moramo gledati za čim islamsko društvo ima potrebu, pa ukoliko nešto bude potrebno, onda je obavezno sticanje znanja vezano za to što je čovjeku potrebno. Ukoliko nešto nije neophodno, onda nije

strogo obavezno sticati znanje o tome. Gazali dalje nastavlja: Kada pogledamo naše dužnosti, vidimo da imamo farzove kojima su obavezani svi pojedinci i farzove koji su zadovoljavajućeg tipa, pa kada jedna određena skupina nešto obavi, drugi nisu obavezni baviti se time. Što se tiče prve vrste obaveza, onih koje se tiču svakog pojedinca, to su post, namaz, Hadž i dr. i svi su dužni to naučiti i provoditi. Druga vrsta vadžiba je vadžib kifai, tj. onaj vadžib koji je zadovoljavajućeg karaktera. Dok se ne izvrši, obaveza je na svima, ali kada ga jedna skupina obavi, drugi su oslobođeni. Kada umre jedan čovjek vjernik, svi su muslimani dužni obaviti mu dženazu, a ako je obavi jedna skupina, drugi su oslobođeni. Gazali po pitanju znanja kaže da ono znanje koje je obavezno svakome, koje koristimo individualno u životu, moramo pojedinačno usvajati. Međutim, drugi tip znanja je zadovoljavajućeg karaktera i treba ga sticati do mjere do koje se potreba za njim nameće u društvu. On tvrdi da bismo nauke koje su nam potrebne, kao što su fikh, ahlak i tefsir, koje se tiču života svih nas pojedinačno, trebali svi usvajati. Od znanja koja se ne vežu neposredno za naše živote, već se tiču stručnih okolnosti, trebamo naučiti ono što dotiče pojedinca, a ostalo nije potrebno.

Šehid Mutahari kaže da je Gazali dobro rekao i da je na neki način njegovu mišljenje najprihvatljivije, mada i ono ima jedan nedostatak. Po njegovom mišljenju, većina islamskih alima izašla je sa terena života, odvojila se od naroda i jednostavno nije shvatila islam na pravi način. On kaže da je vjera došla urediti našu etiku, misao, djelo, Dunjaluk i Ahiret. Došla je da nam vrati ono što nam dostoji i od duhovnosti i od Dunjaluka. Upravo zbog toga što nismo shvatili osnovni razlog postojanja i potrebe za vjerom, počeli smo davati razne komentare, pokušavajući predstaviti vjeru.

Jedno od načela na koja ukazuju i Kur'an i sunnet jeste dostojanstvo i nezavisnost kako pojedinca, tako i društva. Dakle, vjera je došla cijelom čovječanstvu podariti dostojanstvo. Neki su ljudi vjeru prihvatili, a neki nisu; to je njihova lična stvar, no oni koji su prihvatili vjeru svjesni su da im vjera kaže da ne želi jadne i ponižene muslimane. U 141. ajetu sure Nisa Uzvišeni Gospodar kaže: *A Allah nikada neće dati prevlast nevjernicima nad vjernicima*. Drugim riječima, Allah niti želi niti voli da islamsko društvo bude prisiljeno pružati ruku potrebe prema bilo kome na Ovom svijetu. Uzvišenom Gospodaru nije drago islamsko društvo koje se dovelo na te grane da mu treba neko drugi za oslonac šta god da se dogodi. Društvo koje svoje teže bolesnike vodi od države do države, koje ima fabrike koje su mu drugi gradili i projektirali, koje za direktore i ključne ličnosti dovodi strance, kada se desi prirodna katastrofa, vlada mu očekuje ko će se prvi javiti da pruži pomoć – takvo društvo sa aspekta vrijednosti i bliskosti Gospodaru nalazi se na dnu spiska. Simbol ekonomije takvim društvima je pružena ruka koja prima pomoć. Uzvišeni Gospodar voli ono islamsko društvo koje ima dostojanstvo i nezavisnost.

Iz navedenog ne smijemo shvatiti da Bog voli iskvareno islamsko društvo bez ikakvih veza i relacija sa vanjskim svijetom. Ne, Uzvišeni Gospodar voli dostojanstveno islamsko društvo koje će imati dostojanstvene veze sa cijelim čovječanstvom. Jedna od osam kategorija predviđenih u instituciji zekata jeste odvajanje sredstava za nevjernike, kako bi oni uvidjeli da je islam sasvim dobronamjerna vjera. Jedna od tih kategorija jeste i čovjek koji je na putu ostao bez sredstava. On kod kuće može biti bogataš, ali ukoliko mu se dogodi nešto što ga dovede u situaciju da ostane bez novca, bio on musliman ili ne, u islamskoj kasi postoji poseban odjeljak

samo za takve ljude. Ne smijemo sebi dozvoliti da izjednačimo govor o časti, dostojanstvu i nezavisnosti sa izoliranjem i prekidanjem veza. To su dva različita pojma i stanja. U jednoj predaji od Imama Sadika prenosi se da je rekao: “Svoj teret natovari na sebe. A ukoliko ga ne natovariš i ne ponesiš, nemoj čekati da ti ga drugi ponese.” Ovo je uputa kako postati dostojanstven i častan. Allame Tabatabai u svome dnevniku zabilježio je jednu lijepu uspomenu. On kaže da nikada u toku školovanja nije otišao na čas sa pitanjem ili problemom u vezi s novom lekcijom. Uvijek se trudio na svaki mogući način riješiti problem i eventualnu nejasnoću prije nego počne čas. Metod i sistem njegovog školovanja bio je takav da bi sve ono što je trebalo sutra učiti on veče ranije temeljito iščitavao. Čak se rijetko dešavalo da na sutrašnjem času čuje nešto novo. Zašto je ovo radio? Zato što je u Kur’anu vidio ajet koji kaže: *A one koji se potrude zaradi Nas Mi ćemo uputiti stazama Našim.* (El-‘Ankebut, 69) Allame je rekao: “Kada je tako, zašto bih ja svoj teret stavljao na tuđa pleća. Bog mi je dao sposobnost, moć i pamet, zato sam sebi dao zadatak: Sjedi i sam nosi svoj teret.” To je upravo ona islamska čast, islamski duh i dostojanstvo.

Kada već govorimo o dostojanstvu, kako ne bismo pomislili da je to pojam koji se veže samo za međunarodne odnose, prisjetit ćemo se fikhskog pravila koje smo već navodili, onoga po kojem, ako nemamo vode, nećemo je uzeti od komšije u slučaju da ćemo time izgubiti dostojanstvo, tj. ako će nas on, nakon što nam je da, gledati svisoka. Rekli smo da ćemo uzeti tejemum u takvim okolnostima, a ako zanemarimo ovo pravilo i ipak uzmemo vodu od komšije, abdest uzet tom vodom bit će neispravan. Zašto? Zato što nas on u tom trenutku želi poniziti. A Uzvišeni ne želi i ne voli da se Njegov vjernik ponizi, pa makar i za namaz. Dostojanstvo vjernika

toliko je važno da ako ćemo namaz, dakle ono što smo obavezni izvršiti, obaviti, ali ćemo se poniziti, on je neispravan. Moramo zapamtiti ovo načelo, načelo dostojanstva.

Drugo načelo podrazumijeva da je znanje temelj dostojanstva i nezavisnosti društva i pojedinca. Živimo u vremenu u kojem se sve što se dešava temelji na znanju. Čovjekov život je neodvojiv od znanja. Nema segmenta u životu koji možemo obaviti, a da u njemu nije prisutno znanje. Iz ovoga možemo zaključiti da je znanje mjerilo dostojanstva. S obzirom da se dostojanstvo gradi na temeljima znanja, to znači da što se više ima znanja, to će više biti i dostojanstva.

Treće načelo ukazuje da se vrijednost našeg svjetonazora, morala i djela temelji na znanju. U 36. ajetu sure *Junus* kaže se: *Većina ljudi slijedi samo pretpostavke, a zaista pretpostavke nimalo ne pomažu istini.* U 28. ajetu sure *Nedžm* kore se oni koji slijede pretpostavke pa se kaže: *A pretpostavka istini baš nimalo ne koristi.* Nadalje, u 36. ajetu sure *Isra* općenito se kaže: *Ne povodi se za onim o čemu nemaš znanja.* U nastavku ajeta objašnjava se zašto da se ne vežemo ni za šta drugo osim za znanje: *...I sluh, i vid, i srce, za sve to će se, zaista, odgovarati.* Znači, zato što su nam date oči, uši i srce, ali ne uzalud – dati su nam da bismo se njima koristili, a bit ćemo pitani za način njihove upotrebe. Iz ajeta koji nam neposredno ukazuju na ovo možemo izvući zaključak da ako bismo čak i svjetonazor gradili – ali ne na temeljima znanja, već pretpostavki – pa ako bismo i došli do pravoga morala, on ne bi bio prihvaćen. Isti zakon važi i u slučaju da nas neko pita u vezi sa fikhskim pravilom. Ako ne znamo odgovor već samo pretpostavljamo, u tom slučaju čak i da pogodimo i taj čovjek bude radio na temelju takvog “ispravnog” odgovora, na Sudnjem danu bi nas čekala kazna zato što smo na osnovu pretpostavke izrekli fikhsko pravilo.

To se danas u modernom svijetu dešava i u pravnim sistemima. Koliko se samo puta dogodi da neko sa kupljenom diplomom radi kao ljekar i počne prepisivati lijekove! Ako to i ispravno radi, ali ga uhvati inspekcija, on ide u zatvor. Može se pravdati da su mu pacijenti zdravi, ali oni će odgovoriti da je postojala realna mogućnost čak i da umru, jer im je lijekove prepisivala nestručna osoba. Ovo je racionalno načelo, dokazano je i ispravno i islam ga prihvata.

Četvrto načelo podrazumijeva da se visina nagrade za naša djela sa vjerskog aspekta temelji na znanju. Poslanik je rekao: “Kada vidite čovjeka kako puno ibadeti, nemojte se ushititi dok ne vidite koliko razumije. Zaista se nagrada daje u mjeri razuma.” Prema tome, sve zavisi od toga da li je i koliko shvatao zašto klanja, zašto posti i zašto čini druge ibadete.

Na temelju ovih četiriju načela dolazimo do zaključka da se u cjelokupnom životu, u svim segmentima, svemu što radimo ili ne radimo i u svemu kroz šta prolazimo – moramo kretati i djelovati potpuno svjesno i na temelju argumenata i znanja.

Još jedan grijeh nas muslimana ili naših predaka jeste to što su znanje podijelili na vjersko i svjetovno. Na temelju ove podjele, svaka predaja koja govori o znanju tumači se u korist vjerskog znanja i vjerskih znalaca. Stoga, ako neko dobro zna hadis, mi mu ljubimo ruke, ako je komentator Kur’ana, ljubimo mu ruke, a ako je specijalista za srce, kažemo da je dobar čovjek, ako je fizičar i ima dosta naučnih postignuća i izuma, skidamo mu kapu i ništa više. Šta smo ovom podjelom ostvarili? Napravili smo zid odvajanja između Dunjaluka i Ahireta. Svjedoci smo da se na vazovima govori da islam voli i Dunjaluk i Ahiret, ali je u praksi drugačije. Zato vidimo jednog mladog muslimana ili muslimanku

koji žele studirati ekonomiju, fiziku, hemiju, politologiju i sl. kako pate od kompleksa nedostatka duhovnosti, a ukoliko su naklonjeni vjeri, smatraju da su u velikoj prednosti oni što su na islamskim fakultetima. Međutim, vratimo se ajetu koji kaže da Allah ne dozvoljava nevjernicima da budu dominantni, a da muslimani budu nazadni. Ovo za sobom povlači da je svako znanje prihvaćeno i da se svaki znalac poštuje i uvažava. Jedan veliki učenjak se pitao čemu uopće ljubiti ruku učenjaka. Smatrao je da treba ljubiti svoju ruku. Vlastitom rukom se bilježi znanje pa je kasnije treba poljubiti. Vlastitom rukom se radi dobro i korisno djelo pa je treba poljubiti. Greška koja je u početku bila samo pojmovna, a odnosila se na podjelu znanja na vjersko i svjetovno, dovela je do toga da danas u humanističkim naukama zaostajemo za drugima. Razlog je jednostavan: mi ih ne smatramo svetim, dok ih islam itekako smatra takvima.

Pogledajmo jedan primjer. Došao jedan političar u islamsku državu i kada je po prvi put čuo ezan, upitao je: “Šta je ovo?” Rekoše mu da nije ništa posebno, da se to muslimani pozivaju na namaz. On upita: “Ima li to kakve veze sa našom politikom?” Rekoše mu da nema, a on reče: “Odlično, neka uče koliko hoće.” Svemu tome je uzrok naša podjela bez granica. Čak smo i vjeru podijelili na vjeru Dunjaluka i vjeru Ahireta. Vjeru Dunjaluka smo ostavili, vjeru Ahireta prihvatili, a ona je negdje ni na nebu ni na Zemlji.

17. 2. 2007.

Govorili smo o razlozima koji su doveli muslimane u nezavidan položaj, položaj zaostalosti. Tim povodom rekli smo da islam pridaje veliku pažnju širenju znanja, a istovremeno

je čovjekova priroda takva da on voli znanje, a na temelju te ljubavi izrečeni su različiti komentari znanja, u kojima su se potkrale greške. Ljudi su znanje uzeli ograničenije nego što ono jeste, zbog čega je došlo do stanja u kojem se muslimani trenutno nalaze. Ograničavanje je do te mjere uzelo mah da su neki u komentaru Poslanikove predaje: “Traženje znanja je obaveza za svakog muslimana”, rekli kako je Poslanik mislio isključivo na muškarce jer nije spomenuo imenicu ženskog roda – vjernica. Rezultat ovakvog pristupa je više nego očigledan. Pola muslimanskog tijela biva lišeno mogućnosti sticanja znanja. To je ženu prikovalo za kuću. Ako je žena šta učila, bilo je to ono znanje koje se ticalo njenih ličnih potreba kao znanje o namazu, postu, abdestu i tome slično. Time jedan ogroman broj vjernika ostaje nepismen i vezan za kuću. Kao takve, žene postaju potrošači koji ništa ne nude; drugim riječima, islam od njih nije imao nikakve koristi. Iz tog razloga veoma važan društveni činilac, koji je trebao nositi znatan dio društvenog tereta sagledanog u odgoju društva, umjesto da ponese teret, sam postaje teret islamskom društvu.

Iako ima i predaja u kojima se kaže: “Traženje znanja je obaveza za svakog vjernika i vjernicu”, pretpostavimo da je jedina ova predaja u kojoj je rečeno da je sticanje znanja obaveza vezana uz imenicu u muškom rodu. Pridemo li tom “jedinom” hadisu logično i razumno, shvatit ćemo da su neke stvari općenite naravi i nisu ekskluzivno namijenjene nikome, već pripadaju svakom pojedincu. Pored toga, prihvatiti hadis na prethodno navedeni način ne slaže se sa logikom islama. Primjeri da logika islama ne trpi takve stvari su brojni: U 9. ajetu sure *Zumer* kaže se: *Da li su isti oni koji znaju i oni koji ne znaju? Zaista pouku primaju samo razumom obdareni.* Ukoliko bismo tematski hadis i ovaj ajet predočili jednom

običnom vjerniku, koji nije posebno upućen u logiku islama, i ukazali mu da je u ajetu također upotrijebljena imenica u trećem licu množine muškog roda, a da ženski rod nije uopće spomenut, možda bi kod njega prošla tvrdnja kako se ovdje misli samo na muškarce. U takvim okolnostima doslovan prijevod nekada može biti prihvaćen. Međutim, šta je sa 13. ajetom sure *Hudžurat: Zaista je od vas najčasniji kod Allaha onaj ko je najbogobojazniji*. Da li bismo možda mogli manipulirati i reći da se i ovdje misli samo na muškarce jer je upotrijebljena imenica u drugom licu množine muškog roda? U 28. ajetu sure *Sad* se kaže: *Zar ćemo postupiti isto sa onima koji vjeruju i čine dobra djela kao sa onima koji prave nered na Zemlji, ili, zar ćemo postupiti sa bogobojaznima isto kao i s grješnicima!?* Da li postoji musliman koji je do određene mjere upoznat sa Kur'anom i kur'anskim zakonima koji će reći da se svi primjeri odnose na muškarce, jer su u navedenim primjerima upotrijebljene imenice u muškom rodu?! Takvo šta je nemoguće. Zdrava čovjekova logika kao i logika vjere služe se pravilom da se upotrebljavaju imenice muškog roda, ali da one svojim opsegom obuhvataju sva ljudska bića – i muškarce i žene. Nažalost, pogrešni komentari, koji su izazvali trenutnu situaciju i koji moraju biti uočeni i izbačeni iz naših umova, temelje se na neobaviještenosti o Kur'anu i kur'anskim pravilima, kao i na naopakom korištenju razuma, tj. nakon što je gurnut sa mjesta koje mu pripada, razum ne može funkcionirati kako treba. U načelu, znanje i bogobojznost su svjetlost i njihovo posjedovanje ne može se pripisati ni ograničiti na muškarce ili žene. Islam je došao prosvijetliti čovječanstvo. Islam je došao čovječanstvo učiniti bogobojaznim, odnosno svjesnim Boga.

Dželaludin Rumi kaže da je čovječnost čovjeka u znanju i pismenosti. On dušu poistovjećuje sa obaviještenošću. Duša,

to je ispravan odgovor na ispitu; što čovjek bolje odgovori, što posjeduje više znanja, on ima veću dušu. Što je čovjek obavješteniji, to je njegova duša intenzivnija i uzvišenija. Rumi pita zašto je čovjekova duša veća od životinjske i odgovara – otuda što joj je obaviještenost veća. Dakle, duša je činilac razlike. Dušu ima onaj koji zna razlikovati dobro od zla, onaj koji se obraduje kada mu u ruke dođe kakvo dobro, a rastuži kada ga zadesi kakva nesreća. Nakon ovog kratkog, ali dostatnog upoznavanja sa suštinom duše postalo nam je jasno da je onome koji ima više znanja i ko je obavješteniji duša veća. Isto je i sa bogobojaznošću. Za koga kažemo da je Božiji evlija? Da li je to onaj koji više klanja ili više posti? Ne, bogobojaznost nije u tome, nego se i ova dimenzija čovjekovog kvaliteta vraća na znanje i na obaviještenost. Što čovjek više zna, to znanje ima veći i jači uticaj na dušu. Što je duša obavještenija i što je u njoj jači dojam o tome da je u nas Bog udahnuo od Svoga ruha, to je ona bliža Bogu. Nakon što smo naveli nekoliko ajeta i razmotrili neke očigledne racionalne argumente, možemo zaključiti da i ako u hadisu nije spomenuta imenica ženskog roda, besmisleno je reći kako nema potrebe da žena stiče znanje.

U svijetu inteligibilija postoji jedno načelo po kojem ukoliko se želi doći do nečega, uvod koji omogućava da se to ostvari sam po sebi se nameće kao obaveza. Kada, naprimjer, želimo steći neko znanje, sve ono što prethodi sticanju toga znanja samo po sebi je obavezno. U skladu sa islamskim ustrojstvom sticanje znanja je obaveza jer je znanje ključ za stizanje do svake sreće i do svake koristi. Koji je uvod potreban da se stigne do cilja koji se naziva stečeno znanje? Jedan od njih može biti to da se osiguraju sredstva da znanje bude dostupno ljudima, odnosno izgraditi ustanove koje će biti rasadnici znanja: škole, fakultete, zgrade u kojima će se

štampani udžbenici i knjige itd. Time se osigurava sve ono što spada u uvodna sredstava koja omogućavaju naobrazbu. Šehid Mutahari, govoreći o problemu zaostalosti muslimanskog naroda, kaže da oni ljudi koji u svojim životima nisu napravili ni najmanji potez kojim bi učinili nešto konstruktivno na promjeni stanja u bilo kojem segmentu vezanom za školstvo i za obrazovanje, nemaju pravo polemizirati o pitanjima vezanim za stanje u kojem se nalazimo. Takvi ljudi nemaju pravo kritizirati ničiju kulturu, niti bilo kome zamjerati zbog toga što nameće svoje standarde, zato što taj poštuje svoje i zalaže se na planu proširenja svoga. Možemo zaključiti da naš pasivni čovjek, koji ni na koji način ne učestvuje ni u jednom segmentu unutar obrazovanja i odgoja, nema moralno pravo da se žali i da jadikuje što nas je neko doveo u loše stanje pa naša djeca ne stiču kvalitetno znanje. Već smo rekli da je podjela znanja na vjersko i svjetovno iz temelja pogrešna i da je prouzrokovala niz loših pojava. Između ostalog, kada se vodi kampanja za prikupljanje sredstava za izgradnju džamije, u tom slučaju će pobožni ljudi bez dvoumljenja učestvovati, ali će dobro razmisliti, pa možda neće ni dati prilog za izgradnju neke obrazovne institucije jer bi se nekako osjetili oštećenim što nisu dali sredstva za vjeru. Reakcija je takva bez uzimanja u obzir činjenice da se nezavisnost i integritet jednoga društva ogledaju kroz kulturnu, obrazovnu, ekonomsku i svaku drugu razvijenost. Svoje namaze, primjera radi, možemo klanjati i kod kuće i u džamiji. Međutim, kada nam se razboli neko u porodici, moramo ga voditi u bolnicu ukoliko ima bolnice. Razboli nam se supruga, a mi nemamo svojih stručnjaka i moramo je voditi strancu da je liječi. Šta je u ovom poređenju vrijednije? Da li je bolje da namaz klanjamo kod kuće, ali da ulažemo na planu edukacije ženskog liječničkog kadra? Svaki normalan i

svjestan čovjek, ako treba birati, reći će da treba klanjati kod kuće, ali da se žene školuju. Međutim, ako od istog tog čovjeka koji će odgovoriti na ovaj poželjan način zatražimo da daje stipendiju jednoj djevojci da bi se mogla obrazovati, on će odgovoriti da je to lijepo, ali će dati prednost izgradnji džamije. Tako vidimo da pogrešni pristupi i podjele polahko ali sigurno zauzimaju mjesto među muslimanima u njihovom načinu života, dovodeći muslimane u nezavidan položaj.

Strah od znanja

Kada bismo rekli da muslimani imaju strah od znanja, to bi možda izgledalo malo pretjerano, ali ako poredamo činjenice o kojima smo govorili, vidimo da je stanje zaista takvo da se muslimani plaše znanja. Veliki broj nas koji smo muslimani plaši se ući u logičan razgovor, što znači da se plašimo logike. Svjesni da taj strah srozava naš ugled u društvu mi se trudimo sakriti ga.

Sanai, poznati iranski pjesnik, trudio se svojim učenicima ukazati da znanje trebaju sticati na temelju vjere u Boga, dajući im do znanja da ukoliko budu učeni ljudi, ali ne i vjernici, bit će znalci, ali oni koji griješe. On je htio postići dobro i uputiti, ali su neki ljudi potpuno pogrešno razumjeli njegov savjet, pa su počeli opravdavati i govoriti da kada o znanju na takav način govori neko tako velik, jasno je da znanje i nije baš posebno dobro, odnosno da može biti čak i štetno. Sanai savjetuje da se onaj ko se odluči na sticanje znanja treba potruditi da se spasi od pohlepe. Zašto? Zato što lopov koji dolazi navečer u kuću može doći s lampom ili bez lampe. Kada dođe bez lampe, nema mogućnost biranja, već kupi sve što mu dođe pod ruku, a kada ima lampu, onda pažljivo bira šta je najvrjednije da odnese. Isti je slučaj i sa

učenim čovjekom koji je pohlepan. On je poput lopova sa lampom. Tako i mi školujemo kadar za budućnost ili u domaćim ili u stranim školama. Kada se učeni kadrovi vrate iz inostranstva, ne budu li radili na moralnosti i između ostalog na pohlepi, onda oni dolaze kao vrsni lopovi koji došavši do položaja počinju rasprodavati državu za sitne novce, te počinju kvariti vjeru i moral mladog naraštaja predstavljajući ono što je nemoralno moralnim.

Nakon sagledavanja ovih činjenica izvjesni ljudi dolaze do zaključka kako je najbolje da budemo nepismeni i da nam ne trebaju škole. Da li je ovaj zaključak ispravan? Vjera nas uči da znanje samo po sebi ne može osigurati sreću ni pojedincu ni društvu. U prilog ove činjenice ide veliki broj ajeta. Najzad, i Objava je spuštena upravo zbog toga da bi postavila vjeru ukorak sa znanjem. S druge strane, vjera sama po sebi također ne osigurava sreću. Pobožni nezalica ne koristi nikome, pa ni samome sebi. I kada želi nešto urediti, pobožni nezalica to zahvaljujući neznanju još više iskvari. Poslanik, s.a.v.a., kaže: “Kičmu vjere slamaju dvojica ljudi: bezbožni učenjak i pobožni nezalica.” Islam nam govori da društvu ne treba ni pobožni nezalica ni bezbožni učenjak, upravo ono na što aludira Sanai riječima da lopov, kada dođe s lampom, može bolje izabrati. A da bi lopov nesmetano ušao negdje, tu mora biti noć i tama. Pored toga, ukućani moraju biti izvan kuće. Međutim, ukoliko imamo svjetla, tj. ako društvo bude osvjetljeno znanjem, u tom slučaju nema tame. Ukoliko društvo pomoću vjere bude obogaćeno osjećajima moralnosti, tolerancije, poštovanja, to znači da kuća nije sama. Čovjek koji je učen i bogobojazan uvijek je budan. U slučaju da su uvjeti idealni, kada bi lopov i došao sa svjetlom, on bi samo pridodao svjetlosti postojećem svjetlu. Zdravo i budno društvo koje ima svjetla nalazi znanje bez obzira odakle da ono

dođe. Sjetimo se hadisa u kojem se kaže da je znanje izgubljena stvar za vjernika i da ga on, gdje god da ga nađe, uzima.

S druge strane je jasno da je učenom čovjeku koji nema vjere idealno da se nalazi u društvu gdje vlada tama, gdje vlasnik kuće ili spava ili je odsutan. On tako vuče društvo na stranu koja njemu odgovara. Upravo zbog ovih činjenica ne smijemo nasjedati na sofizme. Trebamo se polahko upuštati u ono čega nas je strah – u razgovore i u debate, jer je činjenica da je islam dolazio do blistavila u doba kada se na njega vršio pritisak i kada mu se prigovaralo. Prigovori su samo tjerali muslimane na učenje i na dolazak do odgovora. U novije doba je veoma zastupljen izraz *dijalog civilizacija*, koji je na neki način polog modernog društva. No, islam je došao sa znatno širom misijom i pojmom; islam je došao voditi dijalog sa neciviliziranim da bi ih uveo na svjetlost i na pozornicu civilizacije. Vjera je došla nekulturne učiniti kulturnim. Vjera je došla neodgojene odgojiti. Vjera je došla da ljude sklone kršenju zakona i pravila uputi da poštuju zakone i pravila. Poruka Božijeg Poslanika ogleda se upravo u slijeđenju zakona, u slobodi i slobodarstvu. Možemo reći da se čovjek koji se plaši znanja, naučnika i naučnih razgovora sigurno plaši i samoga sebe. Takav se čovjek stidi svoga identiteta. Njemu nije drago što je upravo to što jeste. Štaviše, on nije svjestan kojeg je identiteta. Mevlana nam kroz svoje pitke stihove ukazuje na ovo stanje:

*Naš'o ružni čovjek ogledalo neko,
zgrozio se od ružnoće, pa mokreći rek'o:
O kako si ružno, o kako si spodobno,
za tebe je mokrenje ono što je podobno.
Kamo sreće da te nikad našao nisam,
prije tebe nakaznost vidio nisam.*

*Ogledalo reče: Mokraća me peče po liku tvome,
ja sam svjetlost, ti se mokriš po sebi, dabome.*

Ovaj primjer na lijep način odslikava stanje ljudi koji se plaše znanja i koji se plaše svoje pripadnosti. Od Poslanika se prenosi jedan divan i veoma poučan hadis. Ako bismo se pridržavali ovog hadisa, u povijesti islama sve bi bilo drugačije. Riječ je o zakonu: “Ko oživi neplodnu zemlju, ona mu pripada.” Zahvaljujući ovome, u islamskim propisima važi pravilo da ukoliko čovjek oživi jedan dio neplodnog, ničijeg zemljišta ili pustinje, ta zemlja pripada njemu. Iako je riječ o pravnom šerijatskom zakonu, on ipak nije ograničen. Bolje je da kažemo da je riječ o pravilu stvaranja. Pretpostavimo da jedno obrazovano, kulturno, dobronamjerno i vrijedno društvo dođe u kontakt sa jednim nepismenim i neobrazovanim društvom, potrudi se te ga obrazuje i uputi! Zar ono na neki način ne pripada njemu? Sljedeći primjer je da čovjek uzme i prihvati jedno siročće ili napušteno dijete da ga odgoji i izdržava. Na koji način će ga odgajati? Da li će to činiti po želji njegovih roditelja ili po ličnim standardima? Sasvim je sigurno da će ga odgajati na način kako njemu odgovara. Poslanik nam u gornjem hadisu kaže da ukoliko umremo, pa dođe neko i oživi nas uputom, mi smo njegovi i njemu pripadamo. Ukoliko ne želimo biti nečiji, onda moramo biti živi. Ukoliko želimo biti živi, moramo imati znanje. Mi muslimani moramo imati industriju i sve ono na čemu se temelji blagostanje jednoga društva. Ovaj hadis blista nebeskom svjetlošću koja ima čudesnu snagu za svakog pojedinca. Ako imamo dijete, ali ne znamo gdje izlazi ni s kim se druži, jednog moramo biti svjesni: dijete je u posjedu onoga s kim se druži. U relaciji sa svojim roditeljima to je dijete mrtva zemlja. Ono je na raspolaganju onome ko mu daje znanje, materijalnu potporu i pomoć.

Na početku smo rekli da ako želimo doći do odgovora i naći krivca koji je doveo muslimane do nazadnog hoda, moguće razloge i činioce dijelimo na tri kategorije: Prvo gledamo sadržaj vjere i program koji nam ona nudi, zatim se okrećemo prema muslimanima da bismo vidjeli da li su oni krivi, da li su oni svojim ponašanjem i odnosom prema vjeri zaslužni za svoje stanje, a na trećem mjestu dolaze neprijatelji. Moj lični stav je da je velika laž teretiti neprijatelje i tvrditi da oni snose isključivu krivicu. Ne tvrdim da nemaju zasluga. Svakako da imaju, ali 95 posto krivice ide na račun nas muslimana, a pet posto na njihov račun. Budemo li malo pažljiviji, uočiti ćemo da ni tih pet posto ne ide na njihov račun. Nas najviše nervira to što nas zavađaju i što ubacuju razdor. Međutim, mi ne bismo trebali prihvatiti razdor. Kada neko baci kamen u staklo, ono se razbija i mi kažemo da je kamen razbio staklo. Kada kamen bude bačen na zid, šta se događa? Da li tada kamen razbije zid? Naravno da ne razbije. Znači, problem možemo posmatrati i sa aspekta da je staklo krhko i pogodno za razbijanje, dok je zid čvrst i ne može se razbiti. Poslanik, s.a.v.a., kaže: “Svaka ovca koja se izdvoji iz stada postaje zalogaj vuka.” Ako posmatramo sa gledišta vuka, kojeg svi optužuju, sasvim je normalno i logično da on očekuje koja će se ovca izdvojiti i zalutati u njegove čeljusti.

Možemo zaključiti da je strah od znanja zapravo strah od polemike i strah od istraživanja, a to je činilac koji pojedinca dovodi u nezavidnu situaciju, i ne samo pojedinca, već i društvo sa ovakvom osobinom. S obzirom na činjenicu da smo svi obavezni i da svi nosimo određeni teret na svojim plećima, ne možemo reći: Šta možemo učiniti kao pojedinci? Svaki pojedinac može sa svoje strane zapaliti jedan mali plamen. Zamislimo potpuno mračan prostor! Kada se u njemu zapali samo jedna šibica, ona se vidi iz velike udaljenosti i

ona osvjetljava određeni prostor oko sebe, što zavisi od veličine plamena, odnosno od intenziteta svjetla koje plamen daje od sebe. Drugim riječima, plamenu težina i gustina mraka ne štete. Pored toga, plamen je orijentir drugim ljudima. Kur'an nam kaže: *Čuvajte sami sebe!* (*El-Maide*, 105) Moramo biti svaki za sebe svjetlo. U tom slučaju: *...neće vam nauditi onaj ko je zalutao*, jer kada se upali jedna svijeća u tami, onda tama ne gasi njenu svjetlost. Tako vidimo da nerijetko jedan čovjek preporodi cijelo društvo. Čitajući, između ostalog, Gandijevu životnu priču u knjizi *Ovo je moja vjera* saznajemo da kada je studirao u Velikoj Britaniji, bio je prepoznatljiv kao stranac, istočnjak. Jednom prilikom zbog toga je dobio i batine. U trenutku dok su rasisti izlijevali svoju mržnju u obliku nemilosrdnih udaraca jedan njegov prijatelj, ugledni Englez, ponudio mu je da bude svjedok na sudu kada ih bude tužio. Gandi mu reče da jako cijeni njegovu spremnost da mu pomogne, ali da ne želi na sud. Ovaj ga začuđeno upita zašto ne želi. Gandi odgovori: "Od onog dana kada sam odlučio da se borim za svoj narod zavjetovao sam se da se nikada i nijednog trenutka neću boriti za lične interese. Ukoliko postignem da Indijci dobiju slobodu, i ja ću biti slobodan. Ukoliko ne uspijem, onda ću i ja kao milioni drugih Indijaca dobijati batine i bivati ponižavan." Njegova jaka volja dovela je do toga da Indija bude respektabilan činilac u svijetu. Upravo zato Kur'an kaže: *Čuvajte sami sebe, vratite se sami sebi*. Sve dok u sebi ne ostvarimo duhovnu slobodu nema nade da se možemo kretati ka ostvarenju društvenih sloboda.

LJEPOTA I MLADOST

19.05.2007.

Ljepota i mladost su riječi koje predstavljaju veoma važnu temu za mlade ljude. Štaviše, riječ je o temi koja nije važna samo za mlade već za cijelo čovječanstvo. Vjera ima obzira prema ovoj činjenici te zahvaljujući tome obraća posebnu pažnju na ovu temu.

Danas ćemo svoju pažnju usredsrijediti na dvije stvari, jedna je ljepota kao princip, a druga je mladost, kao izraz te ljepote. *O sinovi Ademovi, uljepšajte se kada pođete u džamiju* – poručuje nam Kur'an. *Jedite i pijte ali, ne pretjerujte, zaista Allah ne voli one koji pretjeruju* – još je jedna kur'an-ska poruka (*El-A'raf*, 31). *Ko je taj što je zabranio blagodatiti koje je Allah Svojim robovima dao, i dobrote iz Božijih riznica* – još jedan je ajet iz Kur'ana (*El-A'raf*, 32). Iz navedenih ajeta možemo doći do četiriju zaključaka. Prvi se ogleda u tome da je ljepota u osnovi ljudska potreba. Drugi, kada kažemo *ljepota*, tada se misli i na duhovnu i moralnu ljepotu. Treći, postoje materijalne i društvene ljepote. Četvrti i općenit zaključak je da između nabrojanih ljepota vlada ravnoteža i sklad. Ljepota je potreba cijeloga društva, zašto?

Kada bi čovjek živio samačkim životom, ne bi uopće imao potrebe ni za ljepotom ni za ogledalom. Kada bi čovjek živio sam, izgledao bi poput neandertalaca, bio bi sav čupav, zapušten, zamazan, jednostavno sav nikakav, što je sasvim logično i prirodno, jer ne bi imao potrebe da se nekome uljepšava. Budući da čovjekov život može biti samo društvenog karaktera – jer čovjek je stvoren da živi

u zajednici – ljepota je nužan uvjet i značajan činilac društvenog života.

U društvu i zajednici postoje ljubav i mržnja, zadovoljstvo i srdžba. Sa jedne strane postoji lijep moral, a s druge, surovost i nemilosrdnost. Tako čovjek izrazom svoga lica nekome stavlja do znanja da li ga voli, ili ga možda mrzi. Čovjek jednom vrstom ponašanja biva odbijen, a drugom privučen. Kada u društvu primijetimo kako se neko čudno ponaša, odmah shvatimo da mu nešto nedostaje. Uzvišeni Bog je podučio čovjeka putem njegovog fitreta, tj. putem one Božanske niti položene u svakom čovjeku, da svoje nedostatke mora preodgojiti ili ih sakriti od drugog da ne bi postao predmet ogovaranja. Kada odbojnost ili privlačnost među ljudima ne bi postojala, čovjek uopće ne bi ni pomišljao na to kako će izgledati i kako će se ponašati. Prema tome, fizičko uljepšavanje i ljepota, duhovno uljepšavanje i duhovna ljepota nužne su potrebe svakog pojedinca u društvenom životu. Upravo zbog toga običaj uljepšavanja u društvenim odnosima u potpunosti je u korelaciji sa kulturnim miljeom u kojem se živi. Svako društvo i svaka zajednica, u mjeri u kojoj su civiliziraniji u toj mjeri su i ljepši. Društvo u kojem se ljepoti ne pridaje značaj smatra se nazadnim. Nайдete li na zajednicu u kojoj je sasvim svejedno šta je ljepota, uljepšavanje, lijep odnos, našli ste se u mrtvoj zajednici, zajednici koja nema nikakvih elemenata života. Život zajednice je pravi život tek kada članovi jedni drugima pomažu, kada u određenom broju stvari postignu jedinstvo interesa, kada neke stvari koje to zaslužuju imaju vrijednost i u vezi s njima se članovi društva slažu, te kada postoji određeni broj stvari koje zaslužuju kritiku i bivaju opisane kao nepoželjne. U ovakvom društvu dolazi do izražaja međusobna saradnja i smisao zajedničkog života. Zamislite društvo koje nema

izgrađen osjećaj vrijednosti ni prema vanjskoj ni prema unutrašnjoj ljepoti!

Šta je to u čovjekovom biću što ga privlači ka lijepom? U vezi sa ljepotom postoji stav prema kojem ukoliko Bog ne bi stvorio ljepotu te istovremeno našim dušama dao sposobnost opažanja i shvatanja ljepote, u tom slučaju naše duše, tj. ono što nas čini onim što jesmo, ne bi mogle napredovati. Ako bi naše duše bile sklone samo zemaljskim, materijalnim vrijednostima, onda ljepota postaje svojevrsni lanac i okov. Ukoliko pak postoji samo težište prema duhovnom vidu ljepote, onda nas ono diže ka višim svjetovima. Mnogi ljudi žive tako da uopće nemaju osjećaj za uzvišenije vrijednosti i kategorično su opredijeljeni za gledanje materijalnih ljepota. U takvom je slučaju ljepota svedena samo na konzumiranje različitih prehrambenih proizvoda, unošenje tečnosti u organizam, spavanje, lijepo oblačenje te eventualno i na lijepu funkciju. Ovakve, nižerazredne zemaljske vrijednosti vežu nas za zemlju, ne dozvoljavajući nam da se uspinjemo ka višim svjetovima. Međutim, pogledamo li malo u smjeru uzvišenih duhovnih ljepota, vidjet ćemo kao da na Nebesima posvuda ima poseban okvir kroz koji gledamo prekrasne prizore, što nas još jače vuče prema gore.

Rumi o tome govori u sljedećim stihovima:

*Kad bi pogled upravljao derviš,
u plavet punu Božijih dragulja,
ugledo bi zvijezde kao jarke svijeće,
što svjetlost im noć u dan premeće.
Rekao bi da su zvijezde s mjesta ustale
sa zemljanima priču zapodjenule:
O zemljani, razumni budite,
u ovom trenu noć s nama probdijte.*

*Lice derviša zajapuri se vidjevši to,
oko mu zaikri poput zvijezda sto.
O Bože, strop zendana Ti, pun je elana,
poput izložbe u galeriji porculana.
Ne znam da l' je i veranda toliko lijepa
kada nam strop zendana ljepotom tepa.*

Božijem Poslaniku, s.a.v.a., bio je običaj da ustaje obaviti noćni namaz. Dok je uzimao abdest i pripremao se za namaz, upućivao bi pogled u nebesko prostranstvo učeći sljedeće ajete:

U stvaranju Nebesa i Zemlje i u izmjeni noći i dana su, zaista, znamenja za razumom obdarene, za one koji i stojeći, i sjedeći, i ležeći Allaha spominju i o stvaranju Nebesa i Zemlje razmišljaju. "Gospodaru naš, Ti nisi ovo uzalud stvorio; hvaljen Ti budi i sačuvaj nas patnje u Vatri! Gospodaru naš, onoga koga Ti budeš u Vatru ubacio Ti si već osramotio, a nevjernicima neće niko u pomoć priteći. Gospodaru naš, mi smo čuli glasnika koji poziva u vjeru; 'Vjerujte u Gospodara vašeg!' – i mi smo mu se odazvali. Gospodaru naš, oprosti nam grijehе naše i pređi preko hrđavih postupaka naših, i učini da poslije smrti budemo s dobrim. Gospodaru naš, podaj nam ono što si nam obećao po poslanicima Svojim i na Sudnjem danu nas ne osramoti! Ti zaista ne kršiš obećanja!"

Ovo su ajeti od 190. do 194. sure *Ali-Imran*, a to što ih je Poslanik redovno ponavljao jedna je vrsta praktične naredbe da i mi učimo. Poslanik bi gledajući u zvijezde, u te noćne ukrase neba nad našim glavama, pogledom prolazio kroz njih. Njegovo je oko kadro da prodre do zbilje, a upravo radi toga oči su mu bile ispunjene suzama. Upravo ovakvim postupcima naš Poslanik je poticao svoje sljedbenike da i oni

gledaju u zvijezde, drugim riječima, da i oni gledaju Božije stvaranje, pa da i oni dođu do zaključka čemu sve to služi. Zato je u dovi koja se uči u trenucima svitanja tokom mjeseca Ramazana između ostalog molio: “Bože naš, ne liši Tvoje zaljubljenike Svoje ljepote.” Pogledamo li ovaj svijet realnim očima, vidjet ćemo da je svako Božije stvorenje emanacija Božije ljepote. Za produhovljene ljude, arife, cijeli Univerzum i sva stvorenja nisu ništa drugo do ogledala u kojima se očituje *lice* Božije. Svako stvorenje, budući da su sva stvorenja osobena, pokazuje sliku odraza Božijeg.

Postavili su Hegelu pitanje: “Šta je to ljepota? Za nešto kažemo da je lijepo, za nešto drugo da je ružno. Reci nam šta je lijepo, a šta ružno.” On im je rekao sljedeće: “Svaka stvar i svaki predmet što više bude ukazivao na onostrane zbilje, tj. što nas bude više približavao Bogu, on je zahvaljujući tome i ljepši.” Dakle, sve stvari stvorene na Ovom svijetu svojom ljepotom polahko nas vode ka krajnoj Ljepoti. Posljedica nema ljepotu sama po sebi, već su posljedice ogledala koja ukazuju na izvornu ljepotu Božiju. Naprimjer, kakav značaj i ulogu igra ukrasni lančić? On bi sam po sebi bio bezvrijedan, međutim, on je vrijedan tek kada se nađe na nečijem vratu i tada on ukazuje na ljepotu nečega drugog, a ne na sebe. Ljudi skloni ukrašavanju svjesni su da nakit ne služi da bi ukrasio samog sebe. Nije svrha ukazati na ljepote ukrasa kao što je lančić ili prsten, već im je uloga da ukažu na nešto drugo. Uzvišeni Allah, Stvoritelj svih stvari i bića na ovom Svijetu, ne želi da pokaže njih, već Sebe. Svima vam je poznat hadis kudsi: “Bio sam skrivena riznica, poželjeh da budem upoznat pa stvorih stvorenja.” Prema tome, svaka dunjalučka sitnica je samo kap u moru ljepota koja treba ukazati na krajnju, izvornu Božiju ljepotu. Kako je Hegel volio grčke filozofe, njegov stav je platonistički stav,

naslijeđen od njih. Platon je zastupao stav da su sve stvari ovoga svijeta samo sjene i odrazi svojih originala koji su u višim svjetovima. A pjesnik je napisao stih prema ovoj Platonovoj misli: *Ja sam taj koji je tragao za Lejlom u ogledalu*, tj. tražio sam svoju ljepotu kroz Lejlu. Medžnun je izgorio, ne zbog Lejle, već zbog sebe, Lejla mu je bila samo ogledalo.

Kur'an govori o površnim ljudima na Zemlji, od kojih jedni vide malo više, dok su drugi prikovani za zemlju i vide samo pred sobom te takvi ljepotu vide samo u materijalnim stvarima. Međutim, produhovljeni ljudi vide malo dalje od oblaka. Oni kažu – ova ljepota što je vidim – to je blijeda slika ljepota iz viših svjetova. Sokrat divno primjećuje: “Onaj koji vidi samo materijalne ljepote spava, a oni koji vide duhovne ljepote su budni.” Poslanik kaže da su ljudi mrtvi, a kada umru, probude se i ožive. Kur'an kaže da kada na Sudnjem danu takvi budu upitani gdje su im drugovi i kumiri, gdje je sve ono što su obožavali: novac, žene..., oni će odgovoriti: “Bože, savladale su nas strasti.” (*El-Mu'minun*, 106)

Platon nas pita: “Šta ako vas sada ja upitam šta je ljepota?” On ukazuje da kada bismo u odgovoru pokazali neki lijepi cvijet i rekli: “Ovo je ljepota”, pogriješili bismo. Cvijet jeste lijep ali, on nije ljepota. Isto tako, kada bi nekog upitali za neki predivni vodopad koji je pred njim i upitali ga šta je ljepota, on bi rekao: “Evo, ovo.” Dođemo u neku divnu šumu i zadivimo se ljepoti. Sa obale mora posmatramo zalazak Sunca pa kažemo: “Ah, kakav divan prizor”; ugledamo lijepo lice, opet ljepota; noć puna zvijezda, opet uzdah, kakva ljepota. Kiša koja pada u Africi – kakva ljepota. Filozof bi rekao: “Pa šta ti je onda ljepota ako ti je sve lijepo?” Platon kaže da je svaki od navedenih primjera zapravo strelica koja pokazuje u pravcu ljepote. Oni nisu ljepota, oni ukazuju gdje

je ljepota, a izvorna ljepota krije se u našim dušama. Pjesnik kaže:

*Čuo sam glasnika ljepote iz moje nutrine,
kako mi prstom pokazuje:
Pogledaj gdje vjetar puše,
da li traga za svojom voljenom?
Voda kuda teče, za svojim voljenim.
Vatra kuda plamen diže, za svojim voljenim.*

Hoće reći da cio svijet ide za voljenim. Kreće se u pravcu svoga savršenstva. Sva ova lijepa, prekrasna bića i sama teže i ukazuju na pravi izvor svoje ljepote, a nas upućuju ka tom krajnjem cilju, najvećem izvoru ljepote.

Bože, mi znamo šta su žene uradile pred Jusufom kada su ugledale njegovu ljepotu – posjekle su prste. Bože, malo se pokaži i našim dušama jer mi smo toliko okorjeli u odvojenosti od Tebe.

Kada je arif ubrao cvijet lale, rekao je: “O lalo, od koga si posudila svoju ljepotu? Uzela si je od moga Prijatelja, od onoga što je i meni i tebi dao.” Pa je pogledao u vrapca i rekao: “O ptico lijepa, ti si svoj kljunić uzela iz riznice ljepote moga Prijatelja. O Mjeseče puni, što nas svojim pogledom i smiješkom obasjavaš, nije li tvoj smiješak odraz govora o ljepoti moga voljenoga Stvoritelja, Koji ti je upravo dao da moj govor pretočiš u osmijeh?” Čovjek, samim tim što je čovjek, treba ljepotu. Da nema ljepote čovjek uopće ne bi ni tražio ni stigao do nekog savršenstva, i svi naučni, tehnološki i drugi napreci ne bi ni postojali kada ne bi bilo podsticaja za ljepotom. Zato je Uzvišeni Bog položio fitret koji teži za ljepotom zahvaljujući čemu čovjek može da ulaže napor i da se trudi u postizanju svoga savršenstva. Kako da se mi

koji pripadamo ljudskom rodu odnosimo prema ljepotama počevši od kapi kiše, vodopada i drugih prirodnih ljepota? Čovjek dok je mlad uopće ne razmišlja, niti ima uvida šta će ga snaći u poznim godinama. Tako je starac ugledao svoje lice u ogledalu, vidio ćelavost, bradu, naborano lice i ostale tragove starosti pa se onespokojio i naljutio. Reče sebi: “O ti vreću, šta bi od one džennetske ljepote koju si nekada imao? Šta bi sa onim lijepim licem?”

Ono što je svojstveno mladalačkom dobu jeste cvjetanje emocija. U mladosti djeluju osjećaji. Ovo je ujedno i odgovor na pitanje zašto mladi vole muziku. Kakvu vrijednost ima buđenje osjećaja? Koliko god porastu i koliko god emocionalne potrebe čovjeka budu ispunjene na valjan način, nivo njegovog saznanja i svijesti poraste za jedan stepen. Koliko god se pojačaju emocije na valjan način, čovjekova duša postaje suptilnija. Oni koji su skloni ubijanju su bezobzirni ljudi i lišeni svake pozitivne emocije. Koliko se god čovjek umije zadiviti prirodnim ljepotama, toliko u njemu raste samilost i emotivni naboje. Suprotno tome – kada su emocije na manjem stepenu, tj. kada čovjek ima manje emotivnog naboja, tada opada nivo milosti u društvu. Ljudi postaju grubi i netolerantni. Jedan psiholog kaže da djeca i ljudi koji nisu i koji ne pohađaju školu vole govoriti glasno, dozivati se preglasno, vikati i ponašati se primitivno. Oni nemaju nikakvog osjećaja prema ljepotama izlistale šume, lijepog pejzaža, vodopada. Upravo je jedna važna funkcija i uloga pjesnika i pisaca da do određene mjere povećaju nivo osjećaja, da nam približe prirodne ljepote, ne bi li malo pomogli pojedincima koji pate od manjka emocija.

Poznati pisac i filozof Jean-Jacques Rousseau (1712-1778) kaže da su prirodne ljepote, poput oblaka kada ih večernji povjetarac nosi po nebu, korisne jer ljudima približavaju

ljepote prirode odgajajući u njima osjećaje i veću naklonost prema prirodi. Sve to s ciljem da bi se ljudska osjetila, između ostalih oči i uši, odgojile. Kur'an nam, također, ističe zbog čega i zašto sve te ljepote i ljubav. Jedan od razloga zašto vjera podstiče čovjeka u kretanju ka ljepoti jeste da bi se čovjekov um usmjerio prema njoj. Uđemo li malo dublje u ovu temu, vjerovatno će nam se nametnuti pitanje kakve veze ima sa moralom ako sebe uspijemo usmjeriti da počnemo s većim uživanjem gledati prirodne ljepote i na taj način počnemo primjećivati ono što prije nismo. Zašto postajemo moralniji prema drugima? Kur'an naglašava i podstiče da se gledaju ljepote i uvidi koliko u njima ima vrijednosti. Cilj gledanja ljepota jeste preodgajanje našega morala, osjećaja i da bi se u nama izoštrili suptilni osjećaji. Dakle, pitanje je: Kakva je veza između potrebe ka lijepom i uživanja u ljepotama prirode te našega morala, tj. ponašanja prema drugima?

ČOVJEK S ASPEKTA RAZUMA I EMOCIJA

Časni Kur'an u vezi s čovjekovim životom općenito gledano navodi tri etape, smatrajući ih neophodnostima u svijetu stvaranja. Nemoguće je da čovjek bude čovjek i da stigne do svoga cilja, a da na tom putu ne prođe kroz ove tri etape. Kada kažemo tri etape, onda se pod tim podrazumijevaju tri obaveze, tri različita toka, tri različita događaja koji se dešavaju u životu. O kojim etapama je riječ? U 54. ajetu sure *Rum* se kaže:

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِّنْ ضَعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِن بَعْدِ ضَعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِّن بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشَيْبَةً يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْقَدِيرُ

Allah je Taj Koji vas iz stanja slabosti stvara. Ovdje se ukazuje na stanje djetinjstva i nemoći. ...Onda vam, poslije slabosti, snagu daje, a poslije snage iznemoglost i sijede vlasi. On stvara što hoće; On sve zna i svemoćan je. Može se postaviti pitanje zašto je na kraju ajeta rečeno: On stvara što hoće? Da bi nam se dalo do znanja da nije prisiljen da se uokviri u tri spomenute etape, već On radi ono što želi. Na kraju se potcrtava: On sve zna i svemoćan je. Biće koje ima apsolutno znanje i apsolutnu moć, radi i stvara šta želi. Tri faze spomenute u ajetu ogledaju se kroz djetinjstvo, mladost i starost. Ukoliko bismo čovjekov životni put htjeli slikovito prikazati, onda ga možemo zamisliti kao stazu koju planinar mora preći. On kreće od podnožja planine, pa sve do njenoga vrha, da bi se na kraju vratio odakle je i pošao. Osobena stvar u vezi sa planinarevim putovanjem jeste to da je kada tek pođe pun snage jer je odmoran, a što se više penje i što

ide više, ima bolji pogled. Kada silazi, sve je umorniji i mogućnosti su sve manje. Zanimljivo je spomenuti da je mladost vrijeme kada se penje na vrh planine. Kada se *mladi planinar* popne na vrh, to je vrhunac moći i slavlje. Mladalačko doba predstavlja vrhunac tjelesne i razumske snage. Druga tačka nam ukazuje na to da je mladost karika koja spaja djetinjstvo i starost. Znači, budućnost i prošlost. Dakle, mlad i razuman čovjek treba se osvrtni i gledati na obje strane, i u prošlost – gdje sam bio, šta sam radio, šta sam ostvario u svom životu, kao i u budućnost – gdje trebam ići i šta me čeka. U ovom prikazu iskustva u prošlosti su svjetla budućnosti. U suri *Ahkaf* od 15. do 20. ajeta na lijep način nam se oslikava ljudski život. Zamolio bih vas da obratite pažnju na ove ajete. U njima se na tako lijep način prikazuje uloga majke, toliko se štiti njen položaj, da čovjek osjeća prisutnom njenu milost i naklonost i da bi iz zahvalnosti (ako bi ona bila tu pored njega) ljubio njene i ruke i noge.

وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَبَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَةً قَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَصْلِحْ لِي فِي ذُرِّيَّتِي إِنِّي تُبْتُ إِلَيْكَ وَإِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ

Čovjeka smo zadužili da roditeljima svojim čini dobro; majka njegova s mukom ga nosi i u mukama ga rađa, nosi ga i doji trideset mjeseci. A kad dospije u muževno doba i kad dostigne četrdeset godina, on rekne: “Gospodaru moj, dozvoli mi da Ti budem zahvalan na blagodati koju si darovao meni i roditeljima mojim, i pomози mi da činim dobra djela kojima ćeš zadovoljan biti, i učini dobrim potomke moje; ja se, zaista, kajem i odan sam Tebi.”

أُولَئِكَ الَّذِينَ نَتَقَبَّلُ عَنْهُمْ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَتَتَجَاوَزُ عَنْ سَيِّئَاتِهِمْ فِي أَصْحَابِ
الْحَنَّةِ وَعَدَّ الصَّادِقُ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ

Eto, od takvih ćemo Mi dobra djela koja su radili primiti, a preko ružnih postupaka njihovih preći; od stanovnika Dženneta će oni biti, istinito obećanje koje im je dano ćemo ispuniti.

وَالَّذِي قَالَ لِيُؤْتِنَا إِلَهُكُمُ الْكُفْرَ وَالكَرْبَالَةَ أَفْتَا بَلَّغْنَا إِلَهُكُمُ الْكُفْرَ وَالكَرْبَالَةَ فَيُقْبَلُونَ
وَهُمَا يَسْتَعِينَانِ اللَّهُ وَيَلْتَكُمُ الْكُفْرَ وَالكَرْبَالَةَ فَيُقْبَلُونَ مَا هَذَا إِلَّا آسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ

A onaj koji roditeljima svojim kaže: “Ih, što mi prijetite da ću biti oživljen kad su prije mene toliki narodi bili i nestali!” – a oni, zazivajući Allaha u pomoć, govore: “Teško tebi, vjeruj, Allahova prijetnja će se, doista, obistiniti!” On odgovara: “To su izmišljotine naroda drevnih!”

أُولَئِكَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ إِنَّهُمْ
كَانُوا خَاسِرِينَ

Oni su ti kojima je ispunjena Riječ o narodima koji su prije njih bili i nestali: džinima i ljudima, jer, oni su, zaista, nastradali.

وَلِكُلِّ دَرَجَاتٍ مِمَّا عَمِلُوا وَيُؤْتِيهِمْ أَعْمَالَهُمْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ

Za sve će biti posebni stepeni, prema tome kako su radili; da ih nagradi ili kazni za djela njihova – nepravda im se neće učiniti.

وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ أَلَّذِينَ أُذْهِبَتْمْ طَبَائِكُمْ فِي حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا وَاسْتَمْتَعْتُمْ بِهَا فَالْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ تَفْسُقُونَ

A na Dan kad oni koji nisu vjerovali pred vatrom budu zaustavljeni: “Vi ste u svom životu na Zemlji sve svoje naslade iskoristili i u njima uživali, a danas sramnom patnjom bit ćete kažnjeni zato što ste se na Zemlji, bez ikakva osnova, oholo ponašali i što ste raskalašeni bili.”

Vidimo u ovih nekoliko ajeta da se mladi općenito dijele u dvije skupine, u dobre i loše.

U ajetima se kaže – Mi smo savjetovali i ukazali mladom čovjeku da prema svojim roditeljima usmjeri posebnu vrstu dobrote. Kada govori o majci, Kur’an prvo spominje dva razdoblja koja su za majku vrlo teška i bolna, tj. period trudnoće i period dojenja i brige o djetetu: ...*nosi ga i doji trideset mjeseci*. Zašto je to rečeno? Da bi se istaklo da smo 30 mjeseci bili teret, ili u njenoj utrobi ili na njenim grudima i rukama. Odemo li negdje da popijemo kahvu, sjednemo i igramo se olovkom, pa nam olovka ispadne i neko nam je dohvati, mi ćemo mu se sto puta zahvaljivati kao da je učinio nešto veliko i važno. Međutim, kada Kur’an kaže da smo 30 mjeseci bili u njenom naručju, koliko se u tom slučaju trebamo zahvaliti svojim majkama?! Sam porođaj je za majku veoma bolno i teško iskustvo.

Nakon toga govori se o etapi kada čovjek postane moćan i snažan, kada napuni 40 godina. Šta 40 godina krije u sebi, to je druga tema za čije obrađivanje nemamo sada vremena.

Uglavnom, jedni su dobri i kada postanu svjesni, kažu: “Bože, daj mi moć i priliku da budem zahvalan na blagodatima koje su mi date i na blagodatima koje su date mojim

roditeljima.” Čemu nas ovaj kur’anski ajet uči? On nas uči da koliko god željeli dobro sebi, trebamo ga željeti i svojim roditeljima, jer mi smo rezultat njihovog truda. U Kur’anu ne možemo naći nijedan primjer da je neki od poslanika učio dovu, a da u njoj nije spomenuo svoje roditelje. To je najbolji dokaz i pokazatelj ljudske zahvalnosti. Tačno da me stvorio Bog, ali postoji uzročni lanac, postoje roditelji koji su zaslužni što ja jesam ja.

Jednom prilikom je nekakav mladić u znak protesta primijetio: “Ko ih je molio da me donesu na svijet?!” Međutim, šejh mu reče: “Ko je zvao tebe da baš ti dođeš, možda su oni htjeli nekog drugog?” Kada čovjek sebi nešto želi, treba obavezno u svoju želju uključiti i roditelje, svoga oca i majku, a posebno majku. Dalje u dovi naš četrdesetogodišnjak moli: *Pomози mi da činim dobra djela kojima ćeš zadovoljan biti.* Do ovoga trenutka on se usredotočio na prošlost, ali odjednom prelazi na budućnost, pravi ravnotežu skokom koji čine riječi: *I učini dobrim potomke moje.* Vidimo, spominju se prošlost i roditelji, tj. karika iz prošlosti, a zatim i djeca, što nam između ostalog ukazuje da čovjek treba razmišljati uravnoteženo, ne zapostavljati nijednu stranu svoga života. Također nam se s psihološkog aspekta ukazuje na trenutak kada bi čovjek volio imati djecu – da li on želi vrijednu, odgojenu i poštenu djecu, djecu koja će ga poštovati? Ako želi, u šta nema sumnje, u tom slučaju bi trebao biti takav sin ili kćerka svojim roditeljima. Jednostavno nas opominje, otvara nam oči: želiš li imati dobru djecu – budi takav svojim roditeljima. U dovi se nastavlja: Bože, Tebi se vraćam i predajem se Tvojim zakonima.

Na ovaj nam način Kur’an daje do znanja kakva je jedna skupina ljudi, da bismo mogli obratiti pažnju na to šta se tim ljudima daje zauzvrat. *Eto, od takvih ćemo Mi dobra djela*

koja su radili primiti, a preko ružnih postupaka njihovih preći; od stanovnika Dženneta će oni biti, istinito obećanje koje im je dano ćemo ispuniti. Dakle, za njih se bez potrebe za alegorijama kaže da su stanovnici Dženneta. Ovo obećanje je istinito i u skladu s njim će biti i postupano.

Bila je to jedna skupina mladih ljudi, koji poštuju sebe, svoje roditelje i koji uvažavaju zakone stvorenog svijeta. Zauzvrat, zbog ovakvog stava i puta kojim su se odlučili ići, Allah im je pripremio vječne blagodati.

Pogledajmo sada drugu vrstu mladih ljudi.

A onaj koji roditeljima svojim kaže: “Ih, što mi prijetite da ću biti oživljen kad su prije mene toliki narodi bili i nestali!” – a oni, zazivajući Allaha u pomoć, govore: “Teško tebi, vjeruj, Allahova prijetnja će se, doista, obistinuti!” On odgovara: “To su izmišljotine naroda drevnih!” Oni su ti kojima je ispunjena Riječ o narodima koji su prije njih bili i nestali: džinima i ljudima, jer, oni su, zaista, nastradali. Za sve će biti posebni stepeni, prema tome kako su radili; da ih nagradi ili kazni za djela njihova – nepravda im se neće učiniti.

Oni kukaju, protive se svojim roditelja, stalno im naglašavaju: “Dosta mi te je, stalno me zoveš nekom Bogu, nekom Poslaniku, dosta više! Koliko je ljudi prije mene umrlo i nije se vratilo?!” Čovjek ovakvim postupcima poručuje da ne poštuje ni roditelje, ni zakone stvorenog svijeta. Međutim, roditelji kao roditelji, makar im djeca tako i postupala, pitaju se: “Bože, šta da radimo? Bože, pomози nam.” Zatim se obraćaju djetetu: “Teško tebi, vjeruj, zaista se Božije obećanje obistinjuje.” A oni odgovaraju: “Ma pusti, to su samo bajke prijašnjih naroda!” Ajet dalje ističe da ne trebamo biti time iznenađeni, to nije ništa novo, takvih je oduvijek bilo, i oni će biti u društvu onih što zaslužuju kaznu, a ti su gubitnici.

Na kraju se za obje skupine koje smo naveli naglašava da imaju različite stepene. I svaki će od njih prema zasluži biti nagrađen ili kažnjen. Dakle, one koji su radili dobra djela čeka nagrada. One koji su radili loša djela čeka kazna srazmjerna njihovoj zalutalosti. Oni poričući ne priznaju ni roditelje ni Boga, oni će biti ti koji su izloženi vatri. Kada budu izloženi vatri, reći će im se: “Vi ste svoje užitke i sve ono što je na Dunjaluku bilo dobro dobili, u tome ste uživali koliko ste mogli, a danas, s obzirom da ste Nam došli praznih ruku, čeka vas strašna kazna.” Zatim se postavlja pitanje: “Jesmo li vas Mi kaznili?” A odgovor glasi: “Ne, vi ste to zaslužili, jer ste bili na Dunjaluku bez ikakva prava i opravdanja oholi, bili ste od onih koji su izišli iz okvira istine.”

Vidimo na koji način Kur'an dobrog mladića opisuje kao svjesnog prošlosti, posredstvom svojih roditelja, i budućnosti, posredstvom svoje djece. Također ga opisuje kao čovjeka zahvalnog i svjesnog zakona koji vladaju Ovim svijetom, koji sebe smatra dijelom kreacije. Vidimo kako jedna te ista stvar i prilika može igrati dvije različite uloge. Mladost je za pametnog mladića karika koja povezuje prošlost sa budućnošću, dok je ista ta mladost za čovjeka koji je ustao na pogrešnu nogu prilika za raskidanje veze između prošlosti i budućnosti.

Poželjno je da iščitamo ovih nekoliko ajeta i razmislimo o njihovim porukama, jer ukoliko smo muslimani, to znači da smo prihvatili Kur'an kao knjigu svoje upute, prihvatili smo činjenicu da ćemo na osnovu zakona koji se nalaze u toj Knjizi na Sudnjem danu biti nagrađeni ili kažnjeni. Zato se u jednom hadisu kaže: “Ne dostoji da se naziva muslimanom onaj koji dnevno ne prouči barem pedeset ajeta.” Koliko slušamo muziku, gledamo filmove, dopisujemo se; pa šta bi nam falilo da malo učimo Kur'an? Melodičnost kur'anskih

istina ostavlja neizbrisiv, pozitivan i osvježavajući uticaj na čovjekovu dušu.

Dalje iz navedenih ajeta saznajemo, što bi bila i posljednja tačka, da je mladost trenutak postojanja postavljen između dviju nepostojećih tačaka: prošlosti, tj. djetinjstva kojeg više nema, i budućnosti, koje također nema, koja tek treba doći. Jedino što imaš jeste ono u čemu jesi sada. Zapravo, svaki trenutak našeg života predstavlja tačku između “dva ništa”, tj. onoga što je prošlo i onoga što dolazi. Ovaj trenutak, koji se naziva mladost, predstavlja jedan od važnih životnih kapitala i treba biti vrlo dobro i promišljeno iskorišten. U jednom se hadisu kaže da trebamo uvažavati i iskoristiti prilike koje su nam date u mladosti: zdravlje, bogatstvo, roditelje itd. Prilike u životu koje nam se izmiču nije sasvim sigurno da će nam se ponovo ukazati. Upravo govoreći o prilikama nailazi se na temu mladosti, mladosti koja je još samo jedan životni trenutak, etapa u kojoj čovjek gradi, stvara, koristi trenutno raspoložive izvore koji su jedinstveni i neponovljivi. Sve na Ovom svijetu što vidimo da je izgrađeno, da je zeleno, da odiše svježinom i životom proizvod je snage i entuzijazma koji su mladi ljudi ulagali.

Pogledajmo industrijsku moć bilo koje države, vidjet ćemo ako je preobrazimo u poseban oblik da će predstavljati akumuliranu snagu mladih ljudi. Osvrnemo li se malo po svijetu i uzmemo li u obzir sva rudna bogatstva koja se vade iz zemlje, uočit ćemo da su uglavnom i ideja, i proračuni, i lokacije, i na kraju samo vađenje postojeći i aktuelni zahvaljujući mladoj snazi ili snazi mladosti. Napredak svake države, nezavisnost i sve ostalo što je važno nalazi se u rukama i zavisi od ruku mladog čovjeka. Ako jedna država ima nezavisnost, to je znak da ima vrijedne i marljive mlade ljude. Ukoliko je država bogata, to je znak da ima dosta aktivnog

mladog potencijala. Činjenice koje smo nabrojali međusobno su tijesno povezane. Svjetska ministarstva zdravlja povela su pitanje kako ocijeniti koja država najviše vodi računa o higijeni, drugim riječima koja je država najčistija. Došli su do zaključka da samo treba napraviti proračun potrošnje higijenskih sredstava. Koja je država imala srazmjerno veću potrošnju, to znači da je ta država najčistija. Želimo li saznati u kojoj državi su mladi ljudi najvrjedniji, odmah bismo rekli da je to ona država koja ima najsigurnije temelje opstojnosti, ili drugim riječima, koja ima jaku kulturu, čija je ekonomija u porastu. Nakon kratkog objašnjenja zaključili smo da nezavisnost, prosperitet i ugled države zavise od mladih ljudi.

Jedan sociolog kaže u vezi s mladim ljudima: Ukoliko je mladost karika koja povezuje prošlost i od koje zavisi budućnost, nad kojom se danas nadvila opasnost, u tom slučaju riječ je o izuzetno važnom pitanju. Kada se otkrije neka nova planeta, tada svi ljudi koji se bave astronomskim proučavanjima svoje teleskope usmjere ka njoj, a tako su i učenjaci koji se bave problematikom mladih ljudi danas svoje misli usredsrijedili na njih. Političari se oslanjaju na mlade ljude, romanopisci glavne likove uglavnom opisuju kao mlade ljude. Novinari, također, hvale mlade i mladost, ali su pretjerujući u tome napravili zamjenu teza, pa umjesto da se govori o tome šta je to u mladosti vrijedno, šta mladom čovjeku uliva nadu i moral, govori se o porivima, o ljepoti tijela u negativnim konotacijama...

ISLAM I MLADOST – POSLANIKOV STAV

Poslanik, s.a.v.a., kaže da se na Sudnjem danu čovjek neće moći pomjeriti prije negoli odgovori na dva pitanja. Prvo pitanje ticat će se toga u šta je utrošio život, u šta je potrošena mladost. Uzmite u obzir ovaj hadis i vratimo se našoj temi.

Rekli smo da život možemo podijeliti u tri etape. Nakon ove podjele usredsrijedili smo se na ono što se naziva mladost, ukazujući na nju kao na nešto što ima neprocjenjivu vrijednost u odnosu na život. Kada kažemo da je Poslanikov metod moralna čistota, time se daje do znanja da ako čovjek želi biti čedan, častan i moralan u mladosti, onda je to stvarno vrijedno, jer u starosti i najveći nevjernik mora biti dobar, jer tada nema snage da krade, da vara, da bude nemoralan, pa zato mora biti častan jer, ne može drugačije.

Obratimo pažnju na kur'anski primjer Jusufove čednosti. Svi uvjeti su bili ostvareni da počini nemoralno djelo. Štaviše, ne da su bili ostvareni svi uvjeti, već je bio izložen izboru – ukoliko to ne uradi, ići će u zatvor. Međutim, on u ime Boga, u ime morala, nije postupio onako kako je od njega traženo. Hazreti Ali ukazuje da je mladost neprepoznata blagodat. Dvije su stvari čijih vrijednosti nismo svjesni sve dok ih ne izgubimo, to su mladost i zdravlje. Dok sam bio u obilasku jednog prijatelja u bolnici, pomislih da bi dobro bilo barem jednom sedmično otići u bolnicu nekome, ne mora to biti neko poznat, važno je vidjeti te ljude u gipsu, u zavojima, priključene na aparate, zašto? Zato što se takvo stanje vrlo lahko može i nama dogoditi. Naprimjer, neka je starica mjesecima u bolnici, a niko je ne posjećuje. U prvi

mah pomisliš da mora da je svoju mladost uzalud potrošila, ali, moguće je da se to svima nama dogodi. Veoma je važno za naš život da ne gledamo ko vozi najnoviji automobil, pogledajmo ko vozi najstariji bicikl, ko ide ulicom a obuča mu je dotrajala. To je vrlo učinkovito za životnu ravnotežu, za podešavanje i balans. Nije loše kada već govorimo o bolnicama otići do psihijatrije i vidjeti sve te mlade ljude u čijim glavama struji praznina.

Jedan pjesnik jadikuje: Ostarih, te odoh u prašnjavi sokak gdje su se djeca igrala, zagrabilh prašine rukom i bacih sebi u lice. Zašto? Zašto sam to uradio? Možda u toj prašini osjetim miris mladosti? Mladost ima svoj miris, a čovjek dok ne prođe kroz to stanje, ne može ga ni shvatiti.

Uvjerili smo se i shvatili da od sada želimo biti oni koji cijene mladost, međutim, šta da radimo? Trebamo početi od toga da shvatimo šta znači to da cijenimo blagodat mladosti. Cijeniti blagodat znači cijeniti i koristiti je u granicama onih stvari i okvira zbog kojih je data i zbog kojih postoji. Cijeniti mladost i cijeniti život znači doći do onoga zbog čega smo stvoreni. Cijeniti mladost znači opet se vratiti na poruke navedenih ajeta iz sure *Ahkaf*, gdje se spominje prva skupina pozitivnih mladih ljudi, svjesnih vrijednosti svoga djetinjstva, vrijednosti svojih roditelja. Svjesnih sadašnjeg trenutka, svjesnih budućnosti, pokornih i zahvalnih zakonima Ovoga svijeta.

MLADALAČKA SKLONOST KRETANJA IZ KRAJNOSTI U KRAJNOST

Šta znači kretanje mladih iz krajnosti u krajnost? Ako je neko mlad, sve što kaže je ispravno!? Ne, to nije tačno. Ili je, možda, pošto je mlad, sve što kaže neispravno? Ni ovo nije tačno. Da vidimo šta nam po ovom pitanju poručuje jedan sociolog. On kaže: “Prije Drugog svjetskog rata, tačnije od 1939. godine pa sve do 1945, izvlačio sam zaključke braneći stav da je mladost izvanredna prilika.” Ova misao trebala bi nas podstaći, opametiti i natjerati da iz nje nešto naučimo. “Ono što je uslijedilo nakon tog perioda, tj. nakon te dobi, pomoglo mi je da učvrstim te misli. Ipak, i pored svega, trebamo biti svjesni činjenice da mladost nije jedina prilika.”

U skladu sa svim što smo do sada rekli izvest ćemo četiri zaključka:

1. Moramo biti svjesni vrijednosti koju mladost ima. Biti produktivno svjestan vrijednosti koju mladost nosi ne podrazumijeva samo znanje, nego je pravo značenje ove svijesti raditi u skladu sa tim znanjem.
2. Proći se pretjerivanja po ovom pitanju. Pretjerivanje je zapravo odstupanje i nelogično je da težište okrenemo prema mladosti. Ona jeste vrijedna, ali nije cjelovita.
3. Svaka vrijednost koja postoji u Ovom svijetu isprepletena je sa nedostacima. Ukoliko se negativne stvari i nedostaci ne uzmu u obzir i ne sagledaju, u tom slučaju vrijednost se može pretvoriti u svoju suprotnost.

Kada kažemo mladost i vrijednost, moramo uzeti u obzir i nedostatke poput toga da mlad čovjek ne može biti iskusan poput starog čovjeka, što znači da mlad čovjek ne može sagledati životne situacije na način kako to mogu njegovi roditelji. Jedan tinejdžer ne može sagledati sve ružnoće i bedastoće koje su odrasli ljudi spremni učiniti. Ali to mogu učiniti njegovi iskusni roditelji. Razlika između mladog i starog čovjeka u tome je što je star čovjek prošao kroz mladost i okusio starost koja na sebi svojstven način predstavlja akumulator iskustava. Međutim, mlad čovjek od tih iskustava ima tek neznatan dio. Zato je veoma poželjno i korisno da se mlad čovjek, iako je pun snage i ideja, ipak savjetuje sa roditeljima i starijim, sa onima koji su iskusniji.

4. Moramo napraviti razliku između svrsishodnog uzroka i stvari koja ima taj uzrok. Mladost jeste dobra i lijepa, no koja je svrha mladosti?

Poslanik je štitio mlade ljude, podržavao ih i brinuo se o njima. Kako je god danas moderno biti mlad, u ono vrijeme je bilo moderno biti star. Evo jedne šaljive situacije. U Iranu je kod šaha bio službenik koji je radio na dvoru. Umre šah, a na njegovo mjesto dođe njegov sin. Službenik ostaje u službi. Jednom ga šahov sin upita: “Gdje ti je bolje, za vrijeme moga babe ili sada kod mene?” Sluga reče: “Ako hoćeš pošteno, ni kod jednog mi nije dobro.” “Kako to?”, upita ga mladi šah. Sluga reče: “U vrijeme tvoga babe u modi je bila brada. Međutim, ja sam bio mlad i nisam je imao. Gdje god bih otišao, govorili su mi: Hajde ti sjedi do vrata, a ovdje će oni s bradama. Sada, kad si ti došao, meni brada narasla, ali ona više nije u modi!”

Za vrijeme Poslanika bilo je doba kada su bile cijenjene bijele brade. Vijeće bijelih brada bilo je toliko moćno da je moglo udati kćerku nekog čovjek koji se nalazio pod okvirom upravljanja tog vijeća, a da on za to i ne zna. Jedno od izvanrednih djela koje je Poslanik za svoga vremena uradio jeste zaštita mladih ljudi.

NE POVODI SE ZA ONIM ŠTO NE ZNAŠ

30.06.2007.

Danas sam odabrao jedan ajet i jedan hadis koje bismo svi, a posebno mladi, trebali uzeti za moto svoga života. Da se bilo ko od nas držao ovoga ajeta i hadisa i da ih je uzeo kao životni moto, uvjeren sam da nikada, ni u jednom trenutku, ni na jednom mjestu i ni u jednoj situaciji ne bi morao da se kaje, bilo da je riječ o društvenom ili privatnom životu. Veliki broj problema sa kojima se susrećemo ometa nas upravo zato što ne vodimo pažnju o tim načelima.

Riječ je o 36. ajetu sure *Isra* u kojem se kaže:

وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَئِكَ كَانَ عَنْهُ
مَسْئُولًا

Ne povodi se za onim što ne znaš... U životu, bez obzira da li je riječ o moralu, djelu ili službenoj praksi, nemoj napraviti ni jedan potez prije nego imadneš znanje o tome šta si naumio. Odlučili smo da se oženimo, da se udamo, da se upišemo na fakultet, itd, to moramo učiniti onako kako nam Kur'an nalaže – svjesno, uz sagledavanje, uz znanje. Nakon ovoga pravila u istom ajetu se iznosi razlog zašto je to tako: *I sluh, i vid, i razum, za sve to će se, zaista, odgovarati.* Dakle, bit će izvršen obračun i pitat ćemo vas u šta ste trošili i kako ste koristili sredstva koja smo vam dali, za šta su vam služile uši, oči, srce. Prema tome, Uzvišeni Gospodar nas je stvorio, dao nam oči da bismo vidjeli, uši da bismo čuli, razum, tj. srce da bismo analizirali i razmišljali. Allame

Tabatabai tumačeći ovaj ajet kaže da, iako je riječ o kur'an-skom ajetu, dakle objavi, nije prvenstveno riječ o Božijoj naredbi ili Božijem propisu koliko je riječ o nečemu što za-dire u suštinu čovjekovog fitreta. Čovjek koji se ne ponaša u skladu sa ovim riječima nije čovjek. Ibn Sina kaže kada čovjek, bio muškarac ili žena, bio musliman ili nemusliman, čuje neku riječ, neki stav, mišljenje, pa ga prihvati ili odbije ne na temelju argumenata već stihijski, u mjeri koliko ga je prihvatio na takav način, izašao je iz okvira čovječnosti. Zašto je to tako? Zato što je čovjekov život racionalan, zasnovan na razumu i znanju.

Bilo je to o ajetu, a sada poslušajmo hadis koji parafraziram: Došao je čovjek kod Poslanika, s.a.v.a., i rekao mu: "O Poslaniče, posavjetuj me nečim korisnim." Poslanik ga upita: "Ukoliko te posavjetujem, hoćeš li se pridržavati toga?" Reče: "Hoću, Poslaniče." Poslanik reče: "Pazi, ako ti kažem, hoćeš li se držati toga?" On i po drugi put odgovori potvrdno. Poslanik mu je i treći put postavio isto pitanje. Nakon što je i treći put čuo potvrdan odgovor, Poslanik mu reče: "Kada odlučiš da nešto uradiš, prvo razmisli da li je to štetno ili korisno za život." Ovo znači da bismo trebali biti svjesni činjenice da svako naše djelo, svaka naša riječ, svaki pokret za sobom ostavlja određene rezultate. Samo trebamo pogledati da li će taj rezultat biti koristan ili štetan za naš život. Veliki dio naših neuspjeha i padova je upravo zbog toga što se ne držimo toga da prije nego bilo šta uradimo pogledamo da li je korisno ili štetno po nas.

Jednom prilikom upitali su Allamu Tabatabaija do koje mjere se mogu išibati djeca pri odgoju. Odgovorio je: "Do mjere dok ne postanemo nasilni krvoloci." Drugim riječima, ako ću istući dijete, prvo da vidim zašto ću ga istući. Jer ono je sigurno uradilo nešto što nije uredu, zato treba da ga

ispravim. Jedna od popravnih i odgojnih metoda jeste da ga istučemo. Dakle, izdvojimo trenutak šibanja. U tom trenutku postoje dva profila, dvije psihe, dva čovjeka. Jedan čovjek šibanjem odgaja dijete. Drugi čovjek je u tom trenutku životinja koja želi da se izživi, da istrese bijes, da se isprazni nad djetetom.

Čovjek koji odgaja dijete kao brižni odgajatelj prvo će razmotriti razum mladoga bića da bi ustanovio koliko ono shvata. Drugo, odvagat će prekršaj koji je napravilo da bi utvrdio koliko je težak i kakva će kaznena mjera biti. Ukoliko između prekršaja i kazne ne bude postojala ravnoteža, čovjek u tom slučaju postaje nasilnik. Roditelj treba vidjeti da li dijete zna zašto je išibano, da li dijete razumije šta je uradilo, jer dijete ne sagledava stvari, ono samo prolazi kroz njih, ono kaže da je uradilo to i to, a ne pita se zašto, te ako ga mi upitamo, jednostavno neće znati razlog. Zahvaljujući tome, mi trenutno govorimo o vaspitaču, on je taj koji treba dobro odvagati i ispitati, on treba sagledati svoje stanje i želje, cilj i mogućnosti djeteta, treba vidjeti da li ono razumije zašto je izruženo, zašto je kažnjeno. Međutim, roditelj koji istresa svoju srdžbu i dozvoljava da ga vodi srdžba, koja je slijepa i koja ne bira sredstva, i ne razlikuje put od provalije, u takvom stanju neće moći razmišljati niti će vladati svojim postupcima, i neće stići do cilja.

Zastanemo li na trenutak i počnemo li ispitivati svoje životno stanje, vidjet ćemo kako velik broj prijateljstava i neprijateljstava, uopće mnogo naših odluka, nisu racionalne odluke zato što nisu izrasle na temelju razuma i razmišljanja. Većina se toga temelji na emocionalnim raspoloženjima, a kao što se emocije brzo javljaju, tako brzo i nestaju. Čovjek se jednog trenutka smije toliko da mu suze teku, zatim se okrene, ugleda nešto potresno i počne plakati. Emocije čovjeka

brzo i nasmiju i rasplaču. Međutim, razmišljanje nije takvo, razmišljanjem se donose odluke i postižu rezultati koji mogu opstati milionima godina. Upravo zbog toga je i odabran navedeni hadis od Poslanika: “Kada želiš nešto učiniti, prvo razmisli o ishodu.” Svejedno je gdje će i pred kim će takvo šta biti rečeno, da li pred muslimanima ili nemuslimanima, jednostavno će svi to prihvatiti.

Jedna od tema o kojoj se raspravlja u Mulla Sadrinom opusu *Transcendentalne teozofije* jeste upravo ova. Filozofija i razmišljanje stvaraju u čovjeku misaoni univerzum, čineći ga velikim u mjeri pojavnoga svijeta, jer razum povezuje čovjeka sa svijetom i kretanjima u njemu. Mevlana, također, nudi lijepu parabolu na ovu temu.

*Pogledni malehnu kap, bistre obične vode,
uz malo sunca, il' vjetar kad puhne – ona ode.*

Pogledajmo jednu malehnu kap vode! Dovoljan je malo veći vjetar ili malo toplote da ona ispari, da nestane. Znači, sudbina kapi, njeno biti ili ne biti zavisi od jednog malog povjetarca ili malo sunčevih zraka. Međutim, kada kap dospije u more, s obzirom da je postala njegov dio, ono joj daje podršku i tada joj ne može ni vjetar ni toplota nauditi. Iz našeg ugla posmatrano, kada čovjek razmišlja, on se povezuje sa univerzalnim pokretom svijeta. Univerzalni pokret ili gibanje ovog svijeta uvijek pruža potporu svim svojim dijelovima koji ga prate, a svi ga zapravo prate, jer sve se kreće. Ove je riječi Poslanik izrekao prije 1 400 godina, ali i danas su svježije, a tako će biti dok je svijeta – ko god ih i kad god čuje, uživat će u njima.

Hajdemo obaviti jedan manji eksperiment. Prvo ćemo ostaviti postrani svoje vjerovanje, da bismo razmišljali malo

drugačije. Zatim ćemo hadis i ajet koje smo upravo čuli uzeti za moto i svjetionik svoga života. Od večeras ćemo, dakle, razmišljati. Hoćemo otići kod prijatelja – razmišljamo – ići ili ne ići? Potrebno je da se raspravlja u krugu porodice – razmišljamo – da vidimo kako pristupiti, kako početi? Posao, politika, sport, alpinizam, kupovina, plivanje, studiranje, brak – sve, svako polje na kojem napravimo korak u životu treba popločati razmišljanjem. Ljeto je, želimo otići negdje da se malo odmorimo, da se opustimo – razmišljamo – da vidim koja je to aktivnost korisna i našem tijelu, i našem umu, i duhu. Ako ćemo ih uzeti za moto svoga života, onda ih trebamo i upamtiti. Ajet je kratak, jer glasi: *Ne povodi se za onim što ne znaš*. Prosto i jednostavno, nemoj iznositi stavove, nemoj se petljati u nešto što ne znaš.

Mevlana u *Mesneviji* nudi veoma lijepu priču. Poznato je ko je car šume. Lav, značajan je pojavom i snažan je, zato i jeste kralj džungle. Lav kao lav, kralj kao kralj, jak, moćan, može, pa je naredio svim životinjama u šumi da mu svaki dan donose hranu. Tako je i bilo, svaki dan su mu donosili, on bi se najeo, a ostatke davao ostalim životinjama. Jednoga dana došao red na lisicu da i ona donese hranu. Lav čekao, čekao, prilično ogladnio, zbog toga se i naljutio i taman kada je pošao da je traži, lisica dođe, ali praznih ruku. “Gdje je ručak?”, upita je lav. “O šumska ekselencijo, nisam imala drugog izlaza već sam ono što sam bila ponijela vama dala drugome lavu koji je jači i veći. To nije sve, još je rekao da je od sada on car, a ne ti. Zato sam njemu predala tvoj ručak.” Lav, onako gladan, još se više naljuti i upita lisicu gdje je taj lav. “Hajde brzo mi pokaži!” Lija ga dovede do ruba jedne provalije, na čijem dnu je bila voda. Kada je lav pogledao, u vodi se ukazao njegov lik. On je poludio od bijesa i skočio bez trunke oklijevanja da zgrabi... Istoga trenutka je shvatio

da je uhvaćen u zamku duboke provalije, a lija se počela smijati.

Nakon što je ispričao priču Mevlana analizira i postavlja pitanje zašto je lav dozvolio da bude prevaren. Odgovor je jednostavan, zato što u tom trenutku, dok je bio ljut, nije uzeo u obzir činjenicu da je lijn posao da prevari, da spletkari. Druga stvar, uzeo je pogrešno sredstvo za borbu, naime ono koje se zove srdžba. Dovoljna je bila samo jedna sekunda da se zadržao i da je sagledao situaciju, shvatio bi da je to odraz lava, a ne lav. Ovom parabolom Mevlana nam ukazuje da smo svi mi na neki način lavovi koji ne razmišljajući ulijeću u probleme. Međutim, da svoj život izgradimo na temeljima slobodnog razmišljanja, slobodnog izbora, nikada ne bismo imali problema u životu.

U jednom kur'anskom ajetu ukazuje se na suštinu i razlog dolaska Poslanika, ukazuje se da je jedan od zadataka njegovog prisustva među ljudima to da im objasni da ne trebaju svoj život temeljiti na emocijama. Emocije su tu, i trebaju dati aromu životu, ali kao dio života, ne kao njegov temelj.

Svaki posao u životu treba utemeljiti na motu koji glasi da ćemo sve postupke, sva kretanja, sve aktivnosti ustanoviti na temelju razmišljanja. Stotinu puta smo pomislili: "Bilo bi bolje da ovo nisam rekao, bilo bi bolje da nisam ono učinio. Da sam učio i trudio se kada je bilo vrijeme za to, danas ne bih razmišljao da li ću položiti ispit ili ne." Razmišljanje treba postaviti za temelj svoga života, to je potrebno da se postane čovjek, nije bitno da li smo vjernici ili nevjernici. A čovjek tek kada postane čovjek može doći do svih blagodati Ovoga svijeta. Poslušajte još jedan hadis. Kada je jedan čovjek upitao Poslanika: "O Poslaniče, s kim da se družim?", Poslanik mu odgovori: "Sa razumnim ljudima." "Šta ako su okolnosti takve da ne mogu razlučiti ko je razuman, a ko ne?"

Šta kada želim negdje prošetati i popričati s nekim, kako ću odlučiti da li da idem ili ne?” Poslanik reče nešto veoma lijepo: “Postavi mu neko glupo pitanje, iznesi neki glup zaključak, pa ako prihvati i odgovori pozitivno, bježi od njega! Ako počne razmatrati pitanje i kaže: ‘Ne može to tako’, onda se druži s njim!”

Sadi Širazi nam poklanja lijepu priču: Jedan čovjek uhvati vrapca. Kada ga je htio zaklati, vrabac sitnim piskavim glasom zapomaga: “Šta imaš od mene ovako žgoljavog, jadnog, nikakvog? Ako me ne ubiješ, reći ću ti tri stvari koje će ti biti veoma korisne u životu. Prva stvar je da sve što čuješ dobro analiziraš, a nemoj se slagati i prihvatati one stvari koje su nelogične. Je li u ovo uredu?” Čovjek reče: “Jeste.” “Druga stvar je da kada ti nešto ode iz ruku, nemoj se kajati što je otišlo. Je li i ovo uredu?” Čovjek odgovori: “Jeste.” “Treća stvar – nemoj dozvoliti da te opterećuju želje prema stvarima koje su za tebe nemoguće i neostvarive. Je li i ovo dobro?” Čovjek treći put odgovori: “Jeste.” Vrabac tada upita: “Dozvoljavaš li mi da odletim sada?” Čovjek reče da dozvoljava i vrabac odleprša. Sletio je na grančicu i rekao: “Naučio sam te tri korisne stvari, ali si nešto veliko izgubio.” “Šta je to?”, upita čovjek. Vrabac reče: “U mom trbuhu se nalazi dijamant od pola kilograma, njega sam baš jutros progutao. Da si me ubio, našao bi ga i postao bogat.” Čovjek se rastuži i pomisli da ga nije trebao pustiti. Zatim reče vrapcu: “Hajde da postanemo prijatelji i ja ću ti napraviti lijep kafez, donosit ću ti svježe hrane, davat ću ti vode.” Vrabac potpuno razočaran reče: “Šteta, svi moji planovi padoše u vodu, ja sam nemam ni 100 grama, pa kako u mene može stati dijamant od pola kilograma? Na tom si ispitu pao. Druga stvar, i da to jeste istina, ja sam ti otišao iz ruku, pa zašto žališ zbog tog gubitka? I na ovom si ispitu pao. Treće, upravo sam se

uspio spasiti od tebe, pa kako misliš ponovo prevarom da me uhvatiš, i da postanem tvoj zarobljenik? Poželio si ono što je nemoguće, jer želiš da ti se vrati onaj koji ti je uspio pobjeći.”

Šta nam Sadi ovom pričom želi poručiti? Želi nam ukazati da mi dosta stvari znamo, ali zato što ne ponavljamo i ne razmišljamo, te ih na neki način ne smatramo bitnim, one prolaze pored nas, a da mi toga i nismo svjesni. Svjesni smo da je čovjekov život racionalne naravi i jednostavno moramo ići putem znanja. Ali, nažalost, još nismo naučili živjeti takvim načinom života, pa nam se sve temelji na emocijama, strastima, srdžbi. 36. ajet sure *Isra* poručuje nam da na mjestu gdje nemamo znanja trebamo stati, i kada odlučimo nešto uraditi, trebamo razmisliti o ishodu, jer će se i za sluh, i vid, i razum zaista polagati račun. Da smo se držali ovog pravila u životu, sada bismo bili u mnogo boljoj situaciji, bilo da se tiče porodičnog, političkog ili bilo kojeg segmenta u životu. Psiholozi nam kažu da ćemo ako razmislimo vidjeti da je svaki poraz pobjeda. Svaki pad, svaki neuspjeh, položiti ili ne položiti, sve je uvjetovano razmišljanjem.

Bio nam je cilj doći do konstatacije da ukoliko obratimo pažnju na vjerske regulative, između ostalog vidjet ćemo da je vjera racionalna stvar. Kada sam rekao da za trenutak odložimo svoje vjerovanje, kada sam maločas naglasio kako nema razlike čuo ovo musliman ili nemusliman, to je bilo zato da ne bismo pomislili da nam vjera želi nešto nametnuti, na osnovu čega bismo mogli reći: Pa kada sam već primio vjeru, primit ću i ovo. Praksa Allame Tabatabajija je bila da pred čas filozofije napomene studente da kada žele ući u učionicu, neka lijepo poljube svoju vjeru i ostave je ispred učionice. Time im je rekao da na tom času raspravljaju racionalno i kao racionalna bića vode filozofske rasprave. Kada

izađete iz učionice, poljubite svoju vjeru i nastavite, govorio bi im Tabatabai. Ukoliko je vjera u sukobu sa razumom, onda to nije vjera, jer nije moguće da Bog čovjeku podari razum koji treba koristiti, da bi mu nakon toga poslao vjeru koja nije razumna. Upravo je jedan od povoda da se islamskim programom ponosimo to što nas on stalno podstiče da pitamo, da istražujemo, da otkrivamo ono što ne znamo.

Zašto kada se govori o islamu, kada se raspravlja o njemu, onda nam je sve nejasno, strano, gorko? Usljed toga što ne poznajemo islam, ne vjerujemo u moć islama, i to u stanju kada islam za sve, za svako slovo, za svaki stav ima stotinu argumenata.

STARENJE

7.07.2007.

Navest ću po jednu predaju i ajet koji nam govore o preranom starenju, sa aspekta vjere, naravno ne s namjerom da poreknem naučne dokaze. Nema potrebe da naglašavam kako vjera prihvata sve naučne rasprave koje su potkrijepljene argumentom. Vjera nas uči da ne prihvatamo slijepo. Jednostavno, prilazimo temi sa duhovnog aspekta.

Čovjek i život

Kada je čovjek zadužen, to je uzrok brzog starenja. Od hazreti Alija se prenosi: “Zadužene ljude, prije negoli ih vrijeme postara, postara ih dug. Dugovanje je noćno tugovanje.” Dugovanje ima različite činioce i povode. Jedan je nemati mjeru u životu. U jednoj predaji se kaže da se savršenstvo koje čovjek može ostvariti u ovom životu temelji na trima činionicima.

Prvo, da razumije vjeru, da razumije razlog njenog postojanja. Vjera postoji da bi čovjeku osigurala i duhovni i materijalni vid postojanja. Sasvim je prirodno da kada čovjek riješi materijalne i duhovne probleme, to znači da je uspio osigurati lagodnost i uživanje.

Drugi činilac koji dovodi do potpunosti jeste strpljivost u onome što nam se događa. Izvjesno je da živimo život u dimenziji koja se ne može zamisliti bez problema i sukoba. Uzmimo u obzir nešto što je svima nama ugodno, nešto poput unošenja ukusne hrane u organizam. Da bi se hrana pojela,

mora se sažvakati, provariti, što znači da čovjek mora utrošiti izvjesnu količinu energije da bi došao do novih zaliha energije. Koliko stečena energija može opstati, koliko je potrebno da se energija u nama pretvori u misao, koliko traje da se misao pretvori u praksu? Prema tome, čovjek mora računati na to da ga u životu čekaju problemi i sukobi, a ako to zna, ozbiljno stupa na scenu života, uklanjajući problem po problem.

Treći činilac na kojem se gradi savršenstvo na Ovome svijetu jeste proračunat život. Znači, treba napraviti tabelu svoga ponašanja, tabelu dužnosti i obaveza. Treba tačno naznačiti ono što se tiče i duhovnih i materijalnih obaveza. Jedan od razloga da čovjek zapadne u dugove jeste neproračunat način života, kada se ne vodi računa o tome koliko se ima sredstava, a koliko se troši. Sadi Širazi kaže:

*Od jada nad njim treba plakat cio svijet,
kad prihod je devetnaest, a rashod dvades' pet.*

Zaista, nad njim treba plakati jer je svakog dana po jednu marku u minusu. Sjetimo se poslovice: *Zrno po zrno pogačica, kamen po kamen palača*. A čovjek koji ne proračunava životne potrebe sigurno će stradati.

Sljedeći razlog zbog kojeg čovjek zapada u dug jeste lijenost. U jednom se rivajetu navodi jedanaest stvari koje uzrokuju siromaštvo u društvu. Deset stvari tiče se ljudi, a samo jedna je od Boga putem koje nas Bog iskušava i daje nam do znanja da neko upravlja i rukovodi Ovim svijetom. Pogledajmo malo oko sebe, koliko samo pametnih i bistrih ljudi živi krajnje sirotinjski, a s druge strane vidimo najveće nesposobnjakoviće (po našem mišljenju) da su najveći bogataši. Ovi nam detalji pojašnjavaju da nije sve do nas,

da ne ovisi sve o nama, već postoji neki činilac koji je iznad svega. Vidimo da taj činilac postoji upravo da bi nam otvorio oči, dok je deset ostalih ljudskih činilaca, bez obzira o kojoj vrsti da govorimo: naučnoj, tehnološkoj itd. Islamske države uglavnom grecaju u siromaštvu jer su dozvolile da ljudski činilac zakaže. Ne može se reći – mi smo muslimani, nama će Bog nadoknaditi. Budite sigurni da nije tako, teško nama kada dođemo pred Boga upravo zato što smo muslimani.

Sljedeći činilac koji odvodi u dug jesu pogrešne misli. Pogrešna razmišljanja možemo podijeliti na dvije vrste. Vidimo neke pojedince da se hvale: “Meni je ponos što sam siromah.” Bez obzira što postoji Poslanikov hadis u kojem se kaže: “Moje siromaštvo je moj ponos”, budite sigurni da Poslanik ovim riječima nije ukazivao na materijalno siromaštvo, već je posrijedi egzistencijalna svijest koja je odlika samo onih ljudi koji su za nas, obične smrtnike, na izuzetno visokom duhovnom stepenu savršenstva. Poslanik je svjestan da sve što ima, čak i on sam, zavisi od Boga, što znači da je po tom pitanju siromah. Zašto ukazujemo na ovu činjenicu? Zato što postoji niz hadisa koji nam potvrđuju očiglednost namjere, naprimjer: “Siromaštvo je povod crnog lica na oba svijeta”, ili: “Skoro da je siromaštvo nevjerstvo”, ili: “Ko pronade izvor vode na svome zemljištu pa i pored toga bude siromah, neka je proklet.” U ovom hadisu spomene su zemlja i voda, što je potpuno u skladu sa ondašnjim uvjetima života, međutim važno je znati da se ovim hadisom ukazuje na to da ko bude imao bilo kakav potencijal, s kojim može napraviti nešto, a to ne učini – on je proklet. Dakle, ustanovili smo da zastranjenost i sklonost kretanju u krajnosti kada je razmišljanje u pitanju dovodi do toga da siromaštvo smatramo dobrom stvari. Stvarnost nije takva.

Sljedeći činilac prisutan kod ljudi jeste slabost prema predodređenju. Čuli smo kako se priča da postoji nešto što se naziva sudbina i predodređenje. Dovoljno je samo da to čujemo, pa da nakon toga zaključimo da smo u potpunosti obuhvaćeni Božijom voljom i da za to što smo siromašni nismo krivi mi te da nam niko ne može prigovoriti po tom pitanju. Međutim, Kur'an nam otvara oči ajetom u kojem kaže: *Zaista Allah neće promijeniti stanje jednog naroda dok oni sami sebe ne promijene.* (Er-Ra'd, 11) Kada bi sudbina bila nešto nepromjenjivo, nešto gdje jednostavno ne možemo ništa promijeniti, postavlja se pitanje zašto bi dolazili Božiji poslanici. Odgovor je: da bi se došlo do smisla nagrađivanja onih koji su pokorni i kažnjavanja onih koji to nisu. Uzmimo jedan jednostavan životni primjer. Dođe nam neko iznenada u goste, u trenutku kada nemamo hljeba. Brzo šaljemo dijete u najbližu prodavnicu da kupi hljeb. Žuri nam se, nestrpljivo iščekujemo da se dijete vrati, a njega nema, pa nema. Ljutito izlazimo iz kuće, kad imamo šta vidjeti, dijete nam privezano za električni stup. Hoćemo li ružiti dijete? Kada ga oslobodimo, hoćemo li uzeti šipku i kazniti ga? Ako bismo ga eventualno kaznili pod takvim okolnostima, zar nas razumni ljudi ne bi osuđivali? Klimamo glavom i odobravamo da je za kritiku. Međutim, šta je sa Bogom? On će nas natjerati da budemo dobri i da uživamo u nagradi, a jadni nesretnici koji moraju biti loši, oni će da pate i to je njihov problem!? Upravo zbog ovakvih se stvari kaže: Razumijevanje vjere je jedan od triju stupova na kojima se vjera gradi i oslanja.

Naredni činilac je neangažiranost, nerad, neslaganje. Svaki čovjek ima neku nadarenost i talent, a ukoliko ga ne bude (is)koristio, sasvim je izvjesno da će biti lišen koristi do kojih se putem njega može doći.

Neispravna ishrana je jedan od razloga ubrzane starosti, međutim, ako ne budemo radili, nećemo imati dovoljno sredstava da kupujemo zdravu hranu bogatu vitaminima i mineralima. Mi, bez obzira da li smo mladi ili stari, moramo razmišljati i unaprijed planirati. Ukoliko se to ne dogodi, sigurno ćemo se kad-tad kajati i sigurno će nas zadesiti trenutak kada će za kajanje biti kasno. Svako biće je stvorio Uzvišeni Gospodar, a stvorio ga je zbog određenog cilja. Da bi se stiglo do toga cilja, on je odredio tačnu i određenu putanju kako ne bi došlo do odstupanja. Ukoliko ne prepoznamo tu putanju ili ukoliko je prepoznamo, ali ne radimo u skladu sa spoznatim, sigurno ćemo biti lišeni stizanja do cilja. Ako ne spoznamo, lutat ćemo, ako i spoznamo, ali to ne popratimo djelovanjem, sasvim je prirodno da nećemo doći do cilja, jer rezultat se postiže radom, a ne samo znanjem.

Odemo li kod najboljeg ljekara na svijetu, ukaže nam se prilika i mi je iskoristimo, on nam na osnovu utvrđene dijagnoze prepíše recept. Mi taj recept, zbog toga što ga je izdao najbolji doktor na svijetu, plastificiramo, ljubimo i govorimo kakav dobar recept imamo. Da li ćemo ovim činom ozdraviti, ili trebamo otići do apoteke, uzeti lijekove i koristiti ih? Svaki čovjek ima svoje životno područje, ako ga svako za sebe ne ispuni i svoj teret ne ponese, sigurno ga niko drugi ponijeti neće. Ovo *niko drugi* nemojmo shvatiti samo kao neki drugi čovjek, ovo *niko drugi* može biti priroda, može biti Kreacija uopće. Dakle, ukoliko ne pokrenemo svoje potencijale, svoj razum, svoj talent, onda nam niko ne može pomoći. Pokušavamo duhovnim putem objasniti životnu realnost koja nam poručuje: gdje smo i kada vidjeli da je neko stigao do uspjeha, da je neko uspio ostvariti bilo šta, a da se nije namučio, da se nije potrudio? Ako ne ponesemo

svoj lični teret jednostavno nemamo prava kritizirati druge. Ukoliko podignemo svoj teret i stavimo ga na pleća, u tom slučaju će nam pomoći i Uzvišeni Bog, i priroda, i drugi. Činjenica je da kada god učinimo djelo koje je korisno našoj porodici, mjestu u kojem živimo, prirodi, svijetu, sigurno će nam se sve spomenuto odazvati i tako ćemo naići na pozitivan odgovor i reakciju.

Već smo govorili o ajetu koji nam poručuje: *Zaista smo Mi objavili (zikr) Kur'an i zaista ćemo ga Mi čuvati*. Vjerski učenjaci, koji proučavaju vjeru i vjerski nauk, kažu kako se ovim riječima ne misli na to da gdje god postoji svezak Kur'ana, uz njega stoje dva meleka i ko god priđe s namjerom da mu naštetiti, oni ga udare po ruci i kažu: "Ne diraj!" Stvar je u tome da je Kur'an knjiga koja koristi, Kur'an je knjiga koja svima donosi korist. Kada je već tako, nesumnjivo je da će ga cijela Kreacija čuvati. Ovo nije svojstveno samo Kur'anu, već svakom egzistentu od najsitnijeg do najkrupnijeg. Zašto su poslanici iz svih problema i nedaća kojih je bilo bezbroj uvijek izlazili kao pobjednici? Uzmimo kao primjer more, ono uzima Musaa, a.s., i izvodi ga na suho, a s druge strane uzima Faraona i davi ga. Upravo zato se trebamo truditi da budemo korisni i sebi, i drugima, i svijetu u kojem živimo. Otac će biti poštovan, ugledan i voljen ukoliko njegova djeca i unučad od njega osjećaju korist, sigurnost, potrebu za njim. Kada bude takav, onda će ga čuvati cijela Kreacija, jer je koristan. U vezi sa ovim pravilom možemo nastaviti u nedogled nabrajajući primjere sa ostalim bićima. Također je jasno da nositi svoj teret ne znači zatvoriti se u sebe i misliti samo na sebe. Štaviše, kada nekome pomognemo, kada damo milostinju, mi zapravo nismo pomogli toj osobi, mi na taj način pomažemo samim sebi. Kur'an kaže da čovjeku ne pripada ništa drugo do rezultat

ličnoga napora. Međutim, ukoliko lični napor bude usmjeren u ispravnom pravcu, to će ga odvesti u najviše sfere, a ukoliko bude usmjeren u pogrešnom pravcu, zna se šta ga čeka. Dakle, trebamo se truditi da budemo korisni sebi, društvu i kreaciji da bismo na taj način bili sačuvani.

Sljedeći činilac koji čovjeku pomaže, a koji se spominje u hadisu, jeste živjeti principijelnim načinom života. Šta znači živjeti s načelima? To znači da čovjek treba napraviti listu svojih životnih potreba, realnih potreba. Ako ih ne budemo imali, ako ih ne budemo naznačili, život će nam biti krnjav, nepotpun, težak. S druge strane trebamo sagledati svoje mogućnosti i uporediti ih sa potrebama, da bismo uvidjeli šta od toga zaista možemo imati. Drugim riječima, trebamo napraviti listu prioriteta da bismo tačno znali šta to sebi možemo priuštiti. Ono što je najvažnije, to stavljamo na prvo mjesto i tako redom. Veoma je korisno uzeti u obzir poruku ovog hadisa i uvijek imati na umu da u životu postoji ono što je važno i ono što je sporedno. Imamo ono što je farz, neizostavna potreba, obaveza i načelo, ali postoji i nešto što je ogranak, nešto što nije toliko važno. Ako ono što nije obaveza nanosi štetu onome što jeste, što je farz, okani se toga, nemoj to više raditi, kloni ga se. Ukoliko si sposoban da poneseš samo onoliko koliko si obavezan, a sve ostalo ti kao nešto što nije prijeko potrebno nanosi štetu kada je riječ o kvaliteti farzova, onda se kloni svega dobrovoljnog, tj. neobaveznog. Možemo se upitati ko je sposoban učiniti ovakvu stvar. U skladu sa hadisom, na taj način može postupiti samo onaj čovjek kojem je budućnost jasna, koji tačno zna kamo se kreće, koji tačno zna svoje interese, koji tačno zna šta to treba uraditi da bi sve bilo kako treba, koji jednostavno poznaje rezultate svojih djela. Pogledajte samo kako nas vjera lijepo uči i daje nam plan života.

Vjera nas uči da živimo sa načelima, tj. da svoje breme nosimo sami. Zatim nas uči da uvijek sagledavamo svoj život, da uvijek u svakom trenutku znamo šta radimo i šta iz toga proizlazi da bismo na taj način bili korisni sebi i drugima. Sjetimo se Nuhovog, a.s., događaja. Nastupa nevrije-me, oni koji žele polahko se ukrcavaju na lađu. Nuhov sin, poslanikovo dijete, neće i ne želi da se ukrca. Nuh kaže: “Bože, pa to je moje dijete”. Bog kaže: “Ne, to nije tvoje di-jete”. Ne u smislu da je tuđi sin, već u smislu da nema očevu vjeru, očevo ponašanje, očev moral, da nije poput Nuha. Zatim slijedi jedan veoma lijep izraz kada Bog kaže: “On je djelo koje nije dobro.” (*Hud*, 46) A kada je tako, kada je on samo djelo koje ne vrijedi, za njega nije bitno to što je sin poslanika. Sadi Širazi u vezi s ovim kaže: Pretpostavite da vam je baba bio jako vrijedan i jako čuven. Kakve vi koristi od toga imate? Nemojte se hvaliti time, već ako želite da budete neko – potrudite se.

Odmah da zaključimo kako u vremenu kada nastupa doba odmora od predavanja, fakulteta, škole ne smijemo sebi do-zvoliti da dva, tri mjeseca “pustimo mozak na pašu”. Odmor-rite se deset dana, a nakon toga se mora raditi, jer čovjek koji sebi dozvoli da tri mjeseca uživa u besposličarenju, nakon toga devet mjeseci mora kukati i podnositi velike teš-koće. Međutim, oni koji iskoriste to vrijeme od dva do tri mjeseca u učenju, pripremanju za buduća predavanja, kada ona nastupe, oni su spremni i sretni idu dalje. Rad i zalaga-nje predstavljaju racionalni užitak, a racionalni užitak je neš-to što ostaje, što traje. Strasti i provod nisu ništa drugo do emocionalno rasipanje, bacanje u prazno. Život nije šala, ži-vot je jedna sasvim ozbiljna stvar, a posebno nije šala za nas koji se izjašnjavamo kao muslimani, koji znamo da život ne traje 50 ili 60 godina, već – cijelu vječnost. Posebno imajući

u vidu činjenicu da kada nam prilika izmakne, nemamo mogućnost da je vratimo i produžimo. Jedan čovjek je naveo veoma lijep primjer. Život je kao kad čovjek šeće ulicom i odjednom ispred njega iskoči novinar sa mikrofonom u ruci. Prolaznik u tom trenutku može da kaže najbolje riječi, najbolju misao, a može da kaže i najgluplju stvar na svijetu i kada njegov odgovor bude emitiran na televiziji, ostaje mu samo da se lupi po glavi ali, već je gotovo.

Još jednom: život je izuzetno ozbiljna stvar.

SADRŽAJ

Uvodna riječ.....	7
Razlozi našeg okupljanja	9
Vjera, dio čovjekove prirode.....	18
Zavist i ljubomora	27
Vjera i izazovi vremena	44
Vrijeme i izazovi vremena	56
Ophođenje u skladu sa islamom	84
Vjerovanje i njegovi tragovi u životu pojedinca i društva	94
Vjerovanje i njegovi tragovi u životu pojedinca i društva (drugi dio).....	101
Razlike između muškarca i žene.....	108
Veza djela i svijeta	137
Dobrota Božija	154
Način dijaloga sa kur'anskog stanovišta	166
Stvoreni svjetovi	178
Čovjekova veza sa svijetom u kojem živi.....	188
Vrijednosti znanja	197
Razlozi zaostajanja islamskog svijeta	206
Ljepota i mladost.....	239
Čovjek s aspekta razuma i emocija	248
Islam i mladost – Poslanikov stav.....	257
Mladalačka sklonost kretanja iz krajnosti u krajnost	259
Ne povodi se za onim što ne znaš	262
Starenje	271

PREDAVANJA MLADIM

Izdavač
Fondacija “Mulla Sadra”
u Bosni i Hercegovini

Za izdavača
AKBAR EYDI

Lektura
SELMA FAZLIĆ
ENSAR KARAMAN

Tehnički urednik
MURIZ REDŽOVIĆ

DTP
MAHIR SOKOLIJA

Štampa
Sabah print d.o.o.

Tiraž
1 000 primjeraka

Za štampariju
ŠEĆO ELEZOVIĆ